

Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Vakgroep Nieuwste Geschiedenis

Academiejaar 2006-2007

Sociale en geografische afkomst, studieprofiel en beroepsloopbaan van Gentse licentiaten Lichamelijke Opvoeding tussen 1908 en 1958

Mattias VANDENHAUTE

Scriptie voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte,
tot het behalen van de graad van Licentiaat in de Geschiedenis

Promotor: Prof. dr. J. ART

Copromotor: Prof. dr. J. Tolleneer
Leescommissaris: Prof. dr. H. Symoens

Inhoudsopgave

Voorwoord	V
Inleiding	VI
Lijst van gebruikte afkortingen	XV
Lijst van grafieken en tabellen	XVI
Bibliografie	XVIII
Hoofdstuk I: Lichamelijke opvoeding en het H.I.L.O. in historisch perspectief	1
1. Lichamelijke opvoeding in 19 ^{de} -eeuws België: een strijd om de macht	1
2. De professionalisering van de gymnastiek en taak van het I.S.E.P.	7
3. Het vrij onderwijs, balancerend tussen sportonderwijs en gymnastiek	10
4. Het officieel onderwijs experimenteerde met sport	14
5. De teloorgang van het Zweedse gymnastieksysteem ten voordele van sportonderwijs in de jaren '50	15
6. Besluit	17
Hoofdstuk II: De geografische herkomst en spreiding van de licentiaten L.O.	18
1. Inleiding	18
2. De interpretatie van het cijfermateriaal	21
2.1 De periode 1908-1920: vooral Waalse studenten?	21
2.2 De periode 1920-1945: invloed van de vernederlandsing op de geografische spreiding	26
2.3 De periode 1945-1958: de opgang van West-Vlaanderen	33
2.4 De periode 1908-1958 in vergelijking met andere cijfers	44
3. Besluit	45
Hoofdstuk III: De sociale afkomst van de licentiaten L.O.	48
1. Inleiding	48
2. Categoriëring en evaluatie van het cijfermateriaal	53
2.1 De periode 1908-1920	53
2.2 De periode 1920-1939	57
2.3 De periode 1939-1945	61
2.4 De periode 1945-1958	64
2.5 De periode 1908-1958: trachten naar een synthese	70
2.6 Meisjesstudenten	80

2.7 En het beroep van moeder?	82
3. Besluit	84
Hoofdstuk IV: De vooropleiding van de licentiaten L.O.	86
1. Inleiding	86
2. Wetgeving aangaande de toelating tot hoger onderwijs	87
2.2 Ideologie beïnvloedde de onderwijspraktijk in een woelige 19 ^{de} eeuw	87
2.2 De regelgeving over en toelatingsvoorwaarden tot het H.I.L.O.	92
3. Het bronnenmateriaal	97
3.1 Inleiding	97
3.2 De periode 1908-1932: van het ‘examen d’admission’ tot licentiaat	97
3.3 De periode 1932-1942: de Griekse opleiding bereidde voor op geneeskunde	101
3.4 De periode 1942-1958: democratisering van het middelbaar onderwijs	108
3.5 De vooropleiding van de licentiaten L.O. vergeleken met cijfers voor de Belgische schoolbevolking	118
4. Besluit	121
Hoofdstuk V: Het studieprofiel van de licentiaten L.O.	122
1. Inleiding	122
2. Studieresultaten tussen 1908-1932	123
2.1 Eerste kandidatuur	123
2.2 Tweede kandidatuur	124
2.3 Licentie	125
2.4 Studieonderbreking door de Eerste Wereldoorlog tussen 1914 en 1918	125
3. Studieresultaten tussen 1942-1958	126
3.1 Eerste kandidatuur	127
3.2 Tweede kandidatuur	128
3.3 Eerste licentie	130
3.4 Tweede licentie	130
3.5 Wijzigen van richting tijdens de studieloopbaan tussen 1942 – 1958	131
3.6 De impact van de Tweede Wereldoorlog	132
4. Studieresultaten van Bijzondere licentiaten tussen 1932-1958	134
5. Besluit	136
Hoofdstuk VI: De beroepsloopbaan van de licentiaten L.O.	138
1. Inleiding	138
2. ‘Lichamelijke opvoeding’ voor toekomstige leraars	140

2.1 Groeiende aandacht voor het lichaam in een veranderende maatschappij in de late 19de eeuw en het belang van lichamelijke opvoeding bij aanvang van de 20ste eeuw.	140
2.2 Het tweede kwart van de 20ste eeuw: L.O. als bijkomstigheid?	149
2.3 De professionalisering van L.O. in het secundair onderwijs na 1945	150
2.4 Vrouwelijke leerkrachten lichamelijke opvoeding 1908-1958	153
2.5 Lichamelijke opvoeders: tussen theorie, dagdagelijkse praktijk en verzuiling	154
3. Besluit	169
Algemene slotbeschouwingen	171

Voorwoord

Dat deze verhandeling er kwam, vind ik zelf een klein wonder. Het bleek geen evidentie om vastberaden de koe bij de horens te vatten. ‘Zal het bronnenmateriaal toereikend zijn?’ was een vraag die ik me meermaals stelde. En achteraf beschouwd ... de verzamelde archiefgegevens bleken dan wel de spreekwoordelijke bomen waardoor ik het bos niet zag, maar later, wanneer ik diezelfde gegevens interpreteerde, ondervond ik heel wat arbeidsvreugde. De puzzelstukken pasten. Eén verhaal ontstond. Graag zou ik vele mensen willen bedanken, zij die mee instonden voor het resultaat dat u nu in handen hebt. Eerst en vooral zou ik graag professor Art bedanken. Als promotor stond hij me bij met raad én daad, vanuit een eerlijke beschikbaarheid, zonder bemoeienis.

Verder bedank ik (copromotor) professor Jan Tolleneer. Hij begeleidt mee het project rond de verjaardag van het H.I.L.O., het Gentse instituut voor Lichamelijke Opvoeding dat in 2008 een eeuw oud wordt. Gedreven door ervaring en met oog voor detail vuurde hij me aan om deze verhandeling tot een goed einde te brengen.

Bedankt aan ‘nonkel Noël’ Van Melckebeke, die typfouten, mislukte hersenkronkels en andere taalkundige rariteiten schrapt. De laatste twee dagen wist hij nog eens, hoewel hij met pensioen is, wat werken is...

Voorts zijn de mensen van het Archief van de Universiteit Gent en de mensen van het Archief van de Bevolkingsdienst van de Stad Gent een grote hulp geweest. Zij maakten me wegwijs in de archieven en waren steeds bereidwillig bij het zoeken en aanreiken van gegevens die ‘misschien wel nog van pas konden komen’.

Ook betuig ik mijn dank aan Georges De Decker, Wies Peeters, Fernand Spegelaere en Paul Van Cleemput. Ik overviel hen met een vragenarsenaal, maar zij vonden de rust om mij wellevend van antwoord te dienen. Met enthousiasme spitten zij in hun eigen verleden.

Verder merci aan Reinhilde. Ook zij had een eindverhandeling af te werken. Het wederzijds houvast in ‘laten en doen’, gevoed door een gezonde dosis empathie, verrichtte wonderen.

En *last but not least* bedank ik Jan en Mieke, mijn ouders, voor hun immer aanwezigheid. Zij steunden me met eindeloos geduld in mijn keuzes ...

Mattias, Oudenaarde, 18 mei 2007

Inleiding

Dit eindwerk gaat in hoofdzaak over studenten en licentiaten Lichamelijke Opvoeding aan het Hoger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding in Gent vanaf zijn ontstaan in 1908 tot 1958. In 2008 bestaat het H.I.L.O. honderd jaar en in dat kader kan de aanleiding van dit thesisonderzoek geplaatst worden. Deze verhandeling wil een bijdrage leveren aan de verschillende publicaties die in de context van de verjaardag verschijnen. We verwijzen bij deze terstond naar *Een kwart eeuw onderzoek, onderwijs en studentenleven aan het HILO van de Universiteit Gent (1983-2007)* van de hand van Koen De Loy. Als licentiaat geschiedenis en laatstejaarsstudent lichamelijke opvoeding schreef hij dit academiejaar (2006-2007) een contemporaine geschiedenis van het H.I.L.O.

Onder begeleiding van promotor Prof. Dr. Art (Nieuwste Geschiedenis) en begeleider Prof. Dr. Tolleneer (H.I.L.O.) was dit onderzoek tevens een samenwerking tussen beide faculteiten en opleidingen.

We weten veel over de laatste generaties studenten. In een tijd waarin het nodig geacht wordt talrijke nuttige en evenveel minder nuttige persoonsgegevens op te slaan via nieuwe datamogelijkheden, worden oudere generaties studenten als sociale groep aan onderwijsinstellingen in het algemeen en aan de Gentse universiteit in het bijzonder niet zelden verwaarloosd in wetenschappelijke studies. In talrijke publicaties over bijvoorbeeld studentenpopulaties of evoluties van studierichtingen en hun relatie met de arbeidsmarkt worden zij over het hoofd gezien. Het is geen sinecure om een sociale context van weleer te reconstrueren. Daarvoor is ten eerste historische kennis nodig en tweede moet de tijd voorhanden zijn om uitgebreid archiefonderzoek te doen, aan de hand van die historische kennis. Hier ligt uiteraard een taak van historici, en die taak namen we graag te baat.

Onder welke studenten was de opleiding lichamelijke opvoeding geliefd? Vanwaar kwamen studenten naar Gent om L.O. te studeren? Uit welke middelbare scholen kwamen zij? Welke vooropleiding genoten zij en was die bepalend voor de studiekeuze? Uit welk sociaal milieu kwamen de licentiaten L.O. en was dat milieu eveneens bepalend voor de studiekeuze? Welke studieresultaten behaalden de studenten? Oefenden de licentiaten later een beroep uit en welk? Zijn er kenmerkende verschillen te onderkennen tussen mannelijke en vrouwelijke studenten wat bovenstaande vragen betreft? En, ten slotte,

kunnen we spreken van verbanden tussen bovenstaande vragen én antwoorden.¹ Deze scriptie tracht gefundeerde antwoorden te bieden ...

Als we een studentengroep willen onderzoeken, moeten we namen hebben. Voor de namenlijst van de licentiaten werd beroep gedaan op *75 jaar Lichamelijke Opvoeding aan de RUG*² van Prof. dr. Laporte. Vanaf 1911, het jaar waarin de eerste lichting studenten L.O. afstudeerde, tot en met 1983, zijn in chronologische volgorde, doctors in de Lichamelijke Opvoeding, licentiaten in de Lichamelijke Opvoeding, bijzondere licentiaten in de Lichamelijke Opvoeding en licentiaten in de Bijzondere Lichamelijke Opvoeding³ opgenomen. Zij werden gecatalogeerd per afstudeerjaar. Hoewel na nauwgezet onderzoek bleek dat de lijst niet altijd even nauwkeurig was en niet steeds overeenstemde met het bronnenmateriaal, was ze essentieel en nagenoeg exhaustief. De lijst voor onze afgebakende periode bevat 247 namen.

Als begindatum voor onze studie kozen we 1908-1909, het academiejaar waarin het toenmalige 'Institut Supérieur d'Education Physique' haar deuren opende. Als einddatum namen we 1958. Ten eerste bestrijkt deze periode het ronde getal van 50 jaar. Ten tweede is de stijging van het aantal licentiaten in de jaren 1960 plots en sterk.⁴ 'De echte doorbraak van Gent situeert zich in de zestiger jaren, de jaren van de studentenexplosie aan de Belgische universiteiten.'⁵ Deze tijd valt buiten onze afgebakende periode.

Aan de hand van de namenlijst en op basis van archiefgegevens werd voor elke student een fiche opgesteld. Adressenregisters, inschrijvingsfiches en inschrijvingspapieren⁶ lieten ons toe het adres, beroep van ouder(s), de geboorteplaats, leeftijd of geboortedatum en vooropleiding te achterhalen.⁷ We achten het belangrijk bij aanvang van deze verhandeling te melden dat we niet verwijzen naar de vindplaats als het gaat om bronnenmateriaal afkomstig uit inschrijvingspapieren, inschrijvingsfiches of

---

¹ We zijn er ons terdege van bewust dat we aan 'geschiedenis doen'. Met andere woorden, we kijken retrospectief, en dan is het verleidelijk om gebeurtenissen in oorzakelijk verband te plaatsen, zonder dat het zo was. Dit weerhoudt er ons echter niet van voorzichtig naar analyses te trachten.

² LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Archief R.U.G., Gent, 1984, 100 p.

³ Deze laatste categorie maakt geen deel uit van ons studieobject.

⁴ In de jaren 1960 krijgen we te maken met een onderwijsproblematiek (democratisering), in relatie met een snel evoluerende maatschappij, met gevolgen van dien. De studentenaantallen stijgen fors. Ook aan het Gentse H.I.L.O. doet deze evolutie zich voor. Bovendien worden in het jaar 1968 enkele belangrijke beslissing genomen met betrekking tot 'sportonderwijs', het H.I.L.O. neemt afstand van de Zweedse gymnastiek. Deze periode ligt dus duidelijk buiten ons werkkterrein, ze is van een andere orde.

⁵ BONTE, *Rijksuniversiteit Gent: profiel van een Vlaamse universiteit*, Gent, R.U.G., 1982, p. 4.

⁶ AUG, Inschrijvingsregisters, 4A4/1, 1817-1929; 4A4/2, 1846-1961; Adressenregisters, 1849-1935; Inschrijvingsformulieren, 4A4/8, 1927-1995.

⁷ Om relatief zeker te zijn van de juistheid van onze informatie doornamen we voor elke student minstens twee papieren of fiches: van het eerste jaar aan het H.I.L.O. en van het afstudeerjaar.

adressenregisters, en dit om onnodige herhaling te vermijden. Het gaat om letterlijke overnames, maar ook om grafieken of procentuele afgeleiden ... Alle ander materiaal krijgt een aparte bronvermelding.

Deze genoemde primaire archiefbronnen hadden weliswaar hun beperkingen en onnauwkeurigheden. 'De toenmalige ambtenaren van het rectoraat die de taak hadden deze registers bij te houden, gingen dikwijls slordig te werk. Soms verwaarloosden zij bepaalde gedeelten in te vullen.'⁸ Zo wisten we niet steeds of het een mannelijke of een vrouwelijke student betrof. Hoewel de voornamen in de meeste gevallen soelaas boden, kon bijvoorbeeld de naam 'Asterie' zowel een man als een vrouw impliceren. Daarenboven spraken verschillende bronnen elkaar tegen. Het adressenregister heeft het bijvoorbeeld over 'Laulhe Lea', terwijl er in het inschrijfregister 'Laulhe Leon' staat. Dezelfde ambiguïteit geldt voor voorbeelden 'Eugene' versus 'Eugenie', 'Octave' versus 'Octavia' ... We dienden bijgevolg verstandig te gissen. Ofschoon men de foute naam vaker kon overgeschreven hebben, gingen we voor de naam die het vaakst terugkwam. Het euvel van de geslachtsvermelding verdween gelukkig vanaf 1934. Vanaf dan werd per ingeschreven student(e) een aparte 'inschrijvingsfiche' opgesteld, een groene fiche voor een vrouw en een blauwe voor een man.

Om het studieverloop van de studenten te achterhalen, werd beroep gedaan op twee verschillende bronnen: de 'Jaarverslagen van de Universiteit'⁹ en de 'inschrijvingsfiches'. De examenresultaten van de studenten die afstudeerden tussen 1911 en 1934 werden gepubliceerd in de jaarverslagen. In elke uitgave is achteraan een lijst voorzien met de namen van de afgestudeerden, gerangschikt per faculteit en opleiding. Naast de naam van de student is de vermelding voldoening, onderscheiding, grote onderscheiding of grootste onderscheiding opgenomen.

Documenten met betrekking tot de inschrijving verschaffen heel wat inlichtingen. De beschikbare gegevens zijn echter tijdsafhankelijk. Naarmate we te maken kregen met recentere inschrijvingspapieren, groeide de informatie die ze verschaften. Zo is tot eind van de jaren 1920 het beroep van vader en/of moeder slechts sporadisch vermeld en beperkt de vermelding van de voorgaande studies zich tot 'onbekend' of 'toelatingsexamen'. Vanaf de dertiger jaren werd bij de inschrijving naar meer

---

⁸ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de R.U.G.*, Gent, Archief Universiteit Gent, 1982, p. 16.

⁹ 'Jaarverslagen' is de gebruikelijke term, officieel gaat het over de publicaties 'Université de Gand. Ouverture solennelle des cours.' (1868/69-1922/23) en voortzettingen daarvan, 'Universiteit te Gent. Plechtige opening der leergangen' (1923/24-1966/67). Vindplaats: AUG.

persoonsgegevens gevraagd. Het spreekt voor zich dat we hier enigermate opportunistische tewerk gingen. Het zou zonde zijn ter wille van de consequentie en eenvormigheid extra kennis overboord te gooien. De evolutie van groeiende informatie doorheen de tijd vertaalt zich in onze periodegebonden onderzoeksresultaten.

Archiefmateriaal uit het Universitair Archief beantwoordde vele vragen, toch stelden zich andere problemen. Welke omstandigheden zetten alumni aan tot studies lichamelijke opvoeding en kunnen we op basis van uitgebreide gegevens over de gezins- en schoolsituatie deze omstandigheden duiden? Welke verwachtingen koesterden de kandidaat-studenten? Achtten licentiaten zich tevreden met hun diploma en vonden zij gemakkelijk en geschikt werk?

Om een antwoord te vinden op vorige vragen onderzochten we ten eerste de Gentse bevolkingsregisters¹⁰. Het gaat in dat geval enkel om studenten die in Gent geboren werden. Enerzijds werden we in hoofdzaak geïnformeerd over het aantal kinderen in het gezin, de studies van broers en zussen, de latere echtgenoot/echtgenote van de student en het beroep van de licentiaat L.O. Anderzijds gaat het enkel over Gentse studenten, en zijn zij bijgevolg niet representatief voor de ganse groep alumni. We konden op basis van de bevolkingsregisters geen veralgemeningen maken. Het is aannemelijk dat in verband met sociale afkomst duidelijke verschillen tussen Gentenaars, kotstudenten en pendelaars te onderkennen vallen, maar op basis van de bevolkingsregisters konden we daarover geen uitsluitel geven. Verschillende hoofdstukken en zeker hoofdstuk II treden ter hulp. Zij gaan ieder in op het probleem van 'geografische nabijheid', zonder daarbij te steunen op de bevolkingsregisters, en kunnen zodoende wel verschillen tussen Gentenaars en niet-Gentenaars duiden.

Een tweede methode om uitgebreid te informeren naar motivaties, sociale achtergronden en toekomst(perspectieven) van licentiaten L.O., is die van mondelinge geschiedenis.¹¹

---

¹⁰ ABSG, *Bevolkingsregisters, 1908-1958*.

¹¹ Het verdient om even uit te weiden over de mensen achter onze getuigenissen. Zij spraken met de schrijver dezer in wederzijds vertrouwen. Voor mijzelf en voor u, lezer, is hun verhaal misschien niet opzienbarend, weinig bijzonder, maar mogelijk is het dat wel voor hen. Hoewel zij toelating verleenden om hen te citeren, opteerde ik voor een 'wettelijke bepaling' zodat deze scriptie u pas beschikbaar werd gesteld na toestemming van de auteur, uit respect voor de licentiaten. Bovendien wordt in deze scriptie op regelmatige wijze melding gemaakt van persoonsnamen, ook uit niet-mondelinge bronnen; het is immers sprekender en duidelijker een sociale context op te bouwen waarbij je 'een kat een kat noemt'.

Via vier interviews vroegen we verschillende ex-studenten naar hun ervaringen. Waarom studeerde men L.O.? Waarom koos de student voor de RUG? Hoe ervoer de student(e) de opleiding? Wat ving de licentiaat L.O. aan met zijn of haar diploma en waarom? Via mondelinge geschiedenis kon tevens de uitgebreide informatie die we over Gentse studentengroep hadden, worden aangevuld met informatie over niet-Gentenaars.

Naast de toepassing van de archivalische methode op inschrijvingsregisters, jaarverslagen en bevolkingsregisters en het gebruik van de methode van mondelinge geschiedenis, deden we voor dit onderzoek een summier literatuuronderzoek. Deze thesis is ten eerste een uitbreiding op de publicatie *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG* van Willy Laporte. In het boek, dat tevens een *status quaestionis* is van het onderzoek naar Gentse licentiaten L.O., schetst de auteur een geschiedenis van het H.I.L.O., met hoofdstukken over de oprichting van het instituut, de vervlaamsing, het toenmalige instituut, studenten en professoren enz. Vooral het hoofdstuk over studenten genoot onze aandacht. Het betreft ten eerste een summier uitwerking van kwantitatieve gegevens: hoe evolueerde het studentenaantal hoe was de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke studenten? Verder beschrijft Laporte de correlatie tussen toelatingsvoorwaarden en programmahervorming enerzijds en studentenaantallen anderzijds. De vraag is of deze dynamiek zich ook laat vertalen in geografische en sociale afkomst, vooropleiding en toekomst van studenten. Met andere woorden: deze scriptie onderzoekt verbanden tussen toelatingsvoorwaarden en programmahervormingen enerzijds en de kwaliteit van studenten, gebaseerd op kwantitatieve gegevens, anderzijds. Ten tweede wordt in *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG* aandacht geschonken aan enkele eminente oud-leerlingen, die een belangrijke rol hebben gespeeld bij de ontwikkeling van het instituut. Informatie over hun invloed op het Hoger Instituut was van belang voor deze scriptie. Ten slotte was de uitgave van Laporte zoals reeds vermeld belangrijk wegens de namenindex.

Hoe biedt deze scriptie vormelijk concreet antwoorden op vernoemde probleemstellende vragen? Hoe structureerden we onze resultaten? In een eerste hoofdstuk bespreken we de geografische herkomst en spreiding van de alumni L.O., waarna de hoofdstukken over sociale afkomst, vooropleiding, studieresultaten en toekomst aan bod komen. Ieder hoofdstuk wordt afzonderlijk ingeleid met specifieke probleemstellingen. Idealiter worden de hoofdstukken expliciet met elkaar in verband gebracht in het algemene besluitende hoofdstuk.

Er zijn stapels boeken geschreven over de geschiedenis van lichamelijke opvoeding en sport in België en Europa. Naast historici als D'Hoker zijn het vooral sportwetenschappers die de geschiedenis van hun eigen vakgebied neergepend hebben. In België maakten Renson en Tolleneer zich verdienstelijk op vlak van de geschiedenis van het lichaam, lichamelijke opvoeding en sport. Vermeldenswaardige publicaties wegens hun volledigheid zijn: *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*, *Het vergeten lichaam: Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland* en *Sportgeschiedenis en vergelijkende lichamelijke opvoeding*.¹² Daarin wordt gedetailleerd ingegaan op de problematiek van de lichamelijke opvoeding. De publicaties schetsen het debat in de 19de eeuw waarin men ijverde om lichamelijke opvoeding officieel in het onderwijs te organiseren. Ze beschrijven de zichtbaar groeiende populariteit van sport en hoe beleidsmakers en onderwijsinstellingen daarmee omgingen, beschrijven de opkomst en de teloorgang van de Zweedse gymnastiek, de maatschappelijke context waarin de katholieke turnverenigingen furore maakten, verschillen tussen vrij en officieel onderwijs enz. Voor hun onderzoeken deden de auteurs beroep op literatuur, archiefbronnen en mondelinge bronnen.

Dit onderzoek tracht een bijdrage te leveren aan het onderzoek naar de geschiedenis van lichamelijke opvoeding. Door bronnengegevens over studenten systematisch te analyseren, kunnen resultaten getoetst worden aan de *status quaestionis* van het onderzoek naar lichamelijke opvoeding. De studentengroep aan het H.I.L.O. tussen 1908 en 1958 werd nog niet onderworpen aan uitgebreid geschiedkundig onderzoek via archiefbronnen.

Het is onmogelijk het bronnenmateriaal te interpreteren zonder notie van een maatschappelijke context. Een mens, in dit geval de student of de licentiaat L.O., treedt steeds in interactie met zijn omgeving (de school, het ouderlijk milieu ...). Hij wordt niet alleen bepaald door een context, hij geeft die zelfde context eveneens mee vorm. De kennis van een context van het instituut voor L.O. is noodzakelijk bij de interpretatie van studentengedrag. Maar de studenten in verband brengen met hun school, is niet voldoende. De school kan niet als een eiland worden opgevat. De context krijgt vorm door 'woonplaats, sociale omgeving, cultureel-familiale invloeden maar tevens de

---

¹² D'HOKER, M. en TOLLENEER, J. *Het vergeten Lichaam, Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*. Garant, Leuven Apeldoorn, 1995, 132 p.

D'HOKER, M., RENSON, R. en TOLLENEER, J. *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*. Leuven, Universitaire pers, 1994, 293 p.

RENSON, R. *Sportgeschiedenis en vergelijkende lichamelijke opvoeding*. Leuven, Acco, 1999.

humanioravorming die de betrokken student genoten heeft en het universitair milieu waarin hij terecht komt'.¹³ In bepaalde literatuur over onderwijsgeschiedenis zijn 'zaken als demografische druk, woondichtheid, de aard en omvang van industrialisering en urbanisatie, de beroepsstructuur van de plaatselijke gemeenschap en het plaatsen van de school binnen machtsverhoudingen genegeerd'.¹⁴ Voornamelijk in het 'inleidende hoofdstuk' duiden we een maatschappelijke context, als basis voor ons onderzoek. Hoe evolueerde de opleiding L.O. in België en Europa en op welke manier confirmeerde het H.I.L.O. haar aanwezigheid in tijd en ruimte? Maar ook in daaropvolgende hoofdstukken wordt het verband met een ruimere context niet uit de weg gegaan. Studenten zijn meer dan cijfers. Het is derhalve onmogelijk enkel op basis van prosopografisch materiaal historische evoluties te onderkennen wat betreft de geografische en sociale milieus waaruit studenten kwamen. 'De informatie op een studentenfiche blijft beperkt. De dynamiek van een historisch proces is er bijvoorbeeld niet in te vatten. De som van individualiteiten is nog geen maatschappij en enkel vanuit het individuele vertrekken, maakt dat logische abstracties niet in eenheid zijn met historische sociale werkelijkheid. Cijfers kunnen afbreuk doen aan 'de mens' door het individu te veel centraal te stellen of 'hem' daarentegen dan weer vooral als een agerend groepswezen voor te stellen. Stratificatie impliceert redeneren vanuit een totaalbeeld om het begrijpbaar (*sic*) te maken'.¹⁵ Om deze genoemde redenen achtten we het noodzakelijk enige literatuur te betrekken in dit onderzoek. De specifieke titels worden vermeld in de aparte hoofdstukken.

Over sociale achtergronden van universiteitstudenten is al heel wat (sociologisch en geschiedkundig) onderzoek gedaan. De methodische invalshoek die de sociale geschiedenis vooral vanaf de jaren 1960 bood, bleek een verrijking voor onderwijsgeschiedenis. Waar voorheen in geschiedkundige publicaties vooral op anekdotische en chronologische wijze gefocust werd op enkele voortreffelijke personen, kon met de sociale geschiedenis een grote groep studenten aan de hand van kwantitatieve methodes geïnterpreteerd worden. Nog steeds heeft de (kwantitatieve) methode, naast de huidige trend van microgeschiedenis, haar voordelen: ze focust op een grote groep (op het

---

¹³ COETSIER, L., *Problematiek van slagen en mislukken in de eerste kandidatuur van de universiteit*, Gent, RUG, 1960, p. 3.

¹⁴ SIMON, F., 'Schoolgeschiedenis. De stand van het historisch onderzoek: kritische bemerkingen.', in: *Ons Heem*, XXXVIII, 1984, pp. 196-167.

¹⁵ BOSSUYT, B., *Het Klein Seminarie van Roeselare: De leerlingen*, Gent, UGent, licentiaatsscriptie, 2004, p. VI, op cit.

eerste zicht) onbeduidende studenten of leerlingen en nuanceert tegelijk een werkelijkheid op basis van de meest gebruikte en gekende bronnen over aanzienlijke personages. 'Inhoudelijk was er een verschuiving van de aandacht; die ging nu naar sociale groepen en hun houding tegenover opvoeding en onderwijs. Vanuit een neutraal, begrijpend perspectief poogden onderzoekers de maatschappelijke betekenis van onderwijs en haar rol in die maatschappij te doorgronden.'¹⁶

Voor sociaal geschiedkundig onderzoek naar een mensengroep, bestaan evenveel theorieën als er theoretici zich met de zaak inlaten. Maar voor velen en ook mijns inziens, komt het er op neer interdisciplinair en multimethodisch tewerk te gaan. Enerzijds voerden we een kwantitatief onderzoek op de totale groep afgestudeerden tussen 1908 en 1957, anderzijds focusten we op ten eerste gekende, belangrijke alumni en ten tweede op alumni waarover we via archiefbronnen, literatuur of mondelinge bronnen uitgebreid geïnformeerd werden. Deze informatie werd gebruikt om resultaten van het kwantitatieve onderzoek kracht bij te zetten of net niet.

Op basis van archiefmateriaal wordt regelmatig onderzoek verricht naar studentenpopulaties uit de 19de eeuw en vroeger. Studenten uit de tweede helft van de 20ste eeuw werden vaak bevraagd via de methode van enquêteering. Dergelijke keuzes zijn deels pragmatisch: studenten van voor de 20ste eeuw kunnen niet meer rechtstreeks getuigen. Levende studenten kunnen dat wel, maar wegens de archiefwetgeving van 1955 kunnen zij (nog) niet via papieren of digitale bronnen onderzocht worden. Dit onderzoek situeert zich in een leemte. Enerzijds zijn er nog weinig levende getuigen, anderzijds werd ik geconfronteerd met de archiefwet, die gelukkig niet steeds naar de letter der wet werd toegepast. Voor beide methodes, i.e. de archivalische manier en de methode van mondelinge geschiedenis, hanteerde ik verschillende verhandelingen. We vermelden Van Hooreweghe (*Sociografisch onderzoek van de studenten rechten aan de Gentse Rijksuniversiteit: 1817-1930*), Van Renterghem (*De Brugse studenten: 1817-1914*) en De Pree (*Eeklose studenten aan universiteit en seminarie, 1817-1940*). *Kwantitatief en socio-professioneel onderzoek.*) wegens hun aangereikte, direct bruikbare methodes wat kwantitatief onderzoek betreft.¹⁷ De drie scripties werden afgeleverd aan de RUG.

---

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ VAN HOOREWEGHE, E. *Sociografisch onderzoek van de studenten rechten aan de Gentse Rijksuniversiteit (1817-1930)*. Gent, Rijksuniversiteit Gent, licentiaatsscriptie, 1976.
VAN RENTERGHEM, V. *De Brugse studenten: 1817-1914*. Gent, Rijksuniversiteit Gent (scriptie), 1985.

De laatst genoemde studie reikte me de mogelijkheid aan om studenten te benaderen op basis van drie periodes in hun leven: de student vóór de opleiding (vooropleiding, ouderlijke situatie, geografische afkomst), de student tijdens de opleiding (studieresultaten), de student na de opleiding (beroepsuitwegen, gezinssituatie). Deze drie periodes worden in onze scriptie enerzijds apart behandeld, anderzijds laat het verleden zich niet gauw in stukjes snijden. Het was bijgevolg onmogelijk deze driedeling aan te houden, en soms overlappen hoofdstukken.

Aan de K.U.L. werden scripties gemaakt die via enquêtering peilen naar het socio-cultureel profiel van licentiaten L.O. Van Daele, Van Der Aerschot en Vanhaeren namen een getuigenverhoor af van de alumni uit 1946, 1947, 1956, 1957 en 1976. Aan de Gentse Universiteit werd eveneens mondeling en schriftelijk onderzoek verricht naar alumni L.O., maar het betrof vooral studenten die afstudeerden in de tweede helft van vorige eeuw.

Ik gebruikte een ‘eclectische methode’. Toegegeven, dat is enerzijds een pragmatische keuze. Anderzijds leverden ze inhoudelijk heel wat op: we werden geconfronteerd met de kwestie van objectiviteit. De ene methode noopte ons besluittrekkende interpretaties op basis van andere methodes te herzien of bij te schaven. Kwantitatief statistische waarheden laten weinig ruimte voor nuances, en die zijn nodig. Mondelinge geschiedenis reikte hier de spreekwoordelijke hand en bewoog ons om interpretaties te herzien of niet.

We sluiten deze inleiding af met een citaat: ‘Net als het streven naar waarheid is het streven naar objectiviteit een kennisideaal dat zo vaak en door zovele historici wordt aangeroepen en onderschreven, dat het bijna vanzelfsprekend lijkt.’¹⁸ Ook in dit onderzoek streefden we naar objectiviteit, maar we kunnen uiteraard geen volledige objectiviteit garanderen, alleen al in de verwachtingen omtrent de onderzoeksresultaten schuilt het gevaar van subjectiviteit. Bovendien zullen bij tellingen en het aanleggen van databanken ongetwijfeld fouten in het onderzoek geslopen zijn, al probeerden we die door meer dan dubbele controle uit te schakelen. We trachtten het objectiviteitsideaal na te streven.

DE PREE, P., *Eeklose studenten aan universiteit en seminarie (1817-1940). Kwantitatief en socio-professioneel onderzoek*, Gent, Rijksuniversiteit Gent, licentiaatsscriptie, 1984.

¹⁸ LORENZ, C., *De constructie van het verleden: een inleiding in de theorie van de geschiedenis*, Amsterdam Meppel, 2002, vijfde druk, p. 250.

Lijst van gebruikte afkortingen

A.B.S.G.	Archief Dienst Bevolking Stad Gent
A.U.G.	Gents Universiteitsarchief
d.g.o.	de grootste onderscheiding
g.o.	grote onderscheiding
G-L	Grieks Latijn
H.I.K.O.	Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde
H.I.L.O.	Hoger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding
I.S.E.P.	Institut Supérieur d' Education Physique
K.A.	Koninklijk Atheneum
K.U.L.	Katholieke Universiteit Leuven
L.O.	lichamelijke opvoeding (en niet lager onderwijs)
MH	Moderne Humaniora
MOHG	Middelbaar Onderwijs Hogere Graad
o	onderscheiding
OH	Oude Humaniora
SAG	Stadsarchief Gent
s.p.	sans profession
RUG	Rijksuniversiteit Gent
u	uitgesteld
v	voldoening
WOI	Wereldoorlog I
WOII	Wereldoorlog II
z.b.	zonder beroep

Lijst van grafieken en tabellen

Hoofdstuk II: De geografische herkomst en spreiding van licentiaten L.O.

Tabel 1: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de gemeente tussen 1908-1920	21
Figuur 2: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de provincie tussen 1908-1920	23
Tabel 3: kotadressen van licentiaten tussen 1908-1920	25
Tabel 4: stedelijk of landelijk karakter van het herkomstgebied van de Belgische licentiaten tussen 1908-1920	26
Tabel 5: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de gemeente tussen 1920-1945	28
Tabel 6: kotadressen van licentiaten tussen 1920-1945	29
Figuur 7: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de provincie tussen 1920-1945	31
Tabel 8: stedelijk of landelijk karakter van het herkomstgebied van de Belgische licentiaten tussen 1920-1945	32
Tabel 9: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de gemeente tussen 1945-1958	34
Tabel 10: middelbare scholen van licentiaten uit het kustgebied tussen 1945-1958	35
Tabel 11: kotadressen van licentiaten tussen 1945-1958	40
Figuur 12: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de provincie tussen 1945-1958	42
Tabel 13: stedelijk of landelijk karakter van het herkomstgebied van de Belgische licentiaten tussen 1945-1958	43
Figuur 14: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de provincie tussen 1908-1958	44
Figuur 15: provinciale spreiding Gentse licentiaten tussen 1908-1958 (afb. A) in vergelijking met Belgische studenten aan de R.U.G. tussen 1930 en 1951 (afb. B)	45

Hoofdstuk III: De sociale afkomst van de licentiaten L.O.

Figuur 1: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1908-1920, n=7	53
Figuur 2: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1920-1939, n=25	57
Figuur 3: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1939-1945, n=19	61
Figuur 4: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1945-1958, n=112	64
Figuur 5: Demonstratie stadsschouwburg Brugge 1955	69
Figuur 6: socio-professionele beroepsindeling (procentueel) volgens het beroep van de vader 1908-1958, n=163	70
Figuur 7: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1908-1958, n=163	71
Tabel 8: indeling van de Belgische bevolking naar het beroep: absolute cijfers (in duizendtallen), gebaseerd op de Statistische Jaarboeken van België	77
Figuur 9: procentuele verhouding van de (gereduceerde) beroeps- en inkomensklassen van de licentiaten L.O., 1908-1958, n=150	78
Figuur 10: evoluerende verhouding van de beroeps- en inkomensklassen van de beroepskrachten in België	78
Figuur 11: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader van vrouwelijke licentiaten L.O., 1908-1958, n=53	80
Figuur 12: Micheline Bertrem, Sonja Dubosch, Colette Mesotten. Bron: AUG, Beeldarchief, Gent.	81
Figuur 13: beroep van moeders van licentiaten tussen 1908-1958	83

Hoofdstuk IV: De vooropleiding van de licentiaten L.O.

Tabel 1: overzicht van secundaire scholen van licentiaten tussen 1908-1932	98
Tabel 2: vooropleiding of gewezen beroep van licentiaten L.O. tussen 1908-1932	100
Tabel 3: overzicht van secundaire scholen van licentiaten tussen 1932-1942	101
Tabel 4: overzicht van secundaire scholen van licentiaten tussen 1942-1958	109
Tabel 5: schoolbevolking in België op 31 december 1944	110
Tabel 6: verband tussen de inhoud van vooropleiding en onderwijsnet tussen 1942-1958	111
Tabel 7: evolutie van aantal licentiaten L.O. uit belangrijke Belgische athenea	113

Tabel 8: secundaire scholen van vrouwelijke licentiaten L.O. tussen 1908-1958	117
Figuur 9: een beeld uit de jaren 1950. Het betreft hier gymnastieklessen.	118
Figuur 10: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel onderwijs in 1909	119
Figuur 11: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel onderwijs in 1934	119
Figuur 12: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel onderwijs in 1944	119
Figuur 13: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel onderwijs in 1954	119
Figuur 1: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel en vrij onderwijs in 1954	120

Hoofdstuk V: Het studieprofiel van de licentiaten L.O..

Figuur 2: slaagpercentage in de 1 ^e kandidatuur tussen 1908-1932, n=32	123
Figuur 3: slaagpercentage in de licentie tussen 1908-1930, n=32	125
Figuur 4: slaagpercentage in de 1 ^e kandidatuur tussen 1942-1958, n=101	127
Figuur 5: slaagpercentage 2 ^e kandidatuur tussen 1942-1958, n=101	128
Figuur 6: slaagpercentage in de 1 ^e licentie tussen 1942-1958, n=101	130
Figuur 7: slaagpercentage 2 ^e licentie tussen 1942-1958, n=101	130
Tabel 8: resultaten en aantallen van studenten die hogere studies volgden vóór de studie L.O., 1942-1958, n=34	132
Figuur 9: slaagpercentage bijzondere licentiaten L.O. tussen 1932 en 1958, n=47	134
Tabel 10: studiejaar waarin kandidaten of dokters in de geneeskunde het diploma van licentiaat L.O. behaalden	135

Hoofdstuk VI: De beroepsloopbaan van de licentiaten L.O.

Tabel 1: licentiaten L.O. tussen 1908-1932 die nadien in het onderwijs tewerkgesteld waren	145
Tabel 2: doctors in de lichamelijke opvoeding tussen 1908 -1958	148
Tabel 3: het beroep van licentiaten L.O. tussen 1942-1958	150
Tabel 4: Indeling van de gediplomeerden in de lichamelijke opvoeding naar beroepsgroep	153
Figuur 5: Een sportief treffen leeraars-studiemeester K.A. Ottogracht in 1957	155

Bibliografie

1. Onuitgegeven bronnen

1.1 Archiefbronnen

Archief van de Bevolkingsdienst van de stad Gent, Woodrow Wilsonplein 1, 9000 Gent

- Bevolkingsregisters, 1908-1958

Archief van de Universiteit Gent, Sint-Pietersnieuwstraat 25, 9000 Gent

- 4A4/1: Inschrijvingsregisters met vermelding per rolnummer, naam, geboorteplaats, leeftijd, vroegere studies en gekozen richting. 1817-1929
- 4A4/2: Inschrijvingsregisters met vermelding van rolnummer, naam, geboorteplaats. 1846-1961
- 4A4/3: Adressenregisters met vermelding van rolnummer, naam, leeftijd, gekozen studie, verblijfplaats en adres van de ouders. 1849-1935
- 4A4/4: Alfabetische registers van de ingeschreven studenten. 1817/1818-1959/1960, 1977/1978-1990/1991.
- 4A4/5: Registers van de ingeschreven studenten per studierichting. 1890/1891-1909/1910, 1911/1912, 1913/1914, 1967/1968-1981/1982
- 4A4/8: Inschrijvingsformulieren. 1927-(1995)
- 4A4/13: Chronologische registers van de examenuitslagen. 1877-1899, 1914-1925.
- 6I8/1: Wetten in verband met lichamelijke opvoeding 1874-1946

1.2 Mondelinge bronnen

1.2.1 Primair

DE DECKER, Georges	14 april 2007
SPEGELAERE, Fernand	10 maart 2007
PEETERS, Wies	10 april 2007
VAN CLEEMPUT, Paul	6 april 2007

1.2.2 Secundair

BOUMANS, T. en BRIJSSE, J. *Grondslagen en geschiedenis van de lichamelijke opvoeding en de sport*. (Interview met oud-studenten L.O., titularis: Prof. Dr. Tolleneer). Gent, Universiteit Gent, 2006, 9 p.

DEFORCE, N. en DENEULIN, V. *Grondslagen en geschiedenis van de lichamelijke opvoeding en de sport*. (Interview met oud-studenten L.O., titularis: Prof. Dr. Tolleneer).Gent, Universiteit Gent, 6 p.

2. Uitgegeven bronnen

Annuaire Statistique de la Belgique. Ministère de l'Intérieur et de l'Agriculture, Brussel, 1910, 450 p.

DE GENST, H. 'Histoire de l'éducation physique', dl. II. In: *Temps modernes et grands courants contemporains*, Brussel, 1949, pp. 377-389.

Liber Memorialis, notices biographiques. Gand, Université de Gand, Faculté des Sciences, Faculté de médecine, 1913.

PLANCKE, R.L. 'De opleiding en selectie van de leraars voor het middelbaar onderwijs'. In: *Persoon en Gemeenschap*, X, 1955, 2-3, pp. 1-15.

Hoger Instituut voor Lichamelijke opvoeding, aangehecht bij de faculteit van Geneeskunde. RUG, Wetteren, 1928, geen paginering.

Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo. Ministerie van Binnenlandse Zaken, Centrale Dienst voor de Statistiek, 1937, 302 p.

Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo, boekdeel LXVII, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1945, 329 p.

Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo, boekdeel 77, Koninkrijk België, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1957, 542 p.

Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding. Brussel, Belgische bond voor lichamelijke opvoeding, jaargangen 1946 - 1956.

Université de Gand. Ouverture solennelle des cours. Gand, Université de Gand, 1908/1909 - 1922/23.

Universiteit Gent. Plechtige opening der leergangen. Gent, Universiteit van Gent, 1922/1923 - 1933/1934.

VERBOVEN, G. *Historische schets van het Koninklijk Atheneum voor jongens te Antwerpen.* Antwerpen, V.O.L.B.A., 1949, 141 p.

Belgische Volksbond, Jaarboek, Gent, Hoste, 1905.

3. Literatuur

BONTE, A. *Democratisering van de toegang tot het hoger onderwijs. Een verkenning in Oost-Vlaanderen.* Gent, RUG, 1969, 280 p.

BONTE, A. *Rijksuniversiteit Gent: profiel van een Vlaamse universiteit.* Gent, RUG, 1982, 65 p.

BONTE, A., VAN BIESEN, E. *Tewerkstelling na de universiteit.* Gent, RUG, 1970, 135 p.

BOSSUYT, D. *Het Klein Seminarie van Roeselare: De leerlingen. Geografische herkomst, sociale afkomst en geestelijke toekomst, 1830-1890.* Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, UGent, 2004, 119 p.

BULT, P. *Bewegingsopvoeding als evolutionaire probleem: de ontwikkeling van programma's voor L.O. en sport.* Assen, Van Goran, 1994.

COETSIER, L. *De actuele deelname van beide taalgroepen aan het Belgisch opleidingswezen en de maatschappelijke gevolgen er van.* Gent, RUG, 1959, 63 p.

COETSIER, L. *Problematiek van slagen en mislukken in de eerste kandidatuur van de universiteit.* Gent, RUG, 1960, 79 p.

COETSIER, L. *Problemen gesteld door de bevolking van universitair en middelbaar onderwijs.* Gent, RUG, 1959, 47 p.

COETSIER, L. *Ruimere kansen voor allen, spreiding van het universitair onderwijs in Vlaanderen.* Antwerpen, 1964, 41 p.

COETSIER, L. *Toekomst van de Belgische gediplomeerden: vraag en aanbod 1961-1970.* Gent, Rijksuniversiteit Gent, 1961, 45 p.

DAEM, J. *Koninklijk Atheneum te Gent, 1850-1914.* Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, RUG, 1984, 3 dln., 422 p.

- DE BAERE, P., DE GRAUWE, L. e.a. *150 jaar Sint-Barbaracollege Gent, 1833-1983*.
Gent, Vanderghote, 1983, 168 p.
- DE BELDER, J. 'Beroep of bezit als criterium voor de sociale doorsnede. Een aanzet tot uniformisering van reconstructiemethoden'. In: *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*, VIII, okt. 1976, 6, pp. 257-279.
- DE CLERCK, K. 'De stichting van de Gentse universiteit, Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse rijksuniversiteit (1817-1967)'. In: *De Brug*, okt. 1967, extra nummer, pp. 5-27.
- DE CLERCK, K. e.a. *Kroniek van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit*. Gent, Archief RUG, 1985, 247 p.
- DE LANOO, J. 'De sociale herkomst van de Leuvense studenten'. In: *Politica*, XXVIII, 1977, 2-3, pp. 119-136 en pp. 215-231.
- DEMOOR, H. *Flitsen uit de geschiedenis van het Koninklijk Atheneum te Gent*. Gent, Staelens, 212 p.
- DEPAEPE, M. 'De toelatingsvoorwaarden tot de universiteit in België: historisch overzicht'. In: *Onze Alma Mater*, XXXIX, 2, 1985, pp. 120-150.
- DEPAEPE, M. *Onderwijs, opvoeding en maatschappij in de 19de en 20ste eeuw*. Leuven, 1987, 271 p.
- DE PREE, P. *Eeklose studenten aan universiteit en seminarie (1817-1940). Kwantitatief en socio-professioneel onderzoek*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, RUG, 3 dl., 1984.
- DE RIDDER-SYMOENS, H. 'Universiteitsgeschiedenis als bron voor sociale geschiedenis'. In: *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*, X, 1978, 10, pp. 87-115.
- DE VROEDE, M. 'Actuele tendensen in het onderzoek betreffende de geschiedenis van het onderwijs'. In: *BTNG*, IX, 1978, 1-2, p. 290.
- DE VROEDE, M. *Bijdragen tot de geschiedenis van het pedagogisch leven in België in de 19de en 20ste eeuw. Deel IV: De periodieken 1914-1940*. Leuven, Universitaire Pers, 1973-1987, 4dln., 1917p.
- D'HOKER, M., RENSON, R. en TOLLENEER, J. *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*. Leuven, Universitaire pers, 1994, 293 p.
- D'HOKER, M. en TOLLENEER, J. *Het vergeten Lichaam, Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*. Garant, Leuven Apeldoorn, 1995, 132 p.

- EVERAERT, C. en G. FABRE-MEEUS. *Liber Magistrorum: van école centrale du département de l'Escaut tot Koninklijk Atheneum te Gent*. Gent, vzw Vriendenkringen Voskenscholen en Gent, 1997, 534 p.
- Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1973-1974*. Leiden, 1974.
- LAPORTE, W. *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*. Gent, Archief RUG, 1984, 100 p.
- LAPORTE, W. *Waarheen als licentiaat lichamelijke opvoeding?* Gent, RUG, 1990, 12 p.
- LORENZ, C. *De constructie van het verleden: een inleiding in de theorie van de geschiedenis*. Amsterdam Meppel, 2002, vijfde druk, 399 p.
- LUYKX, T. 'De jongste evolutie van de hogeschoolbevolking in België'. In: *B.RUG*, VI, 1962, 3, pp. 131-139.
- MARTIN, D., *De rijksuniversiteit Gent tijdens de bezetting 1940-1944. Leven met de vijand*. Gent, 1993, 185 p.
- MASSART, L., P. LAMBRECHTS, W. DELVA e.a. *Het probleem van de overgang van middelbaar naar hoger onderwijs*. Gent, RUG, 1960, 180 p.
- MATON, J.G. 'De weerslag van de Universitaire Spreiding op de participatie aan het universitair onderwijs en op de universiteitskeuze der studenten, een kwantitatieve analyse'. In: *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1968, 1, pp. 38-65.
- Onderzoek beroepsuitwegen HILO Universiteit Gent*. Gent, H.I.L.O., niet-gepubliceerde nota, 5 p.
- PIERON, M. *Sport et enseignement*. Brussel, Koning Boudewijnstichting, 2000, 106 p.
- PLANCKE, R.L. *Rijksuniversiteit Gent (1817-1967)*. Gent, RUG, 1967.
- RENSON, R. *Sportgeschiedenis en vergelijkende lichamelijke opvoeding*. Leuven, Acco, 1999.
- Liber Memorialis (1913-1960)*. Rijksuniversiteit Gent, Gent, 1960.
- SIMON, F. 'Schoolgeschiedenis. De stand van het historisch onderzoek: kritische bemerkingen'. In: *Ons Heem*, XXXVIII, 1984, p. 1956-1967.
- SIMON-VANDERMEERSCH, A.M. *De eerste generatie meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/83 tot 1929/30)*. Gent, Archief RUG, 1982, 314 p.
- Sportimonium*, Driemaandelijks tijdschrift Vlaamse Volkssport Centrale en Sportmuseum, 2006, nummer 2.
- TER LAAN, K. *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid*. 's-Gravenhage, Van Goor, 1941, 589 p.

- THOEN, E. *Adriaan Verhulst*, in: 'De Gentse Historische school'. Gent, colloquium van 28 november 2006.
- VAN DAELE, R. *Het socio-kultureel profiel van de licentiaat lichamelijke opvoeding: promotiejaar 1966*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 1983, 244 p.
- VAN BERGEN, J. *100 jaar Koninklijk Atheneum I Oostende, 1882-1982*. Oostende, Vereniging der oud-leerlingen, 11 p.
- VAN DAELE, H. *Geschiedenis van het stedelijk onderwijs te Antwerpen, 1830-1872*. Antwerpen, 1969, 170 p.
- VAN DER AERSCHOT, H. *Het socio-kultureel profiel van de licentiaat lichamelijke opvoeding: promotiejaren 1946 en 1947*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 1976, 217 p.
- VAN DER AERSCHOT, H. *Het socio-kultureel profiel van de licentiaat lichamelijke opvoeding: promotiejaren 1956 en 1957*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 1978, 235 p.
- VAN DE VIJVER, H. *België in de Tweede Wereldoorlog, Het culturele leven tijdens de bezetting*. Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, 1990, 103 p.
- VANHAEREN, N. *Het socio-cultureel profiel van de licentiaat lichamelijke opvoeding: promotiejaar 1976*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 1981, 167 p.
- VANHAUTE, E. en BRACKE, N. *Economische en sociale geschiedenis van de Nieuwste Tijden*. Gent, UGent, 2005, 1985 p.
- VAN HOYE, D. *Historische schets van het Hoger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding te Gent in de periode van 1908 tot 1940*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, H.I.L.O., 1982.
- VRIELINCK, S. *De territoriale indeling van België (1795-1963)*. Leuven, 2000, 3 dl., 2104 p.

Hoofdstuk I

Lichamelijke opvoeding en het H.I.L.O. in historisch perspectief

In functie van het scriptieonderwerp acht ik het belangrijk een korte geschiedenis van het H.I.L.O. te schetsen. Het is weinig waardevol over studenten L.O. sinds 100 jaar te spreken zonder hun opleiding en het instituut waaraan ze die opleiding volgden in een historisch perspectief te plaatsen. Hoe kwam het H.I.L.O. ter sprake in debatten en waarom was er nood aan een dergelijk instituut?

We focussen op de ontwikkeling van lichamelijke opvoeding in België, die zich voordeed in de eeuw voor het I.S.E.P.¹⁹ te Gent in 1908 haar deuren opende. Het instituut was willens nillens erfgenaam van die evolutie en kon zich ook legitimeren via de toenmalige maatschappelijke status van en opvattingen over lichamelijke opvoeding.

Voor dit hoofdstuk baseerden we ons inhoudelijk op *Het vergeten lichaam* van D'Hoker en Tolleneer en op *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG* van Laporte.²⁰ Volgend overzicht is selectief in haar onderwerpen en staat hoofdzakelijk in functie van het onderzoek naar licentiaten L.O. We beschrijven een historische context waarin een evolutie plaatsvond op vlak van lichamelijke opvoeding, scholing tot lichamelijke opvoeders en lichaamsbeweging in het middelbaar onderwijs.

1. Lichamelijke opvoeding in 19de-eeuws België: een strijd om de macht

Vandaag neemt de politieke overheid via populaire media allerlei initiatieven om 's lands bevolking opnieuw aan het bewegen te krijgen. De Vlaming heet te dik en niet

---

¹⁹ I.S.E.P. staat voor 'Institut Supérieur d'Education Physique'. We gebruiken de benaming 'I.S.E.P.' als we het instituut voor de vernederlandsing bedoelen. We hanteren de term 'H.I.L.O.' als we het over het instituut na de vernederlandsing schrijven. Deze keuze wordt ook in volgende hoofdstukken toegepast. Wanneer we het over het instituut in het algemeen hebben zonder meer, opteerden we ook voor 'H.I.L.O.'

²⁰ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*. Gent, Archief R.U.G., 1984, 100 p.

D'HOKER, M. en TOLLENEER, J. *Het vergeten Lichaam, Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*. Garant, Leuven Apeldoorn, 1995, 132 p.

Tenzij het om geciteerde tekst of andere literatuur gaat, verwijzen we niet naar voetnoten. Voor uitbreiding van de inhoud van dit hoofdstuk refereren we aan genoemde publicaties.

stressbestendig te zijn en te weinig aan ‘lichaamsbeweging’ te doen. Wie dat wenst, wordt op een dagelijkse *running* persoonlijk gecoacht door een bekende Vlaming. Ook sportminister Anciaux ging zijn schapen voor op de mythische Mont Ventoux. Dergelijke initiatieven zijn niet nieuw, ze hebben alleen een andere vorm. Dat bewijst de geschiedenis.

In het 19de-eeuwse prille België groeide zowel in wetenschappelijke kringen als in politieke middens het verlangen om gymnastiekonderwijs te organiseren. Als nieuwe natie had België nood aan weerbare mannen die militair paraat waren en de grenzen van België konden veilig stellen. Een argumentatie die zeker gold op het einde van de 19de eeuw, wanneer agressief, imperialistisch nationalisme de kop op stak in verschillende Europese landen. Wat België betreft zouden sterke mannen en vrouwen Congo Vrijstaat en later Belgisch-Congo kunnen helpen ontwikkelen. Over de noodzaak aan een hoger instituut voor lichamelijke opvoeding schreef minister Descamps aan Leopold II: ‘Sire, pour fortifier la race, pour la rendre apte aux diverses carrières, notamment aux carrières d’expansion, la gymnastique éducative, dont les sports sont des applications, est indispensable à la jeunesse d’un peuple qui légitimement aspire, ainsi que le nôtre, à jouer un rôle de plus en plus utile dans la famille des nations.’²¹

Medio de 19de eeuw deden politici beroep op artsen om onderzoek te verrichten naar de gesteldheid van lichamelijke opvoeding in het onderwijs. Het waren ook geneesheren die pedagogische programma’s op basis van wetenschappelijke kennis propageerden. Gymnastiekonderwijs was een middel ter bevordering van de volksgezondheid en medici sprongen graag op de kar van het gezondheidsdiscours. Bovendien erkennen we bij de overheid een gedrag wat men vandaag *selffulfilling prophecy* zou noemen: de politieke elite legitimeerde datzelfde discours door het wetenschappelijk te laten onderbouwen.

Naast een ideologische was gymnastiek een pragmatische aangelegenheid. Vooral in nieuwe industriesteden werd de roep naar hygiëne onder het proletariaat steeds groter. De industrialisatie had in de loop van de 19de eeuw geleid tot een ongeziene arbeidersproblematiek met sociaal-economische gevolgen en politieke vraagstukken. Een stedelijk proletariaat bezorgde als exces van de kapitalistische logica nieuwe industriëlen en politici heel wat kopzorgen. De (stedelijke) samenleving werd geconfronteerd met huisvestingsproblemen, ziektes en geestelijk en lichamelijk verzwakte burgers. ‘Epidemieën van gevreesde infectieziekten zoals tyfus en cholera confronteerden de

---

²¹ AUG, 618/1, Wetten in verband met lichamelijke opvoeding 1874-1946. Descamps, *Rapport au Roi, Brussel, 22 juni 1908.*

samenleving steeds opnieuw met het lichaam en met de menselijke vergankelijkheid.’²² Allerlei initiatieven ter kanalisering van arbeidersproblemen, zoals het organiseren van volksonderwijs, droegen bij tot lichtelijk verbeterde arbeidersomstandigheden. Ook lichaamsbeweging bevorderde de algemene opvoeding van het kind en zou schaven aan de armtierige omstandigheden van arbeiders(kinderen). Maar er waren ook tegenstanders van gymnastiekonderricht. Het zou overbodig zijn, en zelfs ‘nadelig voor de verstandelijke vorming en de alfabetisering van het volkskind’.²³

Maar zowel in België als in andere Europese landen kregen lichaamsoefeningen langzaam een waardevolle plaats in de vorming van de jeugd. Niet alleen de algemene volksgezondheid, maar ook de weerbaarheid van kinderen zou op die manier aangemoedigd worden. ‘Gymnastiek voorkwam ziekten, deed naar verluidt de kindersterfte dalen en hielp een gezond ras tot stand brengen.’²⁴

Velen waren het eens over bovenvermelde doelen van de gymnastiek, maar de manier waarop die doelen dienden bereikt te worden, zorgde voor heel wat onenigheid. Lichamelijke opvoeding verwerd in België in het laatste kwart van de 19de eeuw een machtsstrijd. Er ontstonden verschillende gymnastiekssystemen en tal van mengvormen, met een eigen pedagogische visie op gymnastiek. Ongenuanceerd geschematiseerd zien we in België twee scholen: een Duitse en een Zweedse school, met een eigen profileringsterrein en turnvisie. De Duitse school prefereerde ‘oefeningen die in het dagelijks leven van nut waren, zoals lopen, klimmen, dragen of balanceren. Voor de uitvoering van die oefeningen ontwierpen ze allerlei toestellen waaronder ladders, touwen en balken’.²⁵ In Zweden had gymnastiek zich op een andere manier ontwikkeld. Was het Duitse turnen gericht op kracht en gebruikte het toestellen, de Zweedse gymnastiek ging uit van analytische, heel erg gecontroleerde lichaamsbewegingen en gaf in het geheel zelfs een vrij statische indruk.²⁶

---

²² VELLE, K. ‘Het lichaam in de geschiedschrijving’, in: *Het vergeten lichaam*, Leuven, Garant, 1995, p. 106.

²³ D’HOKER, M. en VAN ASSCHE, E., ‘Lichamelijke opvoeding in het katholieke onderwijs: een lange weg, een moeilijk parcours.’, in: *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*, Leuven, Universitaire pers, 1994, p. 58.

²⁴ *Ibid.*, p. 59.

²⁵ SPORTIMONIUM, *Tentoonstellingsteksten: Sport voor allen? De opkomst van sport als massaproduct*, 2007, op: <http://www.sportimonium.be/fileadmin/files/pdf/tentoonstellingsteksten.pdf>, geraadpleegd op 23 april 2007.

²⁶ DELHEYE, P., *Struggling for Gymnastics: the Scientisation en Institutionalisation of Physical Education in Belgium (1830-1914)*, samenvatting van de voorstelling van een doctoraatsthesis, geciteerd op http://www.kuleuven.be/nieuws/berichten/2005/pb17_10_2005.htm, laatst gewijzigd op 5 juli 2006, geraadpleegd op 15 april 2007.

Beide scholen hadden hun invloed in België. De Duitse visie vond ingang in de vele opgerichte turnverenigingen, maar ook in het onderwijs. Politici, medici en militairen wilden de Zweedse methode gerealiseerd zien in het onderwijs.

In de 19de eeuw zagen menig turngilden en -kringen het levenslicht. Zij gaven turnvoorstellingen op festiviteiten allerhande, zoals historische stoeten, die in die tijd enorm populair waren. Bovendien ontstond in 1865 de Belgische Turnbond, een overkoepelende organisatie waardoor de promotie van het Duitse turnen voor turnkringen via een officieel kanaal georganiseerd en gecommuniceerd kon worden. De turnbond schonk uitgebreid aandacht aan het belang van lichamelijke opvoeding voor het volk en de massa en stimuleerde, onder meer in Gent via de turnclub Turnclub G.V., liefdadigheidsprojecten die de sociale ontvoogding heetten bij te staan. 'Bij de viering van haar 60-jarig bestaan had de maatschappij reeds 42 liefdadigheidsfeesten ingericht ten voordele van de Gentse bevolking en de leerlingen van het stadsonderwijs.'²⁷

Ook in het onderwijs kreeg het Duitse turnen gevolg. In het Stedelijk Atheneum van Antwerpen was Joseph Isenbaert (1822 -1905) in 1846 de eerste leraar L.O. in België. Hij bracht Duitse inzichten samen met elementen van het Franse Amorossysteem en stichtte in 1839 de 'Société de Gymnastique et d'Armes d'Anvers', de vereniging die in België doorgaat als eerste in haar soort. Door het toedoen van Isenbaert ontplooidde de turnbeweging zich vanuit Antwerpen over het hele land. 'De toestand in het Antwerpse is er een van een bijzondere aard. Tot omstreeks 1935 werd er in de Antwerpse scholen een stelsel toegepast dat afgeleid was van het Happelsysteem. Dit stelsel heeft toen goede diensten bewezen. Het was hoofdzakelijk statisch en constructief ingesteld, evenals de Zweedse gymnastiek van die tijd. Het maakte o.a. gebruik van het rek en de barren. Zo behoren deze toestellen tot de uitrusting van de meeste Antwerpse gymnastieklokalen.'²⁸

In het laatste kwart van de 19de eeuw floreerden de turnverenigingen. Zij konden terugvallen op een stevige achterban.

De turnclubs vervulden naast een sportieve functie een sociale rol. Zij spraken de massa aan. Uiteraard waren turnclubs sportief-wetenschappelijk onderbouwd, wegens hun keuze voor het wetenschappelijk ontwikkelde Duitse systeem. Toch zijn het vooral de Zwedisten

---

²⁷ VAN HOECKE, W., *De geschiedenis van de G.V.*, op: <http://www.gvgent.be>, laatst gewijzigd op 17 mei 2007, geraadpleegd op 15 april 2007.

²⁸ VAN DEN BERGH, J., in: 'Tijdschrift voor Lichamelijke opvoeding', maart 1955, nr. 155, p. 10.

die allerlei studies uitvoerden en lieten uitvoeren om een eigen visie wetenschappelijk te staven. Vooral doctors in de geneeskunde speelden een belangrijke rol in de ontwikkeling van de wetenschappelijk verantwoorde lichamelijke opvoeding. Het waren zij die in die context de voorkeur gaven aan de Zweedse gymnastiek, die duelleerde met het Duitse turnen. Deze laatste was ‘vooral gericht op het uitvoeren van kunststukjes en stunts, zoals handstanden, hang- en vooral steunoefeningen, die veel kracht vereisten.’²⁹ Medici waren minder gewonnen voor de Duitse invalshoek op lichamelijke opvoeding. Zij zwoeren bij Zweedse gymnastiek, waar in plaats van aandacht voor krachtige turnoefeningen op rekken, de interesse uitging naar een goede, strakke militaire houding en naar het marcheren. Zweedse gymnastiek was rationeel en anatomisch-wetenschappelijk onderbouwd, waarbij bovendien geen nood was aan een arsenaal turnmateriaal, een praktische beschouwing die eveneens meespeelde in onderwijskwesitie.

Wegens de militaire inslag van de Zweedse visie, hoeft het ons niet te verbazen dat ook Belgische militairen gewonnen bleken voor de installering en uitbreiding van de Zweedse gymnastiek. Naast medici speelden ook zij een belangrijke rol bij de oprichting en de eerste jaren van het latere I.S.E.P.

De werkelijkheid is complexer dan de voorstelling ervan, maar globaal gezien kan men stellen dat turnverenigingen het Duitse turnen trouw waren. Ook in het onderwijs kreeg het Duitse turnen voet aan de grond. Zowel in het rijks- als katholiek onderwijs werd de basis gelegd voor de Duitse turnkunst. Het is dan op z’n minst opmerkelijk dat uiteindelijk aanhangers van de Zweedse school in België aan het langste eind trokken.

Ondanks de populariteit van Duitse turnen en turnverenigingen, slaagden voorstanders van het Zweedse systeem in hun opzet. De medisch medisch-wetenschappelijke gymnastiek kreeg vaste voet in het leger en het onderwijs, waardoor Zwedisten hun programma georganiseerd kregen en officieel konden uitvoeren. Hoe gebeurde die installatie van het Zweedse systeem?

De militair Lefébure³⁰ speelde een niet onbelangrijke rol bij de introductie van de Zweedse gymnastiek in het onderwijs. Hij was directeur van de ‘Ecole Normale de Gymnastique et d’ Escrime’. Deze militaire school, geopend in 1896, gold als enige officiële school voor de opleiding lichamelijke opvoeding. Militairen die daar les volgden,

---

²⁹ LAPORTE, W., ‘De lichamelijke opvoeding in het onderwijs in België van 1842 tot 1990: een vak apart’, in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 43.

³⁰ Lefébure speelde ook een rol in de oprichting van de ‘Ligue Belge d’Education Physique’.

gaven later les in het middelbaar onderwijs. Diezelfde Lefébure ‘overtuigde de overheid met zijn rapport waarmee hij was teruggekeerd van een zending naar Zweden en Sluys adviseerde in 1898 de stad Brussel om de Zweedse gymnastiek in haar scholen in te voeren. Hiervoor baseerde hij zich op fysiologische en hygiënische gronden.’³¹ Naast officiële rapporten droegen ook congressen bij tot de evolutie van de Zweedse gymnastiek. ‘Op het congres van 1905 te Bergen spraken les ‘Propagateurs de la gymnastique scolaire’ zich uit voor de Zweedse gymnastiek in het onderwijs. Het zou een onherroepelijke scheiding betekenen tussen de lichamelijke opvoeding op school, die integraal Zweeds werd, en de lichamelijke opvoeding die men onder de vorm van het Belgisch turnen zou blijven beoefenen. De oprichting van een hoger instituut te Gent naar Zweeds model zou de bekroning zijn van de overwinning in de stelselstrijd.’³²

Het was niet alleen wegens de voordelen van het Zweedse systeem dat men in het onderwijs koos voor Zweedse gymnastiek, maar ook wegens de nadelen van het Duitse turnen, dat te gevaarlijk, te omslachtig en te duur bevonden werd. Ondanks de officiële keuze voor de Zweedse methode, kon niet belet worden dat het toestelturnen aan het paard, de rekstok, de brug, de ringen buiten de schoolmuren enorm populair werd.³³

De installatie van de Zweedse gymnastiek zou minstens een halve eeuw Belgisch onderwijs mede bepalen, een halve eeuw die ons onderzoeksdomein is. Volgens de literatuur bleef het Zweedse systeem in België officieel standhouden tot in 1968, met de aankondiging van een nieuw leerplan lichamelijke opvoeding. De tijdsgeest was veranderd en van over het Kanaal had sport een belangrijke plaats verworven op het terrein van de lichamelijke opvoeding.

Tijdens de jaren ‘20 en de jaren ‘30 en zeker na de Twee Wereldoorlog veranderden de economische omstandigheden en daarmee ook de sociale structuren. In België gingen stemmen op om de maatschappij op een andere sociaal-economische leest te schoeien, met een actieve rol voor de overheidspolitiek. De wetgeving voorzag in een sociaal systeem en allerlei sociale maatregelen die reeds voor WO II genomen werden, zoals de ‘congé payé’ (1936)), werden uitgebreid en toegepast. ‘Vrije tijd’ bleef geen loos begrip en voorrecht van hogere klassen. Sport werd een ideaal middel ter invulling van vrije tijd, waarvan steeds meer mensen konden genieten. Ook in onderwijskringen groeide langzaam het besef dat men enerzijds niet langer omheen het sportfenomeen kon en dat anderzijds het

---

³¹ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, 1984, p. 5.

³² *Ibid.*

³³ SPORTIMONIUM, *Tentoonstellingsteksten: Sport voor allen? De opkomst van sport als massaproduct*, 2007, op: <http://www.sportimonium.be/fileadmin/files/pdf/tentoonstellingsteksten.pdf>, geraadpleegd op 23 april 2007.

Zweedse systeem verstarde en niet langer inspeelde op de noden van de toenmalige maatschappij.

Hoe reageerden Gentse licentiaten en leraars, producten van het Zweedse systeem aan het H.I.L.O., op de penetratie en invloed van sport en spel, die zeker aanwezig was maar soms afkeuring kreeg of verboden bleef? We verwijzen hiervoor naar de volgende hoofdstukken, in het bijzonder hoofdstuk V.

2. De professionalisering van de gymnastiek en taak van het I.S.E.P.

Niet alleen in de nieuw gestichte turnverenigingen werd de vraag naar professionele gymnasten groot, ook het onderwijs had nood aan leraars lichamelijke opvoeding. Indien het Zweeds systeem geïnstalleerd wenste te worden, was nood aan opleiding van mensen die dat systeem konden uitdragen. Waar konden potentiële leraars een opleiding genieten? De reeds genoemde Antwerpenaar Joseph Isenbaert poogde hulponderwijzers op te leiden om het gymnastiekonderwijs te begeleiden³⁴ en ook normaalscholen stonden in voor bijscholing voor leraars.

In 1850 was bij wet geregeld dat lichamelijke opvoeding een verplicht vak werd in de officiële scholen van het middelbaar onderwijs. In 1854 werd lichamelijke opvoeding in de lessenroosters van de normaalscholen opgenomen, maar het vak werd niet geëxamineerd. Het is wachten tot 1877, dan werd lichamelijke opvoeding als examenvak opgenomen. In 1879 werd gymnastiek een verplicht vak in heel het gemeentelijk lager onderwijs.³⁵ De wettelijke wereld strookt zelden met de werkelijke. Hoewel lichamelijke opvoeding verplicht werd, waren onvoldoende mensen en middelen om de tegemoet te komen aan de wetgever. ‘Het gebrek aan competente onderwijzers was een van de belangrijkste redenen voor het falende gymnastiekonderricht.’³⁶ Voorheen stonden onderwijzers en militairen in voor het gymnastiekonderwijs. Leraars gingen improvisatorisch en weinig professioneel te werk. Bovendien was het niet enkel een

---

³⁴ VAN DAELE, *Geschiedenis van het stedelijk onderwijs in Antwerpen, 1830-1872*, Antwerpen, 1969, p. 170.

³⁵ LAPORTE, W., ‘De lichamelijke opvoeding in het onderwijs in België van 1842 tot 1990: een vak apart’, in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 49.

³⁶ D’HOKER, M. en VAN ASSCHE, E., ‘Lichamelijke opvoeding in het katholieke onderwijs: een lange weg, een moeilijk parcours.’, in: *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*, Leuven, Universitaire pers, 1994, p. 47.

gebrek aan competente mensen, het was eveneens een mentaliteitskwesitie. ‘Vele onderwijzers waren resoluut gekant tegen lichamelijke opvoeding op school. Een onderwijzer stelde dat de lesuren gymnastiek beter konden worden besteed aan intellectuele vakken.’³⁷ Volgens verschillende bronnen verbeterde de situatie in het lager onderwijs nauwelijks gedurende de eerste helft van de 20ste eeuw, en speelde het H.I.L.O. hoofdzakelijk en logischerwijs in op het secundair onderwijs. ‘De twee-urenles in opvoedende gymnastiek in ons lager onderwijs wordt totaal verwaarloos. De meeste onderwijzers voelen er niets voor; deels omdat ze over een oefenzaal noch toestellen of tuigen beschikken; deels omdat ze niet voorgelicht worden in zaken moderne opvoedende gymnastiek en deels omdat ook vele ouders totaal onverschillig tegenover het vak staan, doordat zij ”opvoedenden gymnastiek” enkel beschouwen als een nummers, voor het ene of andere schoolfeestje of voor de prijsuitreiking. Het is betreurenswaardig hoe twee noodzakelijke vakken, waarvan de opvoedende gymnastiek en de muziek, bijna altijd misbruikt en enkel als “showvak” erkend worden.’³⁸

De stichting van I.S.E.P. was de uiting van een wens tot professionalisering van de opleiding tot professionele gymnasten. In 1908 schreef de heer Descamps, minister van wetenschappen en kunsten in een rapport ter oprichting van een hoger instituut, aan koning Leopold II: ‘L’institut supérieur d’éducation physique ne constituerait pas seulement un laboratoire permanent de recherches pour faire avancer la science et perfectionner les méthode d’application aux besoins directs de notre nation. Il aurait à poursuivre la réalisation d’un certain nombre de buts pratiques, parmi lesquels il convient de signaler les suivants : former des professeurs d’éducationnel physique ; compléter, en matière d’hygiène pratique, les connaissances de ceux qui aspirent à des fonctions éducatives ; développer, dans leurs rapports avec l’éducation générale, les jeux et les sports qui sollicitent la jeunesse universitaire.’³⁹

Voor 1908 hadden twee vertegenwoordigers van de Belgische turnkringen, Euler en Cupérus, gepleit voor het oprichten van een hogere normaalschool voor gymnastiek. Aan Zweedse zijde wilde Ulrich een ‘Académie de gymnastique rationnelle’ opgericht zien, naar het model van het Centraal Instituut te Stockholm.⁴⁰

---

³⁷ *Ibid.*

³⁸ ‘Ter Overweging’, in: *Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding*, maart 1953, nr. 53, p. 67

³⁹ AUG, 618/1, Wetten in verband met lichamelijke opvoeding 1874-1946: Descamps, *Rapport au Roi, Brussel, 22 juni 1908.*

⁴⁰ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, 1984, p. 6.

In 1904 werd in Brussel op particulier initiatief de ‘Ecole Supérieure d’Education Physique’ opgericht. Deze school verschaftte bijscholing aan leraars in dienst, maar sloot echter snel de boeken, wegens de concurrentie met het in 1908 door de overheid opgerichte ‘Institut Supérieur d’Education Physique’ te Gent.

‘Reeds in 1899 werd op het 21ste congres van de “Fédération Royale des Propagateurs de la Gymnastique Scolaire” een voorstel geformuleerd om het hoger onderwijs in de lichamelijke opvoeding te organiseren aan beide rijksuniversiteiten.’⁴¹ De universitaire instellingen werden geraadpleegd, maar beiden gaven een negatief advies. Toch was de voedingsbodem in het eerste decennium van de 20ste eeuw voldoende om een instituut op te richten. ‘Op verzoek van de minister werd F. Gommaerts voorgesteld om in Gent de oprichting van een “Institut Supérieur d’Education Physique” voor te bereiden.’⁴² Het plan om eveneens in Luik een opleiding lichamelijke opvoeding in te richten, werd voorlopig op de lange baan geschoven. Had dit zijn weerslag in de rekrutering van Waalse studenten aan het I.S.E.P.? In Gent werd het instituut gesticht naar het voorbeeld van het Centraal Instituut voor Gymnastiek te Stockholm en in het academiejaar 1908-1909 volgden de eerste studenten les aan de kersverse instelling.

De stichting in 1908 is niet toevallig. De 19de eeuw had het pad geëffend voor dergelijke institutionalisering van lichamelijke opvoeding. De evoluerende visie op lichamelijke opvoeding als middel om weerbare staatsburgers te maken, die de natie distinctie zouden verschaffen enerzijds (het is niet toevallig dat het voorstel tot inrichting van hoger onderwijs voor lichamelijke opvoeding gedaan werd op het ‘congrès international d’expansion économique mondiale’, dat in 1905 plaatsvond in Bergen) en de noodzaak om de Zweedse gymnastiek officieel te organiseren ten opzichte van het Duits-Belgische turnen anderzijds, maakte de stichting van het instituut gewenst en noodzakelijk bij de Belgische staat.

De opleiding L.O. werd verbonden met de faculteit en opleiding geneeskunde. Immers, de Zweedse gymnastiek was op medische leest geschoeid. Ook in het secundair onderwijs werd via leerplannen en inspectie ter uitvoering van die leerplannen gymnastiekonderwijs verplicht en heilzaam. We moeten ons dan ook de vraag stellen hoe het sportonderwijs binnensloop in het onderwijs en een eigen status verwierf. De installatie van de opleiding

---

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

tot licentiaat L.O. aan de Gentse Universiteit betekende toch de uitbouw van het gymnastiekonderwijs?

De geschiedenis van sport(onderwijs) is van een andere soort. Nooit was er sprake van een expliciete 'stelselstrijd' en evenmin was sport onderhevig aan een dergelijke institutionaliseringdrang.

3. Het vrij onderwijs, balancerend tussen sportonderwijs en gymnastiek

In de tweede helft van de 19de eeuw waaide de moderne sport, met name voetbal, van Groot-Brittannië over naar België. Vooral in hogere kringen geraakte sport populair. 'De adel en de bourgeoisie waren weg van deze nieuwigheid. Sport, zo dacht men in hoge kringen, staalt niet alleen de spieren maar brengt ook ridderlijke idealen bij zoals moed, doorzetting, zin voor competitie, kameraadschap, fair play. Een perfecte voorbereiding dus op leidinggevende functies. Bovendien hadden hogere klassen voldoende tijd en middelen om de dure aangelegenheid te beoefenen. Geen wonder dat sportclubs voor het eerst verschenen in grootsteden of in mondaine vakantie- en kuuroorden zoals Oostende en Spa.'⁴³

'Het waren Britse leerlingen, vooral katholieke Engelsen en Ieren, die in Belgische kostscholen verbleven, die hun kameraden met het sportvirus besmetten.'⁴⁴ In colleges in het algemeen en in het college te Melle in het bijzonder werd voetbalsport geïntroduceerd. Zowel Belgen als welgestelde zonen van buitenlandse elite, waaronder Engelsen, Ieren en Amerikanen volgden lessen aan het college.

'In de Vlaamse katholieke vrije scholen voor middelbaar onderwijs waren ondertussen niet alleen de leerlingen verslinderd geraakt op de (voetbal)sport, ook een aantal leraars - in de colleges allemaal geestelijken - traden op als ware sportapologeten.'⁴⁵ Verscheidene geestelijken waren van oordeel dat sport in een groene omgeving kon bijdragen tot de opvoeding van de jeugd, ter uitbreiding of in tegenstelling tot het gymnastiekonderwijs in donkere binnenruimtes. Sportpaters schiepen ruimte voor sport, zij zorgden voor materiële

---

⁴³ SPORTIMONIUM, *Tentoonstellingsteksten: Sport voor allen? De opkomst van sport als massaproduct*, 2007, op: <http://www.sportimonium.be/fileadmin/files/pdf/tentoonstellingsteksten.pdf>, geraadpleegd op 23 april 2007.

⁴⁴ RENSON, R., 'De sport- en spelbeweging in België', in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 78.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 89.

infrastructuur en sportieve begeleiding. Vooral de colleges getroostten zich de moeite sport te promoten. Zij wilden voldoende speltijd en organiseerden interscolaire sportwedstrijden.

Sport sijpelde ‘toevallig’ binnen in katholieke colleges en werd niet snel opgenomen in het lessenrooster. Er lag namelijk geen uitgesproken pedagogisch beginsel aan de basis van sportbeoefening in België. Het was vooral tijdens de middag dat er gevoetbald werd. Dit betekent echter niet dat in het vrij onderwijs geen aandacht was voor gymnastiek.

In de 19de eeuw was de onderwijswetgeving verbonden aan de strijd om de macht tussen katholieken en liberalen. Dit leidde tot een dynamiek van wetten die de lichamelijke opvoeding enerzijds ten gunste waren, maar anderzijds een kloof hadden geslagen tussen het vrije en het officiële onderwijsnet. Vooral op het niveau van de lagere school was de tweedeling wat betreft lichamelijke opvoeding merkbaar. ‘Op niveau van het middelbaar onderwijs was het verschil inzake gymnastiekonderricht tussen vrije en officiële scholen kleiner dan dat van het lager onderwijs. Toch mag ook hier worden gesteld dat in de vrije scholen over het algemeen het gymnastiekonderricht minder betekende dan in de officiële scholen, wat wellicht ook te verklaren is door het feit dat er meer aan spel en sport werd gedaan.’⁴⁶ Bovendien heette de begeleiding en opleiding tot leraren lichamelijke opvoeding in het rijksnormaalonderwijs beter georganiseerd te zijn. Tegen WO I beschikten alle gymnastiekleraren in de rijksnormaalscholen over een bekwaamheidsgetuigschrift gymnastiek, terwijl dat in de vrije normaalscholen niet het geval was.⁴⁷

Een ander belangrijk punt waardoor gymnastiekonderricht in het vrij onderwijs nooit hetzelfde organisatiepeil bereikte als in het officieel onderwijs is, betreft de pedagogische vrijheid. Geestelijken waren relatief vrij om als inrichtende macht op te treden en een school of scholen uit te bouwen. Zowel inhoudelijk als vormelijk ontstond in het katholiek onderwijs een grote diversiteit, die zich ook manifesteerde op vlak van de lichamelijke opvoeding.

Ondanks de inferieure positie van lichamelijke opvoeding in het vrij onderwijs vond in de decennia voor WO I over het algemeen een verbetering en uitbreiding plaats van het

---

⁴⁶ D’HOKER, M. en VAN ASSCHE, E., ‘Lichamelijke opvoeding in het katholieke onderwijs: een lange weg, een moeilijk parcours.’, in: *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*, Leuven, Universitaire pers, 1994, p. 55.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 60.

gymnastiekonderricht. ‘Het inspireerde zich daarbij op het gymnastieksysteem van Docx.’⁴⁸ (zie infra)

De radicalisatie van de Zweedse visie gebeurde pas na WO I. Rond de eeuwwisseling werd op congressen, die uiteindelijk de aanloop betekenden voor de oprichting van het I.S.E.P. te Gent, zowel aandacht geschonken aan gymnastiek als aan sport. Op het ‘Congrès International d’Education Economique et Mondiale’, werd de Belgische lichaamscultuur via de sporttraditie verdedigd.⁴⁹ Individuen als Docx en Lefébure, nochtans Zweedse traditionalisten, trachtten het sportfenomeen niet uit de weg te gaan. Docx had een gymnastiekvisie uitgewerkt en steunde daarbij op ‘gymnastiekoefeningen ontleend aan Amoros, Spiess en aan de Zweedse gymnastiek, naast traditionele en moderne spelvormen.’⁵⁰ In 1874 werd Docx aangesteld als inspecteur lichamelijke opvoeding. Hij diende controle uit te oefenen op lichamelijke opvoeding en was belast met cursussen om ‘capacitair’ op te leiden. De man pleitte een gezond evenwicht tussen spel en sport enerzijds en gymnastiek anderzijds. Ook Charles Lefébure, die we eerder omschreven als een Zwedist, liet zich positief uit over de Angelsaksische sportpedagogiek. Lefébure was immers een oud-leerling van het college te Melle.

Echter, de florerende 19de-eeuwse sportontwikkeling kreeg een serieuze knauw in het begin van de 20ste eeuw. De keuze voor Zweedse gymnastiek betekende een rem op de ontwikkeling van sportonderwijs. Dat het Zweedse uitgedragen werd, is zeker toe te schrijven aan het I.S.E.P. te Gent, maar ook omdat zuivere Zweedse gymnastiek een voortzetting was van het systeem-Docx, dat in de 19de eeuw in het onderwijs reeds toegepast werd en algemeen aanvaard was. ‘Het kon als een rationalisering en een verwetenschappelijking van het systeem-Docx worden beschouwd.’⁵¹

De tweedeling tussen (Zweedse) gymnastiek en sport is dus niet eenduidig te maken. De werkelijkheid laat zich niet vangen in rasters. Maar ondanks verzoeningspogingen en de aandacht voor sport van Zweedse traditionalisten enerzijds en de (verplichte) aandacht voor gymnastiekonderwijs in colleges die reeds een sporttraditie hadden opgebouwd anderzijds, kunnen we stellen dat de stempel die de Zweedse visie wilde en kon drukken

---

⁴⁸ *Ibid.*, p. 61.

⁴⁹ RENSON, R., ‘De sport- en spelbeweging in België’, in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 86.

⁵⁰ D’HOKER, M. en VAN ASSCHE, E., ‘Lichamelijke opvoeding in het katholieke onderwijs: een lange weg, een moeilijk parcours.’, in: *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*, Leuven, Universitaire pers, 1994, p. 61.

⁵¹ *Ibid.*, p. 62.

op het onderwijs, het sportonderwijs in de eerste helft van de vorige eeuw deels in de kiem smoorde. Traditionalisten als Jules DeVos, leerling uit de ‘Gentse Zweedse school’ en Léon Dupont zwoeren bij gymnastiekonderricht. Geen enkele vorm van sportbeoefening zou mogen worden beoefend vóór 18-jarige leeftijd. Bovendien en bijgevolg mochten sporten niet aan bod komen tijdens het lager en hoger middelbaar onderwijs.⁵² Sport heette pedagogisch én wetenschappelijk niet verantwoord, gymnastiek was dat wel. ‘Nadat de sterke lobby van de Zweedse gymnastiek er reeds in geslaagd was het Duitse turnen buiten het onderwijs te parkeren, trachtte ze nu de opkomende sportbeweging te neutraliseren.’⁵³

Het is wachten tot het tweede kwart van de 20ste eeuw tot geluiden uit ‘sporthoek’ harder klinken. De wetenschappelijke en pedagogische basis van gymnastiek werd dan niet in vraag gesteld, maar sport was zodanig populair geworden dat leraars, inspectie en beleidsmaker niet omheen de evolutie konden. Komt daarbij dat de Tweede Wereldoorlog een emancipatiebeweging op gang had gebracht. Sport kon gebruikt worden als dam tegen ontspoorde jongeren, die de (vrije) tijd verdreven in bioscopen en op straat, maar ook turnen achtte men daartoe in staat medio de 20ste eeuw. In *Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding* uit 1949 lezen we in het artikel *Kroniek van de bond der lichamelijke opvoeding: gewestelijke afdelingen*: ‘De belangstelling voor het verenigingsleven is niet groot te noemen en nochtans mogen we in de tak Oost-Vlaanderen niet klagen over onze aangesloten leden, wan de opkomst voor onze film- en voordrachtvonden is steeds groot. Zeker, we hebben moeilijke jaren achter de rug en het is heden vooral moeilijk de jongeren voor een zaak te interesseren.’⁵⁴

Ook de Vlaamse Beweging, die in de vroege 20ste eeuw sport nog kenmerkte als niet-Vlaams (wegens de Angelsaksische invloeden) en tijdverdrijvend, suggereerde dat sport beter gewettigd konden worden dan afgekeurd. Onder andere de theoloog Dessain en E.H. Nuytemans pleitten voor sport in het onderwijs. Nadat het Zweedse programma geïntroduceerd was in het (rijks)middelbaar onderwijs en in Luik en Gent hogere instituten ter uitstraling van de Zweedse visie bestonden, trachtten de katholieken naar tegenhangers. In 1942 werd te Leuven een Hoger instituut voor Lichamelijke Opvoeding opgericht en in 1949 werd de ‘Nationale Sportfederatie van het Vrij Onderwijs’ opgericht.

---

⁵² RENSON, R., ‘De sport- en spelbeweging in België’, in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 86.

⁵³ *Ibid.*, p. 86, op cit.

⁵⁴ *Tijdschrift voor Lichamelijke opvoeding*, maart 1950, nr. 151, pp. 77-78.

Het was een ‘rechtstreekse emanatie van de zogeheten Jeugdolympiade van 1 juni 1947. De organisatie stond onder leiding van een triumviraat: Prof. Pierre-Paul De Nayer, directeur van het Leuvense Instituut voor Lichamelijke Opleiding, Michel Bottu (1901-1973), gymnastiekspecialist aan hetzelfde instituut, en Antoine Noens (1891-1973), gepassioneerd majoor. Deze massamanifestatie met apotheose in het Heizelstadion was enerzijds bedoeld om de vitaliteit van het katholiek onderwijs aan te tonen en anderzijds om de sport en de lichamelijke opvoeding in dat onderwijs te valoriseren.’⁵⁵

4. Het officieel onderwijs experimenteerde met sport

Tot in de jaren ‘60 bleef het Zweeds systeem het enige toepasbare. Toch bleef sport in het officieel onderwijs en zeker in het vrij onderwijs immer aanwezig. In het rijksonderwijs werd van 1920 tot 1943 de beker ‘César’ uitgereikt tussen voetballende scholieren uit het rijksonderwijs en in 1925 werd een ‘Fédération Sportive Interécoles’ gesticht. Deze federatie werd later herdoopt tot ‘Le Sport Scolaire Belge’.

Wat betreft de lessenroosters, vond eveneens een evolutie plaats. In het vroege interbellum werden in de lessenroosters van het officieel middelbaar onderwijs twee uren lichamelijke opvoeding voorzien. Deze betroffen voornamelijk gymnastiek. Op de lessenroosters die gepubliceerd werden in ‘Flitsen uit de geschiedenis van het Koninklijk Atheneum te Gent’ staan voor elke jaar en voor elke studierichting inderdaad twee uren lichamelijke opvoeding per week geprogrammeerd.⁵⁶ Later, vanaf 1936, werden drie uren lichamelijke opvoeding ingevoerd. Bij ministerieel besluit van 13 mei 1936 besliste minister van Openbaar Onderwijs Bovesse dat een van de ingevoerde drie uren lichamelijke opvoeding mocht besteed worden aan zwemmen. Eveneens stonden sportnamiddagen op het programma, maar die werden snel afgeschaft.⁵⁷

Of sport wel dan niet voet aan de grond kreeg in het rijksonderwijs, hing dus af van wetmakers, maar eveneens van inspecteurs die moesten toezien op de uitvoering van regels. Het waren zij die de wet interpreteerden. Inspecteurs konden een voorliefde

---

⁵⁵ *Ibid.*, p. 90-91, *op cit.*

⁵⁶ DEMOOR, H., *Flitsen uit de geschiedenis van het Koninklijk Atheneum te Gent*, Gent, Staelens, 1951, p.126 en 165.

⁵⁷ RENSON, R., ‘De sport- en spelbeweging in België’, in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 95.

hebben voor gymnastiek, maar toch openstaan voor nieuwe (sport)ontwikkelingen. Dat was het geval met de inspecteur van lichamelijke opvoeding Paul Swinnen. Rijksinspecteur Gérard daarentegen, (Gents licentiaat L.O. in 1928 en doctor in 1932) heet(te) een doctrinair en radicaal ‘Zwedist’. Uit enkele gesprekken met oud-studenten L.O. bleek dat hij een belangrijke invloed had op de evolutie van gymnastiekonderwijs. ‘Laporte schreef terecht dat de lichamelijke opvoeding in België heeft moeten wachten tot na de verdwijning van deze oude garde Zweedse puristen. Pas met de invoering in 1968 van een nieuw voorlopig leerplan kwam er officieel een einde aan de rigide monopoliepositie van het Zweeds stelsel. Van dan af werd een grote vrijheid gegeven aan de leerkracht in het kiezen van zijn leerstof waardoor de slinger plots helemaal ging doorslaan in de richting sport.’⁵⁸ ‘Officieel’ is het juiste woord in de vorige zin. Hoewel zoals gezegd bevestigd werd in interviews dat Gérard als ‘purist van de oude garde’ veel invloed had op de belemmering van sportonderwijs, merken we achter het officiële verhaal een andere waarheid. Als het licht op groen gezet werd door directeurs, i.e. als zij zich afstandelijk opstelden ten opzichte van het vak lichamelijke opvoeding, konden leerkrachten experimenteren met sportonderwijs. Anderzijds zorgde de onverschilligheid van directeurs en schoolbesturen dan weer voor weinig geld en materiaal om sportonderwijs te stimuleren. In dat opzicht betekende de officiële leerplanwijziging en inspecteurwissel wel een voordeel voor de sportontwikkeling: beide veranderingen stimuleerden en verplichtten de aanschaf van sportmateriaal ten behoeve van de lichamelijke opvoeding.

5. De teloorgang van het Zweedse gymnastieksysteem ten voordele van sportonderwijs in de jaren ‘50

In de literatuur worden de jaren ‘60 als breuklijnen vooropgesteld. In die jaren vonden inderdaad concrete veranderingen plaats op vlak van lichamelijke opleiding en opvoeding. Aan het H.I.L.O. werd in 1964 het ‘schermen vervangen door de sportspelen volleybal, basketbal en handbal. Dit betekende een eerste stap naar een inhoudelijke aanpassing van de praktijk, die tot dan toe nog steeds volgens het medische en militaire model

---

⁵⁸ *Ibid.*, p. 78, op cit.

georganiseerd was.⁵⁹ We zullen verder in deze scriptie zien dat ex-studenten van het H.I.L.O. vroeger experimenteerden met sport.

Zeker in het vrij onderwijs, dat via haar humanistische ideaal de totaalvorming voorstond, was sportonderwijs noodzakelijk. Een nadeel dat katholieken daarbij ondervonden, was dat van de competitiesport. Competitie was onverenigbaar met christelijke idealen, die in sport een middel tot sociale vorming zagen. Sport en spel moest voor iedereen toegankelijk zijn, niet alleen voor de besten. Dit debat zorgde over de onderwijsnetten heen in de jaren '50 voor heel wat discussies onder sportpedagogen. Sport had naast gymnastiek een plaats verworven in vrije tijd en onderwijs, en net daarom diende het pedagogisch-theoretisch gedefinieerd te zijn om gerechtvaardigd te zijn. Dergelijke evolutie deed zich een halve eeuw eerder eveneens voor met de gymnastiekkwestie. Gymnastiek als lichamelijke opvoeding moest omljnd en omschreven zijn om te kunnen voortbestaan. Toen voedden fysiologische en anatomische argumenten de pedagogische basis voor de bepleiting van gymnastiek. Ook in het sportdebat medio de jaren '50 dreven pedagogische redenen boven. Sport droeg bij tot de algemene ontwikkeling van de leerlingen, maar dan mocht ze niet al te competitief georganiseerd zijn. De 'sport-voor-allen-idee' won terrein. Dit is niet te verwonderen, in een maatschappij waarin zowel onderwijs op allerlei terreinen als sport gedemocratiseerd werden.

Sport woog op het Zweeds onderwijssysteem, dat staat vast. Maar de Zweedse gymnastiek holde eveneens zichzelf uit. Het doel van strakke gymnastiek aan het eind van de 19de eeuw (weerbare, sterke burgers ontwikkelen) was niet meer, en had na WO I plaats gemaakt voor een nieuw mensbeeld. 'Na de Eerste Wereldoorlog werd de binding lichaam-geest almaar sterker benadrukt in de literatuur over doelen en betekenis van het gymnastiekonderricht. Een gezond lichaam werd minder beschouwd als een doel op zich, dan wel als een middel tot het verwezenlijken van een gezonde geest. Men zou kunnen spreken van een "verinnerlijking" of – beter nog – van een pedagogisering van het vormingsdoel van de lichamelijke opvoeding. Andere voorzieningen droegen beter en directer bij tot de lichamelijke gezondheid: het medisch schooltoezicht, schoolkolonies, openluchtscholen, zeeklassen enz.'⁶⁰

---

⁵⁹ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*. Gent, Archief R.U.G., 1984, p. 43.

⁶⁰ D'HOKER, M. en VAN ASSCHE, E., 'Lichamelijke opvoeding in het katholieke onderwijs: een lange weg, een moeilijk parcours.', in: *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*, Leuven, Universitaire pers, 1994, p. 62 en p. 64.

6. Besluit

Lichamelijke opvoeding heeft een duidelijke evolutie meegemaakt. Terwijl menig theoretici zich bezighielden met de strijd tussen verschillende gymnastiekstelsels, drukte ook sport zijn stempel op de Belgische kwestie. Het was uiteindelijk de sport die vanaf de jaren 1960 als spreekwoordelijke derde hond met het been ging lopen. Deze evolutie ligt echter buiten ons onderzoeksdomein, maar ze kiemde reeds tussen 1908-1958.

Het was noodzakelijk de evolutie van de visies op lichaamsbeweging en lichamelijke opvoeding te beschrijven. Lichamelijke opvoeders maakten de evolutie mee en stonden midden in het debat. De verschillende posities en belangen van sport, spel en gymnastiek in verschillende onderwijsnetten, de verschillen tussen het hoger en het middelbaar onderwijs en de dichotomie tussen wet en praktijk creëerden een context die concreet het gedrag en de status van de licentiaat lichamelijke opvoeding aan de RUG mee bepaald heeft. Archiefonderzoek zal dit blootleggen, en kennis uit de literatuur bijtreden of betwisten.

Hoofdstuk II

De geografische herkomst en spreiding van de licentiaten L.O.

1. Inleiding

Vanaf dit hoofdstuk interpreteer ik resultaten van mijn kwantitatieve archiefstudie in het Universitair Archief. Vooraleer deze resultaten te bespreken, wil ik echter ingaan op de soort onderzochte bronnenmateriaal en de manier waarop ik de gegevens interpreteerde.

Gelijkaardige onderzoeken over geografische herkomst en spreiding van universiteitsstudenten hebben het over ‘rekruteren’ en het opstellen van een ‘rekruteringsprofiel’. ‘Een geografisch rekruteringsprofiel opstellen met betrekking tot de meisjes die in de periode 1930-1945 te Gent studeerden, biedt een aantal mogelijkheden’⁶¹, luidt het in *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit*.

Verduidelijken we het gebruik van het werkwoord ‘rekruteren’.

Het impliceert ten eerste een actie, een inspanning in één richting. De instelling, in dit geval het H.I.L.O., onderneemt actie om studenten aan te trekken. De soort van het onderzochte bronnenmateriaal in het kader van dit onderzoek met betrekking tot geografische herkomst laat geen ruimte om een specifieke rekruteringspolitiek van het instituut te toetsen; daarvoor dienen we verslagen van vergaderingen aan het H.I.L.O. door te nemen.

Ten tweede kan ‘rekruteren’ de connotatie ‘uitstralen’ of ‘aantrekkingskracht’ bezitten. ‘Vanaf we het over rekrutering hebben, moeten we trouwens even nagaan hoe leerlingen op de hoogte zijn van het bestaan van het seminarie’⁶², zegt Bossuyt. ‘Rekruteren’ betekent in dit geval een inspanning van de student om aan de instelling te studeren, wegens de bekendheid van deze laatste. Als in onderstaande het woord ‘rekruteren’ of afgeleiden daarvan aangewend worden, hebben we het steeds over deze laatste betekenis.

---

⁶¹ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit*, Gent, Archief R.U.G., 1987, p. 149.

⁶² BOSSUYT, B., *Het Klein Seminarie van Roeselare: De leerlingen*, Gent, UGent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling., 2004, p. 25.

In hoeverre was het H.I.L.O. in bepaalde regio's bekend bij de kandidaat-student en speelde diezelfde bekendheid mee in de studiekeuze?

Het hoeft nauwelijks gezegd dat de resultaten van het onderzoek naar geografische spreiding en herkomst staan of vallen met de criteria die gehanteerd werden om groepen te catalogeren. Een voorbeeld: nemen we de vermelding van parochies of plattelandsgemeenten uit de inschrijvingsregisters over, dan dreigt een onoverzichtelijke grafiek die een versnipperd beeld geeft. Brengen we diezelfde kleine parochies of dorpen echter onder in een groter gemeentelijk, stedelijk of regionaal gebied, dan krijgen we een overzichtelijk beeld, dat echter herleid is. Bovendien moet gezegd dat als we vermelde plaatsnamen onderbrengen in een bepaalde grotere gemeentelijke context, we te maken krijgen met een anachronisme, gezien de gekende administratieve herschikking van de gemeenten in het jaar 1977. Voor de overzichtelijkheid echter brachten we deelgemeenten toch onder in de huidige hoofdgemeente waarvan ze deel uitmaken, maar voor de volledigheid met aparte vermelding van de huidige of toenmalige onafhankelijke gemeente. Zo werden Drongen, Sint-Amandsberg, Ledeborg ... onder de noemer 'Gent' gecatalogeerd, maar werden zij onder diezelfde noemer Gent eveneens apart vermeld.

Als treffend criterium voor spreiding namen we de geboortestad van de licentiaten, vermeld op hun inschrijvingsformulier of in het –register. Al noemen deze registers naast geboorteplaats ook de (ouderlijke) woonplaats op het moment van de inschrijving en kan deze verschillen van de geboorteplaats, toch kozen we voor de geboorteplaats. De ouderlijke woonplaats op het moment van de studies geeft mogelijk een correcter beeld over geografische spreiding, maar deze eerste is niet steeds vermeld. Overigens, de meeste studenten woonden waar ze geboren werden. Voor licentiaten uit het buitenland werd voor het geboorteland als criterium gekozen, en niet de gemeente. Deze laatste is immers niet altijd vermeld. Het herkomstgebied van buitenlanders wordt in de weegschaal gelegd met andere buitenlandse studenten enerzijds en de groep Belgische studenten anderzijds.

De indeling in drie tijdsvakken is bewust. Ten eerste onderkennen we een periode tot na de Eerste Wereldoorlog, ten tweede het interbellum en de Tweede Wereldoorlog en ten derde de periode van na WO II tot het gekozen eindpunt in 1958. Aan de hand van de lijst afgestudeerden in *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG* van Laporte stellen we vast dat vanaf de jaren '20 en vooral in de jaren '30 het aantal afgestudeerden daalde, na 1945 steeg het aantal afgestudeerden opmerkelijk. Kwantitatieve verschillen impliceren een

kwalitatieve wijziging. Zowel interne als externe omstandigheden (bv. oorlog, nationale politiek en economie ...), zullen de kwantitatieve verschillen beïnvloed hebben.

Ten slotte maken we een onderscheid tussen ingeschreven studenten en afgestudeerde studenten. In dit onderzoek betrokken we enkel de licentiaten. Zij kunnen bezwaarlijk een representatieve groep vormen voor alle ingeschrevenen, al was het maar omdat de eersten een diploma haalden en de laatsten niet, of ten minste niet het diploma van licentiaat L.O. Toch merken we enige parallellen. Zo steeg het aantal afgestudeerden als het aantal ingeschrevenen steeg. Daalde het aantal ingeschrevenen, dan daalde ook de groep licentiaten. Hoewel die stijging en daling ten eerste niet steeds evenredig gebeurde (het onderkennen van evenredigheid is problematisch, daar de ingeschrevenen van het jaar 1950 bv. samenvallen met de afgestudeerden die zich idealiter inschreven in 1946), en we ten tweede soms te maken kregen met een uitzondering, i.e. het aantal licentiaten dat steeg maar het aantal afgestudeerden dat daalde in het zelfde jaar, kunnen we toch spreken van een constante parallel.

Als we de geografische spreiding in kaart brengen, kan een aantal wetmatigheden of ten minste tendensen afgeleid worden. Waarvandaan kwamen de licentiaten L.O. en zijn er tendensen in tijd en ruimte aan te duiden? We kunnen bijgevolg uitzoeken hoe groot de uitstraling van het Hoger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding was in bepaalde regio's en idealiter hiervoor een verklaring zoeken. Dat nabijheid een oorzaak is voor het spreidingresultaat, spreekt voor zich. Maar kunnen we een regionale verschuiving in tijd duiden? Welke studenten verbleven op kot en welke studenten pendelden, en zijn hiervoor geografische of sociaal-culturele oorzaken? En ten slotte: waren de studenten afkomstig uit de stad of uit een plattelandsgebied? ⁶³

---

⁶³ Als criterium om een gebied stedelijk of landelijk te karakteriseren, baseerden we ons op het aantal inwoners van de gemeenten in het jaar 1910 voor de periode 1900-1920, in 1930 voor de periode 1920-1945 en in 1950 voor de periode 1950-1958. Het inwonersaantal is geen sluitend criterium: een gemeente met een relatief klein aantal inwoners kan een stedelijk karakter vertonen wegens de geografische aansluiting bij een (groot)stad. Echter, de evolutie waarbij randgemeenten steeds vaker opgeslorpt werden door de nabijliggende (groot)stad, waardoor de stedelijke kern uitbreidde, kwam pas veelvuldig voor na WO II en vooral sinds de jaren 1970-1980. Zodoende is het inwonersaantal een referentie. Om de aantallen te kennen, gebruikten we VRIELINCK, S., *De territoriale indeling van België (1795-1963)*, Leuven, 2000, dl. 3, p. 1967-1982.

2. De interpretatie van het cijfermateriaal

2.1 De periode 1908-1920: vooral Waalse studenten?

Voor deze periode registreerden we 23 afgestudeerde licentiaten, waarvan twee hun geboorteplaats onbekend bleven. In diezelfde periode bedroeg het aantal inschrijvingen bij benadering 60. Onze groep onderzochte studenten maakt bijgevolg 33 % uit van de totale groep ingeschreven studenten. Van alle 21 werd de geboorteplaats teruggevonden in het inschrijvings- en/of adressenregister. Kwam de geboorteplaats in het inschrijvingsregister niet overeen met die in het adressenregister, dan werd - hoewel de naam anders veronderstelt - geopteerd voor het inschrijvingsregister, daar de inhoud van het adressenregister overgeschreven werd uit het inschrijvingsregister en dus vertekend kon zijn.

a. Spreiding van geboorteplaats volgens gemeente van licentiaten tussen 1908-1920

Geboorteplaats	Aantal	Deelgemeente/parochie
Aalst	1	
Berlare	1	Overmeire 1
Braine-le-Chateau	1	
Brussel	1	Sint-Joost-ten-Node 1
Gent	5	
Ixelles	1	
Donceel	1	Jeneffe 1
Merelbeke	1	Lemberge 1
Mechelen	1	
Stekene	1	
Tintigny	1	
Vresse	1	Alle-sur-Semois 1
Zottegem	2	Erwetegem 2
Land	Aantal	Gemeente/plaats
Portugal	1	Gaya-Porto, Serzêdo 1
Nederland	1	
Zwitserland	1	Rougemont 1
Totaal	22	

Tabel 1: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de gemeente tussen 1908-1920⁶⁴

⁶⁴ Zowel bij de 'gemeentelijke tabellen' als de bij 'grafieken' en bij de procentuele bespreking ervan, wordt dit hoofdstuk II geen rekening gehouden met het aantal onbekenden. Het absolute aantal niet-gekenden wordt enkel vermeld uit volledigheid.

Bijna 25 % van de licentiaten kwam uit Gent (tabel 1), wat aanzienlijk is, maar te verklaren. Het betreft studenten die in de directe omgeving woonden en dus praktisch gezien makkelijker dan andere niet-Gentse toegang hadden tot het instituut.

Behalve Zottegem, twee licentiaten, leverden de overige gemeenten één afgestudeerde. Voor de situatie te Zottegem is een logische verklaring. Georges en Irene Van Der Bracht uit Erwetegem, thans deelgemeente van Zottegem, waren waarschijnlijk broer en zus of ten minste familie - ware het adres terug te vinden, konden we hierover uitsluitsel geven. Hier is sprake van socialisatie. Het is mogelijk dat ze elkaar stimuleerden in hun studiekeuze. Beide studenten werden licentiaat in 1913 en in 1924 werd Georges doctor in de lichamelijke opvoeding. Irene gaf eveneens later les aan het I.S.E.P.

Naast het Gents gebied zelf, is de Oost-Vlaamse regio rond Gent goed voor 25 % van de licentiaten. Uit Lemberge, Aalst, Berlare en Stekene kwam één licentiaat, Zottegem was zoals gezegd goed voor twee licentiaten. De woonplaats van de studenten lag nagenoeg in de onmiddellijke omgeving van Gent en geen van de Oost-Vlaamse studenten had een studentenkot in Gent tijdens zijn of haar studies. Immers, voor ieder van hen waren afdoende spoor- of landwegen aanwezig om Gent te bereiken.

Het spoorwegnet kende aan het einde van de 19de en het begin 20ste eeuw een uitbreiding en kleinere gemeentelijke kernen raakten op die manier beter met elkaar verbonden. Dat studenten graag gebruikmaakten van het spoor als relatief goedkoop verbindingsmiddel, hoeft weinig betoog. Zo is het aannemelijk dat de student uit Berlare (Overmeire), die evenwel in Ronse woonde, de in 1857 aangelegde spoorweg tussen Ronse en Gent-Zuid gebruikte om te pendelen tussen het I.S.E.P. en thuis. Ook het station te Zottegem (geopend in 1867) op de spoorlijn 122 Gent - Geraardsbergen en het station te Aalst op de spoorlijn 50, Brussel - Gent (geopend in 1855) voorzagen toereikende mogelijkheden om te pendelen. Ten slotte Merelbeke lag vlak bij Gent.

Voor de buitenlandse studenten kon geografische nabijheid geen reden geweest zijn om bv. vanuit Zwitserland in Gent te komen studeren. Wat bracht hen ertoe te studeren aan het Gentse H.I.L.O.? Over André Vireux en João Gomes d'Oliveira vinden we nagenoeg geen informatie. Van Willem-Peter Hubert-Van Blijenburgh weten we dat hij danig invloed heeft gehad op het I.S.E.P. en 'lichamelijke opvoeding' in België in het algemeen. Als militair en fervent aanhanger van de Zweedse gymnastiek was zijn overtuiging om zich aan het I.S.E.P. te verbinden, geen toeval. Het I.S.E.P. stond erom bekend de

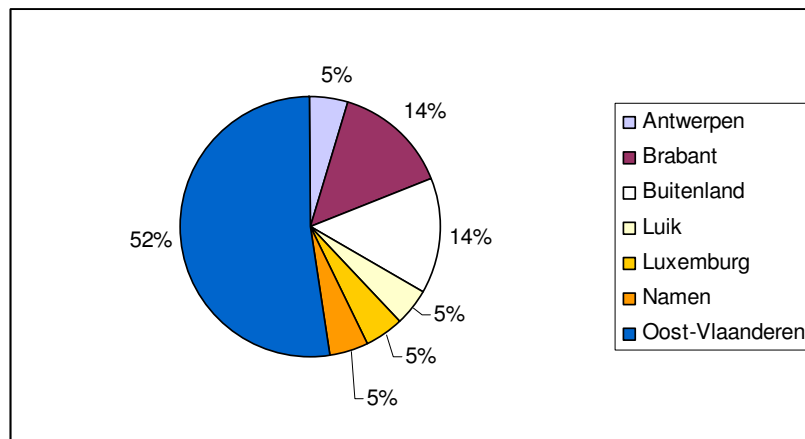
theoretische, Zweedse gymnastiek erg genegen te zijn. De soort turnoefeningen sloot aan bij de opleiding, competenties en fysieke uitdagingen van militairen.⁶⁵

Het moge duidelijk zijn dat buitenlandse studenten die van heinde en verre kwamen, met een duidelijke doelstelling hun studies aanvatten. Het ging immers niet om toevalligheden of vage motiveringen, die bij studenten die in Gent woonden konden opduiken. In de vroegste periode studeerden drie buitenlandse studenten af. Laporte schreef reeds dat de aantrekkingskracht van het instituut groot was. ‘Het ISEP van Gent was immers de eerste universitaire instelling die de lichamelijke opvoeding, die toen in België volledig Zweeds georiënteerd was, op een wetenschappelijk niveau onderwees. Deze buitenlanders kwamen in Gent het licentiaats- of doctoraatsdiploma behalen om later in eigen land de Zweedse gymnastiek uit te dragen.’⁶⁶

Wat ten slotte de vrouwelijke studenten aangaat, schreven voor 1914 vier vrouwelijke studenten zich in aan het I.S.E.P. Bij het uitbreken van WO I keerden zij echter terug naar hun vaderland, en maakten hun studies niet af.⁶⁷

b. Spreiding van geboorteplaats volgens provincie van licentiaten tussen 1908-1920

Onderstaande grafiek geeft een regionale spreiding weer, met de provincies als indelingscriterium. Het ‘buitenland’ werd als aparte categorie opgenomen.

Figuur 2: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de provincie tussen 1908-1920

⁶⁵ In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op Hubert-Van Blijenburgh en zijn rol als pleitbezorger van de Zweedse gymnastiek.

⁶⁶ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Archief R.U.G., p. 21.

⁶⁷ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de R.U.G.*, Gent, Archief R.U.G., 1982, p. 45.

Ten eerste kwam 53 % van de licentiaten tussen 1908 en 1920 uit Oost-Vlaanderen (figuur 2). Zoals verder zal blijken, kwamen tijdens de andere onderzochte periodes eveneens ongeveer de helft van de afgestudeerden uit diezelfde provincie.

Ten tweede valt op dat geen licentiaten uit West-Vlaanderen en weinig licentiaten uit Antwerpen kwamen (4 %), wat dan weer in contrast staat met de andere periodes.⁶⁸ Volgens professor Bonte, auteur van *RUG Profiel van een Vlaamse Universiteit*, heeft het lage aantal Antwerpse universiteitsstudenten te maken met de slechte treinverbinding met het grootste deel van de provincie, terwijl Brussel en Leuven veel beter te bereiken waren in die periode.⁶⁹ Deze vaststelling verklaart mogelijk mee het grote aandeel van Brabant in de som afgestudeerden. Bovendien werd pas vanaf het academiejaar 1937-1938 een Instituut voor Lichamelijke Opleiding opgericht aan de Katholieke Leuvense Universiteit en kon pas vanaf 1942 het diploma 'licentiaat in de Lichamelijke Opvoeding' aan diezelfde instelling bekomen worden.

Ten derde blijkt dat in deze periode de studenten aan het H.I.L.O. van allerwegen in België kwamen, behalve uit West-Vlaanderen dus. We gaan in op de Waalse licentiaten die het I.S.E.P. kenden en vanuit Namen, Luxemburg en Luik, die respectievelijk elk één en twee licentiaten afleveren, in de Oost-Vlaamse hoofdstuk gymnastiekonderwijs volgden. De licentiaat uit Luxemburg (Tinignuy) was Raymond Mayné. Hij studeerde in 1914 op 22-jarige leeftijd met onderscheiding. Later, in 1930, werd hij professor. Norbert Duvinages komt uit Alle-sur-Semois, een plaats in het zuidoosten van Namen. Wellicht heeft zijn motivatie voor de studierichting lichamelijke opvoeding te maken met zijn dagelijkse beroepsbezigheid: onderwijs. In het begin van de 20ste eeuw verschaftte de 'Ecole Supérieure d'Education Physique' in Brussel bijscholing aan leraars in dienst. Deze school was geen lang leven beschoren wegens de opkomst van het I.S.E.P., dat de taken van de 'Ecole Supérieure d'Education Physique' in Brussel gedeeltelijk overnam.

---

⁶⁸ Dat betekent niet dat geen enkele student uit West-Vlaanderen kwam, we onderzochten immers enkel afgestudeerden. Enkele geïsoleerde gevallen ten spijt, gaan we er echter van uit dat als het aantal ingeschreven stijgt, ook het aantal afgestudeerden stijgt. Dat geen enkele student uit West-Vlaanderen afstudeerde, kan dus toeval zijn wanneer één academiejaar onderzocht wordt, maar over een periode van meer dan tien jaar kunnen we stellen dat het aantal West-Vlaamse ingeschreven studenten samen met het aantal afgestudeerden klein geweest zal zijn ten opzichte van andere provincies.

⁶⁹ BONTE, A., *Rijksuniversiteit Gent: profiel van een Vlaamse universiteit*, Gent, R.U.G., 1982, p. 16, op cit.

Ten slotte, Jean Babe kwam uit Luik. Hij studeerde in 1920 af met onderscheiding, en werd in 1925 doctor in de lichamelijke opvoeding aan het I.S.E.P. (met algemeenheid van stemmen aanvaard). De volledige opleiding tot licentiaat lichamelijke opvoeding aan de Luikse Rijksuniversiteit werd pas vanaf 1932 ingericht; zo kon Babe zijn studies in Luik nog niet volgen. Gaan we uit van een teleologische redeneren bij Jean Babe en Raymond Mayné, dan waren hun doctoraatsstudies geen toevalligheid. Beiden werkten na hun vier jaar opleiding tot licentiaat een studie af om doctor in de lichamelijke opvoeding te worden.

Wat de buitenlandse studenten betreft vonden we één Nederlandse, één Portugese en één Zwitserse, nationaliteiten die over de gehele onderzochte periode terugkomen. De licentiaten uit het buitenland waren allen eminente studenten. João D'Oliveira Gomes, Willem Hubert-Van Blijenburgh en André Vireux promoveerden tot licentiaat met onderscheiding. Hubert-Van Blijenburgh werd later doctor in de lichamelijke opvoeding. Zoals gezegd was Gent het eerste instituut in Europa dat Zweedse gymnastiek op een wetenschappelijke manier op universitair niveau onderwees, en kan daar mogelijk een verklaring gezocht worden voor het relatief hoge aantal buitenlanders.

Naam	Geboorteplaats	Kotadres jaar 1	Kotadres jaar 3
Dehoux Lucien	Ixelles	Smissestraat 10	Smissestraat 10
D'Oliveira Gomes	Portugal	?	Sint-Pietersnieuwstraat 2
Duvinage(s) Norbert	Vresse	Twaalfkamerenstraat 27	Lieven de Winnestraat 13
Hubert-Van Blijenburgh Willem	Nederland	Gent	Gent
Mayné Raymond	Tintigny	Papegaaistraat	Papegaaistraat
Perraut Victor	Braine-le Chateau	Kunstlaan 15	?
Vireux André	Zwitserland	Coupure 106	Coupure 124

Tabel 3: kotadressen van licentiaten tussen 1908-1920

De licentiaten die uit relatief verafgelegen gebieden ten opzichte van Gent en Oost-Vlaanderen kwamen, verbleven op één na (Octave Pirson uit Jeneffe) allemaal in Gent op kot tijdens hun studies. Dient gezegd dat het ontbreken van een kotadres in de registers geen zekerheid biedt over de werkelijkheid; het is onwaarschijnlijk is dat Pirson pendelde tussen Donceel (Jeneffe) en Gent.

Een derde van alle licentiaten verbleef tijdens hun studies in Gent (tabel 3). De adressen tonen aan dat de (kot)studenten allen in onmiddellijke omgeving van het H.I.L.O.

verbleven en allen een geboorteplaats (die vaak dezelfde was als ouderlijke woonplaats) hadden die te ver- afgelegen was om dagelijks te pendelen. De adresgegevens tonen eveneens aan dat buitenlandse studenten noch in hun eerste jaar, noch in hun afstudeerjaar samenhookten en een gemeenschappelijk kot kozen. Op basis van de verblijfplaatsen van de buitenlandse studenten te Gent kunnen we bezwaarlijk spreken van een buitenlandse clan versus Belgische studenten.

c. De licentiaten tussen 1908 en 1920 volgens landelijke of stedelijk woonplaats

Aantal inwoners/gemeente	Aantal licentiaten/gemeente
< 1500	4
1500-5000	2
5000-15000	3
> 15000	8

Tabel 4: stedelijk of landelijk karakter van het herkomstgebied van de Belgische licentiaten tussen 1908-1920

We zien op basis van tabel 4 dat de licentiaten globaal gezien uit een middelgroot tot groot stedelijk gebied afkomstig waren. Dat acht licentiaten uit een gemeente met meer dan 15000 inwoners kwamen, heeft te maken met de vijf Gentse studenten die we onderkenden. Gent kende sinds 1900 tot 1940 om en bij de 170000 inwoners. De overige gemeenten met meer dan 15000 inwoners zijn Aalst, Mechelen en Sint-Joost-ten-Node. Een kleine minderheid kwam uit kleine plattelandsgemeenten. Het gaat hoofdzakelijk (drie op vier) over Waalse gemeenten, i.e. Vresse (Allez-sur-Semois), Donceel en Tintigny. De verbindingswegen tussen platteland en stad waren niet alleen danig slecht, de kleine Waalse dorpen lagen immers verafgelegen. Een wekelijks verblijf te Gent bood een oplossing.

2.2 De periode 1920-1945: invloed van de vernederlandsing op de geografische spreiding

Voor deze periode tellen we 95 licentiaten, van welke we 87 geboorteplaatsen met zekerheid konden registreren. In diezelfde periode bedroeg het aantal inschrijvingen bij benadering 350. Ongeveer één op vier slaagde. We dienen bijgevolg voorzichtig te zijn als we over de groep licentiaten spreken; het is ‘slechts’ 27 % van alle ingeschreven studenten. We merken verder op dat de eerste generatie afgestudeerden na de oorlog in het

academiejaar 1919-1920 zich ingeschreven had voor WO I en nadien de draad oppikte.⁷⁰ Zij vatten hun studies aan voor 1914 en maakten in feite deel uit van een bijzondere groep licentiaten: vooroorlogse generatie studenten die door contextuele omstandigheden hun studies onderbroken zagen en op latere leeftijd studies afwerkten. Meer hierover vindt u in hoofdstuk V over de opleiding aan het H.I.L.O.

a. *Spreiding van geboorteplaats volgens gemeente van licentiaten tussen 1920-1945*

Geboorteplaats	Aantal	Deelgemeente/parochie
Aalst	1	
Alveringem	1	Isenberge 1
Antwerpen	7	Hoboken 1
Beveren-Waas	1	
Brecht	1	Sint-Job-in-'t-Goor 1
Brussel	5	Etterbeek 1, Molenbeek 2, Laken 1
Charleroi	1	
Dendermonde	1	
Destelbergen	1	
Gent	25	Gentbrugge 1, Ledeberg, Sint-Amandsberg 3
Geraardsbergen	1	
Hamme	1	
Hasselt	2	Kuringen 1
Heist-op-den-Berg	1	Hallaar 1
Heuvelland	1	(West)Nieuwkerke 1
Kluisbergen	1	Berchem 1
Kortrijk	4	
Kruishoutem	1	
Laarne	1	Kalken 1
Linter	1	Drieslinter 1
Luik	3	
Mechelen	1	
Merelbeke	2	Schelderode
Moeskroen	1	
Nevele	1	
Oudenaarde	4	Mater 1
Poperinge	1	Roesbrugge 1
Sint-Niklaas	1	
Torhout	1	
Verviers	2	
Wachtebeke	1	
Wervik	2	Geluwe 2
Wommelgem	1	
Zulte	1	

⁷⁰ Jean Babe en Louis De Decker, alumni 1920, werden nog bij de vorige groep studenten gerekend, omdat zij het grootste deel van hun studies (twee jaar) afwerkten voor de oorlog. Het probleem van stopzetting van studies wegens de oorlogsmobilisatie of sluiting van de universiteit, kwam nauwelijks voor bij licentiaten tussen 1940 en 1945.

Land	Aantal	Gemeente
Frankrijk	3	Besançon 1, Toulouse 1, Clermont-Dessous 1
Portugal	1	
Chili	1	
Nederland	2	Amsterdam 1, Terneuzen
Onbekend	8	
Totaal	95	

Tabel 5: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de gemeente tussen 1920-1945

Voorals Gent leverde een aanzienlijk aantal licentiaten (29 %). Het grootste deel van de Oost-Vlaamse studenten woonde in Gent zelf of in de onmiddellijke omgeving. Op Brussel, Kortrijk en Oudenaarde na, samen goed voor 5 %, leveren andere gemeenten minder dan vier licentiaten af. Na Gent (25 afgestudeerden) is de geografische versnippering groot. De studenten kwamen van heinde en verre om aan het H.I.L.O. te studeren. ‘Nabijheid’ of een ‘goede verbinding’ verklaren blijkbaar niet alles; er moeten andere redenen zijn geweest, zoals sociale en culturele.

De buitenlandse studenten kwamen uit vier landen: Frankrijk, Portugal, Nederland en Chili. Trachten we peilen naar hun motivatie om aan het H.I.L.O. te studeren, dan dienen we te focussen op iedere individuele student. Het gaat om Margueritte Despaux, Felice Grezel en Leon Laulhé uit Frankrijk, Antonio Leal D’Oliveira uit Portugal, Evelyne Da Costa uit Nederland en Jorge Garraton uit Chili. Volgens de Jaarverslagen van de Universiteit en het inschrijvingsregister sloeg Margueritte Despaux een jaar over tijdens haar studies.⁷¹ M.a.w., ze werd in twee academiejaren licentiaat in de Lichamelijke Opvoeding. De verkorte studieduur (oktober 1920 - januari 1922) kan te maken met haar vooropleiding, Despaux was al verpleegster. Het is duidelijk dat zowel zij als Leo Lauhle om een verklaarbare reden de grens overstaken richting Gent. Beiden waren dermate onderlegd in en gefascineerd door de Zweedse gymnastiek dat ze doctoreerden. In 1924 werd Margueritte Despaux doctor met het proefschrift ‘L’education physique pendant la période de puberté chez la femme’ en Leo Laulhé promoveerde in 1928 met het proefschrift ‘Introduction à l’étude de la psychopédagogie corporelle’.

In onderstaande lijst rangschikten we de kotstudenten volgens geboorteplaats.

⁷¹ AUG, *Université de Gand. Ouverture solennelle des cours, 1922-1923.*

Naam	Geboorteplaats	Kotadres jaar 1	Kotadres jaar 3/4
De Deken Willem	Kortrijk	Kerkstraat 15	Kattenberg 18
Van De Velde Piet	Aalst	/	Nederkouter 18
Cleeren André	Alveringem	Smissestraat 9	/
Thys Lodewijk	Antwerpen	Bernardstraat 11	/
Molitor Herman	Antwerpen	/	Paul Fredericqstraat 43
Peeraer Dirk	Antwerpen	/	Paul Fredericqstraat 43
Verdonck Gaston	Antwerpen	Boulevard des Hospices 35	Sint-Pietersnieuwstraat 93
Van den Berghe Gaspard	Antwerpen	Sint-Lievensstraat 40	Sophie van Akenstraat 9
Sibick Simonne	Antwerpen	Visscherij 60	Visberg 60
Gerard Yves	Brussel	Rue de Jambon 80	Rue de Jambon 80
Roland Alphonse	Charleroi	/	Avenue du Grand Marais 191
Despaux Margueritte	Frankrijk	Beudelostraat 39	Beudelostraat 39
Grezel Felice	Frankrijk	/	Rue du Eoudement 6
Van Ryckeghem Jozef	Geluwe	/	Nederpolder 8
Bracke Maurice	Gent	Martelaarslaan 209	Martelaarslaan 209
De Vos Marcelle	Gent	Martelaarslaan 239	Martelaarslaan 239
Schollaert Marcel	Geraardsbergen	Lange Boomgaardstraat 23	Lange Boomgaardstraat 23
Carré Egide	Hallaar	/	Sint-Jansdreef 12
Thys Hendrik	Kapellen	Laurent Delvauxstraat 12	/
De Beir Paul	Knokke	Coupure 204	Pollepelstraat 24
Algoet Werner	Kortrijk	Engelandgat 10	/
Bauwens Marcel	Kortrijk	/	Paul Fredericqstraat 43
Van Meirhaeghe Albert	Kruishoutem	/	Begijnhoflaan 19
Faes Gustave	Lier	/	Bénardstraat 21
Derenne Gabrielle	Luik	Omelettenstraat 6	Omelettenstraat 6
Pirotte Gaspard	Luik	Smissestraat 14	Smissestraat 14
Herckenrath Eugenie	Mechelen	Aannemersstraat 63	Aannemersstraat 63
Da Costa Evelyn	Nederland	/	Kortrijkse Steenweg 259
Van den Bossche Frans	Nederland	Gent, Ham 80	Gent, Ham 80
Waegeman José	Oudenaarde	/	Kortrijksstraat 173
Mayvish Louis	Sint-Job-in-'t-Goor	Lange Violettenstraat	/
Lecocq Madeleine	Verviers	/	Omelettenstraat 7
Mostert Jacques	Verviers	Rue Courte du Marais 8	Rue Courte du Marais 8
Mortier Willy	Veurne	/	Pollepelstraat 24
Verdonck Albert	Wommelgem	Godhuizenlaan 47	Lange Kazernestraat 107

Tabel 6: kotadressen van licentiaten tussen 1920-1945

We vonden 37 licentiaten die tijdens hun studies ten minste één jaar in Gent op kot verbleven. Op een totaal van 87 gekende afgestudeerden is dat 42 %.

Wat opvalt is het hoge aantal Antwerpse kotstudenten. Zes van de zeven Antwerpenaren hadden een tijdelijke verblijfplaats in Gent. Factoren als de mindere treinverbinding tussen Antwerpen en Gent kan een oorzaak geweest zijn. Naast reden en van praktische aard, kunnen (aan)geduid worden waardoor een student ten eerste op kot ging en ten

tweede een bepaald kameradres verkoos. Zo kwamen Dirk Peeraer en Herman Molitor uit Antwerpen⁷² en studeerden samen een jaar aan het H.I.L.O. (1942-1943). In datzelfde schooljaar verbleven op hetzelfde kotadres in de Paul Fredericqstraat 43. Ook Marcel Bauwens uit Kortrijk, eveneens student geneeskunde en in 1942-1943 in een enig jaar licentiaat afgewerkt aan het H.I.L.O., verbleef op het adres 'Paul Fredericqstraat 43'. Gelijkaardige situaties zijn ter voorbeeld aan te duiden: Willy De Beir en Willy Mortier vertoefden na de les in de Pollepelstraat 24. Het waren beiden West-Vlaamse studenten, respectievelijk uit Knokke en Veurne.

Het is verleidelijk achter bovenstaande tabel sociale netwerken te bespeuren. Zo lijkt het evident dat Madeleine Lecocq en Gabrielle Derenne, beiden Luikse studentes, respectievelijk uit Verviers en Luik, in dezelfde buurt hun intrek hadden genomen, nl. in de 'Ommelettenstraat'. Wanneer we echter naar de periode kijken waarin de studentes studeerden, dan zien we dat Gabrielle Derenne al afgestudeerd was (1926) op het moment dat Madeleine Lecocq nog moest starten (1928).

Toch is het een voordeel van kotadressen dat ze een beeld geven van de sociale realiteit. In tegenstelling tot de vorige periode, merken we dat in deze periode bepaalde studenten L.O. samen op kot verbleven. Het gaat om bevriende mensen die elkaar vermoedelijk kenden van vroeger (indien ze uit dezelfde stad of regio kwamen) of later, aan de universiteit, kameraden werden.

Volgens Vandenbilcke zaten 'heel weinig meisjes op kot. Enkel als ze te ver woonden om elke dag op en af te sporen, kregen ze de toestemming om op kamers te gaan.' In de periode voor de oorlog was het ondenkbaar dat een meisje in een huis waar ook jongens zaten een kamer zou huren. (...) Als het enigszins mogelijk was; logeerde het meisje bij vrienden, kennissen of familie en vaak werd volpension aangeboden.'⁷³ In onze casus zaten tussen 1920 en 1945 zeven van de twintig vrouwelijke licentiaten zeker op kot. Het gaat inderdaad om vrouwen die ver van het H.I.L.O. woonden, in Antwerpen, Frankrijk, Nederland of Verviers.

Merken we ten slotte op dat drie studenten die in Gent geboren werden toch op kot verbleven. Ook hier moeten we de bronnen nuanceren. Maurice Bracke werd geboren te Gent, maar zijn ouders woonden in Antwerpen. Het is bijgevolg niet onlogisch dat hij op kot verbleef; zo ook Marcelle De Vos, wiens ouders in Brussel woonden. De situatie van Jeanne Verheylezoon berust vermoedelijk op een misverstand in de inschrijvingsregisters.

---

⁷² Ze hadden ook samen op het Antwerpse atheneum middelbare studies afgewerkt.

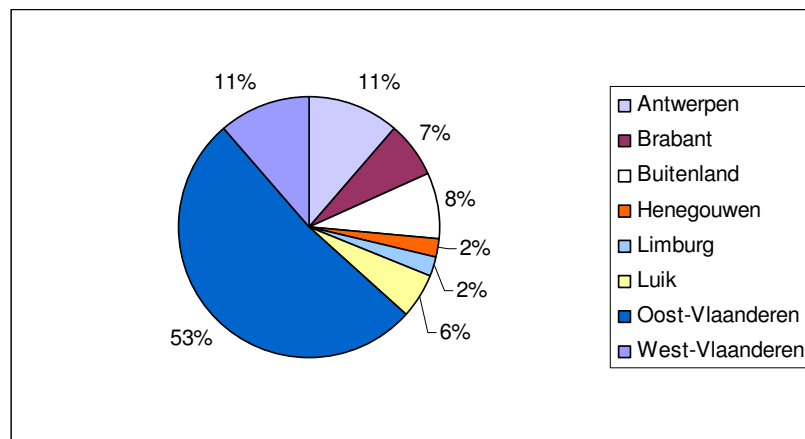
⁷³ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit*, Gent, Archief R.U.G., 1987, p. 211.

In het ene jaar vonden we ‘Rue des épingles’ te Gent als adres voor de ouders en was geen kotadres waar te nemen; in het tweede jaar vonden we ‘Speldenstraat 12’ als kotadres. De eerstgenoemde straatnaam is de Franse vertaling van de laatstgenoemde. Bijgevolg woonden de Verheylezoons denkkelijk in de ‘Speldenstraat 12’ of de ‘Rue des épingles 12’ in Gent.

Voor de buitenlandse studenten vonden we vaak geen kotadres terug, waardoor bijna zeker de inschrijving onzorgvuldig verliep. Het was nagenoeg onmogelijk dat de Chileens, Portugese en Franse student niet in Gent woonden tijdens hun studies.

Als we bij kotstudenten slechts voor één jaar een kotadres vonden, was dat meestal in het laatste jaar van hun studies, en niet in het eerste. De overlevering dat eerstejaarsstudenten nog pendelen en na een succesvol academiejaar het jaar daarop op kot gingen, wordt hier min of meer bevestigd.

b. Spreiding van geboorteplaats volgens provincie van licentiaten tussen 1920-1945

Figuur 7: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de provincie tussen 1920-1945

We merken enkele belangrijke ontwikkelingen op ten opzichte van de periode 1908-1920 (figuur 2 t.o.v. figuur 7). De helft van de licentiaten bleef uit Oost-Vlaanderen⁷⁴ komen, en we kunnen zodoende spreken van een constante. Ook West-Vlaanderen heeft een aanzienlijk aandeel in het aantal afgestudeerden. Eén op tien licentiaten kwam uit West-Vlaanderen; tussen 1908-1920; daarentegen studeerde geen West-Vlaamse student af aan

⁷⁴ In sommige gevallen hadden we problemen met de verschillende betekenissen van de plaatsnamen. Hamme is zowel een Oost-Vlaamse gemeente als een deelgemeente van het Brabantse Merchtem. De straatnaam ‘Hooirt’ toonde echter aan dat met Hamme de Oost-Vlaamse plaats bedoeld werd. Hetzelfde geldt voor een stad als Beveren, die zowel naar Beveren bij Alveringem, Beveren-Leie, Beveren bij Roeselare als Beveren-Waas kan verwijzen. De vermelding van de provincie (in dit geval Oost-Vlaanderen) bracht uitsluitel.

het H.I.L.O. Daarnaast levert de provincie Antwerpen ook meer dan 10 % licentiaten. Bijgevolg kwam driekwart van het totaal aantal afgestudeerden (74 %) uit drie, Vlaamse provincies: Oost-Vlaanderen, Antwerpen en West-Vlaanderen.

Het overige kwart is verdeeld over de overige provincies en het buitenland en geeft een versnipperd beeld: Luik (6 %) en Brabant (6 %) kennen een terugval ten opzichte van 1908-1920, waarin de provincies nog respectievelijk 9 % en 12 % licentiaten leverden. De gedeeltelijke vernederlandsing van de Gentse Universiteit in 1923 en de volledige vernederlandsing in 1930 kan een oorzaak geweest zijn van de terugval van Franstalige studenten. Na 1930 studeerden geen anderstalige Waalse studenten meer aan het H.I.L.O.; Madeleine Lecocq uit Verviers was de laatste.

De aantrekkingskracht op en de bekendheid van het instituut bij buitenlandse studenten was ook in het interbellum groot. Toch verwaterde de aantrekkingskracht op buitenlandse studenten geleidelijk. ‘De Fransman L. Laulhé werd nog in 1923 op de valreep tot de 2^ede kandidatuur toegelaten en kon aldus zijn studies nog volledig in het Frans afwerken.’⁷⁵ Ook de Française Felicie Grezel, geboren te Toulouse, kon in 1925 alsnog afstuderen. ‘In welke taal de Chileen J. Garraton zijn examens in 1930 aflegde is onbekend. Aangezien men na de vervlaamsing nog het doctoraat kon afleggen in het Frans, behaalden M. Despaux en L. Laulhé, van Franse nationaliteit, respectievelijk in 1924 en 1928 dat diploma. Ook de Portugees A. Leal d’Oliveira zal van deze maatregel kunnen gebruikmaken aangezien hij pas in 1925 tot de 2de kandidatuur werd toegelaten, in 1927 zijn licentie behaalde en in 1929 het doctoraat aflegde. A. Leal d’Oliveira, die eveneens een militaire opleiding had genoten, zou een grote rol spelen in het gymnastiekonderwijs in zijn land. Daarenboven is hij jarenlang de voorzitter geweest van de “Fédération Internationale d’Education Physique”.⁷⁶ Net als Waalse studenten studeerden na 1930 behalve Nederlandse studenten geen buitenlanders meer af aan het H.I.L.O.

c. De licentiaten tussen 1920 en 1945 volgens landelijke of stedelijke woonplaats

Aantal inwoners/gemeente	Aantal licentiaten/woonplaats
< 1500	2
1500-5000	15
5000-15000	9
> 15000	50

Tabel 8: stedelijk of landelijk karakter van het herkomstgebied van de Belgische licentiaten tussen 1920-1945

⁷⁵ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Archief R.U.G., p. 21.

⁷⁶ *Ibid.*

In deze periode kwam de meerderheid van de licentiaten uit een stedelijk gebied. Als we de Gentse stedelijke kernen niet meetellen, zijnde Gent, Sint-Amandsberg en Gentbrugge (Ledeberg kende minder dan 15000 inwoners), dan vinden we nog 26 licentiaten die uit een gemeente kwamen met meer dan 15000 inwoners. Vooral Antwerpen, Kortrijk, Luik en Verviers waren de steden van waaruit licentiaten naar Gent trokken. De plattelandsgemeenten zijn Schelderode (tegenwoordig deelgemeente van Merelbeke) en Sint-Job-in-'t-Goor (thans deelgemeente van Brecht), met respectievelijk 1002 en 1123 inwoners.

2.3 De periode 1945-1958: de opgang van West-Vlaanderen

Voor deze periode telden we 129 afgestudeerde licentiaten, waarvan 4 onbekende. Tussen 1945 en 1958 schreven ongeveer 800 studenten in. Ongeveer één op zes verliet het H.I.L.O. met een diploma. Net zoals bij vorige periodes, dienen we ook hier te vermelden dat de eerste lichting afgestudeerden zich inschreef vóór 1946, en de laatste lichting ingeschrevenen afstudeerde ná 1958. Het beeld is sowieso vertekend, omdat de loopbaan van sommige studenten buiten de periodes valt.

a. Spreiding van geboorteplaats volgens gemeente van licentiaten tussen 1945-1958

Geboorteplaats	Aantal	Deelgemeente/parochie
Aalst	1	
Antwerpen	11	Borgerhout 3 Deurne 1 Hoboken 1
Assenede	1	
Beveren-Waas	1	
Blankenberge	3	
Bree	1	
Breedene	1	
Brugge	7	Steenbrugge 1
Brussel	3	Sint-Jans-Molenbeek 1 Koekelberg 1
Deinze	1	
Destelbergen	1	Heusden 1
Erpe-Mere	1	Burst 1
Gent	36	Ledeberg 1 Sint-Amandsberg 4 Gentbrugge 1 Drongen 1
Geraardsbergen	4	Overboelare 1 Grimminge 1 Idegem 1
Gistel	1	
Halle	2	
Hasselt	5	
Hove	1	

Koksijde	1	
Kortrijk	2	Bissegem 1 Rollegem 1
Leopoldsburg	1	
Lier	1	
Maasmechelen	1	Eisden 1
Mechelen	1	
Menen	2	
Moerbeke-Waas	2	
Moortsele	2	
Nazareth	1	Eke 1
Nieuwpoort	2	
Ninove	2	
Oostende	8	
Oudenaarde	1	Leupegem 1
Oudenburg	2	
Roeselare	1	
Ronse	1	
Sint-Niklaas	3	
Stekene	1	
Temse	1	
Wervik	2	
Wetteren	1	
Wingene	1	
Zwevegen	1	Heestert 1
Land	Aantal	Gemeente
Congo	2	Idiofa 1 Matudi 1
Duitsland	1	Mönchen-Gladbach
Onbekend	4	
Totaal	129	

Tabel 11: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de gemeente tussen 1945-1958

Goed 26 % van de licentiaten kwam uit Gent, tussen 1920 en 1945 was dat nog 36 %. Andere Belgische grootsteden groeiden in belang. In Antwerpen (7), Brugge (5) en Brussel (3) was het H.I.L.O. voldoende bekend. Het lijkt erop dat relatief verafgelegen gebieden, zoals Waalse grootsteden als Luik en Verviers door omstandigheden als de vernederlandsing van de RUG en de oprichting van een instituut voor L.O. aan de Rijksuniversiteit van Luik vervangen werden door meer nabijgelegen grootsteden. Toch blijft het contrast met Gent (30 licentiaten) groot en met andere middelgrote steden klein. Zo kwamen ook vijf studenten uit Oostende, vier uit Geraardsbergen en drie uit Hasselt en Blankenberge. Hoewel het aantal studenten uit Gent procentueel daalde ten opzichte van de vorige periode, spelen andere steden geen prominente rol van betekenis wat de herkomst van licentiaten L.O. betreft.

Toch kunnen we niet omheen de situatie aan de kust. Oostende, Brugge, Blankenberge, Nieuwpoort, Oudenburg, Gistel, Koksijde en Bredene bezorgden respectievelijk vijf, vijf, drie, twee, twee, één, één en één licentiaten lichamelijke opvoeding, wat neerkomt op een totaal van 20 of een goede 15 % van het totaal.⁷⁷ Zijn hiervoor verklaringen en kunnen we spreken van een fenomeen? Immers, de vorige perioden kenden een opvallende afwezigheid van de kustgemeenten. Alveringem, van waar in de voorafgaande periode één student kwam, kan bezwaarlijk een kustgemeente genoemd worden en was daarenboven een alleenstaand geval, waardoor nauwelijks sprake kan zijn van een ‘opvallend verschijnsel’. Hoe kwam het dat plots veel studenten van de zee naar Gent trekken om lichamelijke opvoeding te studeren? Aannemelijk is dat de plaatselijke situatie de studenten heeft beïnvloed. De middelbare school trekt een onuitwisbaar spoor in een mensenleven en kanaliseert vaak de toekomst van een leerling. De school waar de studenten hun jeugd doorbrachten, is bovendien gekend via de inschrijvingspapieren. We zetten de scholen van de ‘kuststudenten’ op een rijtje met daarnaast het aantal licentiaten L.O. dat een getuigschrift van middelbaar onderwijs behaalde in die school:

Middelbare school	Aantal
Atheneum Oostende	10
Atheneum Brugge	3
Atheneum Veurne	3
Lyceum Hemelsdale Brugge	1
Onze-Lieve-Vrouwecollege Oostende	1
Sint-Lodewijkscollege	1

Tabel 10: middelbare scholen van licentiaten uit het kustgebied tussen 1945-1958

Het is duidelijk dat het Koninklijk Atheneum te Oostende van belang is geweest in de studiekeuze van leerlingen. Tien leerlingen uit het atheneum studeerden later af als licentiaat L.O. Zij kwamen niet allemaal uit Oostende, ook beide studenten uit Oudenburg, de student uit Bredene en twee van de drie studenten uit Blankenberge trokken naar dat atheneum. Bovendien gaat het om leerlingen van min of meer dezelfde leeftijd, allen zijn ze geboren rond 1930. Gaf in de jaren ‘40 een begeesterde leraar lichamelijke opvoeding les aan het atheneum te Oostende en maakte hij de leerlingen warm voor sport? Was het een groep leerlingen die dezelfde studierichting kozen uit kameraadschap? We informeerden met deze vragen bij Fernand Spegelaere: hij werd

⁷⁷ Hoewel Oudenburg en Gistel niet aan de kustlijn grenzen en Brugge een groot gebied omstrekt dat tot aan de kust reikt, maar eveneens sterk landinwaarts komt, rekenen we deze drie gemeenten tot het kustgebied. De gemeenten Blankenberge, Brugge, Oudenburg, Gistel, Oostende en Bredene vormen immers een geografische halve cirkel en een aaneengesloten gebied in het noordwesten van België. Koksijde en Nieuwpoort vormen een aaneengesloten gebied in het zuidelijke deel van het kustgebied.

geboren te Bredene, doorliep de klassieke humaniora in het atheneum te Oostende en studeerde later, in 1951, af als licentiaat aan het H.I.L.O.

‘Bij het doornemen van de archieven viel het mij op dat er in een bepaalde periode, eind de jaren ‘40 begin de jaren ‘50, een groep studenten uit de kuststreek afstudeerde. En wat meer was, velen kwamen uit het atheneum te Oostende ...

Jaja, dat klopt. Dat is voor een gedeelte te wijten aan die jonge leraar. ‘t Toppunt is dat ik niet op zijn naam kan komen. Heel enthousiaste kerel die aan de lessen L.O. een heel andere dimensie gaf. Voor hem hadden wij de klassieke leraars gehad waarin dat je niet anders deed dan Zweedse gymnastiek en hij slaagde erin om daar iets anders van te maken. We gingen allemaal graag naar die les, wat vroeger niet altijd het geval was, want dat was saai, hé, Zweedse gymnastiek; klassiek hé.⁷⁸ Dat is maar een deel wat mij betreft want ik, ik was niet van plan L.O. te doen. Ik was gefascineerd door Congo. Ik had een nonkel die daar was op dat moment, op de geneeskundige dienst. Ik was daardoor geënthousiasmeerd, en ik wou eigenlijk naar de koloniale school, na mijn humaniora. Maar ik was enig kind thuis en in die tijd, als uw ouders zeggen: ‘je mag dat niet doen’, dan deed ge dat niet. Ik ben niet naar de koloniale school geweest. En dacht dan: ‘wat ga ik doen?’ Ik ben dan eigenlijk meegaan met twee kameraden, ze staan der misschien ook op? Dhondt Jean en Tourdoi Louis. Dat waren er twee van mijn klas en die wouden wel absoluut dat doen, ook omwille van die enthousiaste leraar, maar, allez, ik kan nu op zijn naam niet komen. Enfin, die twee kameraden zijn niet afgestudeerd, en dat is dan wel een beetje de ironie. Die zaten samen in mijn klas en we gingen samen naar Gent. En ik zei: ‘Wel ik ga kijken waar er ‘t minst van al inschrijvingen zijn,’ want ik dacht: ‘Ja, ik kan toch naar de koloniale school niet, dan heeft dat niet zoveel belang.’ En doordat dat twee kameraden waren en omdat zij zich inschrijven voor L.O. en omdat er daar niet veel waren, heb ik mij ook ingeschreven voor L.O. Zo is dat gegaan. En de ironie was dat ik geslaagd was en die twee niet. Enen is uiteindelijk ook naar Congo getrokken, maar niet als licentiaat L.O. En de andere is veranderd na een jaar, die is naar de luchtvaart gegaan.’⁷⁹

De redenen waardoor de geïnterviewde uiteindelijk lichamelijke opvoeding ging studeren zijn van velerlei aard. Omwille van zijn kameraden, omwille van het feit dat hij niet naar de ‘koloniale school mocht’ en omwille van het feit dat er weinig mensen aan het H.I.L.O. studeerden, schreef De Spegelaere zich in aan het H.I.L.O. Noemen we voorgaande persoonlijke redenen, de gemeenschappelijke reden waardoor Oostendse leerlingen zich

---

⁷⁸ Wies Peeters bevestigde deze situatie: ‘Wel, vooruitstrevend niet, maar toch een hele goeie. Wij keken naar die man op.’ Uit het telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

⁷⁹ Gesprek met F. Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

verdiepten in de lichamelijke opvoeding, kan bij de leerkracht gezocht worden. Anno 1950 lag in het secundair onderwijs nog steeds de nadruk op Zweedse gymnastiek. De leerkracht aan het Oostendse atheneum daarentegen, verfriste de lessen door een groter aandeel sport in het lessenpakket te plaatsen. Hij benadrukte sport in tegenstelling tot gymnastiek. Dat deze aanpak jonge mensen meer aansprak, behoeft geen betoog.

Toch dienen we voornoemde situatie te nuanceren. De leerkracht die jongeren (bewust) stimuleerde om hogere studies L.O. aan te vatten is maar een deel van de verklaring dat leerlingen uit Oostende naar Gent trekken. Ten tweede is de verklaring van de L.O. leerkracht als stimulator niet toereikend. In volgende alinea is Georges Dedecker, aan het woord. Hij studeerde af 1949. We stelden hem een gelijkaardige vraag als die aan Fernand Spegelaere.

‘Wat opviel, in de jaren ‘50 kwamen veel licentiaten L.O. uit Oostende. En Fernand Spegelaere, afgestudeerd in 1951, zei dat dat te maken had met de vooruitstrevende leerkracht L.O. van toen ...

Je spreekt van Spegelaere. Dat is belangrijk, want er moet daar inderdaad een jonge leerkracht geweest zijn. Demarest, waarschijnlijk, maar die ook nog maar pas afgestudeerd was hoor. Die na mij afgestudeerd is trouwens. Maar ikzelf heb als leerkracht L.O. twee oudere gehad, die niet van Oostende waren, een zekere Bracke en een zekere D’Hertog^{80,81}.

Georges De Decker studeerde af in 1949, Fernand Spegelaere in 1951. In het jaar 1950 studeerde Robert Demarest af. Hij volgde als scholier zelf les aan het atheneum te Oostende en keerde het jaar na zijn promotie als licentiaat terug naar zijn bakermat. Het is niet onlogisch dat hij als jonge, kersverse licentiaat uit Gent heel wat leerlingen prikkelde. Dat hij geen ‘saaie gymnastiek’ meer gaf, is ten tweede een bewijs van de eigen creativiteit van de L.O.-leerkracht begin de jaren 1950. Waarom koos De Decker er dan voor om in Gent L.O. te studeren?

‘De leraars L.O. hebben mij in elk geval niet gemotiveerd, hoor. Het is een lang verhaal maar ik zal het kort maken ... Waarom heb ik lichamelijke opvoeding gedaan? Mijn bedoeling was na het atheneum voor piloot te gaan. Ik werd

---

⁸⁰ Het gaat vermoedelijk om Maurice Bracke en Athur D’Hertog, afgestudeerd aan het H.I.L.O. in respectievelijk 1925 en 1923. (In de namenlijst van ‘75 jaar lichamelijke opvoeding staat dat D’Hertog in 1922 afstudeerde, maar de bronnen in het AUG spreken dat tegen.) Athur D’Hertog werd in 1928 doctor in de L.O. (LAPORTE, *75 jaar L.O. aan de RUG*, p. 69)

⁸¹ Telefonisch gesprek met G. De Decker, 14 april 2007.

afgekeurd, voor mijn ogen. Dan wilde ik naar de koloniale school gaan. Dat ging niet door omdat dat financieel niet haalbaar was voor mijn ouders. Dan wist ik niet wat gedaan. Toevallig ontmoette ik op de zeedijk een studiegenoot van mij, ook uit het atheneum, en hij zei dat hij voor lichamelijke opvoeding ging. Ik wist zelfs niet dat er daarvoor moest gestudeerd worden. Nu was ik min of meer goed in lichamelijke opvoeding en dan heb ik de keuze gemaakt: dat zal ik ook maar doen. Dus we zijn dan met tweeën van onze klas, van ons niveau naar de universiteit geweest. Deze die ik ontmoet had en die gezegd had 'het is gemakkelijk ginder', heeft er drie jaar over gedaan, over zijn eerste jaar en toen is hij gestopt.⁸²

De situatie aan de kust lijkt deels verklaard, maar blijft problematisch als we uitgaan van de tegenstelling tussen de RUG en de K.U.L. Leuven stond erom bekend lichamelijke opvoeding op een nieuwe manier te onderwijzen, met meer de nadruk op in de eerste plaats praktijk en in de tweede plaats sport, terwijl Gent vasthield aan theorielessen en de (Zweedse) gymnastiek. Dat verschil was toentertijd al bekend. Waarom trokken die Oostendenaars, die al kennism gemaakt hadden met een frisse manier van lesgeven niet naar Leuven? Of speelden ideologische of, voor dit hoofdstuk van belang, geografische argumenten mee? Wies Peeters geeft aan dat hij vanuit Blankenberge naar Gent trok, omdat 'Gent dichterbij Blankenberge lag en dat hij ook niet op kot zat, omdat de treinverbinding Blankenberge-Gent gemakkelijk was'⁸³ Ook Georges De Decker zei dat Leuven wel bestond, maar dat het ten eerste zijn keuze niet was en dat Gent ten tweede dichterbij was.⁸⁴

Uit deze uitspraken blijken geografische redenen, maar beweegredenen voor de keuze voor een bepaalde school zijn niet rechtlijnig, en Paul Van Cleemput trok onder meer naar het H.I.L.O., omdat hij zich voor Leuven niet goed genoeg vond. 'Alleen de besten konden daarnaar toe. Bottu gaf daar les hé. Hij was berucht om zijn harde aanpak. Die gaf ook turnoefeningen via de radio, hé. Bovendien zou het nooit in mij opkomen om naar een katholieke universiteit te gaan. Brussel bestond nog niet.'⁸⁵ Ik kwam uit het Gentse atheneum en de RUG was in de buurt en bovendien een rijksinstelling. Voor leerlingen L.O. die aan een officiële school gestudeerd hadden, was het onbetamelijk naar een katholieke universiteit te trekken.

Als ik Fernand confronteerde met dit probleem, antwoordde hij:

---

⁸² *Ibid.*

⁸³ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

⁸⁴ Telefonisch gesprek met G. De Decker, 14 april 2007.

⁸⁵ Telefonisch gesprek met P. Van Cleemput, 6 april 2007.

*'Ikzelf kom uit een 'officieel' nest, laat ons maar zeggen. Dat ik in Gent ging studeren, was ook kwestie van praktische overweging. Het is, in die tijd, het pendelen was niet zo simpel. Want zelf in Gent zaten wij op kot. Van Bredene naar Gent was niet zo eenvoudig om te naveteren. Er gingen er weinig naar Leuven omdat het nog moeilijker, nog verder was. Nu moet ik zeggen, ik heb nog ex-collega's, twee ervan zitten in Knokke, één ervan is ook met mij in Congo geweest. En die kwam wel uit een katholiek midden en die zijn dus wel naar Leuven geweest. Nu moet ik zeggen dat er toen al een heel groot verschil was tussen Leuven en Gent op gebied van L.O. Leuven was professor Bottu, die vooruitstrevend was. Daartegenover was Gent heel traditioneel, bijna achterlijk.'*⁸⁶

Uit het antwoord van Spegelaere blijken pragmatische redenen voor de keuze van Gent. Leuven was ver, nog moeilijker te bereiken dan Gent. Hij meent wel aan te geven dat ideologische argumenten eveneens meespeelden in de studiekeuze: de student uit Knokke studeerde wél in Leuven. Ook bij De Deckers keuze speelden naast geografische ideologische redenen. 'Maar ik ging niet alleen naar Gent omdat dat dichterbij de kust. Ik ben een product van het officieel onderwijs geweest hé. Leuven was uitgesloten.'⁸⁷

Hoewel Gent de reputatie had van 'saai gymnastiekonderwijs', kozen leeftijdsgenoten omwille van geografische redenen voor Gent. Tevens schemert door het interview dat de betekenis van kameraden bij de studiekeuze relatief groot is. Omwille van én het feit dat Spegelaere en De Decker niet naar de koloniale school mochten én omdat kameraden ook lichamelijke opvoeding gingen studeren, trokken beiden naar Gent.

Het belang van socialisatie bij de studiekeuze blijkt eveneens uit de situatie van Demarest Aline en Demarest Robert. Zij waren broer en zus. Beiden werden te Oudenburg geboren, maar woonden tijdens hun jeugd op hetzelfde adres in Oostende. Ze liepen school in het atheneum van Oostende. Hier kunnen naast ongetwijfeld andere (bv. de invloed van de leerkracht) ook socio-familiale redenen meegespeeld hebben bij de studiekeuze: waarom studeerden ze *beiden* lichamelijke opvoeding?

Gaan we voor de periode 1945-1958 de kotstudenten en hun adressen na (tabel 11):

---

⁸⁶ Gesprek met F. Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

⁸⁷ Telefonisch gesprek met G. De Decker, 14 april 2007.

Naam	Geboorteplaats	Kotadres jaar 1	Kotadres jaar 3/4
Van Der Speeten Marita	Aalst	Holstraat 41	
Lamot Frank	Antwerpen	Kortrijksepoortstraat 243	
Van Beylen Stella	Antwerpen	Sint-Pietersnieuwstraat115	Sint-Pietersnieuwstraat115
Van Mierlo Frans	Antwerpen	Sint-Lievenslaan 9	Sint-Lievensdoorgang 9
De Clercq Maggy	Antwerpen	Afsneelaan 40	Afsneelaan 40
Francq Regina	Antwerpen	Guimardstraat 19	
Bruyninckx Theodoor	Antwerpen	Martelaarslaan 265	Martelaarslaan 265
Ducheyne Jean	Antwerpen	Hundelgemsesteenweg 243	Hundelgemsesteenweg 243
Van Staveren Paul	Assenede	Kromme Elleboog 68	Kromme Elleboog 68
Van Kerckhove Hilaire	Beveren-Waas		Burgerlijk Hospitaal Bijloke
Claes Jeanne	Blankenberge	Kwaadham 26	
Laporte Willy	Blankenberge	/	Sint-Jansvest 9
Spegelaere Fernand	Bredene	Astridlaan 37	Ketelvest 10
Digneffe Madeleine	Brussel	Guimardstraat 17	/
Van De Velde Jacqueline	Brussel	Guimardstraat 19	Eedverbondkaai 16
De Clercq Florent	Burst	/	Winterstraat 7
Bollaert Lievin	Deurne	/	Charles de Kerckhovelaan 6
Ladon Therese	Gent	Bierschapelstraat 2	Holstraat 45
Lorein Willem	Gent	Groendreef 106	/
De Boe Frans	Geraardsbergen	/	Jordaenstraat 1
Van Der Beken	Gistel	Wijngaerdstraat 14	/
Vanrusselt	Hasselt	/	Sint-Kwintensberg 11
Tombeur Nicolas	Hasselt	Lentestraat 15	Speldenstraat 11
Mesotten Colette	Hasselt	Tweebruggenstraat	Filips van Arteveldestraat 14
Dendonckere Paul	Heestert	/	Stoppelstraat 24
Priem Jan	Koksijde	Halstraat 22	Sint-Michielsstraat 5
Knudde Veronique	Kortrijk	Klein Sint-Bavo 26	
Degroog Johan	Maasmechelen	Hoogstraat 46	Hoogstraat 46
Soudant Marcel	Menen	Ter Kaaienlaan 21	Filips de Goedekaai 9
De Clerck Walter	Nieuwpoort	Zandpoortstraat 13	/
Pinson Roger	Nieuwpoort	Jozef Plateaustraat	Haagstraat 66
Botte Roberta	Ninove	Engelengat 2	Engelengat 2
De Heneau Lucien	Ninove	Sportstraat 2	/
De Decker Georges	Oostende	Rooigemlaan 9	Tarwestraat 47
Van Belle Richard	Oostende	Distelstraat 47	Distelstraat 47
Demarest Robert	Oudenburg	Waldomkaai 3	Waldomkaai 3
Demarest Aline	Oudenburg	Sleepstraat 99	Sint-Baafsplein 1
Bertrem Michelinge	Roeselare	Hoogstraat 43	Botermarkt 2
Clause Marc	Ronse	Hundelgemsesteenweg 243	Hundelgemsesteenweg 243
De Meulenaere Petrus	Sint-Niklaas	Prins Albertstraat 33	/
De Witte Freddy	Stekene	Martelaarslaan 200	/
Nonneman Eduard	Temse	Sint-Lievenslaan	/
Bonduelle Daniel	Wervik	Kunstlaan 23	Ekkergemstraat 43
Bonduelle Jacques	Wervik	Ekkergemstraat 43	Ekkergemstraat 43
Verhoustraeten	Wingene	Schoonmeersche 37	Hoogstraat 2

Tabel 11: kotadressen van licentiaten tussen 1945-1958

Zeven van de negen Antwerpse studenten verbleven tijdens hun studies in de universiteitstad. De drie Hasseltse licentiaten hadden allemaal een kot in Gent. De mogelijke lange, dagelijkse afstand tussen woonplaats en H.I.L.O. betekende een bezwaar tegen pendelen. Hebben we het over het ‘kustgebied’, dan valt op dat relatief weinig mensen op kot zaten: de broer en zus uit Oudenburg, twee uit Nieuwpoort en ‘slechts’ twee van de zes uit Oostende, terwijl uit het interview al bleek dat de dagelijkse afstand tussen kust en Gent niet gering was, maar de verbinding kust-Gent was vlot. Neen, ik heb niet op kot gezeten. ‘Ik heb *genaveteerd* hé, omdat Blankenberge Gent een gemakkelijke verbinding was, met de trein.’⁸⁸

Zoals uit voorgaande periodes al bleek, kunnen we aan de hand van kotadressen voor een stuk het sociale leven van studenten construeren. Zo zaten Bonduelle Jaques en zijn broer Daniel samen op kot in de Ekkergemstraat 43, in de buurt van het H.I.L.O. Daniel studeerde af in 1946, diens broer Jacques in 1949. De twee kenden dus één gemeenschappelijk academiejaar, namelijk 1946, waarin ze samen op kot zaten. Op die manier kon de oudste van de twee optreden als ‘peter’ van de jongste. Verder kunnen nog kameraadschappen afgeleid worden uit het adressenbestand. Regina Francq uit Antwerpen en Jacqueline Van de Velde uit Brussel studeerden beiden af in 1953 en zaten in het academiejaar 1949-1950 op kot in de Guimardstraat 19. Madelein Digneffe, uit Brussel, verbleef op het adres Guimardstraat 17. Hieruit blijkt dat vrouwelijke studenten zich verenigden en samenwoonden en -leefden. Jean Ducheyne en Marc Clause bleken hartsvrienden, zij zaten de vier jaar van hun studies samen op kot in de Hundelgemsesteenweg 243.

Bovenstaande these wordt ook bevestigd door een mondelinge bron:

*‘Ja, ik zat vier jaar op kot. Vier keer een verschillend kot. Meestal met z’n tweeën, maar niet altijd dezelfde. Mensen van de opleiding, het eerste jaar met Louis, die dan gestopt is. Het tweede jaar, ja, dat was geen ‘L.O.’, dat was iemand van Kortrijk, toevallig hoor. Tweede en het derde was met diezelfde. En het vierde jaar zat ik terug met iemand van L.O.’*⁸⁹

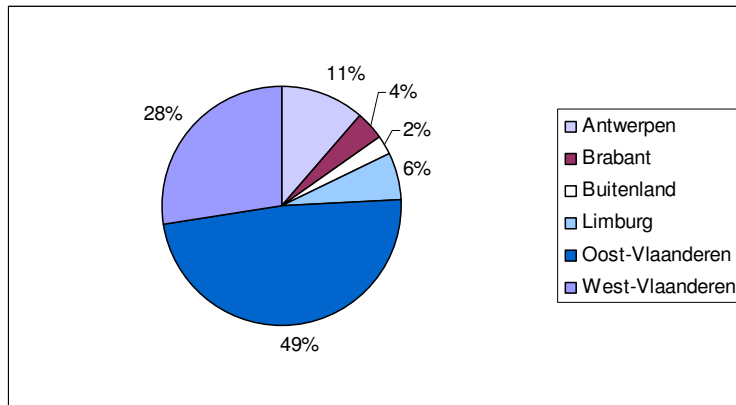
b. Spreiding van geboorteplaats volgens provincie van licentiaten tussen 1945-1958

---

⁸⁸ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

⁸⁹ Gesprek met F. Spegelaere, 10 maart 2007.

Figuur 12: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de provincie tussen 1945-1958

Zoals in de overige periodes kwam tussen 1945 en 1958 ongeveer de helft van de licentiaten uit de Oost-Vlaamse provincie. We kunnen wat de Oost-Vlaamse licentiaten bijgevolg spreken van een constante gedurende de hele periode 1908-1958. Het ware interessant om deze constante te controleren voor periodes na 1958, wat echter buiten ons onderzoeksdomein ligt.

Wat ten tweede opvalt, is het groeiende aantal West-Vlaamse licentiaten, ten koste van het aantal Oost-Vlaamse. Een verklaring daarvoor werd al gegeven. Ook het aantal Antwerpse studenten is laag ten aanzien van het West-Vlaamse aandeel. Nochtans grenzen beide provincies aan Oost-Vlaanderen.

Aanvankelijk kende Antwerpen een groter aandeel in de afgestudeerden. Later, vanaf 1920 kwam West-Vlaanderen min of meer op gelijke hoogte wat herkomstgebied betreft, en in deze laatste onderkende periode bleef Antwerpen achter. Annick Vandebilcke merkt in haar studie *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit Gent* op ‘dat de negatieve verhouding van de provincie Antwerpen in vergelijking met West-Vlaanderen te wijten was aan het veel groter aantal jongens afkomstig uit deze laatste provincie’.⁹⁰ Bij Vandebilcke gaat het evenwel om ingeschreven studenten, en niet om afgestudeerden.

Kwamen meer jongens uit West-Vlaanderen dan uit Antwerpen, dan is het bij meisjesstudenten net andersom. We merken een verschil tussen beide geslachten op, dat zich uitdrukt in geografische herkomstgebieden. Deze situatie had deels te maken met de economisch achtergestelde positie van West-Vlaanderen. ‘Meisjesstudenten waren doorgaans afkomstig uit sociaal-economisch beter gesitueerde kringen dan jongens’ en ten tweede was er de ‘rol van het meisjesatheneum te Antwerpen als ‘kweekschool voor

⁹⁰ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit, Gent*, Archief R.U.G., 1987, p. 161.

meisjesstudenten'.⁹¹ Toetsen we die these aan de Antwerpse situatie in ons onderzoek, dan vinden we echter weinig bevestiging. Het zijn vooral mannelijke licentiaten uit Antwerpen die afstuderen aan het H.I.L.O. Zes van de 22 afgestudeerden zijn vrouw. Van twee vrouwen weten we dat ze aan het atheneum in Antwerpen schoolliepen tijdens hun jeugd: Stella Van Beylen en Maggy De Clercq startten hun studies aan het H.I.L.O. rond 1953. Dat het atheneum in Antwerpen een kweekschool was voor meisjesstudenten die later aan de RUG gingen studeren, gaat dus niet op voor onze casus.

Limburg en Brabant hadden een klein aandeel in de totale populatie, Waalse provincies leverden geen licentiaten. De buitenlandse studenten kwamen nu uit Congo (2) en Duitsland (1). De student uit Duitsland werd geboren in Mönchen-Gladbach, maar emigreerde naar België. De vader van Roger Boucneau was militair en woonde zeker in 1948 te Gent. De studenten uit Congo waren François en Jeanine Dekinderen. Stevens werd geboren in het toenmalige Belgisch-Congo maar emigreerde later naar België. Hij woonde tijdens zijn studies bij zijn ouders in Gent. Jeanine Dekinderen tot slot werd geboren te Matadi, eveneens anno 1929 op Belgisch-Congolees gebied. In 1948 woonde de familie Dekinderen reeds in Gent. De buitenlandse studenten betreft een groep Nederlandstalige studenten wier (voor)ouders wegens de gunstige economische situatie naar Congo emigreerden. Vaak had men in de kolonie een tijdelijke betrekking, en verschillenden keerden nog voor de onafhankelijkheid terug naar België. De 'Congolezen' in onze casus waren dus oorspronkelijk Belgen. De identiteit 'buitenlands' is in deze context niet onproblematisch.

d. De licentiaten tussen 1945 en 1958 volgens landelijke of stedelijke woonplaats

Aantal inwoners	Aantal licentiaten/woonplaats
< 1500	5
1500-5000	13
5000-15000	24
> 15000	80

Tabel 13: stedelijk of landelijk karakter van het herkomstgebied van de Belgische licentiaten tussen 1945-1958

Het overgrote deel van de licentiaten kwam uit een stedelijk gebied. Al rekenen we de 29 studenten uit Gent en de vijf licentiaten uit de directe, stedelijke omgeving van Gent (volgens deze categorisering is dat Sint-Amandsberg en Gentbrugge) niet mee, dan

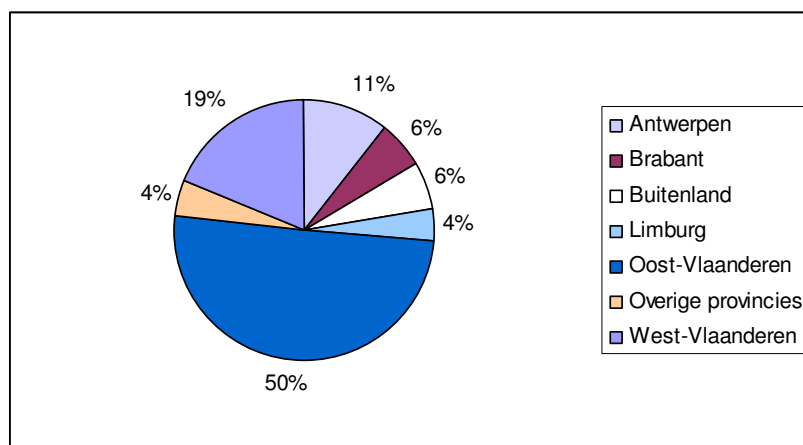
---

⁹¹ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit*, Gent, Archief R.U.G., 1987, p. 161.

houden we alsnog 46 licentiaten uit een gemeente of stad van meer dan 15000 inwoners over. Ook de middelgrote gemeenten zijn stevig vertegenwoordigd, maar de kleine (plattelands)dorpen zijn in de minderheid. Het gaat om twee studenten uit Moortsele, en één uit Burst, Grimminge en Leupegem.

2.4 De periode 1908-1958 in vergelijking met andere cijfers

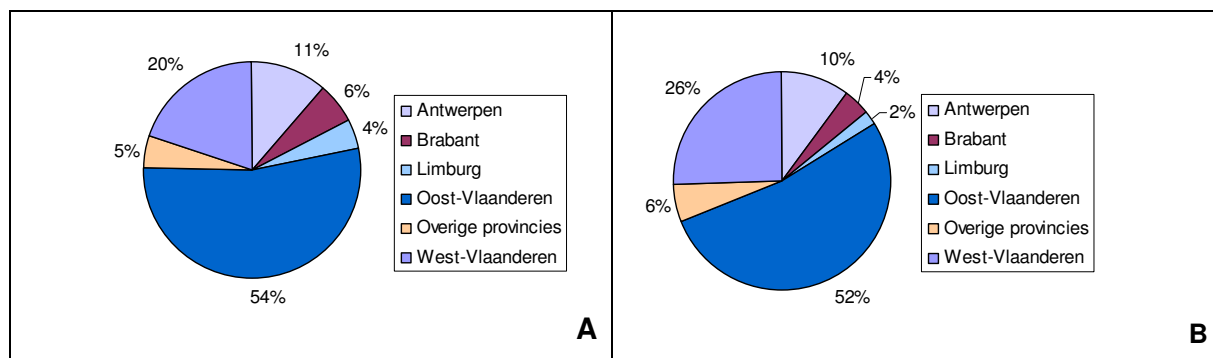
Brengen we de geografische herkomstgebieden van de Belgische licentiaten L.O. van de hele periode 1908-1958 in kaart (figuur 14), dan krijgen we volgend beeld:

Figuur 14: spreiding van geboorteplaats van de licentiaten volgens de provincie tussen 1908-1958

De aangeduide constante wordt uiteraard bevestigd: de helft van de licentiaten kwam uit Oost-Vlaanderen. Verder nemen de twee aangrenzende provincies de grootste hap uit de taart. Antwerpen en West-Vlaanderen zijn goed voor bijna een derde van het totaal aantal afgestudeerden. Uit Brabant, Limburg en Waalse provincies kwam telkens 5 % van de gediplomeerde lichamelijke opvoeders. Drie Vlaamse provincies zijn goed voor 80 % in het totaal aantal alumni.

In *Rijksuniversiteit Gent: profiel van een Vlaamse universiteit* geeft professor Bonte enkele cijfers wat de geografische spreiding van de universiteitsstudenten betreft. Hoewel het gaat om ingeschreven studenten en geen afgestudeerden, kunnen we parallellen duiden, zoals eerder in het hoofdstuk aangegeven. Om te kunnen vergelijken met cijfers, moeten we onze grafiek hertekenen en de buitenlanders weglaten, immers, Bonte nam geen buitenlandse op in zijn telling.

Figuur 15: provinciale spreiding Gentse licentiaten tussen 1908-1958 (afb. A) in vergelijking met Belgische studenten aan de RUG tussen 1930 en 1951 (afb. B)

Deze periode 1930-1951 komt niet volledig overeen met de periode 1908-1957. Bonte startte zijn onderzoek in 1930 en bovenstaande grafiek is de gemiddelde weergave van het academiejaar 1930-1931 en 1950-1951. Het beeld is dus min of meer gereduceerd.

De gelijkenissen tussen beide grafieken (figuur 15) zijn opvallend. Het H.I.L.O. had gedurende zeker vijftig jaar - in enkele gevallen studeerden geen of slechts twee studenten af in een academiejaar - een klein aantal studenten en die variatie en verhouding van herkomstgebieden weerspiegelde globaal gezien (op kleine schaal) de toestand aan de ganse RUG voor een gelijkaardige periode.

Goed de helft van de studenten kwam uit Oost-Vlaanderen. Verder kwam één op tien studenten uit de provincie Antwerpen en 6 tot 10 % kwam uit Brabant en Limburg.

Het enige markante verschil tussen beide weergaven van de werkelijkheid, betreft de West-Vlaamse situatie. We wezen al op de groei van West-Vlaamse licentiaten aan het H.I.L.O. naargelang de tijd vorderde, toch staat het aandeel van West-Vlaamse licentiaten (20 %) niet in parallel met West-Vlaamse studenten aan de RUG tussen 1930 en 1951, en dit ondanks de snelle stijging van het aantal 'kuststudenten' eind de jaren '40 en in het begin van de jaren '50.

3. Besluit

We beantwoordden de vraag naar stedelijke en regionale spreiding.

De opvallendste tendensen zijn dat 26 % van de licentiaten Gentenaars waren. Dit cijfer verklaart mee de 50 % Oost-Vlaamse studenten: 24 % van de Oost-Vlamingen kwam niet

uit Gent. Geografische nabijheid was dus een belangrijke factor om verder te studeren en af te studeren aan het H.I.L.O.

Naast Gent speelde ten tweede de provincie Antwerpen en andere stedelijke kernen rond Antwerpen, i.e. Borgerhout, Hoboken en Deurne een belangrijke rol, en bij uitbreiding ook de provincie Antwerpen. Goed 7 % van alle licentiaten kwam uit de Scheldestad en omstreken.

Ten derde hebben we gewezen op het aandeel van studenten uit het kustgebied en de rol van het Oostendse atheneum. In de loop der tijd zagen we het aandeel van West-Vlaamse studenten groeien, tot 28 %.

Ten vierde: de overige provincies leverden weinig licentiaten. Brabant en Limburg kenden een relatief groot aantal licentiaten uit hun hoofdstad, respectievelijk Hasselt (7) en Brussel (9), maar op uitzondering van de vroegste periode kwamen bijzonder weinig Waalse studenten een diploma L.O. in de wacht slepen. Zelfs in de vroege periode, toen de Rijksuniversiteit Gent Franstalig was en in Luik, Leuven en Brussel nog geen L.O.-opleiding bestond, vonden Walen niet *en masse* de weg naar Gent, maar dit heeft ook te maken doordat de Gentse situatie de verhouding (we spreken over relatieve cijfers) enigszins 'scheeftrekt'.

Ten vijfde verwijzen we naar de buitenlandse studenten. Vooral Franstalige studenten maken tot de jaren '30 deel uit van de afgestudeerden. Zij kenden een sterke terugval na de vernederlandsing van de universiteit.

In dit hoofdstuk schonken we aandacht aan de groep kotstudenten en leidden daaruit een aantal onderzoeksresultaten af. Kotstudenten kwamen meestal uit gemeenten en steden die ver van Gent lagen en van waaruit Gent moeilijk te bereiken viel, maar dat is niet altijd het geval. Ook sociaal-economische factoren verklaarden waarom studenten op kot trokken. Uit de overzichtstabellen van de kotadressen bleek dat zowel mannelijke als vrouwelijke licentiaten tijdens de week de universiteitstad verbleven, dat zij met elkaar optrokken en op hetzelfde kameradres hun intrek namen.

Waarom precies de studenten een kot huurden, kunnen we net met zekerheid zeggen op basis van onderzocht bronnenmateriaal. In de context van ‘slagen en mislukken’⁹² komen we nog even terug op de kotstudenten.

Ten slotte gingen we na of de studenten uit een stedelijk dan wel een landelijk gebied kwamen. Het blijkt dat de licentiaten vooral uit grootsteden kwamen. 64 % of 138 licentiaten kwam uit een stad met meer dan 15000 inwoners. Een minderheid (5 %) kwam uit een gemeente met minder dan 1500 inwoners. 30 % kwam uit een gemeente met 1500 tot 10000 inwoners. Op basis van deze cijfers kunnen we moeilijk beweren dat onder stedelingen de opleiding L.O. beter gekend en geliefd was of dat zij vaker aan de universiteit studeerden. Immers, hoe hoger het inwonersaantal, hoe hoger de kans dat iemand afstudeerde aan de universiteit.

In het volgende hoofdstuk gaan we de relatie na tussen sociale herkomst en de licentiaten L.O.

---

⁹² ‘Slagen en mislukken’ wordt in deze scriptie als begrip gehanteerd. We bedoelen daarmee de problematiek van de opleiding en de examens en de slaagpercentages. De woordencombinatie is ontleend aan COETSIER, L. *Problematiek van slagen en mislukken in de eerste kandidatuur van de universiteit*. Gent, R.U.G., 1960, 79 p.

Hoofdstuk III

De sociale afkomst van de licentiaten L.O.

1. Inleiding

De opleiding tot licentiaat in de lichamelijke opvoeding was nieuw in België en zeker in Gent. Het is van belang om na te gaan uit welke milieus studenten kwamen. Bijgevolg kunnen we duiden in welke kringen men langzaam vertrouwd geraakte met de opleiding. Welke milieus waardeerden de studierichting? Was er een oververtegenwoordiging van een bepaald milieu en een ontbreken van een ander en kunnen we dat verklaren? Verder kunnen we de sociale afkomst van studenten in relatie plaatsen met andere studentengroepen uit die tijd.

Ten eerste wijzen we op een belangrijk probleem bij het ordenen van ‘sociale milieus’. Opnieuw biedt Annick Vandenbilcke met haar studie *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent* soelaas: ‘Men moet echter steeds in het oog houden dat vrouwen, tot zelfs diep in de jaren ‘60 een kleine minderheid vormden aan de RUG. Als uit deze deelstudie zou blijken dat bijvoorbeeld van een groot deel van de meisjesstudenten de vader een vrij beroep uitoefende, dan betekende dat nog niet dat deze milieus volledig openstonden om hun dochters in groten getale hogere studies te laten aanvatten. Het kan hoogstens beduiden dat in deze socio-professionele groep een iets grotere gevoeligheid bestond om vrouwen een kans te bieden een hogere intellectuele vorming te bereiken.’⁹³ Voorgaande ontleding gaat ook op voor ons onderzoek. Het is niet omdat handelaarsdochters of – zonen goed vertegenwoordigd zijn in de totale populatie alumni, dat handelaars massaal openstonden voor de opleiding tot licentiaat L.O. Pas vanaf 1965 steeg het aantal ingeschreven studenten L.O. aanzienlijk, maar dan nog bleef het een relatief kleine groep in de totale studentenpopulatie aan de RUG. Hoe verhielden de sociale milieus van herkomst zich bij andere studentengroepen?

---

⁹³ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit*, Gent, Archief R.U.G., 1987, p. 129.

Ten tweede moeten we, om te kunnen nagaan in welke sociale milieus men openstond voor een universitaire opleiding in het algemeen en die van lichamelijke opvoeding in het bijzonder, een vergelijkende sociologische oefening maken met de beroepsstructuur in België. Als blijkt dat de verhouding van de beroepsuitoefeningen op niveau van de licentiaten dezelfde is als de verhouding in gans het land, dan kunnen we bezwaarlijk een sociale groep duiden die meer dan een andere groep open stond voor de opleiding.

Zoals reeds duidelijk werd, baseerden we ons voor de indeling in socio-professionele ten eerste op het beroep van vader. Dat werd vermeld op de inschrijvingspapieren in het Gents Universitair Archief. Een hiaat in ons onderzoek betreft de vroegste periode: pas vanaf 1939 wordt op regelmatige wijze het beroep van vader en eventueel dat van moeder vermeld. Omdat het onmogelijk was binnen ons tijdsbestek de bevolkingsregisters van meer dan 30 herkomstgemeenten van licentiaten voor 1939 door te nemen, deden we opzoekingswerk in het archief van de Gentse bevolkingsdienst naar de sociale afkomst van studenten voor 1939. Dat het onderzoek in de bevolkingsdienst ook een grotere sociale context dan die van ‘vaders beroep’ blootlegde, was interessant voor verder onderzoek. De bevolkingsregisters maakten regelmatig melding van het latere beroep van de licentiaat (zie hoofdstuk VI: de toekomst van de licentiaten).

De geboorteakten van de studenten die te Gent geboren werden, vermelden het beroep van één of van beide ouders op het moment van de geboorte. Van 1908 tot 1939 vertegenwoordigt de groep Gentse licentiaten dus het totale aantal licentiaten in de evaluatie naar sociale herkomst. Dit geeft een ietwat vertekend beeld; ten eerste, omdat het slechts om een beperkte groep gaat en ten tweede, omdat het alleen Gentse studenten betreft.

We zijn er ons terdege van bewust dat het beroep van vader geen uitsluitsel geeft over het karakter van het sociale milieu. De ene bediende kon een hoger sociaal prestige genieten dan de ander en daaruit ook financieel munt slaan, gehuwd zijn met een vrouw uit betere middens ... ‘Het mag iedereen duidelijk zijn dat het beroep van zijn of haar vader en/of moeder een rol kan spelen, maar dat dit evenzeer een omzichtig te interpreteren gegeven is. Eventuele extra indicatoren, die complementair onderzocht kunnen worden, zijn zaken als het gezin en de opvoedingsmoraal, de samenstelling ervan, het gezinsinkomen en dergelijke meer.’⁹⁴

---

⁹⁴ BOSSUYT, B., *Het Klein Seminarie van Roeslare: De leerlingen*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Gent, UGent, 2004, p. 52.

Anderzijds geeft Bonte aan dat ‘in een geïndustrialiseerde samenleving de sociale stratificatie van de bevolking een uitgesproken sociaal-economisch karakter heeft. De economische bedrijvigheid is dan ook in sterke mate richtinggevend voor de levensvoorwaarden en de sociale betrekkingen. Dit betekent dat het inkomen, het prestige, de levenswijze, het net van de interindividuele betrekkingen en vele andere dimensies van de sociale differentiatie de neiging vertonen om zich te richten naar de plaats die het individu inneemt in de hiërarchie der beroepen.’⁹⁵ Het is bijgevolg noodzakelijk om binnen te dringen in het gezinsleven en het gezin te zien als ‘verzameling van economische activiteiten, die tot verschillende socioprofessionele milieus horen’.⁹⁶ Dit is echter niet eenvoudig. Af en toe is de informatie in de inschrijvingspapieren specifiek, en staat de naam van het bedrijf waarbij de vader actief was, genoteerd. In de meeste gevallen wordt betreuwenswaardig enkel melding gemaakt van bijvoorbeeld ‘bediende’. Mondelinge geschiedenis kan hier een hand reiken en me helpen het genoemde probleem weg te werken, maar ook extra informatie uit de inschrijvingsregisters en bevolkingsregisters bood uitkomst. Zo wordt in de geboorteregisters het beroep van de getuigen bij de geboorteaangifte meegedeeld.

In tegenstelling tot de Luikse universiteit vroeg men bij de inschrijving in Gent tot 1939 niet naar het beroep van vader. Op recentere fiches, waarop het beroep wel vermeld is, ging het over het vaders beroep op het moment van de inschrijving. Het kon zijn dat de vader verschillende keren van beroep veranderde. Dit euvel werd deels verholpen door twee momenten van inschrijving na te gaan. Zowel de inschrijvingspapieren voor het eerste jaar als die voor het laatste jaar, werden nagegaan. We vonden nauwelijks verschillen tussen het eerste jaar en het afstudeerjaar wat het beroep van vader betreft. Van sommige gevallen stierf de vader tijdens de studie van zijn zoon- of dochterlief of ging hij met pensioen. Wanneer dat voorkwam, werd vader gecatalogeerd onder ‘overleden’ of ‘gepensioneerd’, verduidelijken we welk beroep hij daarvoor uitoefende.

Is slechts enkele gevallen werd een beroep van de moeder vermeld. Meestal staat niets ingevuld of betekenen ‘s.p’ en ‘z.b’ respectievelijk ‘sans profession’ en ‘zonder beroep’. Het is trouwens pas vanaf het academiejaar 1947-1948 dat regelmatig melding wordt gemaakt van het eventuele beroep van moeder. Daarvoor was het beroep van moeder niet relevant voor de inschrijvingsstatistieken. ‘De optekening van vaderberoepen lijkt in een

---

⁹⁵ BONTE, *Democratisering van de toegang tot het hoger onderwijs*, Gent, Universiteit Gent, 1969, p. 66.

⁹⁶ BOSSUYT, B., *Het Klein Seminarie van Roeslaren: De leerlingen*, Gent, UGent, licentiaatsscriptie, 2004, p. 54.

patriarchale maatschappij te volstaan; slechts in een deel van de gevallen werd het beroep van de moeder teruggevonden. Meestal zijn in die gevallen benamingen als huisvrouw, zonder bedrijf en zijne (huis)vrouw populaire beroepsaanduidingen.⁹⁷ Anderzijds ‘wijzig de beroepsactiviteit van de moeder grondig het welvaartspeil van een gezin’.⁹⁸ In ons onderzoek kwamen we weinig moeders op het spoor die, waarschijnlijk vanaf het moment dat ze huwden, nog een beroepsbezigheid opnamen. Ze worden in een apart hoofdstuk geduid.

Sommige studenten oefenden voor hun inschrijving aan het H.I.L.O. of tijdens hun studies een beroep uit. Zo was Van Meenen Charles reeds een tijd ‘arts’ alvorens hij licentiaat in de lichamelijke opvoeding werd. Op zijn leeftijd is de sociale afkomst van ouders van secundair belang, daar de student reeds zelf kostwinner was. In dergelijke gevallen namen we toch het beroep van de vader/ouders op als ‘sociale afkomst’, en dit om ten eerste consequent te blijven in onze categorisering. Ten tweede omdat de kansen tot hoger onderwijs zo goed als steeds geboden werden door de financiële situatie van de ouders. In andere gevallen kon de student al ‘arts’ zijn, maar duidde het woord ‘arts’ op het reeds behaalde diploma en niet op de beroepsbezigheid.

Het is jammer dat de inschrijvingsregisters niet specificeren. Als er bijvoorbeeld ‘handelaar’ staat, is het gissen of de man in kwestie als zelfstandige optrad of in dienst van de overheid als loontrekkende. Als er ‘landbouwer’ staat, gaat het dan om een zelfstandige landbouwer of om een permanente, dagelijkse knecht? Vragen waarop we het antwoord schuldig moesten blijven.

Ten slotte vermelden we dat we 4 periodes weerhielden: de periode van 1908 tot na WO I (1920 is het eerste jaar na de oorlog dat studenten afstudeerden), het interbellum, de Tweede Wereldoorlog, en de periode 1945-1958. De wereldoorlogen hebben een impact gehad op de (sociaal-)economische situatie en structuren in België (dalende en stijgende werkgelegenheid, nieuwe industrie, nieuwe beroepen ...). Hier gebruiken we Bontes invalshoek, die stelt dat de ‘sociale stratificatie van de bevolking een uitgesproken sociaal-economisch karakter heeft.’ (zie supra) Toch willen we onze beroepsindeling niet volledig baseren op economische criteria, immers, we trachten *sociale* afkomsten te verklaren.

We stelden een classificatie op om de sociale afkomst te evalueren. Het is een sociale indeling met economische consequenties. Zo werden licentiaten en professoren

---

⁹⁷ *Ibid.*, p. 54.

⁹⁸ BONTE, *Democratisering van de toegang tot het hoger onderwijs*, Gent, Universiteit Gent, 1969, p. 77.

onderscheiden van hoge ambtenaren. Hoewel ze een min of meer gelijke loon genoten, vertegenwoordigden licentiaten en professoren een andere sociale categorie dan andere 'hoge ambtenaren'. Onderstaande onderscheiden groepen zijn dus in de eerste plaats een sociale indeling, met economische gevolgen en parallellen.

Volgende groepen werden onderscheiden:

1. Arbeiders/dagloners, zowel geschoolde als ongeschoolde
2. Landbouwers
3. Ambachtelijke beroepen
4. Lage ambtenaren (lagere bedienden, treinwachter)
5. Ambtenaren van een middenklasse
6. Handelaars, handelsvertegenwoordigers
7. Militairen
8. Onderwijzers en regenten
9. Licentiaten
10. Hogere ambtenaren (bankdirecteurs, inspecteurs, volksvertegenwoordiger)
11. Professoren
12. Ingenieurs, architecten (tekenaar, aannemer)
13. Vrije beroepen (apotheker, geneesheer, chirurg, veearts, tandarts, advocaat, notaris)
14. Industriëlen
15. Allerlei en artistieke beroepen (kunstenaars)
16. Overleden, gepensioneerd, onbekend

Opmerkingen bij deze classificatie:

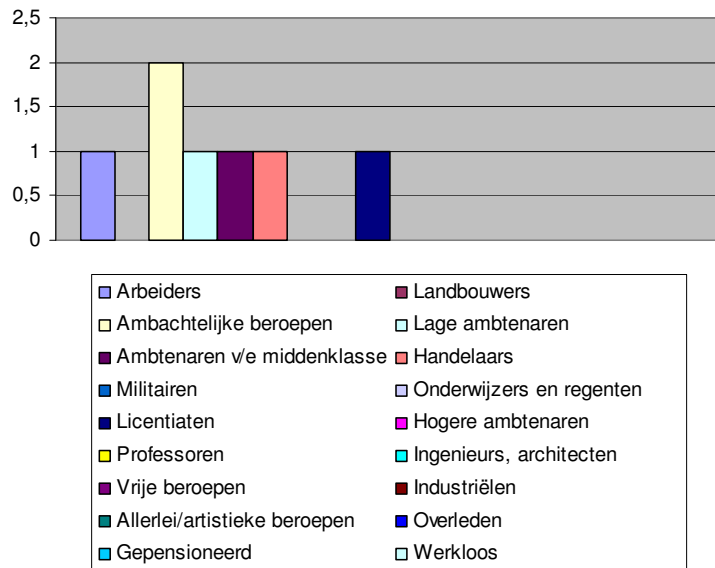
- de bedienden zonder verdere bepaling werden bij de lage ambtenaren gerekend;
- we konden de onderwijzers en regenten bij de middenklasse van ambtenaren geplaatst hebben en de professoren en licentiaten bij de hoge ambtenaren, maar we deden die niet, omdat deze beroepen een typisch intellectuele burgerij vertegenwoordigen. Het leek ons interessant om deze apart te nemen.
- Die 'allerlei' bundelt de beroepen die eenmalig voorkwamen en bij geen enkele andere categorie te plaatsen waren.⁹⁹

---

⁹⁹ Deze indeling en bijhorende opmerkingen werden overgenomen uit VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit*, Gent, Archief RUG, 1987, p. 13, ten eerste, omdat deze voornoemde auteur ook onderzoek deed naar een kleine groep studenten én een te vergelijken historische periode bestudeerde (1930-1945) en ten tweede, omdat deze indeling eveneens wetenschappelijk onderbouwd is, gebaseerd op

2. Categorisering en evaluatie van het cijfermateriaal

2.1 De periode 1908-1920

Figuur 1: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1908-1920, n=7

Van twee kinderen werkte vader in de ambachtelijke sector (schoenmaker en rijtuigmaker), een kind kende diens vader niet, zijn moeder werkte op het moment van de geboorte als dienstmeid (dagloner), van één student werkte de vader als koophandelaar. Verder vonden we één lage ambtenaar en een ambtenaar van de middenklasse, het gaat om een ‘gerant der volksbond’ en een ‘wisselagent’. Ten slotte registreerden we de ‘hoofdonderwijzer’ onder de groep licentiaten.¹⁰⁰

Deze onderzochte periode laat zich moeilijk voorstellen door een statistisch overzicht, omdat we weinig gegevens voorhanden hebben en onderzocht hebben. Zoals eerder gezegd, onderzochten we voor deze periode de Gentse studenten van de groep afgestudeerden. Het gaat om 7 van de 23 licentiaten (30 %) ¹⁰¹. Waar andere periodes zich eerder lenen tot kwantitatieve evaluaties, zullen we ons in deze periode toespitsen op een kwalitatieve benadering van de gegevens.

C. LEPLAE, ‘Recrutement et mobilité sociale des universitaires’. In: *Bulletin de l’institut de recherches Economiques et Sociales*, 1958, pp. 680-700.

¹⁰⁰ ABSG, *Bevolkingsregisters, 1908-1958*.

¹⁰¹ Twee van de zeven beroepen betreffen geen Gentse studenten, we vonden één in de inschrijvingsregisters in het AUG en één in SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de R.U.G.*

Eerder in dit hoofdstuk gaven we al aan dat het beroep van vader als belangrijkste en in vele gevallen enig kenbare criterium is voor de onderverdeling in sociale categorieën. Idealiter kon uitgebreide kennis van de gezinssituatie meer precisering brengen. Aangezien het gaat om Gentse studenten en omdat we deze bevolkingsregisters onderzochten, konden we dieper ingaan op de gezinssituatie. Dit moge dan onze kwalitatieve interpretatie zijn. We trachtten na te gaan waarom de student lichamelijke opvoeding ging studeren. Was die keuze gratuit? Of logisch? Welke invloed had het gezin en dus de sociale afkomst in de studiekeuze?

Charles Van Meenen werd geboren op 24 september 1873. Hij was de zoon van Jean Van Meenen, op de dag van de geboorte een 30-jarige koophandelaar uit Gent. Charles (Carolus) was enig kind. Zijn moeder heette Adèle Descamp, en oefende geen beroep uit.¹⁰²

Later studeerde Charles Van Meenen af aan het H.I.L.O., maar op dat moment was hij reeds geneesheer. Hij oefende ook tijdens zijn leven het beroep van arts uit. Van Meenen ging vermoedelijk lichamelijke opvoeding studeren uit interesse voor het 'lichaam', uit leergierigheid. Bovendien had Van Meenen vakken die hij tijdens zijn opleiding tot arts al onderwezen gekregen had. De opleiding tot licentiaat in de lichamelijke opvoeding zal voor de student geen onoverkomelijk probleem geweest zijn. Hij slaagde immers twee maal met onderscheiding, in zijn laatste jaar studeerde hij af met grote onderscheiding. De arts huwde op 3 september 1904 met Gabrielle-Marie Charlotte Tiersoonen. Haar vader was Theophilus Henricus, twee jaar jonger dan Jean Van Meenen, en handelsreiziger van beroep. Het lijkt erop dat Charles Gabrielle-Marie leerde kennen via het contact dat beide ouders erop na hielden. Charles' vrouw oefende later geen beroep uit. Uit het huwelijk tussen Charles Van Meenen en diens vrouw Tiersoonen, kwam 1 kind: Fernanda (geboren op 13 augustus 1905). Wat zij studeerde, is niet gekend, maar zij oefende later geen beroep uit.¹⁰³

Melanie Lorein werd geboren op 15 mei 1883, als dochter van een schoenmaker, Jules Lorein (toen 31 jaar) en Leonie Wittesaele (toen 29 jaar), die huisvrouw was. Blijkt dat vader Lorein destijds het voorbeeld gegeven heeft tot ambachtelijke beroepsbezigheden. Hij was schoenmaker, zijn zoon Charles Philippe werd smid ('forgeron') en de jongste

---

¹⁰² ABSG, *Bevolkingsregisters, geboorteregister*, 1873, nr. 1145.

¹⁰³ *Ibid.*

van vier kinderen, Victor-Joseph werd kunstschilder. Melanie Lorein studeerde in 1912 af aan het H.I.L.O. en oefende later het beroep van gymnastieklerkracht uit. Haar keuze voor H.I.L.O. kan te maken hebben gehad met Melanies voorliefde voor het beroep van leraar.

Zelf is ze nooit getrouwd en volgens de registers kreeg ze nooit kinderen. Vandaar dat Lorein zelf diende in te staan voor haar levensonderhoud en niet kon terugvallen op de inkomsten van een echtgenoot. Hoogstwaarschijnlijk gaf Melanie Lorein les in de omgeving van Brussel, daar ze vanaf 1912 te Schaarbeek woonde. Daarvoor, tot 1912, woonde ze in de 'Rue d'Ypres' bij haar ouders en drie broers en zussen.

Uit de bevolkingsregisters blijkt dat Lorein tot 1948 geen Belgische nationaliteit had, wat doet vermoeden dat haar ouders en het gezin Lorein ook geen Belg waren. 'Belgische geworden ten gevolge van haar nationaliteitskeuze ingewilligd door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel, de dato negentien Juni laatst, overgeschreven te Olsene de tweede dezer. Gent, de dertigste Juli negentienhonderd acht en veertig. De ambtenaren van de Burgerlijke Stand'.¹⁰⁴ De familienaam Lorein doet vermoeden dat de familie van Noord-Franse afkomst was.

Later zal de zoon van Melanies broer Victor-Joseph, Willem (1949), ook behoren tot het lijstje alumni aan het H.I.L.O. Familiale socialisatie, interesse en kunde in het vak speelden waarschijnlijk mee in zijn keuze.

Henriette Raes is de derde Gentse student(e) die afstudeerde aan het H.I.L.O. Zij werd geboren op 10 maart 1888 en was een generatiegenoot van Melanie Lorein. Haar vader was Alexander, 25 jaar op het moment van de geboorte en gerant bij Volksbond. Het gaat hoogstwaarschijnlijk om de christen volksbond. Hoewel ook liberale volksbonden bestonden, gebruikte men de benaming 'Volksbond' doorgaans voor de bond, aangehecht aan de Katholieke Partij. Deze constructie bracht overigens verschillende conflicten met zich voort. De volksbond kan als voorloper van de katholieke vakbeweging gesitueerd worden. 'Tussen 1891 en 1914 was de Belgische Volksbond het orgaan van de christendemocratie. De Volksbond omvatte verschillende ziekenkassen, spaarkassen, toneelgroepen, boerenbonden, middenstandsgroepen,...'¹⁰⁵ De 'burelen van het Algemeen Secretariaat der christenen beroepsverenigingen waren gevestigd in de Holstraat 32 te

---

¹⁰⁴ ABSG, *Bevolkingsregisters, geboorteregister*, 1883, nr. 1531.

¹⁰⁵ <http://www.lsp-mas.be/marxisme/2005gesarbbew3.html>, *op cit.* van BREPOELS, J., *Wat zout gij zonder 't werkvolk zijn?*, Leuven, Kritak, 1988, geraadpleegd 24 april 2007.

Gent, met als voorname doelen de propaganda op touwen te zetten, te ‘werken om vakverenigingen te groeperen tot federaties’ en het ‘inrichten van herverzekeringkassen tegen werkloosheid’.¹⁰⁶ Op de website <http://www.geneanet.org> vonden we dat Alexander Raes, geboren in 1862, bediende was in een bank.¹⁰⁷ Deze informatie hoeft niet in strijd te zijn met de ‘gerant bij de Volkbond’. Alexander Raes werkte waarschijnlijk in de bank, verbonden aan de Volksbond.

Moeder Raes heette Delphine Maes, 24 jaar op het moment van Henriettes geboorte. Zij oefende geen beroep uit. Henriette had twee broers: Paul Emile werd later ingenieur en van Gustave Leon vonden we geen opleiding/beroepsbezigheid.

De licentiate L.O. trouwde in 1913 met Ladislas Kwasięborski; de naam doet vermoeden dat hij van Poolse of Russische origine was. Het paar kreeg geen kinderen. Tijdens het huwelijk oefende Henriette Raes het beroep van ‘institutrice’ uit. Aangezien ze in 1913 huwde en pas vanaf 1920 ‘sans profession’ was, blijkt dat ze nog 7 jaar tijdens het huwelijk kostwinner was. Of haar man dat gedurende die zeven jaar dat ook was en we bijgevolg te maken hadden met een situatie van tweeverdieners, weten we niet.

Henriette Raes bleek een woelwater: ze woonde op tien verschillende adressen. Vanuit Gent emigreerde ze vlak na haar huwelijk, tijdens de Eerste Wereldoorlog naar Rusland, maar kwam zeven jaar later, na de oorlog, terug naar België. Het beroep als ‘institutrice’ oefende ze dus uit tijdens haar verblijf in Rusland. Later verpoosde zij nog een tijd in de Ardennen.¹⁰⁸

Maurice Verdonck werd geboren op 21 april 1879, in Gentbrugge. Hij werd als eerste geboren in het gezin Verdonck-Inghels. Zijn vader was 29 jaar op het moment van de geboorte, en op datzelfde moment rijtuigmaker. Zijn moeder, Joanna Inghels, oefende geen beroep uit.¹⁰⁹ Na Maurice werden nog 4 kinderen geboren in het gezin. We vonden niet terug welke opleiding zij genoten en welk beroep zij uitoefenden.¹¹⁰

Maurice Verdonck huwde nooit en kreeg geen kinderen. Na zijn opleiding aan H.I.L.O. werd hij achtereenvolgens ‘maitre de gymnase’¹¹¹ en H.I.L.O.-professor. Zijn driejarige opleiding was nochtans niet zo goed, althans, volgens zijn studieresultaten. In de eerste

---

¹⁰⁶ *Belgische Volksbond*, Jaarboek, Gent, Hoste, 1905, p. 18.

¹⁰⁷ <http://www.geneanet.org>, geraadpleegd op 15 april 2007.

¹⁰⁸ ABSG, *Bevolkingsregisters, alfabetisch register*.

¹⁰⁹ ABSG, *Bevolkingsregisters, geboorteregister*, 1879, nr. 1488.

¹¹⁰ ABSG, *Bevolkingsregisters, alfabetisch register*.

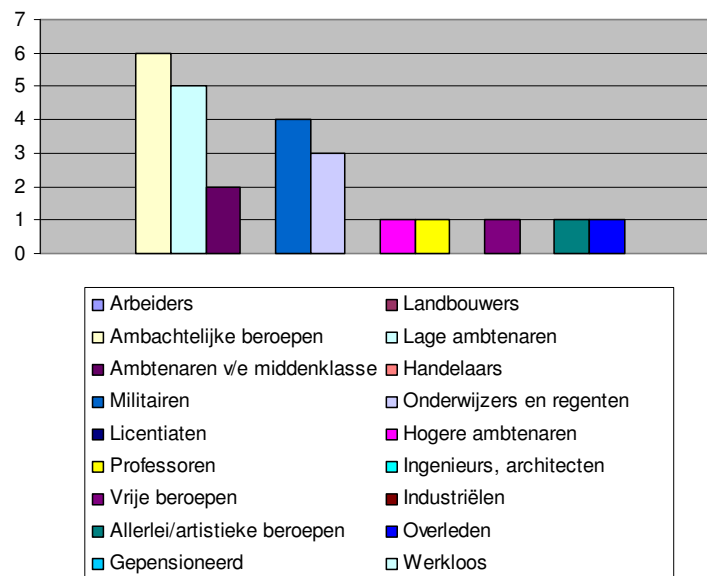
¹¹¹ *Ibid.*

twee jaren slaagde Verdonck met voldoening, al studeerde hij af met grote onderscheiding. Vermoedelijk heeft dit resultaat de doorslag gegeven professor te worden. Maurice Verdonck was een uitmuntend sporter, en in 1900 haalde hij op de Olympische Spelen in Parijs een zilveren medaille, samen met zeve mederoeiers.¹¹² Hij was lid van de Gentse roeiclub 'Club Gent'.¹¹³ Maurice Verdonck deed zowel professioneel als niet-profesioneel aan sport en beweging op een hoog niveau.

Frederic De Witte werd geboren op 23 april 1892. Hij was de zoon van Pharailde, dienstmeid en landbouwerdochter uit Lokeren. Omdat biografische informatie over Pharailde vermeld wordt en niet over de vader, gaan we ervan uit dat de ambtenaren niet vernamen wie de vader was. Frederic werd de zoon van een alleenstaande moeder. Zijn familienaam De Witte kreeg hij via voogdij, later in zijn jeugd. Daarover vonden we jammer genoeg geen informatie.

Frederic De Witte huwde in 1921 met Suzanne Céline Le Lott en had met haar drie kinderen. Van een van de zonen, vonden we het beroep: hij werd fabrieksarbeider. Dit is op zijn minst bijzonder, daar Frederic zelf geneesheer was.

2.2 De periode 1920-1939

Figuur 2: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1920-1939, n=25

¹¹² <http://www.databaseolympics.com/>, geraadpleegd op 16 maart 2007.

¹¹³ <http://www.krsg.be/>, geraadpleegd op 17 mei 2007.

Voor deze periode onderzochten we 25 studenten. Het gaat om zowel Gentse studenten als om vrouwelijke studenten van 1930 tot 1939. Simon-Vandermeersch deed in vele bevolkingsdiensten uitgebreid onderzoek naar meisjesstudenten aan de RUG, tussen 1892 en 1930. Achteraan de publicatie werd per onderzochte student een biografische fiche opgenomen, waarop uiteraard het beroep van vader vermeld staat.

Van 37 van de 62 licentiaten was het beroep van vader onbekend. Daardoor is deze situatie niet te reflecteren op de volledige groep afgestudeerde studenten, het gaat slechts om 40 % (= Gentenaars + vrouwen tussen 1920-1939) van het totale aantal alumni tussen 1920 en 1939.

We moeten voorzichtig zijn bij de interpretatie van de grafiek. Aangezien we weinig gegevens hebben, is een gegeven meer of minder danig van belang en kan het de voorstelling van de sociale klassen grondig wijzigen. We onderzochten, op enkele vrouwen na, geen studenten buiten Gent. Het lijkt logisch dat in bovenstaande grafiek geen landbouwerskinderen aan het H.I.L.O. afstudeerden, omdat we vooral de studenten uit de stad onder de loep namen. Studenten uit plattelandsgemeenten maakten meer kans uit een landbouwersgezin te komen.

Zes van de 26 (23 %) kwamen uit een gezin waar vader een of ander ambacht uitoefende. In de afdeling 'hout en metaal' vinden we een timmerman en een ijzerdraaiër. Er was ook een kleermaker, een schilder, een horlogemaker en een haarkapper. (De vader van Louise Wuytens was haarkapper, ook de getuige bij de geboorteaangifte van Louise was haarkapper.)

Richard De Keyzer hield naast zijn beroep als kleermaker een hotel open. Onder 'kleermaker' stond in de registers 'hotelhouder' vermeld. Ofwel hield De Keyzer er twee beroepen op na, ofwel gaf hij zijn beroep als kleermaker op, om hotelhouder te worden. Het kan evenzo zijn dat de man slechts een hotel openhield in een bepaald seizoen van het jaar.¹¹⁴ We namen de man zijn beroepsbezigheid slechts één keer op in de categorie, een keuze die ongetwijfeld een gereduceerd beeld van de werkelijkheid geeft.

Ten tweede de schilder, Gustave Arschodt, plaatsten we onder de categorie 'ambachtelijk' beroep, ervan uitgaande dat indien het een schilder uit de artistieke sector betrof, er 'kunstschilder' zou gestaan hebben (wat in een ander geval zo was). Gaan we ervan uit dat

---

¹¹⁴ Deze praktijk van de seizoensgebonden beroepsbezigheid als hotelhouder vonden we ook terug in het interview met Fernand Spegelaere. Zijn ouders beheerden in de zomer een hotel en in de winter trok vader rond met kolen.

deze mensen onafhankelijk hun brood verdienen, zonder als dagloner in dienst te zijn van een grote nijveraer, dan kunnen een zeker niveau van financiële onafhankelijkheid en dus welstand afleiden.

In de sector van de lagere ambtenaren onderkennen we drie ‘bediendes’ - deze beroepen werden inhoudelijk niet gespecificeerd, een ‘postbediende’ en een ‘telegrafist’. Het beroep van landmeter veronderstelde enige opleiding en kennis, en kan ondergebracht worden bij de ambtenaren van een middenklasse. Over de ‘landmeter van het cadaster’ zijn we zeker dat het om een ambtenaarsstatuut gaat. Over de andere ‘landmeter’ zijn we niet zeker, maar hoogstwaarschijnlijk was ook hij in dienst bij de overheid. De uitbouw van commerciële technisch-wetenschappelijke groepspraktijken en ingenieursbureaus, vond pas later in de vorige eeuw plaats. Typisch voor ambtenaren is hun strikt loonsafhankelijke bezigheid. Volgens Bossuyt speelt dit ‘gegeven zeker in de lagere ambtenarij’¹¹⁵, maar we zien niet in dat de financiële afhankelijkheid varieert volgens niveau van ambtenaar. Alleen het absolute inkomen verschilde, waardoor ook de sociale positie verschilt; vandaar onze sociale categorisatie.¹¹⁶ In de hogere ambtenaren vonden we een ‘politiecommissaris’.

Wat de militairen betreft, gaat het ten eerste om een ‘maréchal des logis’, een soort sergeant, hiërarchisch onder de officier te situeren, ten tweede om een ‘opperwachtmeester’, een onderofficier die in rang gelijk is aan een sergeant-majoor en ten derde om twee ‘officieren’ die niet nader gespecificeerd werden. De vader van Marie-José Boucquet was de genoemde ‘maréchal des logis’. Hij had twee kinderen, Marie-José en Leopold Louis. Deze laatste was net als zijn vader militair actief, als ‘artificier’ of ‘springstofspecialist’.¹¹⁷

Drie licentiaten uit de periode 1920-1939 hadden een ‘onderwijzende vader’. Het gaat om drie Gentse studenten: Marcelle De Vos, Jozef Van Bruynbroeck en Jeanne Verheylezoon. De vader van De Vos was ‘instituteur’ en dit kan meegespeeld hebben in dochters studiekeuze. Welk beroep Marcelle later uitoefende, weten we evenwel niet. Bij de Van Bruynbroecks thuis was én vader én moeder begaan met het onderwijs. Pieter was ‘leraar’

---

¹¹⁵ BOSSUYT, B., *Het Klein Seminarie van Roeslaren: De leerlingen*, Gent, UGent, licentiaatsscriptie, 2004, p. 60.

¹¹⁶ Hanteren we de categorie ‘ambtenaar’ strikt, dan komen enkel overheidsbedienden in aanmerking. Echter, loonsafhankelijke bedienden in privébedrijven met een vormelijk gelijkaardige administratieve opdracht als ambtenaren in overheidsdienst, genieten een gelijkaardige verloning en vertegenwoordigden een gelijkaardige sociale middelklasse. Vandaar dat ook zij opgenomen werden in de groep ‘ambtenaren’.

¹¹⁷ ABSG, *Bevolkingsregisters, alfabetisch register*.

en zijn vrouw was ‘onderwijzeres’.¹¹⁸ Jozef kreeg de liefde voor het vak met de paplepel meegegeven, zo blijkt, doch studeerde hij geneeskunde en volbracht in 1938 zijn enige licentiaatsjaar L.O. Welk beroepswegen Jozef Van Bruynbroeck later bewandelde, is niet geweten. Ten slotte de vader van Jeanne Verheylezoon was ‘leraar aan het atheneum te Gent’¹¹⁹. Jeanne trad in de voetsporen van haar vader en werd lerares.

De vader van één van de licentiaten was arts en hoogleraar. Het gaat om Jan-Frans Heymans, de vader van Marie Heymans. Het verdient even op de gezinsituatie van Marie Heymans in te gaan. Jan-Frans (of Jean-François) Heymans was een eminent wetenschapper en tijdelijk hoogleraar aan de Gentse Universiteit aan de faculteit geneeskunde. Hij werd in 1923 voor één academiejaar rector aan diezelfde universiteit. Hij huwde met Maria Henning, eveneens geneesheer van opleiding, maar zij oefende later geen beroep uit.¹²⁰

Na haar studies als verpleegkundige, volbracht in 1917, studeerde Heymans onder stimulans en in navolging van haar vader geneeskunde aan de Rijksuniversiteit Gent. Tegelijkertijd studeerde ze na een eenjarige opleiding tot licentiaat in de lichamelijke opvoeding af in 1923. Het is op zijn minst verwonderlijk dat zij, na haar studies aan een rijksuniversiteit, kloostergeloften aflegde bij de Congregatie van de Zusters van Liefde. Nadien zette Marie Heymans haar studies verder aan de Katholieke Universiteit van Leuven, waar ze afstudeerde als dokter in de geneeskunde in 1926. ‘Door de kloostergemeenschap werd zij aangeduid als directrice van de St.-Vincentiuskliniek te Gent en van de daarbij behorende school voor verpleegkunde. Zij ervoer een grote nood aan een degelijke vorming van verpleegkundigen-leerkrachten en richtte in 1939 de universitaire normaalschool voor verpleegsters monitrices op bij de KULeuven. Dit instituut kreeg de populaire naam van “school van zuster Jules-Marie”.’¹²¹

De familiale wetenschappelijke cultuur en de voorliefde voor geneeskunde, stuurde Marie Heymans in de studierichtingen verpleegkunde, L.O. en geneeskunde. Minstens twee van haar negen broers en zussen werden ook arts. Het gaat om Corneille en de niet

---

¹¹⁸ Het onderscheid dat gemaakt wordt tussen ‘leraar’ en ‘onderwijzeres’ kan er op duiden dat Pieter Van Bruynbroeck leraar was in het middelbaar onderwijs, waar de term ‘onderwijzer’ nauwelijks tot niet gebruikt werd.

¹¹⁹ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de R.U.G.*, Gent, Archief R.U.G., 1982, p. 256.

¹²⁰ ABSG, *Bevolkingsregisters, alfabetisch register*.

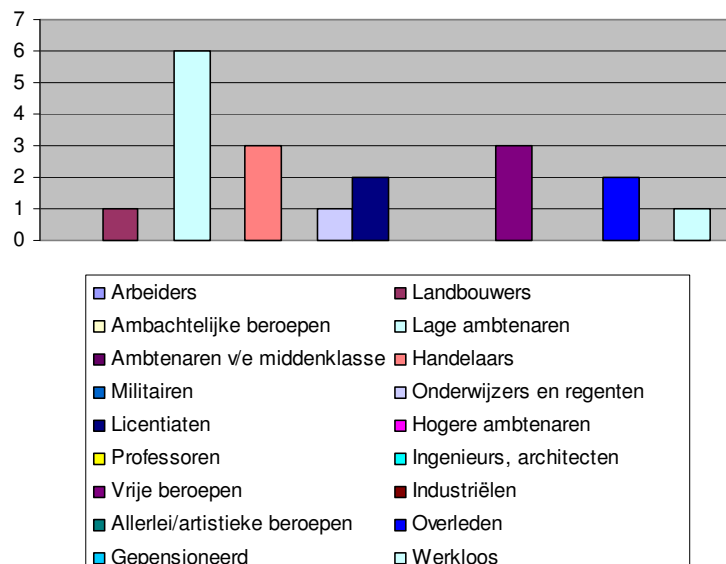
¹²¹ <http://www.nvkvv.be/>, geraadpleegd op 19 maart 2007

onbesproken François Heymans.¹²² Deze laatste werd later net als zijn vader hoogleraar aan de Gentse universiteit en kreeg in 1938 de Nobelprijs voor de Fysiologie of Geneeskunde.

Marie Heymans ging op 70-jarige leeftijd op rust en overleed op 31 maart 1986.

In de categorie ‘vrije beroep’ ten slotte plaatsten we ‘tekenaar’. Het ‘artistieke beroep’ betreft een ‘dansleraar’. Eén student had geen vader meer bij het aanvatten van studies L.O.

2.3 De periode 1939-1945

Figuur 3: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1939-1945, n=19

Voor deze periode vonden we 19 vermeldingen van beroepen op de inschrijvingsfiche. Van 14 licentiaten bleef het beroep van vader oningevuld. Opnieuw hebben we dus te maken met een onvolledig beeld: het gaat om 58 % gekende gevallen.

De grote groepen zijn de ambtenaren (31 %), handelaars (15 %) en vrije beroepen (15 %) (figuur 3). In tegenstelling tot de vorige onderscheiden periode vinden we geen zonen of dochters van vaders terug die een ambachtelijk beroep uitoefenden. Het is niet eenvoudig

¹²² Korneel en diens broer Paul Heymans, speelden een niet onbelangrijke rol in de vernederlandsing van de universiteit. Als oud-leerling van het Sint-Barbaracollege, dat enkel prominente flaminganten gekend had, waren zij net als hun vader Jan-Frans betrokken bij en begaan met de ‘Vlaamse zaak’.

om reeds van een evolutie te spreken, het gaat slechts om korte, kleine periodes. Wel kunnen we er niet omheen dat zowel in deze onderkende periode als de vorige periode ambtenaren goed vertegenwoordigd waren; respectievelijk 33 en 31 %. Een derde opvallende ontwikkeling waar we dienen op in te gaan, is de stijging van het aantal vrije beroepen.

In de categorie van de ambtenaren tellen we twee beroepen: vijf bedienden en één staatsbediende. Het is niet gezegd dat die twee bedienden geen staatsbedienden waren.

Tussen en 1945 studeerden drie handelaarszonen of -dochters af. Een van hun vaders was handelsbestuurder, die daarom geen betere financiële positie kende dan handelaars, maar wel een hogere trede bekleedde op de sociale ladder.

De onderwijzerszoon was Maurice De Booser. Julien De Booser, zijn vader, was 'instituteur école moyenne'. Later werd ook Maurice 'leraar lichamelijke opvoeding'.¹²³ Mogelijks lag imitatiegedrag aan de basis van Maurices studies en/of beroep.

Ook de twee beroepen die we kwalificeerden als licentiaten situeren zich in de context van het onderwijs. De vader van Werner Algoet was schoolbestuurder. Hij kan onderwijzer geweest zijn van opleiding, maar had zich daarna dan opgewerkt tot directeur. Jozef Van Dystadt zijn vader was 'hoofdopzichter L.O.'¹²⁴, een hogere sociale functie dan die van onderwijzer. Zijn onderwijzende functie motiveerde Jozef vermoedelijk in zijn studiekeuze. Hoewel hij aanvankelijk geneeskunde studeerde, legde Van Dystadt zich later toe op extra lessen om zijn licentiaatdiploma L.O. te behalen.

Van Dystadts situatie is niet alleenstaand. Het is te verklaren dat plots geneesheren licentiaat L.O. werden en dat bij uitbreiding dus zonen van geneesheren afstuderen aan het H.I.L.O. Drie personen vertegenwoordigen de 17 % 'vrije beroepen' in het bovenstaande schema. Het Koninklijk Besluit van 10 oktober 1931 betrof de herinrichting van de toelatingsvoorwaarden en een heroriëntering van studieprogramma's. De studenten dienden nu drie kandidaturen geneeskunde te volgen. Dit betekende dat zij niet meer behoorden tot het H.I.L.O. maar tot de studierichting geneeskunde.¹²⁵ Om het licentiaatsdiploma L.O. te halen moest men het kandidaatsdiploma geneeskunde hebben; althans, in theorie. In de praktijk kwam het er vaak op neer dat studenten eerst een studierichting geneeskunde afwerkten om zich bij te scholen als licentiaat. (zie hoofdstuk V: studieresultaten) Voorbeelden zijn legio. Marcel De Grootte werd in 1938 'bijzondere

---

¹²³ ABSG, *Bevolkingsregisters, alfabetisch register*.

¹²⁴ In deze context wordt met L.O. meer dan waarschijnlijk 'lager onderwijs' bedoeld, en gaat het over een 'hoofdonderwijzer'.

¹²⁵ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Universiteit Gent, p. 39.

licentiaat in de lichamelijke opvoeding,¹²⁶ Zijn vader, Alfons, was jarenlang arts geweest. Ook Jose Daels en Albert en Gaston Verdonck trokken in het zog van hun vader naar de RUG om geneeskunde te studeren. Albert Verdonck was een uitstekend leerling: behalve in zijn eerste kandidatuur haalde hij in alle andere jaren grote onderscheiding. Terwijl hij tijdens zijn eerste werkjaar onderzoek deed in het laboratorium van het Instituut Heymans, haalde hij in één aanvullend jaar het licentiaatsdiploma L.O., opnieuw met grote onderscheiding. Albert Verdonck studeerde niet alleen geneeskunde onder invloed van zijn vader. Zijn broer Gaston was hem eveneens voorgegaan. Gaston was een jaar ouder dan Albert en legde nagenoeg hetzelfde studieparcours af als zijn broer. In elk jaar slaagde hij met de grootste onderscheiding, uitgezonderd in zijn eerste jaar. Na zijn promotie tot doctor in de geneeskunde werkte Gaston Verdonck aan het laboratorium van professor De Groot, om tegelijk zijn licentie in de lichamelijke opvoeding te behalen. Dit voorbeeld toont een gezinscultuur die studies tot geneesheer bevorderde. Vader en twee zonen werden arts. Zij schoolden zich bij in de verloskunde en werden eminente onderzoekers. Gaston schopte het tot decaan van de faculteit geneeskunde aan de Gentse universiteit. De (gemeenschappelijke) belangstelling voor geneeskunde manifesteerde zich in sociale relaties en sociale netwerken. Immers, later huwde Gaston Verdonck een vrouwelijke arts, Elsa Devloo. Albert Verdonck gaf op zijn beurt de liefde voor het vak door aan zijn zoon, Paul, die later ook arts werd. Dat ‘lichamelijke opvoeding’ slechts een klein onderdeel was van de studieloopbaan en geen doel op zich, is duidelijk en verklaarbaar. De familie bezat een traditie in geneeskunde en het licentiaatsdiploma was een illustratie van de studiehervormingen: vooral artsen(zonen) behaalden het diploma en werkten later niet als licentiaat, maar richtten zich verder op geneeskunde. Op hun beurt gaven zij het artsenaamt door.

We vernoemden al José Daels, ook hij verdient het in te gaan op zijn sociale afkomst. De vader van José was Frans Daels, eveneens geneesheer. Frans Daels was arts in WO I en wierp zich na de oorlog op als verdediger van de Vlaamse zaak. Hij pleitte voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Zelfs wanneer de Gentse universiteit in 1930 officieel vernederlandst werd, zei Daels in een radiotoespraak op 24 april 1936 (hij ventileerde zijn verzoeken via het nieuwe medium radio, het NIR bestond sinds 1930): ‘Een universiteit die niet Vlaams is van cultuur en Vlaams van streven, en waarvoor de Fraternelen benoemingen kunnen eisen, is geen Vlaamse universiteit. De Vlamingen

---

¹²⁶ Zo noemde men de licentiaten L.O. die in voornoemde structuur hun diploma behaald hadden.

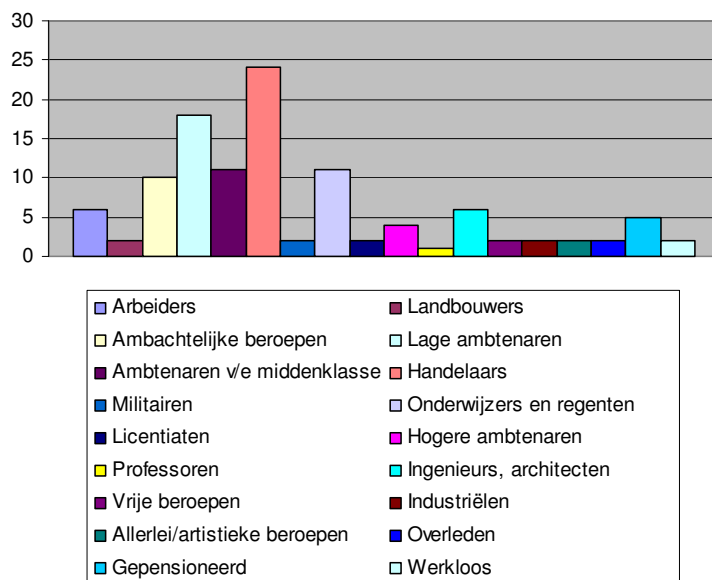
willen eerlijkheid.’¹²⁷ Daels was tevens stichtend lid van het IJzerbedevaartcomité in 1920 en was later actief in het VNV. In 1944 emigreerde Daels naar Zwitserland, en werd in 1946 wegens collaboratie bij verstek ter dood veroordeeld. In 1959 mocht hij evenwel naar België terugkeren om zijn medische praktijk hervatten.¹²⁸

De hervormingen in de jaren 1930 kwamen de waarde van het licentiaatsdiploma L.O. niet ten goede. Ze werden dan ook later, in 1942, teruggeschroefd. Het zal wachten zijn tot 1946 op licentiaten die twee kandidaturen en twee licenties aflegden en bijgevolg geen artsenberoep uitoefenden.

De studenten wiens vader overleden was, heetten Piet Van De Velde en Denise Carreel. Hoewel het beroep van de weduwe tweemaal niet vermeld is, is het waarschijnlijk dat zij financieel instond voor het onderricht van zoon- of dochterlief.

Ten slotte telden we één vader die geen beroep leek gehad te hebben. Het is echter twijfelachtig of het om een werkloze man gaat. Bij het criterium ‘beroep vader’, werd een ‘/’ gezet. In tegenstelling tot andere gevallen, waarbij niets ingevuld stond en die we tot de ‘categorie’ onbekend rekenden, brachten we deze man onder ‘werkloos’ onder.

2.4 De periode 1945-1958

Figuur 4: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1945-1958, n=112

¹²⁷ *Vlaanderen in 1936, vier toespraken van 1936*, Antwerpen, De Wikkel, 1936, p. 10.

¹²⁸ http://nl.wikipedia.org/wiki/Frans_Daels, geraadpleegd op 2 mei 2007.

In deze periode registreerden we 112 beroepen. Het gaat om zowel Gentaars als niet-Gentenaars. Zeventien beroepen bleven ons onbekend, dus 93 % is ons bekend. Het beeld dat we ophangen van deze periode is, in tegenstelling tot voorgaande onderzochte periodes, min of meer volledig en bijgevolg correct. Deze periode laat zich beter in cijfers uitdrukken.

De vaders die een laag ambtenaars- of bediendeberoep uitoefenden (16 %) maakten samen met handelaars en handelsvertegenwoordigers (21 %) de grootste groep uit. We kunnen bijgevolg stellen dat de licentiaten L.O. medio 20ste eeuw uit de (lagere) middenklasse kwamen. Immers, de groep ambtenaren wordt aangevuld met de ambtenaren en bedienden van een middenklasse (een kleine 9 %). De meesten uit de handelaarsgroep waren 'handelaars', een minderheid heette 'handelsvertegenwoordiger'. Vermeldenswaardig is Arlette Verhulst haar thuissituatie. Zij was de dochter van een handelsvertegenwoordiger en tevens de zus van Adriaan Verhulst. Adriaan Verhulst was 'een vermaard historicus die werkzaam was op verschillende terreinen: de sociaal-economische geschiedenis van de middeleeuwen, de historische geografie, de diplomatiek en zelfs de politieke geschiedenis van de nieuwste tijden. Tegelijk was hij lange tijd een niet onbelangrijk cultureel en politiek figuur in Vlaanderen.'¹²⁹ Broer en zus haalden beide een universitair diploma. Adriaan Verhulst werd professor en voorzitter van de BRT. Arlette werd later lerares.

Het aantal licentiaten dat uit de expliciet gegoede klasse kwam, was in de minderheid. Vijftien licentiaten (13 %) waren de zoon of dochter van een licentiaat, hogere ambtenaar, professor, ingenieur, arts of nijveraar. Duiden we evenwel nogmaals op de aanvechtbare soliditeit van bovenstaande grafiek. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een licentiaat les gaf en in de inschrijvingsregisters dus geboekstaafd staat als 'leraar'. In dat geval brachten we het beroep onder bij de categorie 'onderwijzers en regenten', maar het kan evengoed zijn dat de man in kwestie een licentiaatsdiploma bezat en dus een hogere sociale klasse representeerde. Ook de ingenieurs zijn niet probleemloos te catalogeren. De wet van 11 september 1933 op 'de bescherming van de titels van het hoger onderwijs' stelde dat titels konden gebruikt worden zonder het juiste diploma behaald te hebben, maar op basis van werkervaring. In artikel 5 lezen we: 'Binnen de acht dagen na de afkondiging dezer wet, zal de Koning een bijzondere commissie benoemen, in meerderheid bestaande uit universiteitsprofessoren en de wijze van hare werkzaamheid vaststellen. Zij zal worden voorgezeten door de minister van Openbaar Onderwijs of diens afgevaardigde. De

---

¹²⁹ THOEN, E., *Adriaan Verhulst*, in: 'De Gentse Historische school', colloquium van 28 november 2006.

personen die voor 1 januari 1926, de titel van ingenieur hebben aangenomen zonder een der bij de artikelen 1 en 2 bedoelde diploma's te hebben bekomen, doch kunnen doen blijken van werken, die minstens een gelijke bekwaamheid vergen als die welke de houders van die diploma's bezitten, kunnen, binnen de 12 maanden volgende op de afkondiging der wet, zich tot die commissie wenden; deze zal beslissen of er aanleiding toe bestaat hem te machtigen de titel van burgerlijk ingenieur of van technisch ingenieur te voeren, met of zonder nadere bepaling.¹³⁰ Boven- en ondertaande grafieken blijven indicaties, een voorstelling, geen absolute weergave van de werkelijkheid.

In de arbeiderscategorie vinden we vier mecaniciens, één letterzetter en één beschuitenbakker. Een productie op grotere schaal en een zekere graat van mechanisatie in de drukkerssector liet ons vermoeden dat de letterzetter in dienst werkte van de drukker(ij). De beschuitenbakker is een moeilijke kwestie. Voor de jaren '50 waren individuele, ambachtelijke bakkers zelf beschuitenbakker. Later specialiseerden verschillende bakkerijen zich in het beschuitenbakken en werden dat kleine, industriële bedrijven. Hierbij werden verschillende arbeiders/bakkers in dienst genomen.

Gedurende de gehele periode (1908-1958) valt het op dat bij landbouwerszonen en – dochters het H.I.L.O. weinig populariteit genoot. Ook in deze periode studeerden slechts 2 landbouwerskinderen af. Een daarvan was de dochter van een vlasser. Ook dit beroep is verre van eenduidig onder te brengen in een categorie. 'Moeilijkheden waar deze casus mee geconfronteerd wordt, zijn voornamelijk te situeren in de categorieën der landbouwers en in die van de handel. In het geval van de landbouwers wordt bijvoorbeeld niet gespecificeerd om wat voor landbouwers het gaat: bezit hij de grond die hij bewerkt of pacht hij die? schrijft Bossuyt.¹³¹ Was de vlasser iemand die in bepaalde seizoenen velden pacht bij en boer of was hij een loonwerker die werkte in dienst van een boer?

Bij de ambtenaren ten tweede vinden we vooral de term 'bediende' terug. Soms in het beroep gespecificeerd, waardoor we bijna met zekerheid het beroep bij de lage, midden of hogere ambtenaren kunnen plaatsen.¹³² Een klerk, een brugwachter, een spoorwegbediende en een portier zijn beroepen die minder hoog op de sociale ladder

---

¹³⁰ Wet van 11 september 1933 betreffende de bescherming van de titels op het Hoger Onderwijs, *B.S.*, 27 september 1933.

¹³¹ BOSSUYT, B., *Het Klein Seminarie van Roeslaren: De leerlingen*, Gent, UGent, licentiaatsscriptie, 2004, p. 56.

¹³² Bij de inschrijving speelde misschien een vorm van zelfingenomenheid mee. Als vader een hogere ambtenaar was, dan werd dat vermoedelijk duidelijk gemaakt op het vel papier door het beroep te specificeren, was vader daarentegen een lagere ambtenaar, dan werd zijn beroep niet gespecificeerd.

stonden, wat zich economisch-financieel vertaalde en vice versa. Een hoofdtreinwachter, een werkmeester, meetkundig schatter, bureelhoofd van De Post, taxichauffeur en een politieman daarentegen zijn bediendefuncties die zich duidelijk situeren in het sociale middenveld. In totaal gaat het om 9 % ambtenaren uit de middenklasse die deel uitmaakten van het totale aantal ambtenaren.

9 % van de afgestudeerden ten derde had een vader die in de ambachtelijke sector actief was. Het gaat om twee bakkers, een drukker, een haarkapper, twee decorateurs (garnieder-behanger), een lasser, een beenhouwer, een steenhouwer en een ketelmaker. De keuze om bepaalde beroepen onder te brengen in de sector 'ambachten en niet in de sector 'arbeiders-dagloner', betreft het ambachtelijke karakter van het beroep. Het kan zijn dat de lasser in dienst was van een (klein)bedrijf, maar het ambachtelijke karakter en de zeldzaamheid van de kunde van het lassen, duiden op een relatieve onafhankelijkheid van het beroep. Opvallend is dat, na een periode van afwezigheid tussen 1939 en 1945, opnieuw ambachtszonen en -dochters het H.I.L.O. verlieten. Al blijven we voorzichtig, mits het aantal onbekende beroepen uit de vorige periode.

De groep militairen ten vierde moeten we met enige omzichtigheid evalueren. Het is op zijn minst verwonderlijk dat zo weinig zonen van militairen L.O. studeerden. Hoewel de nadruk op (Zweedse) gymnastiek tanende was, bood de opleiding toch een ideale voorbereiding op het beroep van militair en het hoeft niet te verwonderen dat kinderen in het zog van hun vader kozen voor een lichamelijke vorming waarbij de nadruk op gymnastiek lag. Slechts twee zonen zouden een militair gehad hebben als vader, waaronder een 'surnumerair', een benoeming voor officieren. Kijken we echter naar het beroep dat gepensioneerde vaders uitoefenden tijdens hun beroepsleven, dan krijgen we een heel ander beeld. Drie van de zes vaders die opgeschreven stonden als gepensioneerde, waren voormalig militair. Het gaat om een officier, majoor en adjudant. De term 'officier' is ook in zwang als titel bij politie, brandweer of in de wereld van rechtspraak, maar is daar minder voorkomend. Een 'adjudant' was een onderofficiersrang en erkende zijn meerdere in een luitenant. Een 'majoor' daarentegen behoorde tot het officierenkader en erkende zijn meerdere in een kolonel.

De mythe dat in onderwijsfamilies ten vijfde de liefde voor het vak doorgegeven wordt aan kinderen, wordt in door archiefonderzoek bevestigd noch ontkracht. Vijftien studenten

kwamen uit een gezin waarvan het gezinshoofd actief was in de onderwijswereld, weliswaar op verschillende niveaus en met verschillende opdrachten. Zeven keer stond ‘onderwijzer’ ingevuld, drie keer ‘leraar’.

Verder vonden we ‘studiemeester’, ‘hoofdonderwijzer’, ‘econoom normaalschool’ en ‘professor aan de RUG’. Etienne De Vlaeminck kwam uit een onderwijzersfamilie. Zijn vader was leraar. Etienne studeerde in 1946 af aan het H.I.L.O. en op het moment dat hij in 1955 zich inschreef voor een cursus in de rechten, was hij leraar. Maar het is niet enkel van vader op zoon dat de liefde voor het vak doorgegeven werd, ook broers of zussen kwamen in het onderwijs terecht, in navolging van een oudere broer of zus. Pierre Gelaude, afgestudeerd in 1946, werd later leraar. Zijn broer, Petrus, werd schoolbestuurder, na waarschijnlijk een carrière als leerkracht. Ook Aimé Veys, afgestudeerd in 1948, werd later leraar. Zijn oudere zus, Jeanne-Augusta koos voor een carrière als onderwijzeres.

De vader van Jacqueline Van De Velde was ‘studieprefect’. We weten evenwel niet in welk atheneum. Voortaan gaan de studieprefecten van weleer door het leven als directeurs.¹³³ De naam ‘studieprefect’ is nog in zwang, maar daarmee wordt geen directeur meer bedoeld. In deze casus catalogeerden we de functie niet onder ‘onderwijzers en regenten’, maar onder ‘licentiaat’, de sociale categorie waar we schooldirecteurs onderbrengen. De andere licentiaat in onze sociale categorie was eveneens actief in het onderwijzersmilieu, hij was immers hoofdonderwijzer waardoor ook hij in de sociale klasse ‘licentiaten’ opgenomen werd.

Wies Peeters getuigde in een gesprek over de invloed van het onderwijzersmilieu op zijn keuze voor studies lichamelijke opvoeding, begin de jaren ‘50.

‘Welk beroep oefende uw vader uit?’

Mijn vader was econoom aan de normaalschool te Blankenberge. Het onderwijs zat er een beetje ingebakken hé, in onze familie. (...) Mijn moeder was onderwijzeres, dus de aangewezen richting was onderwijs hé, voor ons. Ik heb nog twee zusters, de ene is regentes geworden en de andere onderwijzeres. En mijn jongste broer, die was een nakomer, die is kok geworden. Later heb ik een dochter en drie zonen gehad. Een is ook licentiaat L.O. geworden, maar die praktiseert niet. Die werkt in

---

¹³³ ‘Studieprefect’ was een term die enkel gebruikt werd in rijksscholen, en men bedoelde daarmee directeur. Vandaag bestaat de term ‘studieprefect’ nog, maar heeft die een andere (informele) inhoud gekregen.

*het buitenland voor een reisagentschap. En de andere zijn niet de onderwijsrichting uitgegaan.*¹³⁴

Georges De Decker kwam ‘absoluut niet’ uit een onderwijzersmilieu, maar zijn zoon werd wel regent L.O. en zijn kleindochter licentiaat L.O.

In verband met de onderwijzerscultuur, gaan we ten slotte even in op de situatie van Lina De Keyser. In 1946 behaalde zij haar diploma licentiaat in de lichamelijke opvoeding en zes jaar later werd zijn dokter in hetzelfde vakgebied. Lina was de dochter van Paul De Keyser, die jarenlang professor taalwetenschap en folklore was aan de RUG, de instelling waar jaren later zijn dochter eveneens tewerkgesteld was.

Figuur 5: Demonstratie in de stadsschouwburg Brugge 1955; v.l.n.r. de assistenten Jaqueline Van de Velde, Hugo Storme, Lina De Keyser. Bron: AUG, Beeldarchief, Gent.

De grootvader van Lina De Keyser langs vaders kant was zaakgelastigde bij een grote Gentse handelsfirma. Haar grootmoeder stamde uit een oude Gentse burgerfamilie en was onderwijzeres aan de Gentse stadsscholen. Paul De Keyser trok naar het Gentse atheneum, waar een traditie van Vlaamsgezinde leraars heerste. Het Gentse atheneum had al verschillende (literair-minnende) leerkrachten voortgebracht. De Keyser schreef zich in als student in de Germaanse filologie. Later gaf hij les aan het atheneum van Schaarbeek om tijdens de oorlog 1914-1918 Belgische geïnterneerden in Nederland te onderwijzen.¹³⁵ Paul De Keyser was redacteur van de *Oostvlaamsche Zanten*, inrichter van het Museum voor Folklore en schreef *Lodewijk van Velthem*.¹³⁶ Dat het lesgeven hen in het bloed zat,

¹³⁴ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

¹³⁵ VAN ELSANDER, A. ‘Paul Valentijn Hendrik Karel De Keyser’. In: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1973-1974*, Leiden, 1974, pag. 84-93.

¹³⁶ TER LAAN, K., *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid*, 's-Gravenhage, Van Goor, 1941, 589 p.

toont de Keyzers huwelijk aan. Op 7 augustus 1920 trad hij in het huwelijk met Renée Constance Maréchal, dochter van een leraar en zelf lerares, die steeds veel begrip en belangstelling aan de dag heeft gelegd voor het werk van haar man.¹³⁷ In 1924 wordt dochter Lina geboren, in 1927 zoon Frank. Ook Lina werd professor, in de lichamelijke opvoeding aan het H.I.L.O. en onderwees aan datzelfde instituut. De liefde voor het lesgeven, gecombineerd met academisch onderzoek, was sterk aanwezig was in de familie De Keyser.

In de categorie van de ingenieurs vinden we ten zesde één technisch ingenieur, één ingenieur en een technisch tekenaar.

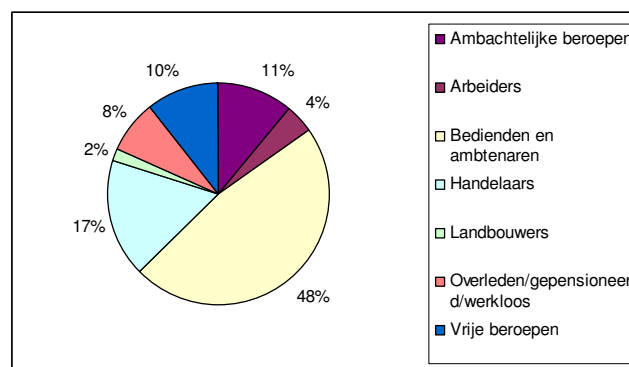
In de categorie hogere ambtenaren vonden we drie directeurs en één econoom.

Een minderheid van de vaders van licentiaten was actief in de industrie. We vonden slechts twee ‘nijveraars’. Ook kinderen uit een artistiek milieu kozen niet voor een sportieve carrière: we vonden één ‘kunstschilder’ en één ‘journalist’. Het is dan de vraag in welke omstandigheden die journalist werkzaam was en welke sociale positie hij bijgevolg bezat.

Van de groep ‘overleden’ ten slotte was één vader tijdens zijn leven autobegeleider en een andere ploegbaas.

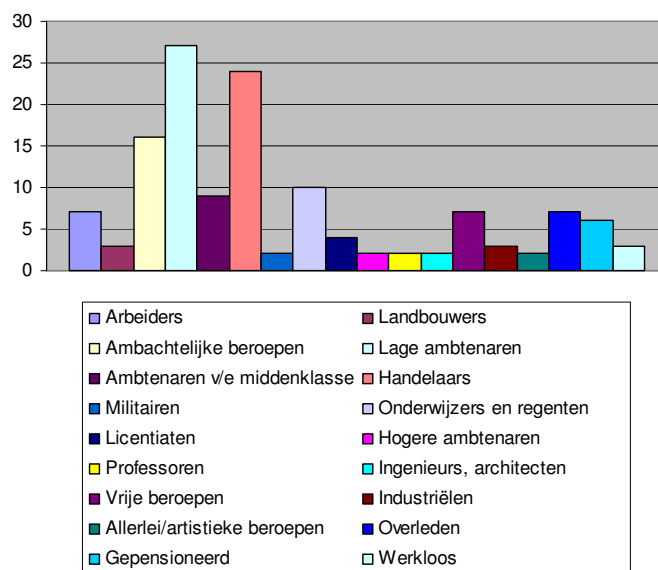
2.5 De periode 1908-1958: trachten naar een synthese

In dit hoofdstuk overwegen we de gehele periode 1908-1958 en vergelijken we de resultaten met statistieken voor België aan de hand van steekproeven.

Figuur 6: socio-professionele beroepsindeling (procentueel) volgens het beroep van de vader 1908-1958, n=163

¹³⁷ VAN ELSANDER, A. ‘Paul Valentijn Hendrik Karel De Keyser’. In: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1973-1974*, Leiden, 1974, pag. 84-93.

Figuur 7: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader, 1908-1958, n=163

Figuren 6 en 7 bevestigen de grote vertegenwoordiging van de middenklasse bij de deelname aan de opleiding tot licentiaat in de lichamelijke opvoeding, wat reeds duidelijk werd in vorige hoofdstukken. Het waren vooral zonen en dochters van bedienden en ambtenaren allerhande die afstudeerden aan het H.I.L.O. Onderwijzers (of in dienst van officieel georganiseerd onderwijs, of in dienst van katholiek georganiseerd onderwijs), overheidsambtenaren en andere bedienden uit het middenkader namen het grootste deel van de 46 % voor hun rekening. Het percentage lage ambtenaren dat een toekomstige licentiaat of licentiate aan de universiteit had, dient wel met enig voorbehoud benaderd te worden, doordat de bedienden zonder enige bijkomende vermelding in dit cijfer ingecalculereerd werden. Ons inziens kunnen deze niet nader bepaalde bedienden echter hoogstens behoord hebben tot een middenklasse. In vergelijking met de ambtenaren en bedienden waren de arbeiders- en landbouwerskinderen niet goed vertegenwoordigd. Nochtans verschilde de sociale status tussen ambtenaren, landbouwers en arbeiders niet danig.¹³⁸

De grote vertegenwoordiging van het bediendekader in de deelname aan hoger onderwijs, wordt bevestigd door Vandenbilckes onderzoek naar meisjesstudenten aan de Gentse universiteit tussen 1930-1945. Volgens Vandenbilcke kan dit cijfer verklaard worden 'doordat het 'white-collar' milieu activerend werkte op verder studeren. Doorgaans verschilde de waardegerichtheid van de ambtenaar grondig van die van de arbeider of landbouw: het cultureel klimaat was er meestal gunstiger en een diploma werd er hoger

¹³⁸ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit, Gent*, Archief R.U.G., 1987, p. 135.

aangeschreven.’¹³⁹ Voegen we hier enige nuancerings toe. De stimulans om verder te studeren gold waarschijnlijk minder in een gezin waarin een lage ambtenaar kostwinner was dan in een gezin met hoger (opgeleide) ambtenaren. Even waarschijnlijk geldt het omgekeerde voor families met een hogere ambtenaar als kostwinnaar. In ons onderzoek neemt de groep ‘onderwijzers’ een belangrijke plaats in in de bediendengroep van een middenklasse. Het is vanzelfsprekend en begrijpelijk dat een onderwijzer het belang van ‘leren’ en ‘ontwikkeling van de geest’ hoger aanschreef dan het uitoefenen van handenarbeid. ‘Volgens Dr. Bonte behoort de culturele sfeer tot een van de belangrijkste milieufactoren die de deelneming aan voortgezet onderwijs bevorderen.’¹⁴⁰ De culturele omstandigheden in het gezin beïnvloedden niet alleen de keuze voor het hoger onderwijs, maar eveneens de voorkeuren voor secundaire vooropleiding. En ook die laatste speelde mee in de keuze en het behalen van een diploma hoger onderwijs. Het welgevallige culturele klimaat dat een scholing in de klassieke humaniora schiep, was bevorderlijk en noodzakelijk¹⁴¹ voor hogere studies.

Handelaars en in mindere mate zelfstandige ambachtlieden, i.e. ambachtlieden die financieel onafhankelijk zijn waren eveneens vertegenwoordigd: 30 % in bovenstaande diagram. Er studeerden meer handelaarkinderen af (17 %) dan zonen of dochters van ambachtlieden (11 %). Dit is niet geheel onlogisch, daar het beroep van ambachtsman dikwijls en noodzakelijkerwijs een beroep was dat overging van vader op zoon. Het beroep van handelaar (winkelier bijvoorbeeld) was dat ook, maar daartegenover is het karakter van het beroep van handelsvertegenwoordiger minder erfelijk. Overigens dachten volgens Vandenbilcke ambachtlieden meer ‘geldgericht’ en niet zozeer ‘diplomagericht’.¹⁴² Deze uitspraak verdient enige nuancing, en de inhoud ervan is verbonden met voorgaande verklaring. Juist *omdat* het beroep doorgegeven werd en dat dit financieel rendabel was, was een diploma hoger onderwijs minder belangrijk. Voor de sociale groepen als arbeiders en ambachtslui beantwoordden reeds de middelbare school aan hun mobiele verwachtingen.¹⁴³ Vaak hielpen jongvolwassenen reeds in de zaak van

---

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Impliciet noodzakelijk wegens de culturele basisvorming en in sommige gevallen expliciet noodzakelijk, wanneer we te maken hebben met toelatingsvoorwaarden.

¹⁴² *Ibid.*, p. 136.

¹⁴³ DE PREE, P., *Eeklose studenten aan universiteit en seminarie (1817-1940): kwantitatief en socio-professioneel onderzoek*, Gent, R.U.G., p. 227.

hun vader, als helper, om later het bedrijf over te nemen. Deze praktijk was echter tanende. In 1910 waren nog 371 999 helpers actief, in 1947 is dat nog 223 381 ¹⁴⁴ Dit gezegd over de groep ambachtslui waarvan geen kinderen afstudeerden aan het H.I.L.O. De studenten die wel een diploma haalden, kunnen in hun geval broers of zussen gehad hebben die het beroep van vader overnamen. Deze uitspraak krijgt alleszins enige bewijsgrond door de toetsing aan de werkelijkheid via mondelinge geschiedenis. In 1956 studeerde een de zoon van een beenhouwer af. Onderstaande is een stuk uit een interview met hem:

Welk beroep oefent u uit?

Ik ben gepensioneerde leraar Lichamelijke Opvoeding en ook kinesist dat ik heb bijgedaan bij mij opleiding van Lichamelijke Opvoeding

Wat was de opleiding van uw moeder?

Zij heeft gewerkt in de beenhouwerij.

Hoeveel broers of zussen hebt u?

Ik heb maar 1 zus die 8 jaar ouders is als ik, dus die nu 80 jaar is.

Hoeveel van hen zijn ouder dan u? Hoeveel zijn jonger? Welke opleiding hebben zij genoten en welk beroep oefende zij uit?

Zij heeft mijn ouders opgevolgd in de beenhouwerij.

Hebt u kinderen en zo ja, wat studeren zij? Of welk beroep oefenen zij uit?

We hebben 3 kinderen, een dochter die de opleiding kinesitherapie gevolgd heeft aan de Hoge School in Gent en die nu kinesist is. We hebben dan een zoon die eveneens in Gent kinesist geworden is, aan dezelfde school. En we hebben dan nog een zoon die eveneens kinesist geworden is aan dezelfde school. ¹⁴⁵

Uit bovenstaand fragment blijkt duidelijk dat de oudere zus haar ouders in de beenhouwerij bijstond, de jongere broer kon gaan studeren. Daarenboven is bovenstaande een frappant voorbeeld dat het beroep van het gezinshoofd en de sociale en financiële

---

¹⁴⁴ *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*, boekdeel 77, Koninkrijk België, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1956, p.49.

¹⁴⁵ BOUMANS, T. en BRIJSSE, J. *Grondslagen en geschiedenis van de lichamelijke opvoeding en de sport*. Gent, Universiteit Gent, 2006, pp. 3-4.

status die daarmee verbonden is, een toonbeeld kon zijn voor nakomelingen. Alle kinderen van Marcel traden in zijn voetsporen door kinesitherapie te studeren. ‘Volgens Harrigan is de beroepsuitoefening van de vader dé belangrijkste factor in de beroepsverwachtingen en realisaties van hun kinderen.’¹⁴⁶

De stelling dat ook handelaarsberoepen over familiegeneraties overgeleverd werden, wordt hard gemaakt door onderstaand stuk mondelinge geschiedenis:

‘Hoeveel broers en zussen hebt u?’

Ik heb drie broers en geen enkele zus.

Hoeveel van hen zijn ouder dan u? Hoeveel zijn jonger? Welke opleiding hebben zij genoten en welk beroep oefende zij uit?’

Alle drie zijn ze ouder dan ik. Zij hebben de humaniora, dus aso gedaan, economie. En die zijn allemaal in de handel van mijn vader gegaan. En ze hebben allemaal dezelfde richting gestudeerd.

Indien partner: wat is het beroep van hem/haar en zijn/haar opleiding?’

Mijn vrouw is regentes lichamelijke opvoeding en ja die heeft ook lesgegeven als lerares lichamelijke opvoeding. Zij is nu met pensioen.

Hebt u kinderen en zo ja, wat studeren zij? Of welk beroep oefenen zij uit?’

Ik heb een zoon. Die heeft rechten gestudeerd en is advocaat geweest. Hij is daarna nog gaan verder studeren.’¹⁴⁷

Net als uit het gesprek met de beenhouwerszoon komt uit dit gesprek naar voor dat het beroep van handelaar vaak doorgegeven werd, en dat het pas de tweede of in dit geval de jongste telg van de familie was die verder studeerde en vaders beroepsbezigheden niet overnam. Ook het huwelijk met een regentes lichamelijke opvoeding is frappant.

Landbouwerskinderen (2 %) slaagden er in de eerste helft van de vorige eeuw nauwelijks aan het H.I.L.O. Overigens, aan de gehele universiteit studeerden weinig landbouwerskinderen. Deze toestand is te verklaren door de mentaliteit ten opzichte van

---

¹⁴⁶ DE PREE, P. Eeklose studenten aan universiteit en seminarie (1817-1940) : kwantitatief en socio-professioneel onderzoek, Gent, R.U.G., p. 227.

¹⁴⁷ DEFORCE, N. en DENEULIN, V., *Grondslagen en geschiedenis van de lichamelijke opvoeding en de sport.* Gent, Universiteit Gent, p. 4.

middelbaar onderwijs. In de eerste helft van de 20ste eeuw speelde en na 1945 speelde aanvankelijk industrie en later de dienstensector een belangrijke economische rol, ten koste van de landbouw. 'Hoewel de landbouwsector slechts 8 % van het nationaal inkomen meer vertegenwoordigt, blijft niettemin nog veelal een agrarisch denkpatroon naleven op het platteland. Typend hiervoor is de honkvastheid en het denken in "kleine afstanden", zodat men ertegen opziet zijn kinderen, inzonderheid de meisjes, in een naburige lokaliteit middelbare studiën te laten beginnen.'¹⁴⁸

Lichten we de kleine groep academisch geschoolde lichamelijke opvoeders toe die uit een arbeidersmilieu kwamen (5 %). Bij aanvang van de vorige eeuw hadden arbeidersgezinnen nauwelijks de kans om iemand te laten verder studeren, het waren vooral kinderen uit gegoede families die een schoolloopbaan aan de universiteit of hoge school konden financieren; het is bijgevolg ook in de latere onderkende periode dat we arbeiderszonen en -dochters aantreffen (1945-1958). Hoewel na 1945 het aantal studenten dat hoger onderwijs volgde explodeerde (dit heeft onder meer te maken met democratiserende maatregelen), waardoor minder financieel bemiddelden konden deelnemen aan onderwijs, bleef de groep studenten uit een laag geschoold milieu klein. 'Ondanks de verbeterende naoorlogse economische situatie worden de lagere bevolkingsklasse nog altijd te weinig bereid gevonden om te investeren in een hogere scholarisatie. Een groot gedeelte van de arbeidersklasse en van de landbouwersstand heeft de mobiliteitskansen, die een democratisch onderwijsstelsel biedt, niet aangegrepen. (...) Kinderen die in de lagere milieus opgroeien, ondergaan noodzakelijk een permanent drukking gericht op het "onmiddellijk geld verdienen" ten einde het gezinsbudget te kunnen aanvullen'¹⁴⁹ Deze argumentatie wordt door ons onderzoek kracht bijgezet.

De groep vrije beroepen is goed voor 8 % op het diagram (figuur 6). In het diagram met de gereduceerde sociale groepen werden onder 'vrije beroepen' zowel 'vrije beroepen' uit het uitgebreide diagram als 'artistieke beroepen' en 'ingenieur' gebracht. Het frappeert dat weinig kinderen wier vader geneesheer was afstudeerden aan het H.I.L.O., hoewel de 'medische' inslag in het curriculum en opleiding. Dit kan te maken gehad hebben met het feit dat artsen hun kinderen liever arts zagen worden dan licentiaat, sociaal inferieur aan het eerst vermelde diploma. Als we de kinderen van geneesheren uit de kwantitatieve statistiek lichten, dan merken we dat zij vaak afstudeerden als geneesheer, en pas later het diploma van licentiaat behaalden.

---

¹⁴⁸ BONTE, *Democratisering van de toegang tot het hoger onderwijs*, Gent, Universiteit Gent, 1969, p. 74.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p. 73

Voor de groep overledenen, gepensioneerden en werklozen ten slotte (8 %), verwijzen we graag naar een volgend hoofdstuk, waar het beroep van moeder aangekaart wordt. Aangezien de vader er niet meer was op het moment van het studerende kind, is het vanzelfsprekend dat de moeder optrad als gezinshoofd en instond voor kostgewin en studies. Echter, een volgend hoofdstuk toont aan dat we hiervoor geen argumenten hebben die naar voor kwamen in de bronnen.

Ons bovenstaand besluit wordt pas waardevol, als we de cijfers uit deze casus laten relateren met cijfers voor gans België. Het is weinig betekenisvol (op basis van literatuur) te stellen dat ambtenaren veel meer openstonden voor de opleiding tot de studies L.O. dan pakweg arbeiders, als zij een even grote groep vertegenwoordigden in het land. Als dat zo is, dan is de verhouding van de sociaal-economische klassen eenvoudigweg een afspiegeling van de maatschappij op microniveau.

Het was niet eenvoudig onze resultaten te verankeren in statistisch cijfermateriaal voor België, daar in statistische overzichtswerken telkens andere indelingscategorieën werden gehanteerd. We baseerden ons op de cijfers uit het Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo van 1909¹⁵⁰ (telling 1900), 1937¹⁵¹ (telling 1930), 1945¹⁵² en 1957 (cijfers uit 1957)¹⁵³ maar stelden zelf beroepsgroepen samen, op basis van de gehanteerde standaard en voldoende cijfermateriaal. Niet elk jaar werd een (volks)telling gehouden. Na de dood van Quetelet op het einde van de 19de eeuw geraakte de statistiek in België in vrije val. Pas na WO I en zeker na WO II werden tellingen allerhande georganiseerd. In 1930 werd een algemene telling uitgevoerd, in 1937 een sociale en economische telling.

154

De cijfers uit de statistische jaarboeken geven vaak overzichten per beroepssector, en specificeren in andere tabellen elke sector, met overzichten van het aantal bedienden, werknemers, en 'patroons'. Het spreekt voor zich dat we een kleine rekenoefening dienden te maken. De 'bedienden' uit de industrie hevelde we over naar de algemene bediendegroep, aangezien we een sociale classificatie hanteren, en geen sectorale. De bedienden in de industrie en de landbouw maakten echter een kleine minderheid uit van

---

¹⁵⁰ *Annuaire Statistique de la Belgique*, Ministère de l'Intérieur et de l'Agriculture, Brussel, 1910, pp. 96-97.

¹⁵¹ *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Centrale Dienst voor de Statistiek, 1937, pp. 38-39.

¹⁵² *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*, boekdeel LXVII, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1945, pp. 9-15.

¹⁵³ *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*, boekdeel 77, Koninkrijk België, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1956, p. 397.

¹⁵⁴ <http://statbel.fgov.be/>, geraadpleegd op 25 april 2007.

de totale arbeidskrachten in de sector, respectievelijk 3 % en 1,5 %, ‘verwaarloosbaar’ klein.

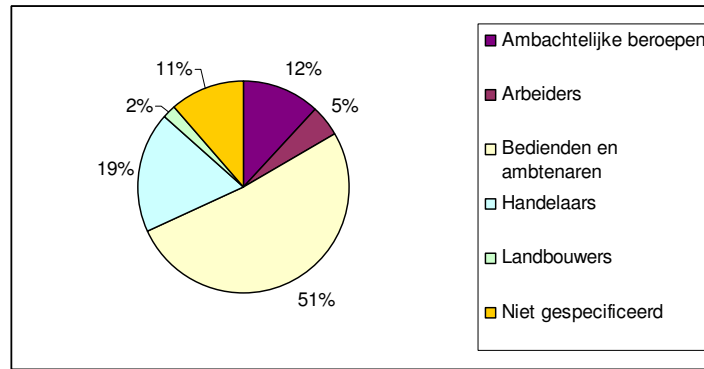
Door onze interpretatie van de cijfers, dienen de grafieken met een ‘foutenmarge’ in het achterhoofd benaderd worden. De fouten die tijdens de verwerking van de statistische cijfergegevens binnenslopen, zijn tot een minimaal beperkt. We controleerden onze gegevens nauwgezet. Daarenboven moesten we rekening houden met verschillende indelingscriteria in de Jaarboeken. Werd bijvoorbeeld het beroep van ‘geneesheer’ in 1900 nog opgenomen onder ‘professions libérales’, dan werd het in 1957 (waarschijnlijk) gecatalogeerd onder de dienstengroep. Dit is ook het geval met de ‘ambachten’, die in 1900 onder ‘professions et conditions intellectuele ou libérales diverses’ geplaatst werden, maar later, wanneer de vrije ambachtsmannen steeds vaker in (loon)dienstverband optraden, kwamen zij onder de groep ‘arbeiders in de industrie en nijverheid’ terecht. We losten dit euvel deels op door in onderstaande grafieken gelijkaardige kleuren (paars en bordeaux) te gebruiken voor beide groepen. Op die manier stellen we vast dat de ambachten bij de groep ‘arbeiders’ hoorden. De grenzen tussen beide groepen zijn vaag.

Beroepssoort	1900-1910	1930	1947	1957
Ambachten	559,3	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Arbeiders	1050,5	1791,8	1697,8	1666,1
Bedienden en ambtenaren	304,5	424,8	652,4	922,8
Handel	384,1	461,5	467,4	454,1
Landbouw	780,5	635	422,7	346,7
Niet gespecificeerd	412,9	437,2	240,7	203,7
Totaal aantal werkkrachten	3491,8	3750,3	3481	3593,4
Totale Belgische bevolking	7424	8092	8340	8924

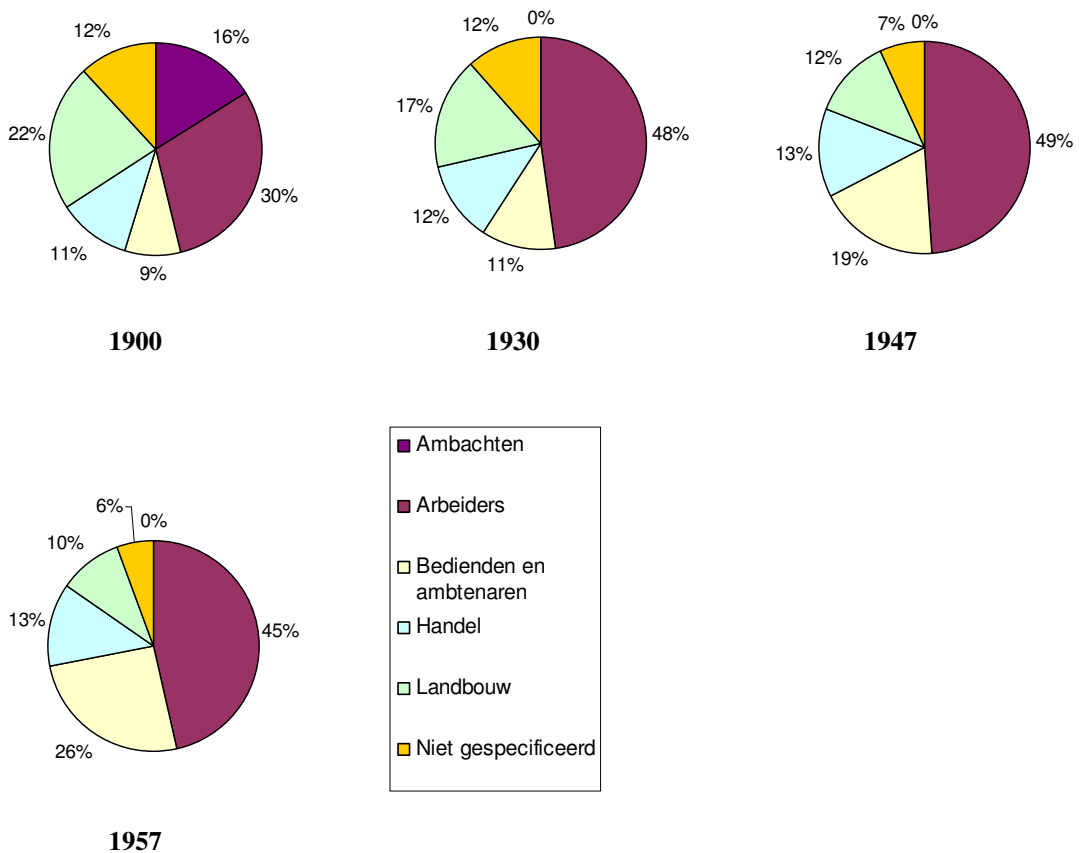
Tabel 8: indeling van de Belgische bevolking naar het beroep: absolute cijfers (in duizendtallen), gebaseerd op de Statistische Jaarboeken van België (zie bibliografie)

In bovenstaande tabel duidt ‘niet gespecificeerd’ op alle beroepen die we niet konden inpassen in een groter verband. Het gaat om renteniers, vrije en intellectuele beroepen ... De werklozen werden niet opgenomen in de tabel.

We stellen vast dat in de eerste helft van de vorige eeuw globaal gezien het absolute aantal werkkrachten niet steeg. In relatie met de totale bevolking echter daalde het aantal werkkrachten. Voor onze casus is dit niet van toepassing, daar wij de verhoudingen van de beroepsgroepen willen weten, en niet naar demografische (en in verband daarmee economische) verklaringen trachten.

Figuur 9: procentuele verhouding van de (gereduceerde) beroeps- en inkomensklassen van de vaders van de licentiaten L.O., 1908-1958, n=150

Figuur 10: evoluerende verhouding van de beroeps- en inkomensklassen van de beroepskrachten in België

De overzichtsfijguren van de Belgische beroepssituatie op vier tijdstippen, nl. 1900, 1930, 1947 en 1957 tonen ten eerste een evolutie in België die algemeen bekend is. Sinds het begin van de 20ste eeuw werkte een aanzienlijk percentage van de arbeidskrachten als loontrekkende arbeider. Deze evolutie zette zich reeds in de 19de eeuw in, ten nadele van het aantal landbouwers(gezinnen).

Verder wordt duidelijk dat het procentuele aantal arbeiders en handelaars nagenoeg gelijk bleef over 50 jaar en dat het aandeel van de landbouw steeds daalde, ten voordele van de steeds groeiende dienstensector en bedienden die in die sector actief waren.¹⁵⁵

Vergelijken we de cijfers uit België met de cijfers van de licentiaten lichamelijke opvoeding. Welke beroepsgroepen stonden open voor universitaire opleidingen in het algemeen en die van licentiaat in de lichamelijke opvoeding in het bijzonder?

De verdeling van de beroepen in België loopt niet parallel met de verdeling van de beroepen van de licentiaten Lichamelijke Opvoeding.

Ook al daalde het aantal actieve in de primaire sector, anno 1957 was nog steeds 10 % van de Belgische bevolking op de boerderij. Zij zijn echter nauwelijks vertegenwoordigd in de lijst alumni. Slechts 3 landbouwerszonen behaalden het licentiaatdiploma. Ook de vertegenwoordiging van arbeidersmilieus is klein (5 %) en derhalve contrasterend met de arbeidssituatie in België. We voegen er evenwel aan toe dat 12 % van de licentiaten L.O. uit een gezin kwam waar vader er een ambachtelijk/zelfstandig beroep op na hield. Deze vaststelling is bijzonder. We kunnen het besluit van Vandenbilcke, dat het ‘white-collar’ milieu meer activerend werkte op verder studeren dan het arbeidersmilieu, ontcrachten noch ondersteunen. Onze casus bewijst dat inderdaad een minderheid der arbeiders openstond voor de opleiding L.O. en dat meer studenten uit een ‘white-collar’ afstudeerden maar dit beeld wordt genuanceerd door het aantal ambachtszonen en – dochters. Zij situeren zich in een apart maatschappelijk beroepsveld. Het lijkt erop dat, vanaf één zoon of dochter vaders beroep kon overnemen, de anderen konden en mochten verder studeren. Het is bijzonder dat deze evolutie zich niet manifesteerde in het landbouwersmilieu, waar we ook te maken hebben met de erfelijkheid van de professie. Kunnen we voor de ambachtelijke sector naast economische redenen, dan toch culturele redenen aanduiden die verder studeren stimuleerden?

Voorts kwam de meerderheid van de licentiaten uit een middenklassenmilieu (51%). Het aandeel van de bedienden in de Belgische actieve bevolking steeg gedurende 50 jaar, maar het bleef een minderheid. Enkele voorbeelden: Tussen 1920 en 1939 kwam bijna de helft van het aantal licentiaten uit een bediendemilieu, het gaat om onderwijzers, lage en hogere ambtenaren. In 1930 maakten de ambtenaren en bediendeberoepen slechts 11 % uit van de

---

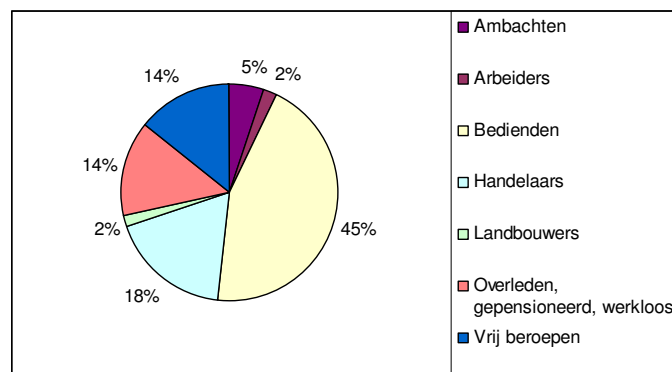
¹⁵⁵ In onze voorstelling werden in 1900 ‘vrije beroepen’ als ‘gespecificeerd’ opgenomen. Later, vanaf 1947 werden zij gecatalogeerd onder diensten, waardoor dit een lichtelijk vertekende beeld/groei van de dienstensector met zich meebrengt. Maar zelfs zonder dit euvel, zou het aandeel van dienstensector groeien.

totale groep arbeidskrachten. Uiteraard gaat het in onze casus om een klein aantal gevallen, maar dat trend zich doorzet over 50 jaar, is opvallend en niet toevallig.

Ten slotte kunnen we stellen dat de handelaars ten opzichte van de Belgische situatie relatief evenredig vertegenwoordigd werden in de groep afgestudeerde licentiaten.

2.6 Meisjesstudenten

In navolging van Vandenbilcke, toetsen we onze casus aan haar resultaten. Zij onderzocht meisjesstudenten aan de RUG tussen 1930 en 1946.

Figuur 11: socio-professionele beroepsindeling volgens het beroep van de vader van vrouwelijke licentiaten L.O., 1908-1958, n=53

We noteerden 65 afgestudeerde meisjes, van wie we van 53 het beroep van vader konden noteren, een percentage van 70.

We merken op dat weinig meisjesstudenten uit de laagste inkomensklasse afstudeerden aan het H.I.L.O. Er is sprake van één arbeidersdochter (2 %) en slechts 2 % kwam uit een landbouwersgezin. Deze vaststelling is vergelijkbaar met de grafiek, voorgesteld op figuur 6 en bijgevolg ten dele te verwachten, gezien de veronderstelde parallelliteit met de resultaten voor de totale populatie (zie vorig hoofdstuk). Het was verder vooral in de middenklasse dat er, ten aanzien van de vrouw, een onderwijsgerichte mentaliteit aanwezig was. Tot 71 % kwam uit de middenklasse (bedienden, ambachten en handelaars) en ook hier zijn de parallellen met de totale populatie treffend: 45 % bedienden en ambtenaren en 18 % handelaars Ten opzichte van de respectievelijk 46 en 18 % voor de totale gekende populatie, is dit een interessante vaststelling. Behalve de ambachtdochters (5 %) zijn minder vertegenwoordigd dan de ambachtszonen.

Ten slotte kwamen 11 % van alle vrouwen die afstudeerden uit een sociaal milieu waar vader een vrij beroep uitoefende. Het gaat om een tekenaar, een ingenieur-architect en een journalist. Ook dit percentage van 11 contrasteert niet met de totale populatie.

Figuur 12: Micheline Bertrem, Sonja Dubosch, Colette Mesotten. Bron: AUG, Beeldarchief, Gent.

Op het eerste gezicht lijkt het dat de meisjesstudenten die afstudeerden aan het H.I.L.O. niet uit sociaal verschillende milieus kwamen in vergelijking met hun mannelijke medestudenten. Nochtans onderkent Annick Vandenbilcke enige ontwikkelingen.

Zo schrijft dat ze ‘de hogere burgerij minder gewonnen lijkt voor de idee van hogere studies voor een vrouw’.¹⁵⁶ Deze argumentatie kan echter niet doorgetrokken worden voor ons onderzoek, daar haar onderzoek bijna de ganse populatie meisjesstudenten aan de universiteit Gent bestreek, waardoor dergelijke veralgemenende uitspraken kunnen gedaan worden. Wij kunnen enkel stellen dat deze uitspraak bevestiging krijgt in het geval van het H.I.L.O., maar dit geldt eveneens en evenzeer voor de mannelijke kandidaten: de hogere burgerij leek niet gewonnen voor studies in de lichamelijke opvoeding.

Verder was het ‘voor de middenklasse belangrijk dat men op eigen benen kon staan, ook de vrouwen. Deze klasse had niet het fortuin om hun kinderen een onbezorgde toekomst te verzekeren. In hogere kringen daarentegen heerste nog de opvatting dat een vrouw voorbestemd was om de kinderen op te voeden en een goede echtgenote te worden. Studeren om later een beroep te kunnen uitoefenen hield voor deze klasse nog vaak een

---

¹⁵⁶ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit, Gent*, Archief R.U.G., 1987, p. 136.

degradatie in.’¹⁵⁷ Ook deze these kunnen we niet sluitend hard maken aan de hand van onze casus. Immers, zowel bij de mannelijke als de vrouwelijk licentiaten is de hogere/hoogste sociale milieu ondervertegenwoordigd.

In de eerste helft van de eerste eeuw en vooral na de Tweede Wereldoorlog vonden enkele politieke beslissingen en economische ontwikkelingen plaats die de deelname aan het hoger onderwijs trachten ter bevorderen, en dat daadwerkelijk ook deden. Steeds meer mensen voelden zich aangesproken om te studeren en genoten verder van hogere studies. Aan de Gentse universiteit merken we verschillende factoren die van invloed waren op de deelname van vrouwen aan het hoger onderwijs. Enerzijds was er de langzame democratisering van het onderwijs die de deelname bevorderde, anderzijds was er een tegenkracht. Zo zou de vernederlandsing van de RUG in 1930 de drempel voor deelname van vrouwen verhoogd hebben, zeker in hogere kringen. Deze zagen die universitaire studies door vrouwen nog te vaak als een uiting van progressisme, dat niet paste in het sociaal aanvaarde gedragspatroon.¹⁵⁸ Als we deze stelling toetsen aan onderzochte gegevens, dan zien we inderdaad een gemiddelde stijging van het aantal afgestudeerde vrouwelijke studenten L.O., vooral vanaf de jaren ‘50. Vanaf dan bedroeg het aantal afgestudeerden per jaar maximum tien. Voor 1950 waren er ook jaren met vier of vijf vrouwelijke alumni, maar dit waren uitzonderingen.

De tweede evolutie, dat minder vrouwen (af)studeerden sinds de vernederlandsing van de RUG kunnen we met dit onderzoek aantonen, maar eerder dan de vernederlandsing lijken de gewijzigde toelatingsvoorwaarden een reden dat tussen 1930 en 1940 minder vrouwen een diploma L.O. behaalden. Dat weinig vrouwelijke licentiaten L.O. uit de hogere sociale kringen afzwaaiden, is een vaststelling over de gehele periode 1908-1957. Dit geldt echter evenzo voor mannelijke studenten aan het H.I.L.O.

2.7 En het beroep van moeder?

Het was geen sinecure om het beroep van de moeder op te sporen. Vooreerst wordt het beroep in de inschrijvingsfiches zelden vermeld. Pas na 1958 werd naar het eventuele beroep van de moeder gevraagd, maar het blijft de vraag of dat bewust oningevuld bleef.

---

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ *Ibid.*

In sommige gevallen konden we via een latere herinschrijving van de student het beroep van moeder achterhalen, als daar dan niet al ‘overleden’ naast stond.

Het was bijgevolg niet eenvoudig een deftige analyse te maken.

Ten tweede vonden we voor de Gentse studenten, die we nagingen in het archief van de Bevolkingsdienst, enigszins meer informatie. Toch bleef deze informatie te beperkt en ontoereikend om individuele gevallen te extrapoleren.

Ten derde konden we onze gegevens aanvullen met drie interviews, die geen opzienbarende resultaten opleverden.

Onderstaand overzicht leent zich dan ook eerder tot een summiere interpretatie van relatief individuele gevallen.

Beroep	Aantal
Huisvrouw	21
Onderwijzeres	2
Dienstmeid	1
Hoteluitbaatster	1
Beenhouwer	1
Totaal	26

Figuur 13: beroep van moeders van licentiaten tussen 1908-1958

Door bovenstaand schema tasten we grotendeels in het duister, de bronnen zwegen hoofdzakelijk. Van de 26 moeders over wie we informatie beschikken, bleven er 21 moeders thuis. Bij hen werd ‘s.p.’ of ‘z.b.’¹⁵⁹ vermeld, of eenvoudigweg: ‘zonder’. Een geïnterviewde geeft enige uitleg bij de vraag wat de opleiding en het beroep van zijn moeder was: ‘Mijn moeder heeft ook, was een zeer verstandige vrouw, maar heeft ook geen kans groot te brengen (*sic*). Haar jongste zus is onderwijzeres geworden. Het is te zeggen: de mensen waren in het algemeen niet zo rijk omdat ze veel kinderen hadden. Ze had 8 broers en zussen.’¹⁶⁰

Zeker twee moeders waren tijdens hun leven onderwijzeres. Het gaat ten eerste om de moeder van Jozef Van Bruynbroeck. Zowel zijn vader, die leraar was, als zijn moeder was actief in het onderwijs. Ook Wies Peeters kwam uit een volledig onderwijzersgezin. Zijn

¹⁵⁹ S.p’ staat zoals gezegd in de inleiding voor ‘sans profession’ en ‘z.b’ voor ‘zonder bedrijf’.

¹⁶⁰ DEFORCE, N. en DENEULIN, V., *Grondslagen en geschiedenis van de lichamelijke opvoeding en de sport*. Gent, Universiteit Gent, p. 3.

vader was econoom aan de rijksnormaalschool te Blankenberge en zijn moeder was onderwijzeres.

De dienstmeid die we vonden, kwam reeds aan bod. Zij was de ongehuwde moeder van Frederic De Witte. De overige twee beroepen, hoteluitbaatster en beenhouwster, werden opgemaakt aan de hand van interviews.

Fernand Spegelaere zijn ouders baatten een hotel uit aan de kust. In de wintermaanden werkte vader als (kool)handelaar en bleef de moeder thuis. Ook vader baatte het hotel uit, en het was moeder die hem bijstond.

Dit was eveneens in het geval van de ouders een andere geïnterviewde. Zijn vader had een slagerij. Zowel zijn moeder als zijn zus stond mee in voor de gezinsinkomsten via het werk in de zaak.

3. Besluit

De vraag naar de afkomst van de licentiaten lichamelijke opvoeding, kunnen we grotendeels beantwoorden.

De middenklasse was het sterkst vertegenwoordigd. Ambtenaren-, bedienden-, onderwijzeres- en handelaarszonen en -dochters haalden het vaakst een diploma L.O. De hogere klassen betreft individuele gevallen en vormden geen homogene groep. We vonden professoren, geneesheren en nijveraars.

De laagste sociaal-economische klassen waren eveneens ondervertegenwoordigd. Arbeiderszonen- en dochters kwamen bijna niet voor. Van ambachtlieden weten we niets steeds (overigens van vele beroepen) of zijn in loondienst werkten of als zelfstandige optraden, maar zij waren in vergelijking met de arbeiders goed vertegenwoordigd.

Een andere vaststelling die onze aandacht trok, was de rol van het onderwijzersmilieu in de studiekeuze. De opleiding tot licentiaat in de lichamelijke opvoeding breidde specifiek voor op het leraarsambt. In heel wat gevallen (16) constateerden we dat de vader, de moeder of andere gezins- en familieleden in de onderwijssector zijn of haar brood verdiende. Voor deze ontwikkeling kunnen we dezelfde culturele verklaring gebruiken als

die in verband met het ambachtsambt: het ambt werd, niet letterlijk maar wel cultureel, doorgegeven van vader op zoon.

De stimulans om verder te studeren en te slagen kende verschillende oorzaken en redenen, verbonden met een economische en sociale context. De financiële situatie van het gezin, die hoofdzakelijk te maken had met het beroep van vader en de cultureel-sociale context waarin de kandidaat-student zich bewoog, profileerden de licentiaat L.O. In dit hoofdstuk gingen we misschien te weinig in op het (sociaal-)economisch karakter van een bepaald gebied (bv. landbouw) en hoe dat criterium bepalend was voor deelname aan het hoger onderwijs in de eerste helft van de vorige eeuw. Volgens verscheidene literatuurbronnen heeft de deelname aan het hoger onderwijs te maken met de economische kwaliteit van de regio, waardoor bv. minder landbouwerszonen afstudeerden. Hier merken we een overlapping met het vorige hoofdstuk: we zien dat de meeste licentiaten uit een stedelijk milieu kwamen, een milieu waarin geen plaats is voor landbouwers, des te meer voor bediendeberoepen.

We stelden vast dat de sociale afkomst van vrouwelijke afgestudeerden niet zozeer verschilde van het beeld over de sociale afkomst van alle licentiaten. Ook bij de meisjesstudenten was de middenklasse van bedienden en ambtenaren duchtig gerepresenteerd.

Wat ten slotte het beroep van de moeders aangaat, kunnen we kort zijn. Informatie was niet voldoende toereikend om een behoorlijke beschrijving te bieden van deze situatie. Vele moeders engageerden zich in het huishouden, terwijl hun man voor financiële inkomsten zorgde.

Na de beschrijving en verklaring van het beroep van de ouders van de licentiaten, kunnen we ons afvragen welke vooropleiding de alumni L.O. genoten. We zagen reeds dat de vooropleiding cultureel bepalend kon zijn voor de studiekeuze. In welke mate was dat zo?

Hoofdstuk IV

De vooropleiding van de licentiaten L.O.

1. Inleiding

Wanneer we de vooropleiding van de licentiaten lichamelijke opvoeding willen evalueren, dienen we de nadruk te leggen op de specifieke toelatingsvoorwaarden voor de opleiding L.O. Deze voorwaarden evolueerden in tijd, en het kan interessant zijn om de vooropleiding van de licentiaten in verband te brengen met die veranderlijke voorwaarden. In hoeverre zien we, wanneer de toelatingsvoorwaarden veranderden eveneens een verandering in de soort vooropleiding die de studenten genoten?

Naast de relatie tussen toelatingsvoorwaarden en vooropleiding kunnen we de vooropleiding in relatie laten treden met de (middelbare) school waaraan de student les volgde. Ten eerste kunnen we scholen benaderen vanuit een geografisch standpunt: is het zo dat vooral grote, stedelijke scholen licentiaten leverden? Ten tweede kunnen we ons afvragen of er een levensbeschouwelijke tendens te onderkennen valt. Men kan vermoeden dat de tegenstelling tussen de Katholieke Universiteit Leuven en de Rijksuniversiteit Gent vervaagde op het niveau van de opleiding lichamelijke opvoeding, daar tot 1942 Leuven geen instelling had die studenten de opleiding 'licentiaat in de lichamelijke opvoeding' aanbood. Maar was dat werkelijk het geval en hoe manifesteerde die ideologische tweedeling zich op niveau van het secundair en tertiair onderwijs met betrekking tot opleidingen in het algemeen en de studie lichamelijke opvoeding in het bijzonder?

Voorts gaan we dieper in op een probleem van het gender. Het zal blijken dat de toelatingsvoorwaarden voor het H.I.L.O. soepeler waren dan voor andere studies. Profiteerden daar vooral vrouwen van, aangezien zij vaak, zowel wettelijk als cultureel ingebed, minder kansen kregen tot voortgezette studies? En kan onder de vrouwenpopulatie eveneens een frappante vergelijking tussen vrij en officieel onderwijs gemaakt worden?

Ten slotte hanteren we in dit hoofdstuk drie periodes, namelijk 1908-1932, 1932-1942 en 1942-1958. Immers, in 1932 en 1942 vonden belangrijke wijzigingen plaats wat betreft de

toelatingsvoorwaarden tot het H.I.L.O. Die wijzigingen willen we in verband brengen met een veranderende vooropleiding.

2. Wetgeving aangaande de toelating tot hoger onderwijs

2.1 Ideologie beïnvloedde de onderwijspraktijk in een woelige 19de eeuw ¹⁶¹

De toelatingsvoorwaarden tot hoger onderwijs, i.e. in deze casus universitair onderwijs, werden in de loop van de geschiedenis aangepast en verscheidende malen bijgesteld vanuit ideologische en praktische oogpunten. Wat volgt, is een summier overzicht van verschillende periodes in de Belgische geschiedenis waarin de toelatingsvoorwaarden gewijzigd werden.

In 1831, na de Belgische onafhankelijkheid, kondigde het Voorlopig Bewind de vrijheid van onderwijs af, als reactie op het centralistische beleid tijdens de Hollandse tijd. De toegang tot de universiteit werd vrijgelaten. Er ontstond zowel in politieke als in onderwijskringen snel onenigheid over de utopie van de vrijheid van dit onderwijsstelsel. Liberalen trachtten medio de 19de eeuw het laken naar zich toe te trekken door de vrijheid van onderwijs aan banden te leggen. Immers, katholieken maakten in hun traditie van onderwijs graag gebruik van dit liberale principe om een stevig netwerk van scholen uit te bouwen.

Het dispuut was niet enkel van ideologische aard; leerlingen verlieten via de vrije toegang tot universitair onderwijs vroegtijdig de humaniora en de daling van de kwaliteit van het publiek was een feit. Na enkele noodgedwongen maatregelen was een definitieve regeling en wetgeving onontkoombaar. Het politieke establishment werkte een ‘grade d’élève universitaire’ uit. Dit ‘diploma van universitaire leerling’ kon verkregen worden via een toegangsexamen voor een speciale examencommissie. Echter, na aanhoudende kritiek over misbruik van het diploma, wanpraktijken binnen de examencommissie en kritiek vooral vanuit katholieke hoek - dat stelde dat het middelbaar onderwijs te vaak focuste op wiskunde ter voorbereiding van het toelatingsexamen waardoor de klassieke opleiding aan

---

¹⁶¹ Het hoofdstuk is gebaseerd op het overzicht van Marc Depaepé ‘De toelatingsvoorwaarden tot de universiteit in België’, in: *Onze Alma Mater*, Leuven, 1985, nr. 2, pp. 119 – 150. Tenzij het om letterlijke citaten of andere literatuur gaat, wordt niet (opnieuw) verwezen naar voetnoten.

belang moest inboeten - werd in 1851 een aantal wijzigingen aangebracht aan de wet. Na jaren van diplomatisch en onbeslissend gebakkelei vonden de katholieken in de oppositie bijval van de opportunistische doctrinaire liberalen in hun wens om de graad van 'élève universitaire' af te schaffen. 'Daardoor was de toegang tot de universiteit opnieuw vrij, al bleef in de praktijk een Latijnse opleiding *conditio sine qua non*.'¹⁶² Niet alle leerkrachten van het secundair onderwijs waren tevreden met deze opheffing en in 1856 'organiseerde interpellant De Decker een enquête bij de leerkrachten en de directies van het middelbaar onderwijs.'¹⁶³ Men wou dan toch een herinvoering van het 'examen d'élève universitaire'. Het gevolg was dat vurig heen en weer gediscussieerd werd in beide Kamers. Aanvankelijk weerhielden wetmakers één optie: 'het voorstel van de centrale commissie, waarbij enkel een getuigschrift van volledige humanioraopleiding werd gevegd'.¹⁶⁴ Later werd die optie wettelijk gecombineerd met het examen tot 'élève universitaire'. Maar opnieuw was de roep tot herziening van deze wet er een die zich afspeelde in de ideologische strijd tussen katholieke en liberalen. De wet die een graad verplichtte, heette een belemmering voor de vrijheid van onderwijs. Het graduaat werd afgeschaft, en de gevolgen van die beslissing bleven opnieuw niet uit. Het studiepeil daalde en in vrije scholen verwaarloosde men de wiskundeopleiding ten voordele van het 'humanistische ideaal'.

Besluit is dat op het einde van een woelige 19de eeuw - die zich in België *grosso modo* liet kenmerken door het contrast tussen katholieken en liberalen dat doorgetrokken werd in instellingen van maatschappelijk belang zoals scholen - zich een wet betreffende de toelating tot het universitair onderwijs ontwikkelde die mits enkele kleine aanpassingen zou standhouden tot 1964.

De wet van 10 april 1890 vorderde een gehomologeerd getuigschrift van de oude humaniora als toelatingsvoorwaarde: "Nul n'est admis à l'examen de candidat, s'il ne justifie pas, par le certificat, qu'il a suivi avec fruit un cours d'humanités de six ans, au moins, y compris la rhétorique. Le certificat devra constater, en outre, que l'élève est jugé apte à suivre avec fruit le cours d'enseignement supérieur."¹⁶⁵ Vanaf 1890 moest je een gehomologeerd getuigschrift bezitten om te kunnen deelnemen aan het hoger onderwijs.

---

¹⁶² DEPAEPE, M. 'De toelatingsvoorwaarden tot de universiteit in België', in: *Onze Alma Mater*, Leuven, 1985, nr. 2, p. 127.

¹⁶³ *Ibid.*, p. 129.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*, p. 138, op cit.

‘Wie dit niet bezat, moest een voorbereidende proef voor de “Centrale Jury” te Brussel ondergaan.’¹⁶⁶

In 1960 schrijft Massart: ‘De overgang van het middelbaar naar het hoger onderwijs wordt geregeld bij de wet op de toekenning van academische graden. Wij moeten teruggaan naar 1890 - of nauwkeuriger - naar de organieke wet op het hoger onderwijs, de wet van 10 april 1890, aangevuld met die van 3 juli 1891, waarvan de geest die door de voorschriften betreffende de overgang van middelbaar naar hoger onderwijs heeft bepaald, ook in de volgende wet (die van 21 mei 1929) is levend gebleven. (...). De nieuwe wet van 10 april bracht ook iets meer dan de reeds traditie geworden afwisseling van toelatingsexamen en getuigschrift. Ze innoveerde in die zin, dat het regime van het getuigschrift werd verstevigd door de instelling van een *homologatiecommissie*, die een controle op de getuigschriften moet uitoefenen. Daarover handelen artikels 7, 8 en 9. De homologatiecommissie is, door alle wijzigingen van alle volgende wetten heen, tot op onze dagen als instelling gehandhaafd. In 1890 scheen de invoering van het getuigschrift ten volle te beantwoorden aan de bedoeling die men op ‘t oog had, namelijk:

- a. de kandidaten te verplichten de humaniora met vrucht te voltooien;
- b. bijgevolg het universitair onderwijs een behoorlijk intellectueel peil te verschaffen;
- c. de vrijheid van onderwijs te eerbiedigen, aangezien de onderwijsinrichtingen de zorg werd overgelaten om de getuigschriften af te leveren’¹⁶⁷

Het is echter niet omdat deze wet van 1890, mits een aantal aanpassingen, standhield tot 1964, dat niets veranderde aan de dagelijks praktijk gedurende 70 jaar. Met de Eerste Wereldoorlog ging de kwaliteit van het middelbaar onderwijs danig achteruit en in 1920 was de socialistische minister Destrée voorstander van een expliciete toelatingsproef. Kandidaat-studenten dienden bijgevolg niet alleen over een gehomologeerd getuigschrift te beschikken, maar eveneens moesten ze slagen in een ‘maturiteitsexamen’ aan de universiteit. Hoewel dit voorstel van tafel geveegd werd - het verleden had immers bewezen dat een dergelijke proef het ‘geheugen’ en niet het ‘verstand’ van de kandidaat-student testte - dienden bestaande misbruiken in de context van de commissie die gehomologeerde getuigschriften uitreikte, aan banden worden gelegd. Verschillende alternatieven werden voorgesteld, weinige werden tot uitvoer gebracht. Ondertussen

---

¹⁶⁶ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG*, Gent, Archief RUG, 1982, p. 27.

¹⁶⁷ MASSART, L., LAMBRECHTS, P., DELVA, W. e.a., *Het probleem van de overgang van middelbaar naar hoger onderwijs*, Gent, Rijksuniversiteit Gent, 1960, p 174-175.

toonde de realiteit aan dat vele studenten niet slaagden aan de universiteit en bovendien was sinds 1890 Grieks-Latijn 'zowat de enige voorbereidingsweg naar de universiteit geworden'.¹⁶⁸ Deze opleiding mocht dan wel het 'humanistische ideaal' hoog in het vaandel dragen, ze was bezwaarlijk de gepaste voorbereiding op een inhoudelijk wijzigende universitaire richting in de wetenschappen.

De wet van 1890 had niet alleen de bedoeling de toegang en kwaliteit van het hoger onderwijs te determineren, maar wilde ook 'universitair geschoolde leraars voor het hoger middelbaar onderwijs opleiden waardoor er een doorstroming tussen wetenschappelijke vorming en professionele activiteit zou worden tot stand gebracht.'¹⁶⁹

Naast een ideologische tegenstelling tussen katholieken en liberalen, speelden andere maatschappelijke factoren mee. Zolang (sociaal-)economisch geen nood was aan meer universitair geschoolden uit de exact wetenschappelijke en andere richtingen, volstond het diploma van Grieks-Latijn. Het is dan ook na de Eerste Wereldoorlog en zeker na de Tweede Wereldoorlog dat het in Vlaanderen nodig werd geacht de voorbereiding in het secundair onderwijs in te passen op het tertiair onderwijs. Er ontstond een waaier aan nieuwe mogelijkheden, die beter voorbereidden op de groeiende diensteneconomie, waaronder onderwijs, en technocratisering binnen de ambtenarenpraktijk die België kende na WO II.

Ook voor de studie aan het H.I.L.O, die een curriculum had, dat gebaseerd was op de opleiding geneeskunde, was Grieks-Latijn niet de enige gunstige voorbereiding. In 1946 werd de opleiding Latijn-Wetenschappen ingericht, om te voldoen aan een goede en geschikte vooropleiding tot hoger onderwijs. 'Met het Besluit van de Regent van 30 augustus 1946 werd de proef over het Grieks voor leerlingen uit de Latijn-Wiskunde afgeschaft indien ze 'wensten te worden toegelaten tot de examens van kandidaat in de wetenschappen voor de groepen van scheikundige wetenschappen, van de aardkunde en delfstofkundige wetenschappen, van de aardrijkskundige wetenschappen, van de veeartsenijkunde en de artsenijkunde, of van de kandidaat in de natuur- en geneeskundige wetenschappen.'¹⁷⁰ 'Voor een meer ingrijpende wijziging ter zake bleken de geesten nog niet voldoende gesensibiliseerd. Pas in het kader van de algemene

---

¹⁶⁸ DEPAEPE, M. 'De toelatingsvoorwaarden tot de universiteit in België', in: *Onze Alma Mater*, Leuven, 1985, nr. 2, p. 143.

¹⁶⁹ DE PREE, P. *Eeklose studenten aan universiteit en seminarie (1817-1940)*. Kwantitatief en socio-professioneel onderzoek. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, RUG, 3 dl., 1984, p. 26.

¹⁷⁰ MASSART, L., LAMBRECHTS, P., DELVA, W. e.a. *Het probleem van de overgang van middelbaar naar hoger onderwijs*, Gent, Rijksuniversiteit Gent, 1960, p 176.

democratiseringbeweging die zich vanaf het midden van de jaren vijftig manifesteerde, zou de toegang tot de universiteit worden verbreed.’¹⁷¹

Vanuit christendemocratische hoek kwam na 1945 het voorstel om ook leerlingen uit het technisch onderwijs en de moderne humaniora een getuigschrift te verschaffen dat een entree betekende tot universitair onderwijs. In 1958 werd bij Koninklijk Besluit aan de leerlingen van de ‘lagere cyclus van het technisch onderwijs de mogelijkheid geboden naar de lagere cyclus van de humaniora over te stappen, zonder dat de homologatie van hun diploma hierdoor in het gedrang kwam’.¹⁷²

De wetgeving van na 1958 valt buiten onze periode. We zagen dat gedurende 50 jaar beleidsmakers de opleiding de kwaliteit van het secundair onderwijs lieten aansluiten op het hoger onderwijs, volgens de noden van veranderende en nieuwe opleidingen, die een uitdrukking waren van een veranderende maatschappij.

Nadat we het probleem van de overgang van secundair naar tertiair onderwijs schetsten, gaan we in dit hoofdstuk ten slotte dieper in op de specifieke organisatie van het middelbaar onderwijs. Zo kunnen we de gegevens over secundaire schoolloopbaan van de studenten, vermeld op de inschrijvingspapieren, plaatsen. De wet van 1890 besliste niet enkel over de toelatingsvoorwaarden tot het hoger universitair onderwijs, maar eveneens over de organisatie van het secundair onderwijs. ‘De structuur van het onderwijs zag eruit als volgt:

- de oude humaniora die uit twee afdelingen bestond: de Grieks-Latijnse afdeling met de nadruk op de literaire vakken en de Latijnse afdeling met de nadruk op de wetenschappelijke vakken.
- De moderne humaniora die eveneens in twee afdelingen gesplitst werd: de wetenschappelijke sectie en de handels-industriële sectie. Deze afdeling poogde leerlingen een opleiding te schenken, die beantwoordde aan de snel evoluerende maatschappij’¹⁷³ Eén basisvereiste om een ‘gehomologeerd’ getuigschrift te bekomen, was dat de volledige cyclus van de humaniora werd afgelegd.

In 1928 wijzigde deze wet enigszins; hij maakte een markanter onderscheid tussen de oude humaniora, i.e. Grieks-Latijn en Latijn gecombineerd met wetenschappelijke vakken, en de nieuwe humaniora, i.e. een wetenschappelijke en handelssectie.

---

¹⁷¹ DEPAEPE, M. ‘De toelatingsvoorwaarden tot de universiteit in België’, in: *Onze Alma Mater*, Leuven, 1985, nr. 2, p. 144.

¹⁷² *Ibid.*, p. 145.

¹⁷³ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit*, Gent, Archief RUG, 1987, p. 97.

2.2 De regelgeving over en toelatingsvoorwaarden tot het H.I.L.O.

Binnen de regelingen omtrent de toegang tot universitair onderwijs, nam het Hoger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding samen met het H.I.K.O.¹⁷⁴ en de Hogere School voor Handels- en Economische Wetenschappen een specifieke plaats in, met hun eigen hoedanigheid en specifieke laagdrempelige toelatingsvoorwaarden in vergelijking met andere universitaire studies. Het heet dat vooral meisjes, die minder kansen kregen dan jongens om het secundair onderwijs te voleinden, daar gebruik van maakten. Wie er niet aan wilde deelnemen (i.e. aan de proeven ingesteld door de examencommissie te Brussel, die gehomologeerde getuigschriften uitreikte, *nvda*), kon nog via andere wegen naar de universiteit, maar met een beperkte studiekeuze: de toelatingsproef die studenten toeliet tot het H.I.L.O., het H.I.K.O. en de Hogere Handelsschool.¹⁷⁵

Het studieprogramma en in relatie daarmee ook de toelatingsvoorwaarden en de soort en de status van het diploma ‘licentiaat in de lichamelijke opvoeding’ wijzigde regelmatig. Om het archiefmateriaal met betrekking tot de vooropleiding te kunnen interpreteren, dienen we op de hoogte te zijn van een wettelijk kader dat de opleiding tot licentiaat L.O. regelde. Wat volgt, is een schets van de toelatingsvoorwaarden, het curriculum en het diploma L.O. en hun evoluties.

Ten gevolge van een koninklijk besluit van 30 juni 1908 werd het H.I.L.O. verbonden aan de faculteit geneeskunde. Het instituut diende volgens dat besluit ‘toekomstige leeraars te vormen in de Lichamelijke Opvoeding; de kennis te vervolledigen, voor wat de praktische gezondheidsleer aangaat, van dezen die een opvoedende betrekking verlangen; de spelen en het sport, die de universitaire jeugd opwekken ontwikkelen in zoover zij in betrekking staan met de algemeene opvoeding’.¹⁷⁶

Het onderwijs aan het HILO verliep over drie studiejaar, waaronder twee kandidatuursjaren en een laatste licentiejaar. Daarna kon de graad van doctor behaald worden. Om de opleiding lichamelijke opvoeding aan te vatten, diende de potentiële student drager te zijn een diploma of getuigschrift. De voorwaarden waaraan een student moest voldoen, gepubliceerd in ‘Hooger Instituut voor Lichamelijke opvoeding’, waren:

---

¹⁷⁴ Het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde.

¹⁷⁵ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG*, Gent, Archief RUG, 1982, p. 29.

¹⁷⁶ RUG, *Hoger Instituut voor Lichamelijke opvoeding, aangehecht bij de faculteit van Geneeskunde*, RUG, Wetteren, 1928.

‘a: Drager zijn van een der gehomologeerde getuigschriften van middelbare studiën, voorzien in de artikels 5-7 der wet van 10 April 1890 – 3 Juli 1891 op de collatie van academische graden en het programma der universitaire examens, of, bij gebrek aan dit getuigschrift, met voldoening een der voorbereidende proeven ondergaan hebben welke bepaald zijn in artikel 10 en 12 van bovenvermelde wet.

b: een universitair diploma of getuigschrift bekomen hebben of een daaraan gelijkgestelden titel.

c: drager zijn van een diploma van aangenomen leeraar van het middelbaar onderwijs of van het lager onderwijs en

d: drager zijn van een uitgangsdiploma eener handelsafdeeling van moderne humaniora, afgeleverd door een rijksatheneum, een handelscollege of een vrije instelling van dezelfde graad, of bij gebrek van dit diploma, met voldoening eene proef afgelegd hebben voor een examen-jury, over de volgende stof: ...’¹⁷⁷

De inhoud van de leerstof voor de “examen-jury” betrof algemene onderwerpen in inhoudelijk verband met het curriculum van de ‘oude humaniora’, zijnde geschiedenis, aardrijkskunde, rekenkunde, meetkunde, stekunde en ‘Vlaamsche en Fransche’ taal.

Het toelatingsexamen voor het H.I.L.O. kostte 115 frank en 15 frank voor de ‘portier der zaal’. De kandidaat-student L.O. diende naast houder te zijn van het juiste diploma of getuigschrift, een bepaald bedrag inschrijvingsgeld betalen. Dit bedroeg 30 frank. Dit bedrag verbond de student aan de universiteit. Daarboven kwam het bedrag van 600 frank, voor de inschrijving der leergangen. ‘De leerling, ingeschreven op het register der studenten, moet ene algemeene inschrijving nemen op al de leergangen betrekking hebbende op de stof waarover hij een examen verlangt af te leggen.’¹⁷⁸ Verder werd 150 frank examengeld gevraagd en opnieuw 30 frank voor de portiers. Het totale inschrijvingsgeld van 180 frank gold voor zowel de eerste al de tweede zitting. Met andere woorden studenten die niet slaagden in eerste zitting, mochten zich ‘gratis’ opnieuw aanmelden in tweede zitting. Het spreekt voor zich dat het gevorderde bedrag voor het toelatingsexamen een euvel kon zijn voor de kandidaat-student die over geen gehomologeerd getuigschrift beschikte, maar dit konden we niet nagaan. In welke mate werd wel gebruikgemaakt van deze specifieke toelatingsvoorwaarden? Hoeveel

---

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ *Ibid.*

onderwijzers studeerden af? Hoeveel mensen maakten gebruik van het ‘examen d’admission’ en waren dat inderdaad vooral vrouwen?

De theoretische toelatingsvoorwaarden tot het H.I.L.O. gaven aan ruimere groepen de gelegenheid om studies L.O. met vrucht te beëindigen, doch dit lokte geenszins de grote massa. Het niet vereist zijn van een humanioradiploma zou later nog gebruikt worden als argument om het wetenschappelijke niveau van het instituut te minimaliseren.¹⁷⁹ De toelatingsvoorwaarden waren dan wel specifiek, maar wat betreft het leerplan van het H.I.L.O. stellen we vooral de invloed vast van de opleiding geneeskunde. Immers, het H.I.L.O. werd verbonden aan de faculteit geneeskunde en ook de oprichters van het instituut waren geneesheren. Zestig jaar lang zal de theoretische, geneeskundige inslag een stempel drukken op de opleiding. Al heette in sommige kringen de studie L.O. niet zwaar te zijn, ze was dat zeker (we verwijzen naar de vakinhouden ter referentie, zie infra). Er is wel een culturele verklaring voor de onderschatting. Immers, was de toegang tot de opleiding geneeskunde weggelegd voor enkelingen, voor de opleiding L.O. was dat niet het geval. Bijgevolg bezat ook het diploma L.O. een mindere status. Bovendien voegen we voor de volledigheid eraan toe dat de opleiding L.O. een driejarige vorming betrof, terwijl artsen zeven jaar te studeren hadden.

Hier volgt een overzicht van de vakken zoals bij de oprichting in 1908 verklaard.

Kandidatuur 1 of 1ste proef

- Beginselen der proefondervindelijke natuurkunde
- Beginselen der menselijke ontleedkunde
- Beginselen der verrichtingsleer met scheikundige toepassingen
- Gezondheidsleer
- Beginselen der opvoedkunde en methodeleer der lichamelijke opvoeding
- Praktijk der gymnastiek
- Toepassingsoefeningen

Kandidatuur 2 of 2de proef

- Beginselen der wijsbegeerte
- Zielkunde
- Beginselen der menselijke ontleedkunde
- Gezondheidsleer

---

¹⁷⁹ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Archief RUG, p. 9.

- Ontleding en mechanisme der bewegingen
- Theorie der lichamelijke opvoedkunde
- Praktijk der gymnastiek
- Toepassingsoefeningen en gymnastiek der orthopedagogische vorming

Licentiaat

- Menselijke ontleedkunde
- Menselijke verrichtingsleer
- Onderwijskunst
- Beginselen der elektro- en hydrologie
- Toepassingsoefeningen
- Keuzevak ('om de algemeene ontwikkeling van den candidaat te beoordeelen'), waaronder geschiedenis, letterkunde, staathuishoudkunde en geschiedenis van de opvoedkunde en methodeleer.
- Scriptie¹⁸⁰

Doctoraat

Om te promoveren tot doctor in de lichamelijke opvoeding moest men een verhandeling schrijven over een onderwerp, dat geen deel uitmaakte van de examenstof voor het licentiaatsdiploma. De graad 'doctor' kan niet vroeger bekomen worden dan twee jaar na het behalen van het diploma van 'licentiaat'.¹⁸¹

Hij programma van het H.I.L.O. wijzigde het in de loop der tijd. Het instituut was nieuw en pril en in een onzekere aanvangsfase diende het zich te oriënteren en te legitimeren. Het deed dat op basis van de Zweeds medische methode. Tot 1918 was de studie 'vooral natuurwetenschappelijk en medisch georiënteerd'.¹⁸² In 1923 trad een eerste wijziging op en verschillende werden vakken vertaald naar het Nederlands, wat hevige reacties teweegbracht binnen het instituut. Het programma echter, bleef zo goed als ongewijzigd. Het is pas met het KB van 1931 dat een noemenswaardige inhoudelijke wijziging optrad inzake programmaoriëntering:

---

¹⁸⁰ Vakken worden hier in het Nederlands voorgesteld, maar werden tot 1923 strikt en tot 1930 deels in het Frans onderwezen.

¹⁸¹ *Hoger Instituut voor Lichamelijke opvoeding, aangehecht bij de faculteit van Geneeskunde, Wetteren, RUG, 1928, geen paginering.*

¹⁸² LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG, Gent, Archief RUG, p. 39.*

1. 'De studenten dienden nu drie kandidaturen geneeskunde te volgen. Dit betekende dat zij niet meer behoorden tot het H.I.L.O., maar tot de studierichting geneeskunde.
2. Als houder van het kandidaatsdiploma in de geneeskunde kwam de student op het H.I.L.O. nog alleen de enige licentie in de lichamelijke opvoeding volgen.
3. Na het behalen van de licentie kon een doctoraatsproefschrift ingediend worden.
4. De aggregatie voor het Hoger Middelbaar Onderwijs werd ingericht.'¹⁸³

Wegens bovenstaande voorwaarden veranderde de kwaliteit van de studenten aan het H.I.L.O.: het waren vooral geneesheren die aansluitend bij hun studies nog een eenjarige opleiding L.O. volgden (zie ook hoofdstuk III: sociale afkomst van licentiaten L.O.). Wat de vooropleiding in het secundair onderwijs voor de periode 1932-1942 aangaat, is het bijgevolg vanzelfsprekend dat studenten in dat decennium uit de studierichting kwam die toegang verleende tot de studies geneeskunde. Dit was de klassieke humaniora. Verder moest de kandidaat-student een gehomologeerd getuigschrift behalen, in navolging van de wet van 1890. We toetsen deze wetbepalingen verder aan de het archiefmateriaal en gaan na in hoeverre de praktijk strookte met de theorie.

In 1942 werd de opleiding aan het H.I.L.O. voor een tweede keer grondig gewijzigd. Met deze wijziging werden twee kandidatuurs- en twee licentie jaren ingebouwd. De kandidaten of doctors in de geneeskunde konden eveneens licentiaat in de L.O. worden, maar werden niet toegelaten tot de aggregatie.¹⁸⁴ Voor een opvallende programmawijziging die aandacht had voor sport, recreatie ten nadele van natuurwetenschappelijk gymnastiekonderwijs, is het wachten tot de jaren 1960 en 1980, decennia die buiten onze onderzoeksperiode vallen.¹⁸⁵ Zeker tot 1958 bleef het H.I.L.O. medisch en theoretisch georiënteerd.

---

¹⁸³ *Ibid.*, p. 41.

¹⁸⁴ *Ibid.*, p. 43.

¹⁸⁵ Voor meer informatie over de inhoud van de vakken en de programmawijzigingen verwijzen we naar LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Archief RUG, 100 p.

3. Het bronnenmateriaal

3.1 Inleiding

Aangezien in 1931-1932 en in 1942 een programmahervorming doorgevoerd werd en dus ook de toelatingsvoorwaarden grondig gewijzigd werden, hanteren we voor dit hoofdstuk zoals gezegd drie periodes die niet samenvallen met de periodes die in andere hoofdstukken aangehouden worden.

Naast het duiden van de vooropleidingen van de licentiaten in relatie met toelatingsvoorwaarden aan de hand van archiefresultaten, schenken we dit in dit hoofdstuk aandacht aan de secundaire scholen waaruit de licentiaten lichamelijke opvoeding kwamen. Vermoedelijk was niet enkel de kwaliteit van de vooropleiding in de eerste plaats een vereiste en in de tweede plaats een motivatie voor de studie L.O., maar speelde het soort school eveneens een rol in de rekrutering van studenten L.O. De school creëerde een sociale gemeenschap, waar leerlingen en leraars elkaar dialectisch beïnvloedden en stimuleerden in keuzes en acties.

Ten slotte: de drie periodes worden apart behandeld en geëvalueerd in verband met frappante vaststellingen voor die periode. In het hoofdstuk over de laatste periode vervagen de periodegrenzen, waardoor we tot syntheses en algemene vaststellingen konden komen.

3.2 De periode 1908-1932: van het ‘examen d’admission’ tot licentiaat

Uit welke middelbare scholen kwamen de licentiaten? En welk verschil onderkennen we wat betreft vooropleiding?

→ Officieel onderwijs

School	Plaats	#
Koninklijk Atheneum	Antwerpen	1
Rijksnormaalschool	Gent	4
Koninklijk Atheneum	Gent	3
Meisjesatheneum	Gent	1
Rijksnormaalschool	Lier	1
TOTAAL		10

→ Niet nader bepaald

School	Plaats	#
Normaalschool	Porto	1
Private studies		1
TOTAAL		2

→ Vrij onderwijs

School	Plaats	#
O.L.V. ten Doorn	Eeklo	2
Karel de Kerchove-instituut	Gent	1
College	Kortrijk	1
TOTAAL		4

Tabel 1: overzicht van secundaire scholen van licentiaten L.O. 1908-1932

Van 16 van de 62 licentiaten tussen 1908-1932 weten we uit welke school zij kwamen. Dat is slechts 25 procent en dus bezwaarlijk representatief voor deze periode. Het springt wel in het oog dat 10 van die 16 (62%) officieel onderwijs genoten. Dit overwicht is enigszins logisch, daar de Gentse universiteit een rijksinstelling was. Vooral de zeven studenten uit rijksnormaalscholen hebben een belangrijk aandeel in die 16. De toelatingsvoorwaarde waardoor mensen die ‘drager waren van een diploma van aangenomen leraar van het middelbaar onderwijs of van het lager onderwijs’ konden starten in het H.I.L.O., blijkt zijn effect te hebben gehad in de praktijk. Zeker tien leraars namen die kans te baat om een universitair diploma te behalen. Het gaat om Albert Bollanssée, die afstudeerde in 1911. Hij was ‘professeur à l’école moyenne de l’Etat à Bruges’. Octave Pirson, eveneens gediplomeerd in 1911, was ‘instituteur diplômé de l’école agrée de Carlsbourg’, Benoit Van Driessche gaf les als leraar in Ronse, Gaston Van Hecke ‘portais d’un diplome l’instituteur de l’école’ en Norbert Duvinage beschikte over een diploma van ‘instituteur primaire.’¹⁸⁶

De overige drie uit de groep der leraars waren vrouwen. Het O.L.V. ten Doorn in Eeklo stond bekend als ‘kweekschool’ voor vrouwelijke studenten aan de universiteit. ‘Ten Doorn’ voorzag vanaf 1886 in een normaalonderwijs voor onderwijzeressen en vanaf 1895 in regentessenstudies¹⁸⁷. In die context studeerde Irene Van der Bracht aanvankelijk voor onderwijzeres en greep ook zij later de speciale toelatingsvoorwaarde voor onderwijzers aan om aan het H.I.L.O. te studeren. En met succes: Van der bracht schopte het tot hoogleraar L.O. Op het studie- en loopbaanparcours van Marie Heymans gingen we reeds in (hoofdstuk III: sociale afkomst). Na haar normaalstudies aan het O.L.V. ten Doorn, werd zij verpleegster, licentiaat L.O. en arts. Andere vrouwen die studies volmaakten in het normaalonderwijs waren Henriette Raes, Jeanne Verheylezoon en Egide Carré. Raes studeerde aan het ‘Athenée de jeunes filles’ en behaalde met de

¹⁸⁶ AUG, Inschrijvingsregisters, 4A4/1.

¹⁸⁷ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG*, Gent, Archief RUG, 1982, p. 26.

grootste onderscheiding het diploma van kinderverzorgster aan de regentessenafdeling.¹⁸⁸ Jeanne Verheylezoon kreeg haar opleiding aan de rijksnormaalschool in Gent en Egide Carré aan het gelijknamige instituut in Lier. Deze laatste studente sloot de periode 1908-1932 af. Zij werd doctor in de lichamelijke opvoeding in 1936. Na haar zwijgen de bronnen over voormalige leraars die het H.I.L.O. met een diploma verlaten.

Het is de sectie leraren uit het officieel onderwijs die het totale aantal studenten uit het officieel onderwijs omhoog krikte. De vaak geponeerde stelling dat in het officieel secundair onderwijs een L.O.-gezind klimaat heerste, vraagt voor deze periode enige commentaar. Het lijkt erop dat sommige leraren met voorliefde voor het vak lichamelijke opvoeding de speciale toelatingsvoorwaarde aangrepen om verder te studeren aan het H.I.L.O.

We gaan nog kort in op de situatie van Laura De Guchtenare. Zij voltooide haar studie L.O. in 1929. Ondanks onderwijs aan een Engelse school, een Gentse stadsschool, een Gentse vrije school en private studies, trad zij pas via een toelatingsproef binnen in het H.I.L.O. Vermoedelijk wilde zij koste wat kost een gehomologeerd getuigschrift van het middelbaar humanioraonderwijs behalen om hogere studies te kunnen aanvatten. Ze slaagde er echter niet in en werd zo verplicht om een toelatingsproef af te leggen.

Een slotvaststelling op basis van bovenstaande tabel is dat vooral Gentse scholen licentiaten afleveren. Dit hoeft ons niet te verwonderen, wegens de resultaten uit het hoofdstuk over geografische spreiding. De Gentse studenten liepen school in Gentse instellingen. De bewering dat vooral studenten uit grote, stedelijke scholen afstudeerden, gaat op. We hebben echter te weinig gegevens om sluitende conclusies te trekken. Bovendien gaat het hier om Gentenaars, die in hun stad van middelbare studies hogere studies konden aanvatten.

Volgende tabel gaat dieper in op de hoedanigheid van de vooropleidingen. Ze geeft de opleidingen/beroepen weer zoals we ze vonden op de inschrijvingspapieren.¹⁸⁹

---

¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 207.

¹⁸⁹ Enkel de 'bediende' vonden we in SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG*, Gent, Archief RUG, 1982, p. 43. Het gaat om Melanie Lorein.

Vooropleiding/beroep	#
Bediende	1
Leraar	10
Militair	2
Geneesheer	3
Toegangsexamen	12
Kandidatuur Letteren en Wijsbegeerte	1
Kandidaat in de Natuur- en geneeskundige Wetenschappen	2
TOTAAL	31

Tabel 2: vooropleiding of gewezen beroep van licentiaten L.O. tussen 1908-1932

Van 30 licentiaten weten we zeker welke vooropleiding zij genoten (de groep leraars werden reeds besproken), voor de andere 32 studenten bleef het koffiedik kijken: volbrachten die hun middelbare studies of slaagden zij voor de toelatingsproef aan het H.I.L.O.? De leeftijd van studenten bracht geen soelaas: het is niet omdat iemand 18 jaar of ouder was bij inschrijving aan het H.I.L.O., dat hij of zij sowieso een gehomologeerd getuigschrift middelbaar onderwijs bezat. Bovendien is de wetgeving - die voorzag dat de student zonder diploma van de humaniora, maar mits een toelatingsproef kon starten aan het H.I.L.O. - herhaaldelijk toegepast in de eerste periode. Dat zou er kunnen op wijzen dat de studenten vroegtijdig de middelbare school verlieten en pas later opnieuw gingen studeren aan het H.I.L.O. of dat zij op 18-jarige leeftijd de school verlieten, maar zonder getuigschrift.

Volgens onze gegevens startten 12 van de 30 licentiaten hun loopbaan via een toelatingsproef, wat betekent dat de proef relatief toereikend was en dat diezelfde studenten over voldoende intellectuele bagage beschikten om te slagen. Vooral meisjes zouden gebruik gemaakt hebben van die toelatingsproef, omdat zij minder kansen kregen tot het behalen van een gehomologeerd getuigschrift middelbaar onderwijs en bijgevolg minder mogelijkheden hadden tot universitaire studies. Dit wordt in deze casus bevestigd: acht van de 12 licentiaten die startten aan de hand van een toelatingsproef, waren vrouwelijk. Tussen 1914 en 1932 studeerden 17 studentes af; ongeveer de helft van hen werd toegelaten aan het instituut via een 'examen d'admission'.

Behandelen we de groep artsen, dan vinden ten eerste Charles Van Meenen (op wie we ingingen in het vorige hoofdstuk III over sociale afkomst) en ten tweede Gustave Schepens. Hij volbracht zijn studies L.O. tegelijkertijd met die van geneeskunde.

De student uit de ‘philosophie et lettres’ was Robert Verbeke. Hij verliet tijdens zijn eerste academiejaar aan de letterenfaculteit om aan het H.I.L.O. te studeren en slaagde nog datzelfde jaar, in 1909-1910.

De twee militairen waren De Vos Jules en Mayné Raymond, die ‘secrétaire du district de gendarmerie’ in Marche was. Hun motivatie om L.O. te studeren, moet gezocht worden in de stevige opleiding gymnastiek aan het H.I.L.O. Zij moeten reeds een gehomologeerd getuigschrift gehad hebben of hadden eerder universitaire studies afgerond.

Ten slotte de twee studenten die via de kandidaturen natuur- en geneeskundige wetenschappen naar het H.I.L.O. gingen, waren Frederic De Witte en Marie Heymans. In hun latere beroepsleven oefende ze het beroep van arts uit.

3.3 De periode 1932-1942: de Griekse opleiding bereidde voor op geneeskunde ¹⁹⁰

→ Officieel onderwijs

School	Plaats	#
Atheneum	Aalst	1
Atheneum	Antwerpen	3
Atheneum	Gent	1
Atheneum	Oostende	1
TOTAAL		6

→ Vrij onderwijs

School	Plaats	#
College	Dendermonde	1
Sint-Barbaracollege	Gent	2
College	Kotrijk	2
Onze-lieve-Vrouwecollege	Oudenaarde	1
Bisschoppelijk College	Veurne	1
TOTAAL		7

Tabel 3: overzicht van secundaire scholen van licentiaten tussen 1932-1942

Voor deze periode tekenden we 13 secundaire scholen op. Van 18 studenten stond geen school of andere informatie in verband met de vooropleiding ingevuld. Onze interpretaties zijn gebaseerd op 41% van de totale populair. Dit neemt niet weg dat we voorzichtig naar enkele conclusies trachten.

¹⁹⁰ De studenten die in deze periode afstudeerden maar nog volgens het oude stelsel, werden in de vorige periode opgenomen. Verder studeerden pas vanaf 1944 studenten af in het nieuwe systeem met twee licenties; de licentiaten tot en met het afstudeerjaar 1943 werden dus eveneens opgenomen in de periode 1932-1942.

Een eerste vaststelling is dat relatief weinig studenten afstudeerden. Kunnen we deze vaststelling verklaren?

In tegenstelling tot de vorige periode kwamen tijdens deze periode zo goed als evenveel licentiaten uit een officiële school als een vrije school.¹⁹¹ Is deze evolutie ten opzichte van 1908-1932 te verklaren? Een deel van de verklaring dient zeker gezocht te worden in het feit dat tijdens deze periode de toelatingsvoorwaarden veranderden - zie supra – en bijgevolg geen leraars uit officieel rijksnormaalonderwijs naar het H.I.L.O. trokken. Een ander deel van de verklaring betreft de gewijzigde vooropleiding van licentiaten L.O.:

het licentiaatsdiploma was alleen weggelegd voor (toekomstige) geneesheren. In onze casus hadden alle geneesheren een studie Grieks achter de kiezen en tot laat in de vorige eeuw heette Grieks-Latijn dé koploper te zijn als voorbereiding tot de studies geneeskunde. En, de klassieke opleiding was het paradepaardje van katholieke secundaire instellingen. Over het gepropageerde ‘humanistisch ideaal’ vonden we een voorbeeld bij het Gentse Sint-Barbaracollege, dat twee dokters in de geneeskunde en licentiaten L.O. voortbracht tussen 1932 en 1942, maar nadien geen rol van betekenis meer speelde in het aantal afgestudeerde licentiaten: ‘Het college is altijd allereerst een “denkschool” geweest. Deze vaststelling mag geenszins geïnterpreteerd worden als een uitsluiting van muzische of technologische vorming of lichamelijke ontwikkeling. Maar de strikte schooltijd is uitermate beperkt en een school kan niet terzelfder tijd op ieder domein even grondig inwerken. Ze was genoodzaakt te kiezen, iedere andere weg loopt dood in oppervlakkigheid of dilettantisme.’¹⁹² Deze woorden legitimeren uiteraard de schoolwerking en –visie, maar illustreren anderzijds treffend op ongenueanceerde wijze verschillen tussen atheneae en colleges op allerlei vlakken, waarop in dit hoofdstuk en hoofdstuk IV wordt ingegaan. Aan het Sint-Barbaracollege had men destijds wel aandacht voor sport en L.O., maar de aandacht die er was, betrof middagsport of buitenschoolse activiteiten. ‘Op andere domeinen kan ze zich overigens door allerlei na- of buitenschoolse organisaties voor vrijetijdsbesteding laten bijstaan’, lezen we verder.¹⁹³ Een confirmatie van de katholieke ‘denkschool’ vonden we bij een mondelinge getuige:

---

¹⁹¹ Dat volgens dit overzicht één licentiaat meer uit het vrij onderwijs kwam, heeft weinig betekenis, daar het overzicht onvolledig is.

¹⁹² DE BAERE, P., DE GRAUWE, L. e.a., *150 jaar Sint-Barbaracollege Gent, 1833-1983*, Gent, Vanderghote, 1983, p. 13.

¹⁹³ *Ibid.*

'Naar verluidt stond men in athenea meer open voor L.O., die werkelijk geïntegreerd werd in de lessenroosters,, terwijl de vrije scholen meer middagsport organiseerden?'

*Jaja, wij hadden ook in het rijksonderwijs twee of drie uur lichamelijke opvoeding en in het vrij onderwijs hadden ze maar één uurtje. En wij hadden ook de woensdagnamiddag een sportnamiddag dat wij er met bepaalde leerlingen op uit trokken voor bepaalde schoolcompetities. Maar in de colleges, dat waren de klassieke studies hé. Dat was tijdens mijn loopbaan ja. Nu is dat veel verminderd.'*¹⁹⁴

In de volgende alinea's interpreteren we het bronnenmateriaal op basis van reeds geponeerde theses uit hoofdstuk 3.3

Alfred Gevaert kwam uit het college te Oudenaarde en startte zijn opleiding tot arts aan de K.U.L. Hier speelde een ideologische keuze. Dat de student later overstapte naar de RUG, kan een opportunistische actie geweest zijn. Gevaert slaagde in 1926 niet voor zijn eerste doctoraatsjaar aan de K.U.L. en deed de studie over in het academiejaar 1926-1927 aan dezelfde universiteit, maar begon te Gent tegelijk zijn tweede doctoraatsjaar. Eén jaar later volgde Gevaert integraal les aan de RUG. Speelde de verschillende moeilijkheidsgraad van cursussen een rol?

Marcel De Grootes keuze voor Gent bleek er eveneens een van praktische aard: hij werd geneesheer te Leuven - hij woonde in Destelbergen. De keuze voor Leuven was er vermoedelijk een van ideologische aard, en trok later een jaar naar Gent om licentiaat L.O. te worden. Immers, in de jaren 1930 kon men enkel te Gent (Nederlands) of Luik (Franstalig) L.O. volgen, er was geen andere keuze dan die voor het rijksonderwijs. De voorkeur voor de RUG was slechts een tweederangskeuze. Aanvankelijk studeerden twee van de zeven studenten die uit het vrij onderwijs kwamen (figuur 3) aan de katholieke Leuvense universiteit.

Mogelijk speelde naast en in verband met wijsgerige idealen eveneens een taalkwestie mee in de universiteitskeuze, die dan wel ideologisch dan wel pragmatisch kon aangewend worden. Hoewel de Leuvense Universiteit in 1911 en dus vroeger dan de RUG startte met cursussen deels in het Nederlands aan te bieden, vernederlandste de Gentse instelling definitief in 1930, en is het in Leuven wachten tot 1968, met de splitsing in een Vlaamse en Franstalige universiteit. Aan de hand van de vermelding van het stelsel van voorkeur op de inschrijvingspapieren uit de jaren 1920, kunnen we nagaan welke

---

¹⁹⁴ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

(onderwijs)taal de voorkeur van de student uitdroeg. Verschillende studenten die hun jeugd doorbrachten op een katholieke school, kozen voor de RUG en het ‘Vlaams Stelsel’ waardoor 2/3 van de vakken in het Nederlands onderwezen werden.¹⁹⁵ Misschien gaven zij taal de voorrang op confessie. Vlaamse katholieke studenten uit katholieke colleges kozen niet zelden voor de RUG, omwille van het feit dat deze vernederlandst was. Vooral West-Vlaamse colleges hebben een rol gespeeld in de Vlaamse eisen en bleken een broeinest van Vlaamsgezinde studenten. Maar het zou een al te grove schatting zijn te poneren dat het die studenten waren die in eind de jaren 1920 geneeskunde te Gent studeerden. Voor deze studie vonden we tussen 1923 en 1930 veertien vermeldingen van keuze voor een taalstelsel. Het ging daarbij om één ‘Frans stelsel’, de overige 13 kozen voor een ‘Vlaams Stelsel’.

Ten slotte was geografische nabijheid van de RUG een beslissende factor in de keuze voor Gent. In Gent was zowel het vrije als het officiële net aanwezig en ontwikkeld, en dus speelden ideologische overtuigingen zeker mee bij de middelbare schoolkeuze, maar leerlingen bij wie de ideologie en visie op maatschappelijke ordening minder speelden dan praktische voorkeuren, kozen later voor de RUG; die was immers als enige universitaire instelling nabij en kwaliteitsvol.

Zoals aangegeven was Grieks-Latijn de vooropleiding die studenten geneeskunde genoten hadden. Van de studenten geneeskunde die een enige licentie L.O. volbrachten, studeerden 14 Grieks-Latijn (‘Oude Humaniora’¹⁹⁶), één volgde ‘Moderne Humaniora’. Deze vaststelling is logisch te verklaren. De leerlingen begonnen voor de licentiaatsopleiding L.O. aan een studie geneeskunde, waarvoor een gehomologeerd getuigschrift nodig was. Meer, met de regeling van 1890 werd de ‘Grieks-Latijnse afdeling zowat de enige voorbereidingsweg naar de universiteit’¹⁹⁷. Studenten die wetenschappen wilden studeerden en geen Grieks-Latijn volgden, dienden een speciaal examen Grieks af te leggen; dat illustreert de situatie van Herman Molitor. Hij volgde als enige van de 14 ‘moderne humaniora’ en ging later geneeskunde studeren aan de

---

¹⁹⁵ De zogenoemde wet-Nolf uit 1923 voorzag in een taalstelsel aan de Gentse universiteit waardoor zij gesplitst werd in twee afdelingen: een Frans en een Nederlandstalig taalregime, met respectievelijk 1/3 en 2/3 Nederlandstalige vakken.

¹⁹⁶ Op de inschrijvingsregisters kwamen termen als ‘oude humaniora’, ‘volledig oudere humaniora’ en ‘Grieks-Latijn’ afwisselend voor.

¹⁹⁷ DEPAEPE, M. ‘De toelatingsvoorwaarden tot de universiteit in België’, in: *Onze Alma Mater*, Leuven, 1985, nr. 2, p. 143

Universiteit van Brussel, maar legde eerste een examen Grieks-Latijn af voor de middenjury.

Enkel kandidaten in de natuur- en geneeskundige wetenschappen¹⁹⁸ of doctors in de geneeskunde studeren aan het H.I.L.O. Zeventien studenten waren kandidaat tijdens hun licentiaatsjaar, en elf studenten behaalden hun licentiaatsdiploma als dokter. De meeste studenten voorzagen hun eenjarige opleiding L.O. tijdens het voorlaatste of laatste jaar van hun doktersopleiding. We gaan hierop uitgebreid in in hoofdstuk V, over de studieloopbaan van de studenten.

Dat het diploma aan het H.I.L.O. tussen 1932 en 1942 een inferieure status bezat ten opzichte van het doktersdiploma, behoeft geen betoog. In sommige gevallen combineerde de student zijn opleiding geneeskunde met de opleiding L.O. en cursussen criminologie en graaide hij tegelijk nog een diploma hygiënist mee. Een uitzonderlijk geval was Alfred Gevaert. Na vijf jaar Leuven en zeven jaar geneeskunde, slaagde hij te Gent als geneesheer. Later studeerde hij nog drie jaar voor hygiënist, licentiaat L.O., licentiaat opvoedkunde, criminoloog en volgde nog afzonderlijke cursussen radiologie, profylaxe en geneeskunde. Bespeuren we hier een 'logische' paradox: enerzijds werd in deze periode het intellectuele niveau van de student lichamelijke opvoeding pro forma opgekrikt, want vanaf 1932 was een opleiding tot geneesheer en dus een vooropleiding Grieks-Latijn verplicht; anderzijds werd de opleiding tot licentiaat L.O. gedegradeerd tot aanhangsel van de opleiding geneeskunde. Kwam daarbij dat geneesheren die het licentiaatsdiploma L.O. op zak hadden in het latere beroepsleven doorgaans gebruikmaakten van het artsdiploma, waardoor de status van het diploma L.O. ver verwijderd was van het oorspronkelijke doel in 1908: professionele gymnasten en lichamelijke opvoeders opleiden.

De meeste van de zeventien kandidaten in de geneeskunde werden naast licentiaat L.O. later arts, maar sommigen zagen het diploma van arts stranden bij het licentiaatsdiploma van L.O. en stopten nadien met studeren. Ging het om studenten die bij aanvang van hun studies licentiaat L.O. wilden worden en daarvoor bijgevolg eerst drie kandidatuursjaren geneeskunde afwerkten, of betrof het studenten met een artsdiploma op het oog, die noodgedwongen een zijsprong maakten richting de studie L.O.? Nemen we de proef op de som aan de hand van de studieloopbanen; op die manier kunnen we motivaties van studenten afleiden.

---

¹⁹⁸ Zo heetten de kandidatuursjaren van de opleiding geneeskunde.

De Witte Eduard deed 7 jaar over zijn doctoraatsjaren, maar slaagde niet. Duidelijk is dat hij geneesheer wenste te worden¹⁹⁹. Ook Van Op Den Bosch Albert en Waegeman José haalden vermoedelijk hun schouders op bij mindere resultaten in de geneeskundige opleiding. Na vijf jaar volbrachten zij drie kandidatuurjaren en kozen daarna voor één licentiaatsjaar. Een voorbeeld van hen die vooraf waarschijnlijk wel gemotiveerd waren om L.O. te studeren, was Piet Van De Velde. Hij doorstond zijn drie kandidatuursjaren met brio en kon dus verdergaan voor arts, maar koos voor de opleiding L.O. Hij werd later voorzitter van De Koninklijke Aalsterse Turnkring en volgde nog afzonderlijke cursussen, waaronder basketbal. Herman Molitor is ten slotte is een vreemd geval. In het academiejaar 1942-1943 slaagde hij in zijn eerste doctoraatsjaar met onderscheiding, en haalde daarenboven het diploma L.O. en zijn aggregaat met respectievelijk grote en de grootste onderscheiding. Geen belabberde omstandigheid, dunkt me. Echter, hij staakte zijn studies in 1944, hoewel hij nog slechts twee jaar te gaan had. Mogelijks had de economische context van het prille naoorlogse België hiermee te maken, waardoor de student onmiddellijk aan de bak ging en zijn studies staakte. Voorts moet gezegd dat Molitor reeds lange tijd aan het studeren was. Hij zag zijn studies al vier jaar onderbroken wegens 'mobilisatie en oorlog tot 1940'.

Het is waarschijnlijk dat in de jaren 1930 het aantal studenten en licentiaten L.O. terugliep door de vernederlandsing. ('De voorspelling dat het aantal studenten zou teruglopen door het wegblijven van de Walen en de buitenlanders is niet onmiddellijk merkbaar. Wel valt er in de jaren '30 een terugloop van het aantal studenten op.', schreef Laporte.)²⁰⁰ Maar misschien moeten we de verklaring voor de daling eerder bij de verplichte gewijzigde vooropleiding zoeken: studenten die vlot slaagden voor hun kandidatuurjaren geneeskunde, volmaakten eerder hun doctoraatsjaren dan een eenjarige opleiding tot licentiaat L.O. aan te vatten. Slechts enkelingen met een bijzondere interesse voor L.O. trachtten tijdens een 'sabbatjaar' tussen studentenleven en latere beroepsnrdst of tijdens hun artsenstudies het licentiaatsdiploma te behalen. Het is aannemelijk dat het om studenten ging die, toen sport aan een opmars bezig was en aan professionaliseringsdrang onderhevig, het beroep van sportdokter wilden uitoefenen.

---

¹⁹⁹ In *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG* werd Eduard De Witte opgenomen in de lijst 'licentiaten in de lichamelijke opvoeding (p. 72.) Echter, hij dient opgenomen te worden in de lijst 'Bijzondere licentiaten Lichamelijke Opvoeding, voorbehouden aan de kandidaten en doctors in de geneeskunde', aangezien hij zijn kandidatuurjaren volbracht in Leuven.

²⁰⁰ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Archief RUG, p. 16.

‘De hervormers van 1931-32 hadden gehoopt dat vele toekomstige geneesheren de licentiaatsopleiding in de lichamelijke opvoeding zouden volgen. Dit gebeurde blijkbaar niet, omdat de studenten in de geneeskunde afgeschrikt werden door de cursus gymnastiek. Op voorstel van de Luikse rector werd in 1937 een systeem ingevoerd waarbij wie niet wenste een leraarsambt te vervullen, zou ontslagen worden van de licentiaatscursussen praktijk van de opvoedenden gymnastiek en de spelen en sport. (...) Kandidaten in de geneeskunde zouden nu, zonder het volgen van de praktijkvakken, licentiaat in de lichamelijke opvoeding kunnen worden.’²⁰¹

Het was gebruikelijk dat de student in de eerste zittijd slaagde voor geneeskunde en in de tweede zittijd zijn of haar diploma L.O. in de wacht sleepte. Dit zegt veel over de kwaliteit van de opleiding en de status van het diploma L.O., zeker na 1937. Maurice De Booser en Jozef Van Dystadt volgden L.O. in hun laatste doctoraatsjaar geneeskunde en slaagden voor beide opleidingen met brio. Frans Van Den Bossche slaagde in 1943 in de eerste zittijd voor zijn derde doctoraatsjaar en in de tweede zittijd vervulde hij de opleiding L.O. (grote onderscheiding) én aggregaatsopleiding (onderscheiding). Niet verwonderlijk voor studenten die ten eerste voldoende kennis hadden i.v.m. wetenschappelijke vakken die zowel in de geneeskunde als in de lichamelijke opvoeding aan bod kwamen en die ten tweede - in het geval ze geen leraarsambt wensten op te nemen - bovendien ontslagen werden van praktijkvakken die helemaal niet gemeenschappelijk, maar net eigen waren aan de L.O.-opleiding, zoals ‘praktijk van de opvoedende gymnastiek’.

Tot slot van dit hoofdstuk merken we op dat tussen 1932 en 1942 geen vrouwen afstudeerden volgens de nieuwe toelatingsvoorwaarden. ‘De reorganisatie van 1931 maakte komaf met deze gunstige voorwaarden en amper twee meisjes boden zich in de loop van tien jaar aan. Deze studies heetten zwaar te zijn.’²⁰² Deze evolutie deed zich echter niet alleen aan het H.I.L.O. en onder de vrouwelijke studentenpopulatie voor. Vanaf de jaren ’20 tot het jaar 1932 steeg het aantal vrouwelijke studenten. ‘Een plotse daling trad op na 1932 om een dieptepunt te bereiken in 1936-’37.’²⁰³ Na 1942 dienden zich aan het H.I.L.O. opnieuw vrouwen aan en studeerden ze ook af.

---

²⁰¹ *Ibid.*, p. 43.

²⁰² SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG*, Gent, Archief RUG, 1982, p. 85, op cit.

²⁰³ VANDENBILCKE, A., *Meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit*, Gent, Archief RUG, 1987, p. 61.

3.4 De periode 1942-1958: democratisering van het middelbaar onderwijs

→ Officieel onderwijs

School	Plaats	#	Vooropleiding	#
Atheneum	Aalst	1	MH: 'zonder bepaling'	1
Atheneum	Antwerpen	5	MH: Wetenschappen	1
Atheneum	Brugge	4	OH: Latijn-wiskunde	2
Atheneum	Brussel	5	OH: Latijn-Wetenschappen	2
			MH: Wetenschappen	1
Atheneum	Deurne	3	MH: Handelssectie	1
Atheneum	Gent	29	MH: 'zonder bepaling'	4
			MH: Wetenschappen	3
			MH: Handelssectie	2
			OH: Latijn-Wetenschappen	2
Atheneum	Geraardsbergen	2	MH: Wetenschappen	1
Atheneum	Halle	2	MH: Wetenschappen	2
Atheneum	Hasselt	4		
Atheneum	Hoboken	1	MH: Wetenschappen	1
Atheneum	Kortrijk	6	MH: 'zonder bepaling'	1
			MH: Wetenschappen	3
Atheneum	Laken	2	MH: Wetenschappen	1
Atheneum	Maaseik	1	MH: Wetenschappen	1
Atheneum	Oostende	12	OH: Latijn-Wetenschappen	1
			MH: Wetenschappen	2
			MH: Handelssectie	1
Atheneum	Ronse	2		
Atheneum	Sint-Niklaas	3	MH: 'zonder bepaling'	1
Atheneum	Veurne	3	MH: Wetenschappen	2
Cadettenschool	Sint-Truiden	1		
Meisjesatheneum	Antwerpen	1		
Meisjesatheneum	Mechelen	1		
Rijksnormaalschool	Gent	2		
Stedelijk Meisjesatheneum	Gent	10	MH: Handelssectie	2
TOTAAL		100		

→ Vrij onderwijs

School	Plaats	#		
College	Kortrijk	2		
Heilig Franciscus Xaveriusinstituut	Brugge	1	MH: Wetenschappen	1
Hemelsdaele	Brugge	1		
Klein-Seminarie	Sint-Niklaas	1		
Onze-Lieve-Vrouw der Engelen	Wetteren	1	MH: Wetenschappen	1
Onze-Lieve-Vrouw Lourdes	Oostakker	1	MH: 'zonder bepaling'	1
Onze-Lieve-Vrouw Presentatie	Sint-Niklaas	1		
Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn	Eeklo	1		
Onze-Lieve-Vrouwecollege	Antwerpen	1		
Onze-Lieve-Vrouwecollege	Oostende	1		

Sint-Amandusinstituut	Gent	4	MH: Wetenschappen	3
			MH: 'zonder bepaling'	1
Sint-Aloysius College	Menen	1		
Sint-Andreasinstituut	Brugge	1	MH: Wetenschappen	1
Sint-Barbaracollege	Gent	1		
Sint-Bavohumaniora	Gent	5		
Sint-Jozefscollege	Aalst	1		
Sint-Jozefscollege	Izegem	1		
Sint-Jozefscollege	Tielt	1		
Sint-Jozefscollege	Turnhout	1		
Sint-Lievenscollege	Antwerpen	1		
Sint-Lodewijkscollege	Brugge	1		
Sint-Lutgardisschool	Antwerpen	1		
Sint-Paulusinstituut	Gent	1	MH: Wetenschappen	2
Sint-Romboutscollege	Mechelen	1		
Sint-Vincentiuscollege	Eeklo	1		
TOTAAL		33		
→ Ander				
Middenjury		1		

Tabel 4: overzicht van secundaire scholen van licentiaten tussen 1942-1958 ²⁰⁴

In het tijdvak 1942-1958 kwam ten opzichte van 1932-1942 procentueel gezien opnieuw een groter aantal licentiaten uit de rijksscholen (tabel 4). In het bijzonder de athenea speelden een pertinente rol van betekenis. We beschikken niet over alle gegevens, maar de tabel is nagenoeg exhaustief. Van 18 individuen werd de middelbare school niet vermeld in de registers.

De vrije scholen maakten 24 % uit van het totaal aantal getelde middelbare scholen. Officiële scholen hadden een aandeel van 76 %. Vooral studenten uit het atheneum van Gent waren pleitbezorgers voor de lichamelijke opvoeding. Dat het Gentse studenten betrof, behoeft geen verwondering; in het hoofdstuk over geografische herkomst zagen we dat de meeste studenten uit Gent kwamen, wat te maken had met de geografische nabijheid. Bovendien telde het atheneum van Gent veel leerlingen, maar er waren nog athenea met veel leerlingen. Een steekproef uit het jaar 1944 op enkele athenea die voorkomen in onze casus toont het volgende overzicht:

²⁰⁴ 'OH' duidt op 'Oude Humaniora' en 'MH' verwijst naar 'Moderne Humaniora'.

De tweede helft van de kolom specificceert niet-Grieks-Latijnse afdelingen met het aantal studenten dat licentiaat L.O. werd. De aantallen in de eerste kolom betreffen het totale studentenaantal. Het verschil tussen beide getallen is het aantal studenten dat een Grieks-Latijnse opleiding genoot.

School	Aantal leerlingen	School	Aantal leerlingen
Atheneum Kortrijk	189	KA Gent	1027
Atheneum Ronse	197	KA Hasselt	436
KA Aalst	1175	KA Oostende	425
KA Antwerpen	1227	Meisjesatheneum Antwerpen	653
KA Brugge	411	Meisjesatheneum Gent	314
KA Brussel	880	Meisjesatheneum Mechelen	31
KA Deurne	363		

Tabel 5: schoolbevolking in België op 31 december 1944 ²⁰⁵

Het is duidelijk dat geografische nabijheid een determinant is in de 29 licentiaten uit het Gentse atheneum tussen 1942 en 1958. Het atheneum van Aalst daarentegen, dat nagenoeg even groot was als het atheneum te Gent, leverde slechts één licentiaat.

De geografische situatie zetten we reeds in een vorig hoofdstuk uiteen, maar hoe verklaren we dat 29 studenten uit het atheneum kwamen en 10 uit het meisjesatheneum enerzijds en slechts één uit het Sint-Paulusinstituut, één uit het Sint-Barbaracollege, vier uit het Sint-Amandusinstituut en vijf uit de Sint-Bavohumaniora anderzijds, ook allemaal Gentse instellingen. Speelde enkel een confessionele kwestie of bereidde het atheneum meer en beter voor op de wetenschappelijke opleiding aan het H.I.L.O.? De rechterkolom van bovenstaande tabel is de aanzet om het verband na te gaan tussen het schooltype en de hoedanigheid van de vooropleiding. Onder welke leerlingen werd de opleiding L.O. geprefereerd?

Van 48 licentiaten zijn we zeker dat zij geen klassieke, oude humaniora volgden, i.e. Grieks-Latijn, alvorens hun hogere studies aan te vatten, terwijl we van 71 alumni zeker zijn dat zij wel Grieks-Latijn volgden. Een derde groep afgestudeerden betreft degenen die ‘oude humaniora’ lieten optekenen in het inschrijvingsregister. Hoewel we kunnen vermoeden dat hiermee Grieks-Latijn bedoeld werd, kon de term ook naar ‘Latijn-Wiskunde’ of ‘Latijn-Wetenschappen’ verwijzen. Het gaat om een relatief kleine groep van 14 alumni, die we wegens dubbelzinnigheid buiten beschouwing laten in onze besluittrekking.

40 % van de alumni tussen 1942 en 1958 kwam niet uit een Griekse afdeling, zeker 60 % (zeker wegens de 14 licentiaten uit de ‘Oude Humaniora’ die we niet in rekening brachten) volgde een klassieke vooropleiding.

²⁰⁵ Cijfers uit *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*, boekdeel LXVII, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1945, pp. 80-81.

Deze verhouding uit tabel 6 wijst ten eerste op de start van de democratisering van het secundair en universitair onderwijs en de gewijzigde toelatingsvoorwaarden voor hogere studies. Zo volstond voor artsenstudies vanaf 1942 in plaats van een getuigschrift van klassieke het getuigschrift van moderne humaniora.

Een tweede vaststelling is dat diezelfde 40 % leerlingen vooral uit het officieel onderwijs kwamen. We gaan het verband na tussen de kwaliteit van de vooropleiding en het onderwijsnet. Een overzicht op basis van de cijfers uit tabel 4:

	→ Officieel net		→ Vrij net	
	aantal	procentueel	aantal	procentueel
Grieks-Latijn	62	62%	24	73%
Niet Grieks-Latijn	38	38%	9	27%

Tabel 6: verband tussen de inhoud van vooropleiding en onderwijsnet tussen 1942-1958

Werkte hier nog een oude 19de-eeuwse tegenstelling tussen katholieken en liberalen door in de dagelijkse onderwijspraktijk, die opnieuw leven ingeblazen werd door de verzuiling en de schoolstrijd na 1945? Een tegenstelling waarin de katholieken de liberalen verweten te veel de nadruk te leggen op de wiskundeopleiding en een tegenstelling waarin de liberalen het de katholieken kwalijk namen dat zij niet genoeg voorbereiden op wetenschappelijke studies in het hoger onderwijs?

Een korte uitwijding over de schoolstrijd die maatschappelijk en politiek België na WOII verdeelde, is hier op zijn plaats. Als na 1945 de democratisering van zowel het secundair als het tertiair onderwijs in gang gezet werd, barstte een strijd los tussen het katholieke en vrije net (de term ‘onderwijsnet’ is in feite een anachronisme: in de dagelijkse praktijk bestond de opdeling reeds, maar tot de wettelijke regeling tussen de ‘netten’ is het wachten tot het schoolpact in 1958). Zowel de vrije scholen als de officiële scholen wilden hun schapjes op het droge en wedijverden om leerlingen, via een eigen programma en een eigen geprofileerde schoolcultuur. Onze casus bevestigt dat er een verschil tussen onderwijscultuur te onderkennen viel: Grieks-Latijn in de katholieke school, ‘nieuwe studierichtingen’ in de rijksschool.

Het vrij onderwijs had een uitgebreid netwerk aan scholen, het officieel onderwijs daarentegen werd financieel bijgestaan door de Belgische staat. De katholieke scholen zagen zich bijgevolg genoodzaakt een (hoog) inschrijvingsbedrag te vragen. Ongenuanceerd was het zo dat leerlingen uit een hogere sociaal-economisch klasse het vrije onderwijs aandeden. De rijksscholen hadden laagdrempelige inschrijvings-

voorwaarden, waardoor het niet onlogisch was dat scholieren uit een lagere sociaal-economische klasse voor het rijksonderwijs kozen. Waren het eveneens die leerlingen die voor de opleiding L.O. kozen?

Welke sociale en culturele rol dichtte de school zich toe? In hoeverre sijpelde de democratiseringsgolf door tot op niveau van een bepaalde secundaire school? En kunnen specifieke verschillen tussen schoolnetten geduid worden op vlak van de lichamelijke opvoeding? Renson schreef reeds: 'Het vrij katholiek onderwijs en het rijksonderwijs hebben duidelijk andere tradities op het vlak van lichamelijke opvoeding en van de schoolsport. Waar in het katholiek onderwijs het vak lichamelijke opvoeding - op zijn zachtst uitgedrukt - altijd stiefmoederlijk is behandeld, werd deze erbarmelijke situatie in vele scholen gecompenseerd door de parascolaire sport. Omgekeerd heeft het rijksonderwijs daadwerkelijk wel het belang van de lichamelijke opvoeding erkend, maar anderzijds heeft de schoolsport er nooit dezelfde elan gekend als in het katholiek onderwijsnet.'²⁰⁶ En ook een mondelinge bron confirmeerde de stelling:

'In de athenea waren voor lichamelijke opvoeding, maar in vrije scholen was er toch meer sport?'

*Het zal wel zijn. Maar kijk, ik spreek van lokaal vlak hé. Volleybal, basketbal, was veel populairder in het vrij onderwijs dan bij ons. Bij ons met onze inspecteur, en dat is zeker geweest tot in de jaren 1960, mocht er geen bal binnen hé.'*²⁰⁷

Deze tegenstelling trok zich door op universitair niveau: in de jaren 1950 legde de K.U.L. mee de basis voor sportonderwijs, terwijl haar seculiere Gentse tegenhanger en rijksathenea de nadruk bleven leggen op Zweeds gymnastiekonderricht.

Hoe verklaren we de grotere doorstroming van leerlingen aan het atheneum in vergelijking met katholieke scholen naar de Gentse universiteit in het algemeen en het H.I.L.O. in het bijzonder? Speelde enkel een confessionele en schoolculturele kwestie of bereidde het atheneum meer en beter voor op de wetenschappelijke opleiding die L.O. was? We beantwoordden deze vraag reeds deels aan de hand van cijfermateriaal. We richten ter uitbreiding en volledigheid op basis van literatuur onze aandacht op een aantal scholen, die vermeldenswaardig zijn vanwege hun geografische belangrijkheid en het hogere aantal studenten dat hoger onderwijs aan het H.I.L.O. afmaakte.

---

²⁰⁶ RENSON, R., 'De school en de ontwikkeling van sport en spelbeweging in België', in: *Het vergeten lichaam*, Garant, Leuven, 1995, p. 94.

²⁰⁷ Telefonisch gesprek met Georges De Decker, 14 april 2007.

We gaan op niveau van de secundaire school het verband na tussen soort onderwijs, soort humanioraopleiding en de doorstroming naar en het slagen aan het H.I.L.O. Het is niet de bedoeling het onderwijslandschap van toen te reconstrueren, maar enigermate in te gaan op enkele scholen (tabel 7) en hun cultureel schoolklimaat die ons inziens kenmerken hadden die wetenschappelijke studies als L.O. konden bevorderd hebben. Bij deze bespreking vervagen de grenzen van onze gehanteerde periodes lichtelijk, vooral wanneer we het hebben over vrouwelijke licentiaten. Een voordeel is dat we evoluties op middellange termijn kunnen (aan)duiden.

School		1908-1932	1932-1942	1942-1957	Totaal
Atheneum	Antwerpen	1	3	4	8
Atheneum	Gent	3	1	25	29
Meisjesatheneum	Gent	0	0	10	10
Atheneum	Kortrijk	0	0	6	6
Atheneum	Oostende	0	1	12	13

Tabel 7: evolutie van aantal licentiaten L.O. uit belangrijke Belgische athenea

Atheneum Antwerpen

Tijdens de 19de eeuw groeide het aantal leerlingen van het Antwerpse rijksatheneum gestaag. In 1872 droeg burgemeester Leopold De Wael aan dat de stad en het atheneum onderwijs voor meisjes zou inrichten en dat de toestand der onderwijzers zou verbeterd worden. De ambities van de Antwerpse politieke overheid bleven daar niet bij, en in 1880 werd een nieuw gebouw opgetrokken aan het Franklin Rooseveltplein. ‘Het moest een tempel der Wetenschap worden, als waardige tegenhanger van de Tempel der Kunst’²⁰⁸. Met de ‘tempel der Kunst’ doelde men op het reeds bestaande gebouw, waar de nadruk lag op klassiek, literair onderwijs: de ‘retorica’. De plannen om een ‘tempel der Wetenschap’ te maken geeft de visie op en de (potentiële) noden aan wetenschapsonderwijs van die tijd weer. Een snelle industrialisatie had nood aan wetenschappelijke kennis. ‘In Duitsland werden de gymnasia van Keulen en Aken bezocht; in de laatste stad trok het Polytechnicum, dat bewonderenswaardig gebouw voor wetenschappelijk onderwijs, vooral hunne aandacht.’²⁰⁹

In 1883 werd het middelbaar onderwijs geleidelijk ‘vervlaamst’ en in 1932 werd in het atheneum een ‘volledig onderwijs in het Nederlands’ voorzien. Sprak vanuit de

²⁰⁸ VERBOVEN, G., *Historische schets van Koninklijk Atheneum te Antwerpen*, Antwerpen, V.O.L.B.A., 1949, p. 103.

²⁰⁹ *Ibid.*

emancipatie van de Nederlandse taal een sociale functie en democratische visie, dan was dat zeker het geval met de sociale hervorming van Camiel Huysmans. Als Vlaamsgezind socialist en minister van Onderwijs garandeerde hij de overgang van Antwerpse rijksmiddelbare scholen naar athenea, die in tal van kleinere gemeenten dan Antwerpen opgericht werden. Zodoende moesten studenten niet meer sporen naar grotere centra. Dit kan, gezien het grote aantal inwoners van Antwerpen en nabije omgeving, een verklaring zijn waarom relatief weinig licentiaten L.O. voortkwamen uit het Antwerpse atheneum. Immers, nieuwe athenea uit Deurne en Hoboken leverden vier licentiaten.

Bovendien schold Huysmans het schoolgeld kwijt. Dit 'liet aan vele leerlingen toe dit onderwijs te volgen, waarvan ze anders door onvermogenheid zouden verstoken gebleven zijn. Door al deze hervormingen bleef het middelbaar onderwijs niet langer meer toegankelijk voor enkele uitverkorenen'²¹⁰ Het hoeft niet gezegd dat daardoor meer leerlingen met andere intellectuele interesses en capaciteiten middelbaar onderwijs konden volgen.

Atheneum Gent

Het Gentse atheneum stond bekend als 'sportschool'. 'In zijn *Dagboek van een scholier* getuigt de voormalige V.U.B.-rector Prof. Aloïs Gerlo dat, althans in het Koninklijk Atheneum te Gent, tussen 1929 en 1932 de lichamelijke opvoeding en de sport werkelijk geïntegreerd waren in het studieprogramma.'²¹¹ 'Samen met zijn klasgenoten, de latere sportambtenaren John Van den Bossche en Frank Mathijs, werd er gezwommen en waterpolo gespeeld en ook atletiek beoefend. Gerlo noteerde bv. op 28 april 1931 in zijn dagboek: "Nieuw spel in de turnles: the volleyball"'²¹² Naast geografische nabijheid, bleek het Gentse atheneum een kweekschool voor toekomstige licentiaten lichamelijke opvoeding.

Meisjesathenea en andere scholen waaruit vrouwelijke licentiaten kwamen

De meisjesathenea in Antwerpen en Mechelen werden opgericht in 1948. Volgens literatuur speelden beide een aanzienlijke rol in voortgezet onderwijs voor meisjes, maar zeker het Gentse atheneum bereidde vrouwen voor op voortgezette studies.

---

²¹⁰ *Ibid.*, p. 121, op cit.

²¹¹ RENSON, R., 'De school en de ontwikkeling van sport en spelbeweging in België', in: *Het vergeten lichaam*, Garant, Leuven, 1995, p. 94., op cit.

²¹² *Ibid.*, p. 95, op cit.

‘Welgeteld 25 jaar na de eerste vrouwelijke inschrijving aan de Gentse universiteit, werd te Gent op privé-initiatief een meisjesatheneum gesticht. Onder impuls van Rosa De Guchtenare was de “Société des femmes gantoises” van oordeel dat een einde moest komen aan het schrijnend gebrek aan middelbare opleiding voor meisjes. (...) In 1911 functioneerde een volledige cyclus van 6 jaar oude humaniora. Maar een afdeling oude humaniora zou ooit voldoende kandidaten aantrekken om uit de kosten te komen. Vandaar dat zij een moderne afdeling creëerden die op haar beurt vanaf de 2de toegang gaf tot een tweejaarlijkse regentessenafdeling. Door middel van deze drie opleidingsmogelijkheden sprak de school een breder publiek aan. Meisjes die universitaire studies op het oog hadden of die het beroep van regentes in een middelbare school ambieerden of die alleen een goede algemene ontwikkeling wensten, konden terecht in het “Athenée de jeunes filles”²¹³ Het meisjesatheneum kreeg vaak tegenkantingen, van reactionaire liberalen en katholieken. De school heette te vooruitstrevend te zijn. ‘De accenten lagen immers op vrijheid, verantwoordelijkheid en kameraadschap. De leerlingen participeerden aan de werking van de school, beheerden de bibliotheek en organiseerden allerlei activiteiten. De leraars experimenteerden met aanschouwelijk onderwijs, vergezelden de leerlingen op wandeltochten of toneelvoorstellingen, bezochten musea en historische plaatsen en verrichten veel laboratoriumwerk. Ook sportbeoefening stond centraal.’²¹⁴

Deze vooruitstrevende aanpak had tot 1917 hand in de voorkeur voor hoger onderwijs in het algemeen. In 1917 werd de school gesloten, en tot dan kennen we geen vrouwelijke licentiaat L.O. die onderwijs genoot aan het “Athenée de jeunes filles”. Na WO I opende de school opnieuw haar deuren en in 1922 kwam ze onder hoede van het Gentse stadsbestuur. Het meisjesatheneum hield haar pedagogisch vooruitstrevende aanpak aan, die in de jaren 1920 onder invloed van minister Huysmans meer ingang kreeg. Deze laatste vormde ‘bestaande middelbare scholen om tot lycea en schakelde de programma’s gelijk met die der athenea. Hij werkte eindelijk de enorme achterstand in de opleiding van de vrouwelijke jeugd weg.’²¹⁵

In ons verhaal kwamen zeker 10 vrouwen (op een totaal van 61 meisjesstudenten is dat 16%) uit het meisjesatheneum in Gent, één uit het Antwerpse en één uit het Mechelse meisjesatheneum. Het meisjesatheneum te Gent bleek niet enkel voor L.O.-studenten een aanzet om verder te studeren, de school had tevens een groot aandeel in de totale

---

²¹³ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG*, Gent, Archief RUG, 1982, p. 23-25.

²¹⁴ *Ibid.*, p. 26.

²¹⁵ *Ibid.*, p. 26.

meisjespopulatie aan de RUG. De school betekende een emanciperende springplank voor vrouwen om verder te studeren, zeker voor 1945, omdat na 1945 de voormalige uitsluitend mannelijke rijksathenea toegankelijk werden voor vrouwen.

Vooraf vlak na WO II studeerde een equipe vrouwen uit het meisjesatheneum af aan het H.I.L.O. Denise Carreel volgde een ‘volledige oudere humaniora’ en startte haar opleiding in de kandidaturen natuur- en geneeskundige wetenschappen, maar stapte na haar niet-geslaagde tweede kandidatuur over naar de tweede kandidatuur L.O. Zij deed dat samen met haar vriendin Simone Naessens, met wie zij in de klas zat. Simone volgde later net hetzelfde studietraject. Samen met hen studeerde Simone Dyk af in 1945. In 1946 werden Lina De Keyser en Marie Milcamps licentiaten L.O. Rond 1945 zwaaiden vijf vrouwen aan het H.I.L.O. af die uit het meisjesatheneum kwamen.

Welke zijn de andere secundaire scholen waar vrouwelijke licentiaten onderwijs genoten? (Verschillende athenea boden reeds gemengd onderwijs aan.) Onderstaande tabel biedt een overzicht van de vooropleiding van 65 licentiaten (3 bleven onbekend) die tussen 1908 en 1958 afstudeerden. Er werd rekening gehouden met de laatste instelling waaraan de meisjes studeerden.

→ Officieel onderwijs

School	Plaats	#
Atheneum	Antwerpen	1
Atheneum	Brugge	1
Atheneum	Brussel	1
Atheneum	Gent	8
Atheneum	Hasselt	1
Atheneum	Laken	2
Atheneum	Oostende	2
Meisjesatheneum	Antwerpen	1
Meisjesatheneum	Gent	10
Meisjesatheneum	Mechelen	1
Rijksnormaalschool	Gent	2
Rijksnormaalschool	Lier	1
Onbepaald Atheneum		1
TOTAAL		32

→ Vrij onderwijs

School	Plaats	#
Hemelsdaele	Brugge	1
O.L.V. Der Engelen	Wetteren	1
O.L.V. Presentatie	Sint-Niklaas	1
O.L.V. ten Doorn	Eeklo	3
Sint-Andreasinstituut	Brugge	1

Sint-Bavo	Gent	4
Sint-Lutgardis	Antwerpen	1
TOTAAL		12

Onbekend		20
TOTAAL		20

Tabel 8: secundaire scholen van vrouwelijke licentiaten L.O. tussen 1908-1958

Van de 44 vrouwen waarover we informatie hebben, kwamen er 12 uit een katholieke school, 32 uit het officiële net, dat is 28 versus 72 % (tabel 8). Dit percentage strookt met de totale populatie afgestudeerden, waarin het aantal licentiaten die uit het officieel onderwijs kwamen, 77 % bedraagt. Vrouwen vormden dus geen uitzondering op de groep wat middelbare school(keuze) betrof.

Uit figuur 6 blijkt dat vooral het Eeklose O.L.V. ten Doorn en het Sint-Bavo-instituut uit Gent hadden aandeel in de 12 studenten die uit een katholieke school kwamen. De situatie in ‘Ten Doorn’ is te verklaren door het aantal onderwijzeressen dat de (normaal)school voortbracht in de vroege 20ste eeuw.

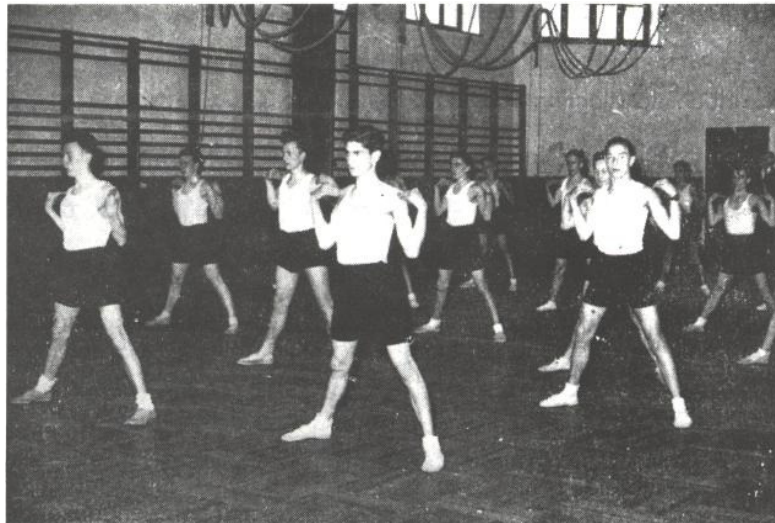
Atheneum Oostende

We gingen al in op de situatie in het atheneum te Oostende, maar bevestigen hier hun uitzonderlijke visie op lichamelijke opvoeding, waardoor heel wat kustbewoners afreisden naar Gent. ‘In alle studierichtingen wordt ook aan de lichamelijke opvoeding de nodige aandacht besteed’²¹⁶ Zonder te spreken van een expliciet causaal verband, kunnen we er niet omheen dat volgende ontwikkelingen in het atheneum te Oostende samengingen: democratisering van het onderwijs, een tanende populariteit van Grieks-Latijn, de oprichting en stijgend belang van nieuwe studierichtingen en de specifieke voorbereiding die zij boden op wetenschappelijke richtingen in het hoger onderwijs.

In de jaren 1930 en zeker vanaf de jaren 1940 steeg het aantal leerlingen in het Oostends atheneum aanzienlijk. Volgden in 1940 nog respectievelijk 63 en 10 leerlingen Grieks-Latijn en Latijn-Wiskunde, dan kozen in 1956 nog 65 leerlingen voor Grieks-Latijn, 27 voor Latijn-Wiskunde en 48 leerlingen voor Latijn-Wetenschappen. Van de 12 Oostendse studenten die tussen 1942 en 1958 afstudeerden aan het H.I.L.O., kwam 33 % uit een niet-

²¹⁶ VAN BERGEN, J., *100 jaar Koninklijk Atheneum I Oostende, 1882-1982*, Oostende, Vereniging der oud-leerlingen, p. 26.

klassieke opleiding: één volgde Latijn-Wetenschappen, twee kwamen uit de moderne humaniora en studeerden wetenschappen en een laatste kwam uit de ‘handelssectie’.

Figuur 9: Een beeld uit de jaren 1950. Het betreft hier gymnastieklessen.
Bron: VAN BERGEN, J., 100 jaar Koninklijk Atheneum I Oostende

Dit hoeft niet te verwonderen, ‘als gevolg van het toegankelijk stellen van de faculteit der Wetenschappen, van die der Geneeskunde en van de studie in de Veeartsenijkunde voor de houders van het getuigschrift der afdeling Latijn-Wiskunde, en als gevolg van het (weder)oprichten van de afdeling Latijn-Wetenschappen in 1951 behoort het numerieke overwicht van de afdeling Grieks-Latijn weldra definitief tot het verleden.’²¹⁷ Hoe deed zich deze evolutie voor in België?

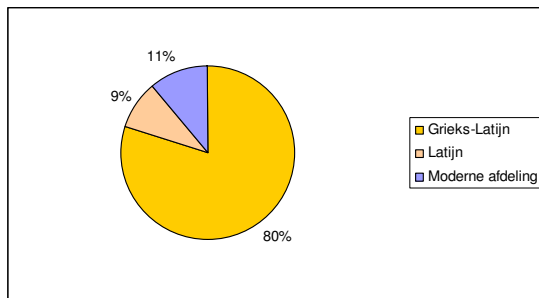
3.5 De vooropleiding van de licentiaten L.O. vergeleken met cijfers voor de Belgische schoolbevolking

In het Statistische Jaarboek kunnen we voor België opzoeken hoeveel leerlingen per afdeling in welk atheneum schoolliepen en zodoende kijken of die evolutie zich enkel voordeed in bepaalde secundaire scholen en in de groep licentiaten L.O. Jammer genoeg werden vrije colleges en andere vrije scholen niet of later niet (het vrije net was verspreid en niet officieel, waardoor cijfermateriaal niet of nauwelijks bij de Centrale Dienst voor de Statistiek terechtkwam) of later niet apart ogenomen in de telling waardoor enige vergelijking met het vrije net voor de Belgische situatie onmogelijk blijkt. Wat we wel

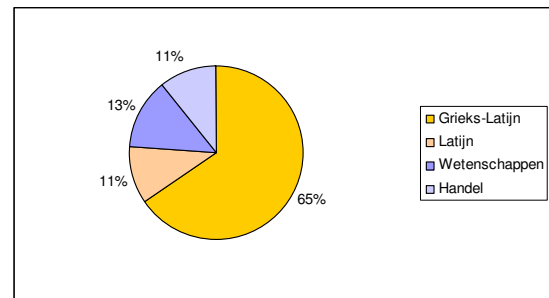
---

²¹⁷ *Ibid.*, p. 43.

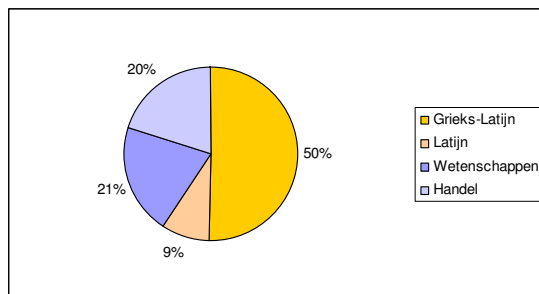
konden aantonen met de cijfers voor gans België, is de eventuele evolutie van Grieks-Latijn naar wetenschappelijke nadruk in officiële scholen.

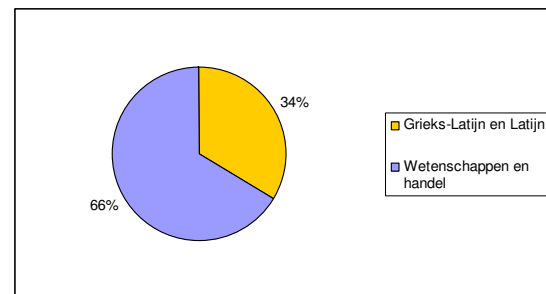
Figuur 10: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel onderwijs in 1909 ²¹⁸

Figuur 11: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel onderwijs in 1934 ²¹⁹

Figuur 12: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel onderwijs in 1944 ²²⁰

Figuur 13: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel onderwijs in 1954 ²²¹

We merken een evolutie tussen grafiek 8 en grafiek 10. In de jaren 1909 was het aandeel van de moderne humaniora klein (20 %), tussen 1930 tot 1950 waren in het officieel onderwijs studierichtingen in de ‘Moderne Humaniora’ echter aan een fikse opmars bezig, ten nadele van de klassieke opleidingen.²²² Het is duidelijk een ontwikkeling die zich vooral voordeed in het officieel onderwijs, want als we de cijfers van het vrij onderwijs samen nemen met die van het officieel onderwijs (we hadden geen aparte cijfers voor het vrij onderwijs), dan kregen we volgende verhouding:

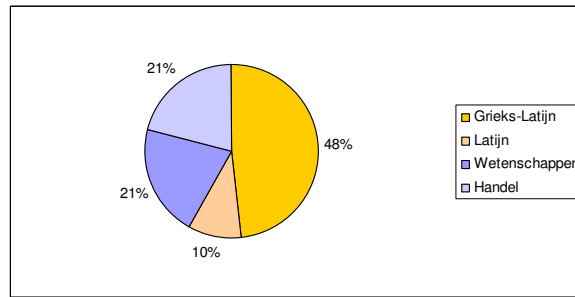
²¹⁸ *Annuaire Statistique de la Belgique*, Ministère de l’Intérieur et de l’Agriculture, Brussel, 1910, p. 185.

²¹⁹ *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*. Ministerie van Binnenlandse Zaken, Centrale Dienst voor de Statistiek, 1937, p. 87.

²²⁰ *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*, boekdeel LXVII, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1945.

²²¹ *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*, boekdeel LXVII, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1957, p. 107.

²²² Voor het jaar 1954 (figuur 13) werd in de statistische jaarboeken geen onderscheid meer gemaakt tussen Grieks-Latijn en Latijn en Wetenschappen en Handelssectie. Ze werden samengevoegd. Hetzelfde geldt voor de Handelsafdeling en de Wetenschappelijke afdeling in het jaarboek van 1909.

Figuur 14: procentuele verhouding van studierichtingen in het officieel en vrij onderwijs in 1954 ²²³

Het is zonneklaar dat leerlingen in het vrije onderwijs beduidende voorstanders waren van de Grieks-Latijnse opleiding of dat zij althans een Grieks-Latijnse opleiding kregen, gezien de vergelijking tussen grafiek 13 en 14. Bovendien boden vrije scholen doorgaans enkel de Grieks-Latijnse opleiding aan, waardoor de leerling geen keuze had.

Als slot van dit hoofdstuk staan we stil bij de (kandidaat-)geneesheren die in de periode 1942-1958 afstudeerden als licentiaat. De toelating tot de studie lichamelijke opvoeding voor geneesheren was met de hervorming in 1942 niet afgeschaft. Men voerde wel het systeem in met twee kandidaturen en twee licenties, maar studenten uit de geneeskunde konden nog steeds in één extra jaar licentiaat L.O. worden. Over de periode 1932-1942 zagen we dat dergelijke studenten allen Grieks-Latijn studeerden, en dat het belang van de vrije scholen steeg. We kunnen deze these voor deze periode te bevestigen, als we de studenten geneeskunde uit de populatie afgestudeerden voor 1942-1957 filteren en inzoomen op hun vooropleiding. De these dat er een verband bestaat tussen soort school, vooropleiding en hogere studies, wordt op die manier kracht bijgezet.

Zeven van de 22 studenten kwamen uit het Gentse atheneum, een uit het Atheneum in Antwerpen en een student liep school in het atheneum te Oostende. De overige studenten kwamen uit vrije scholen, zoals het Sint-Lodewijkscollege te Brugge, het Sint-Aloysiuscollege te Menen en het Sint-Lievenscollege te Antwerpen. Iets meer dan de helft (11 studenten) kwam uit vrije scholen, negen studenten kwamen uit athenea. Deze vaststelling is opvallend: onder de studenten geneeskunde die L.O. studeerden, is het belang van vrije scholen groter dan de athenea. Zoals gezegd had dit wellicht te maken met de vereiste Grieks-Latijnse vooropleiding en het sociaal aanvaarde stereotiep dat deze opleiding in vrije scholen kwaliteitsvol was.

²²³ *Statistisch Jaarboek voor België en Belgisch-Kongo*, boekdeel LXVII, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1957, p. 107.

4. Besluit

Dit hoofdstuk toonde aan dat de vooropleiding van de licentiaten L.O. periodiek samenhang ten eerste: met wijzigende toelatingsvoorwaarden en studieprogramma's voor de studie lichamelijke opvoeding. In verschillende literatuur werden de wettelijke veranderingen geduid. Met dit onderzoek werden ze bevestigd aan de hand van bronnenmateriaal over studenten-licentiaten.

In de eerste periode maakten onderwijzers en vrouwen (graag) gebruik van de specifieke toelatingsvoorwaarden om te promoveren tot licentiaat L.O. Wanneer de toelating tot het H.I.L.O. vanaf 1932 echter beperkt werd tot studenten geneeskunde, merken we een veranderend profiel van studenten wat vooropleiding betreft. Zij kwamen allen uit de Grieks-Latijnse afdeling, die voornamelijk in het katholiek onderwijs geliefd was. Bovendien daalde het aantal vrouwelijke licentiaten in deze periode tot nul.

Vanaf 1942 en vooral na WO II steeg het aantal licentiaten. Zij kwamen vanaf dan hoofdzakelijk uit athenea, waar (reeds in de vroege 20ste eeuw) inspanningen verricht werden op vlak van wetenschap en lichamelijke opvoeding en bovendien nieuwe studierichtingen als Latijn-Wetenschappen sneller ingang vonden dan in de vrije scholen, die prat gingen op hun kwaliteitsvolle klassieke opleiding.

Dit is een tweede verband: de vooropleiding en het profiel van de licentiaten L.O. weerspiegelde deze tendensen.

Ten slotte vatten we het genderprobleem samen: vrouwen vormden, afhankelijk van de weerhouden periodes, wel dan geen uitzondering op hun mannelijke tegenhangers wat vooropleiding betreft. Tot 1932 maakten vrouwen meer gebruik van specifieke toelatingsvoorwaarden, met name de toelatingsproeven. In tegenstelling tot de mannelijke kandidaten die voor geneesheer studeerden, vonden zij vanaf 1932 tot 1942 weinig tot geen toegang tot het H.I.L.O. Na WO II was er nagenoeg geen genderverschil wat vooropleiding betreft. Net zoals hun mannelijke collega's kwam vanaf dan nagenoeg 75% uit het rijksonderwijs en genoot 40 % geen Grieks-Latijnse vorming in het secundair onderwijs.

Hoofdstuk V

Het studieprofiel van de licentiaten L.O.

1. Inleiding

In dit hoofdstuk interpreteren we de studieresultaten van de studenten tijdens hun opleiding aan de universiteit. We baseerden ons daarvoor op de inschrijvingspapieren en de Jaarverslagen van de Universiteit. Het voordeel van de opleiding L.O. is dat het diploma een wetenschappelijke graad impliceerde, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de opleiding geneeskunde, die een wettelijke graad toegekend kreeg. Werden studieresultaten van ‘wettelijke graden’ pas vermeld vanaf onderscheiding, die van ‘wetenschappelijke graden’ werden vanaf voldoening opgenomen. Het is wel jammer dat tussen het jaar 1923 en 1927 de resultaten in de verslagen ontbreken, waardoor we een aantal vermeldingen misliepen. Vanaf 1934 staat de studieloopbaan beschreven op de individuele inschrijvingsfiche van de student(e).

De studieresultaten van studenten L.O. liggen tot eenieders verwondering niet in het archief van de Gentse universiteit. Normaliter dienden examenresultaten en puntenlijsten bewaard te zijn op plaatsnummers *4A4/15: Lijsten met examenuitslagen; 1940-1968 (2 dozen)* en *6H5/5: Puntenlijsten. 1928-(1990/1991)*. De puntenlijsten van het H.I.L.O. worden echter bewaard in het Universitair Ziekenhuis, in jammerlijke omstandigheden. Bovendien zijn ze verre van volledig. De lijsten hadden grotendeels geen meerwaarde als uitgangspunt of als bron voor ons onderzoek, wegens hun onvolledigheid en detaillistisch karakter. In één geval gebruikten we de lijsten wel als aanvullende bron.

Aangezien studenten die hun studies staakten, niet werden behandeld, kunnen we de problematiek van slagen en mislukken niet voldoende beschouwen.²²⁴ De aantallen van ingeschreven studenten die niet afstudeerden worden wel aangewend waar nodig geacht, maar worden niet systematisch geïnterpreteerd. Als we de term ‘slaagpercentage’ gebruiken, gaat het om de 100 %, die nadien gediplomeerd werd.

---

²²⁴ We verwijzen naar *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, waarin twee grafieken over de ontwikkeling van het aantal studenten en de ontwikkeling van het aantal afgestudeerden werden opgenomen.

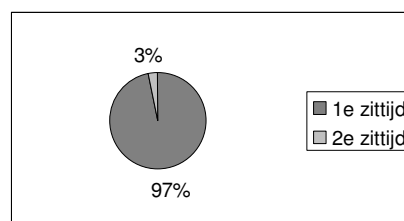
Opnieuw werden verschillende periodes erkend. We onderzochten de licentiaten die afstudeerden tussen 1908 en 1932 en tussen 1942 tot 1958. Een derde groep betreft de bijzondere licentiaten, i.e. kandidaten en dokters in de geneeskunde, die exclusief voorkwamen tussen 1932 en 1942 en samen met ‘gewone’ licentiaten L.O. afstudeerden vanaf 1942 tot 1958.²²⁵ Ook na de wettelijke regeling van 1942 konden kandidaten in de geneeskunde nog licentiaat L.O. worden. Zij kunnen toegelaten worden, mits een examen af te leggen over de vakken van de kandidatuur in de lichamelijke opvoeding, die het voorwerp niet waren van de door hen vroeger afgelegde examens’.²²⁶

2. Studieresultaten tussen 1908-1932

In het oude systeem schreven zich 240 studenten in, 67 of 27 % haalde de eindmeet.

Tot de studiehervorming van 1932 bestond de opleiding lichamelijke opvoeding uit drie jaar.²²⁷ De studenten moesten twee kandidaturen en één licentiejaar met succes voleinden om een diploma te behalen. Voor deze periode werd gebruikgemaakt van een groep van 32 licentiaten, van andere licentiaten werd wegens de onvolledigheid van de bronnen, geen studieresultaat gevonden.

2.1 Eerste kandidatuur

Figuur 1: slaagpercentage in de 1e kandidatuur tussen 1908-1932, n=32

²²⁵ Ook in dit hoofdstuk hanteren we de jaartallen waarin de wettelijke veranderingen doorgevoerd werden. De licentiaten werden echter opgetekend volgens het systeem waarin zij afstudeerden, ook al viel hun afstudeerjaar buiten de wettelijke periode van toepassing.

²²⁶ *Regentsbesluit van 19 janurai 1947*, AUG, 618/1, Wetten in verband met lichamelijke opvoeding 1874-1946.

²²⁷ Despaux Margueritte deed twee jaar over haar studies, die ze aanvatte in 1920 en beëindigde in 1922. Ze behaalde tweemaal grote onderscheiding. We vonden geen verklaring voor dit fenomeen, maar vermoeden dat zij een speciaal statuut kreeg omwille van haar beroep/vooropleiding. Ze was op het moment van de inschrijving 36 jaar (bron: inschrijvingsregisters AUG) en was reeds actief als verpleegster (bron: SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de R.U.G.*)

Tot 1932 slaagden zo goed als alle studenten in hun eerste kandidatuur na één zitting, bij hen ook de 12 studenten die een ‘toelatingsexamen’ aflegden. Slechts één student moest in de zomervakantie terugkomen, en slaagde met voldoening.²²⁸ Tien van de 32 haalden een onderscheiding, de overige 21 mochten met voldoening hun tweede jaar aanvatten.

In het hoofdstuk over de vooropleiding zagen we reeds dat de formule van ‘examen d’admission’ (vooral bij vrouwen) tot succes geleid had. Hier wordt dit bevestigd. Meer, vrouwelijke licentiaten die tot het H.I.L.O. toetraden via een proef, haalden soms schitterende resultaten, wat bewijst dat niet hun bekwaamheid een hinderpaal was om hogere studies aan te vatten, maar een wetgevend kader dat het vrouwen moeilijk maakte die bekwaamheid nuttig te gebruiken. Een voorbeeld: de Gentse Melanie Lorein vatte haar studies aan via een toelatingsproef. Zij haalde telkens onderscheiding in haar kandidatuursjaren en grote onderscheiding in haar licentiejaar. Vrouwelijke studenten bleken trouwens globaal gezien succesvol. Volgens Simon-Van der Meersch schreven zich tussen 1908 en 1930 elf meisjes in, waarvan er 10 slaagden.²²⁹ Laporte houdt het in *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG* op 14 geslaagde vrouwelijke licentiaten tussen 1908-1930.²³⁰

2.2 Tweede kandidatuur

De 32 studenten slaagden in hun tweede kandidatuur allen in de eerste zitting. Twee studenten haalden een grote onderscheiding, 21 studenten verwierven een onderscheiding en ten slotte slechts 9 studenten moesten het stellen met voldoening.

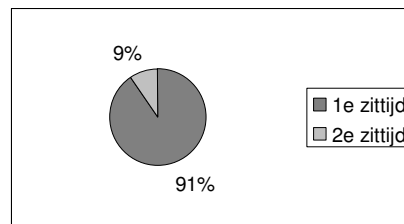
---

²²⁸ De examenresultaten van de eerste zitting werden opgenomen in het jaarverslag van datzelfde academiejaar, gepubliceerd in de *Plechtige opening der leergangen* van het academiejaar dat volgde. Op de resultaten van de tweede zitting is het nog een jaar langer wachten. Ter verduidelijking een voorbeeld: bij de opening van het academiejaar 1912-1913 vonden we: ‘Relevé des élèves qui se sont distingués dans les examens académiques de l’Université de Gand, pendant les sessions d’octobre 1911 et juillet 1912’

²²⁹ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de R.U.G.*, Gent, Archief R.U.G., 1982, p. 89.

²³⁰ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Universiteit Gent, p. 71.

2.3 Licentie

Figuur 2: slaagpercentage in de licentie tussen 1908-1930, n=32

Moest in het tweede jaar niemand een zomervakantie opofferen aan studeren (figuur 2), dan was dat wel het geval in het laatste jaar. Drie studenten waren niet geslaagd voor de examenperiode in juni. Kunnen we hiervoor een verklaring vinden? Hier waren de puntenlijsten toereikend geweest, en konden we zodoende nagaan welke vakken moeilijk bevonden werden?

In hoofdstuk IV zagen we reeds dat de studenten in het laatste jaar een keuzevak dienden te volgen dat niet onmiddellijk strookte met de wetenschappelijke opleiding aan het H.I.L.O., een vak om ‘de algemeene ontwikkeling van den candidaat te beoordeelen’²³¹, waaronder geschiedenis en letterkunde. Struikelden de studenten daarover? Of slaagden ze niet voor hun scriptie? Vragen waarop we wegens het ontbreken van de puntenlijsten het antwoord niet kennen.

Van de overige 29 haalden er 13 een grote onderscheiding, 9 onderscheiding en 7 een voldoening.

2.4 Studieonderbreking door de Eerste Wereldoorlog tussen 1914 en 1918

Gaan we ten slotte kort in op de impact van WO I op de studieloopbanen. Hoe ervoeren de toekomstige licentiaten de oorlog? We vonden vier studenten die zich inschreven voor de oorlog, hun studies onderbroken zagen en zich na de oorlog opnieuw aanmeldden om af te studeren. Jean Babe, Louis De Decker, Raymond Daem en Eugène Dufrane haalden vlot hun diploma en ondervonden schijnbaar weinig hinder van de studieonderbreking. Jean Babe haalde voor de oorlog een maal onderscheiding, en deed dat ook twee maal na de oorlog, in 1919 en 1920. Louis De Decker deed nog beter. In 1914 volbracht hij zijn eerste

²³¹ Hoger Instituut voor Lichamelijke opvoeding, aangehecht bij de faculteit van Geneeskunde, Wetteren, RUG, 1928, geen paginering.

kandidatuursjaar met voldoening. Na de oorlog studeerde hij in 1920 af met grote onderscheiding. Ook Daem en Dufrane ondervonden weinig hinder, zij volgden een opleidingsjaar voor de oorlog, en studeerden af in 1921.

Zowel Daem, Dufrane als Babe werden bovendien doctor in de Lichamelijke Opvoeding. Hoeveel studenten hun studies dienden stop te zetten wegens oorlogsomstandigheden, zijn we niet nagegaan. Alleszins keerde een aantal studenten niet terug naar het I.S.E.P. Tussen 1911 en 1913 schreven zich om en bij de 20 studenten in ²³², slechts vier van hen behaalden nadien een diploma.

3. Studieresultaten tussen 1942-1958

Ten eerste merken we dat vanaf 1941 het aantal inschrijvingen drastisch steeg. Schreven in 1940 drie studenten in, dan waren er dat in 1941 al 49.²³³ Vanaf dan bleef het aantal inschrijvingen globaal gezien stijgen, in 1950 waren het er al 78. Hoe kwam dat? De stijging in de veertiger jaren had te eerste te maken met het nieuwe studieprogramma, waarover we het eerder al uitgebreid hadden. Echter, deze herstructurering werd pas uitgevoerd in 1942.

Ten tweede verklaren de oorlogsomstandigheden in België het hoge aantal inschrijvingen, waarover verder meer.

Ten derde 'kon men nu ook met een diploma van moderne humaniora en mits een speciale toelating in de 1ste kandidatuur aanvaard worden.'²³⁴

Tussen 1942 en 1958 schreven zich bij benadering 1000 studenten in. 164 studenten studeerden af, goed voor 16 %. Op basis van onze cijfers kunnen we stellen dat hoger onderwijs na 1945 gedemocratiseerd werd, en dus openstond voor meer studenten, maar dat deze evolutie zich niet vertaalde in het aantal diploma's, een vaststelling die meerdere malen aangedragen is. Over de opleidingen in de wetenschappen schreef Coetsier in 1960: 'Waar in de periode 1921-1925 de studenten van deze kandidaturen met 82 % het meest

---

²³² LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Universiteit Gent, p. 18.

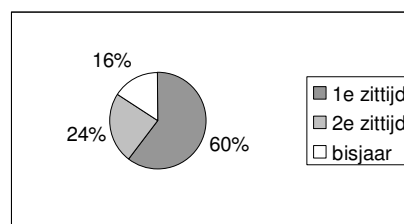
²³³ *Ibid.*

²³⁴ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Universiteit Gent, p. 17.

kansen hadden, slagen ze nu nog slechts met 42 %, wat het laagste peil is aan de universiteit. Dit is praktisch half zoveel als dertig jaar geleden.’²³⁵

De studenten die in dit hoofdstuk behandeld worden, behaalden hun licentiaatdiploma volgens het systeem van de vierjarige opleiding. Dit betekent echter niet dat zij geen andere studie aanvatten of voltooiden alvorens over te stappen naar het H.I.L.O. In onze casus vonden we verscheidene studenten die geneeskunde studeerden, maar de studie wegens tal van redenen stopzetten. Zij stapten over naar de opleiding tot licentiaat. Voor die studenten was de structuur van de opleiding L.O. sinds 1942 een ‘zegen’: zij konden studies geneeskunde aan de kant schuiven om de (verkorte) licentiaatsopleiding te volgen, die een gelijkaardig studieprogramma had, zonder de kandidatuursjaren van geneeskunde met succes te moeten voleinden.

3.1 Eerste kandidatuur

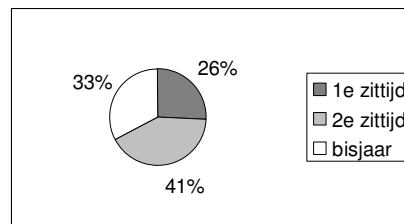
Figuur 3: slaagpercentage in de 1^e kandidatuur tussen 1942-1958, n=101

Bijna twee derde (60 %) van de licentiaten slaagde in het eerste jaar in eerste zittijd (figuur 3). Van de overige 40 % slaagde een minderheid niet in de tweede zittijd, en moest de eerste kandidatuur overdoen. Een van die studenten liep ook vast in het bisjaar, en was genoodzaakt te ‘trissen’ (niet opgenomen in de figuur). Het is bewonderenswaardig dat die student uiteindelijk zijn diploma behaalde.

89 studenten behaalden een voldoende. De twaalf anderen slaagden met onderscheiding, allen in eerste zittijd.

²³⁵ COETSIER, L. , *Problematiek van slagen en mislukken in de eerste kandidatuur van de universiteit*, Gent, RUG, 1960, p. 3.

3.2 Tweede kandidatuur

Figuur 4: slaagpercentage 2e kandidatuur tussen 1942-1958, n=101

Het verschil met de eerste kandidatuur is opvallend. De mythe dat het moeilijk is om in de tweede kandidatuur te bevestigen, lijkt bekrachtigd aan de hand van deze cijfers.

Slechts 26 % slaagde in eerste zittijd, 41 % + 33 % meldde zich in de zomer terug aan en 33 % van de licentiaten moest zijn of haar tweede kandidatuursjaar overdoen. Ook tussen 1942 en 1958 krijgen we te maken met licentiaten die moest 'trissen' (10 %). Het is opvallend dat zij volhardden. Sommige behaalden nadien hun diploma met 'onderscheiding'. Kunnen we verklaringen vinden voor deze trend? Heette de tweede kandidatuur moeilijker en werd dat bevestigd in cijfers?

We deden een steekproef op de puntenlijsten. Waar lag het struikelblok? Nemen we het jaar 1944 en 1952 als steekproef. In 1944 schreven zich in de tweede kandidatuur 18 studenten in voor de eerste zittijd; van tien werden de examens 'verdaagd' naar de tweede zittijd. Zeven van die tien hadden in eerste zittijd gepast voor het examen scheikunde en natuurkunde. In het jaar 1952 meldden 13 studenten zich aan voor de examens. Tien van hen waren niet geslaagd in eerste zittijd, negen mislukten voor scheikunde, alle tien slaagden niet voor natuurkunde. In de tweede zittijd liep het voor zes van de tien mis voor scheikunde en natuurkunde.²³⁶ Waren deze (theoretische) vakken onoverkomelijk? Het lijkt erop; ook één van de mondelinge bronnen bevestigt dit:

'Heb je ooit getwijfeld om iets anders te gaan studeren?'

Ja, maar door het feit dat ik er dan toch door was dat eerste jaar, in de eerste sessie al (eerste zittijd, nvda), dan heb ik verder gedaan. Het tweede jaar heb ik een tweede zit moeten doen. Die scheikunde, hoho! Tweede jaar pas in de tweede sessie. Derde jaar was dan gemakkelijk en het vierde jaar ook.

²³⁶ De studenten(aantallen) uit 1944 en 1952 die hier als voorbeeld dienen, maken niet volledig deel uit van de onderzochte licentiatengroep, daar er ook studenten afhaakten na hun tweede zit. De aantallen gelden enkel ter indicatie van de moeilijkheidsgraad van bepaalde vakken.

Dus het was niet zo eenvoudig als er gezegd werd?

*Dat was samen met de dokters hé, dat wij studeerden. Totale verrassing. Dan hebben wij de twee eerste jaar mogen studeren, maar we wisten niet dat een bal rond was. En zo op die manier ... Ik heb het me niet beklagd.'*²³⁷

Het tweede jaar was voor vele studenten een veeleisend studiejaar. Dat zij hun studies in de loop van het academiejaar verwaarloosden, durven we niet te zeggen. Velen slaagden immers ook niet in tweede zittijd.

De mythe luidt enerzijds dat kotstudenten studies vaker verwaarloosden dan andere studenten, die een ouderlijke woonplaats in de studentenstad hadden of pendelden. Anderzijds verklaart Coetsier dat de student uit de Gentse agglomeratie die zijn familie niet hoeft te verlaten en in de vertrouwelijke huiselijke kring blijft gedurende zijn studietijd meer slaagkans heeft dan kamerstudenten, maar dat de spoorstudent, hoewel in de huiselijke sfeer blijvend, doet nog minder goed. 'Hij verliest te veel tijd met het op- en afreizen en ook, doordat ze moeilijk de tijd kunnen benutten tussen twee colleges in, aangezien hij niet ter plaatse over een eigen studiekamer beschikt. De voordelen van de huiselijke kring kunnen dit verlies in de regel niet compenseren. Dit blijkt een omstandigheid waarmede rekening dient gehouden, want 29 % van de bevolking van de Gentse eerste kandidatuur zijn spoorstudenten.'²³⁸

Het zou interessant zijn deze problematiek te toetsen aan bronnen voor deze scriptie, maar we deden daarvoor te weinig onderzoek. Aangezien we 'slechts' twee studiejaar onderzochten voor elke licentiaat, weten we niet of de student in kwestie in de tweede andere jaren op kot zat, en zouden al te krakkemikkige resultaten kunnen worden afgeleid. Toch konden we het niet laten een steekproef te doen op de groep kotstudenten tussen 1942 en 195. Op basis van de periode 1942-1958 noteren we voorzichtig dat kotstudenten aan het H.I.L.O. een iets betere slaagkans hadden. Kotstudenten tussen 1942 en 1948 bleken 35% uit te maken van de groep niet-geslaagden (enkel 'gewone' licentiaten), over de vier jaren. Ze maken 39% uit van de totale groep licentiaten. De verschillen zijn dus klein.

Tot slot: 95 toekomstige licentiaten slaagden met voldoening, vijf behaalden onderscheiding en één student slaagde met grote onderscheiding. Ook dit zegt veel over de moeilijkheidsgraad van de tweede kandidatuur tussen 1942 - 1958.

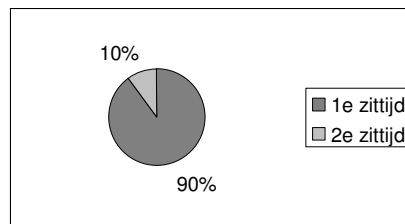
---

²³⁷ Gesprek met F. Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

²³⁸ COETSIER, L. , *Problematiek van slagen en mislukken in de eerste kandidatuur van de universiteit*, Gent, RUG, 1960, p. 43.

3.3 Eerste licentie

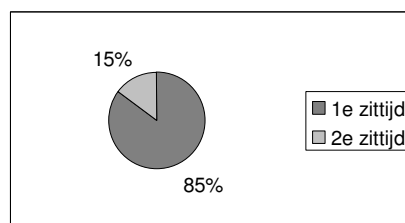

Figuur 5: slaagpercentage in de 1^e licentie tussen 1942-1958, n=101

De resultaten van de eerste licentie zijn opvallend, zeker in vergelijking met diezelfde 101 studenten die de tweede kandidatuur ‘doorworstelden’. Slechts 10 % diende in de zomer opnieuw de boeken te openen. Acht van hen haalden ‘voldoening’, twee konden met ‘onderscheiding’ overgaan naar het volgende jaar. Van degenen die in de eerste zittijd slaagden, haalden er twaalf onderscheiding en twee grote onderscheiding.

In de eerste licentie stonden de vakken scheikunde en natuurkunde niet meer op het programma en werd het vak lichamelijke opvoeding opgedeeld in ‘theorie L.O.’ en ‘praktijk’. Betekende dit een bevrijding voor de studenten? We deden een steekproef op dezelfde studenten uit de tweede kandidatuur, nu in het jaar 1945 en 1953. In 1945 bleven nog 8 van de 18 studenten uit de tweede kandidatuur over. Slechts twee dienden tweede zit te doen, een student wegens één tekort, de andere student wegens ziekte. Voor vakken als didactiek, ‘fysiologie van de mensch’, theorie en praktijk van de L.O. werden voortreffelijke uitslagen behaald. Vooral inhoudelijke wijzigingen waren er vermoedelijk verantwoordelijk voor dat studenten, eens ze in hun eerste licentie geraakten, ‘met gemak’ doorstoomden naar de tweede licentie.

3.4 Tweede licentie

Figuur 6: slaagpercentage 2^e licentie tussen 1942-1958, n=101

Geen enkele laatstejaars tussen 1942 en 1958 zag zijn diploma een jaar uitgesteld, wel moest 15 % een tweede zittijd verduren. Deze evolutie is opvallend, zeker in vergelijking met de resultaten in de eerste licentie. We kunnen het verschijnsel niet sluitend verklaren, maar vermoeden dat het te maken heeft met de aggregaatsstudie, in de inschrijvingsregisters vaak genoteerd als 'aggr. MOHG'. Sommigen probeerden in de eerste zittijd zowel hun licentie L.O. als hun aggregaatsopleiding succesvol af te ronden, volgens een paradoxale wetgeving toegelaten. 'Niemand wordt toegelaten tot het examen van geaggregeerde van het middelbaar onderwijs van de hogere graad voor lichamelijke opvoeding zo hij niet het diploma van licentiaat in dezelfde wetenschap bezit. Dit examen mag nochtans gelijktijdig met dat van licentiaat afgelegd worden.' Namen zij te veel hooi op de vork en dienden sommigen één of beide opleidingen in tweede zittijd te herdoen? We hebben echter geen cijfermateriaal gevonden met betrekking tot de examens van het aggregaat.

Wat de graden betreft, de tweede licentie bevestigt de trend: onderscheiding en grote onderscheiding was maar voor enkelingen weggelegd. Het gaat om 23 %.

3.5 Wijzigen van richting tijdens de studieloopbaan tussen 1942 - 1958

Verschillende licentiaten (34) - zij werden opgenomen in de 101 studenten in de vorige bespreking - zegden andere studies op en herstartten aan het H.I.L.O. Welke opleiding genoten zij voor studie L.O. en waarom veranderden zij?

De 34 studenten studeerden voorheen allen natuur- en geneeskundige wetenschappen, de kandidaturen van de geneeskunde. De wetgeving voorzag een regelgeving waarbij studenten die de eerste of tweede kandidatuur van de natuur- en geneeskundige wetenschappen volbracht had, kon overgaan naar de tweede kandidatuur van de lichamelijke opvoeding, waarna zij volledig in het vierjarige stelsel terechtkwamen. 'De houders van het getuigschrift van de eerste proef der kandidatuur in de natuur- en geneeskundige wetenschappen worden toegelaten tot de tweede proef van de kandidatuur in de lichamelijke opvoeding; zij zijn vrijgesteld van de ondervraging over de gedeelten van de cursus "overzicht van de wijsbegeerte", die het voorwerp zijn geweest van de eerste proef waarvan hierboven sprake.'²³⁹

---

²³⁹ *Regentsbesluit van 19 janurai 1947, AUG, 6I8/1, Wetten in verband met lichamelijke opvoeding 1874-1946.*

	v	o	go	u		v	o	go	u
1e kan	6			14		3			11
1e kan	3	1		2		1			1
1e kan	1								
2de kan	1			8					7
2de kan				3					3
2de kan				1					1
3de kan				1					

Tabel 7: resultaten en aantallen van studenten die hogere studies volgden vóór de studie L.O., 1942-1958, n=34

De resultaten van de studenten natuur- en geneeskunde bleken weinig hoopgevend voor verdere opleiding tot arts. Eén student haalde weliswaar een onderscheiding, maar zakte het jaar nadien (niet af te lezen uit tabel 7). Toegegeven, er slaagden 6 studenten met voldoening in eerste zittijd in hun eerste kandidatuur, en ook in de tweede kandidatuur slaagde één met voldoening in eerste zit. Waarom zij wijzigden van studierichting, is ons niet bekend.

3.6 De impact van de Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog heeft tussen 1940 en 1944 net als WO I een impact gehad op het (universitair) onderwijs, maar in een andere mate. ‘Bij het begin van de bezetting was het er de Duitsers voornamelijk om te doen het universiteitsleven ongestoord te laten verlopen. Zij wilden een herhaling van 1914-1918 voorkomen. Toen hadden de universiteiten hun activiteiten gewoonweg gestaakt.’²⁴⁰ De Duitse bezetter trachtte via een gerichte (onderwijs)politiek naar continuïteit. ‘Aan de vier universiteiten werd een eigen taak toebedeeld.’²⁴¹

Vele studenten schreven zich in als universiteitsstudent om aanvankelijk aan de morele en nadien, vanaf oktober 1942, aan de ‘verplichte tewerkstelling’ onder de Duitse bezetters te ontlopen. ‘De Eerste en de Tweede wereldoorlog en hun nasleep zorgden niet alleen voor een kwantitatieve verschuiving wat aantal ingeschreven en afgestudeerde studenten

²⁴⁰ VAN DE VIJVER, H., *België in de Tweede Wereldoorlog, Het culturele leven tijdens de bezetting*, Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, 1990, p. 92.

²⁴¹ *Ibid.*

betreft, de kwaliteit van de ingeschrevenen schommelt eveneens: via een inschrijving aan de universiteit trachten studenten hun dienstplicht te ontlopen.²⁴²

Welke de zogenoemde 'schijninschrijvingen' waren om de tewerkstelling in Duitse industrie te ontlopen, konden we op basis van dit onderzoek niet zeggen. Wel weten we dat tussen 1940 en 1944 slechts vijf licentiaten en twintig bijzondere licentiaten afstudeerden, terwijl er zich naar schatting 150 inschreven in diezelfde periode.²⁴³

De massale toeloop naar de universiteit(en), zorgde voor heel wat protest in collaborerende kringen. Wies Moens verweet in 1942 de Leuvense Vlaamse studenten 'burgerlijke verzadiging' en riep hen op om in plaats van een inschrijving te nemen aan de universiteit te 'strijden voor Uw volk'.²⁴⁴

Tussen 1945 en 1950 daalde het aantal inschrijvingen lichtjes, en volgens Laporte zou dit kunnen verklaard worden door de aantrekkingskracht van het Leuvense Instituut voor Lichamelijke Opvoeding vanaf 1942.²⁴⁵ Anderzijds is op dat moment de oorlog voorbij en kan de economische heropbouw in België aanvatten. 'Na de Tweede Wereldoorlog herstelt de Belgische economie zich vrij snel. Diverse factoren dragen hiertoe bij. Het industriële apparaat komt vrijwel onbeschadigd uit het conflict en de Gutt-operatie zorgt voor een snelle en drastische vermindering van het in omloop zijnde geld en voorkomt hyperinflatie.'²⁴⁶ 'Er was werkzekerheid hé. Vooral in de middelbare scholen, want wij hebben lesgegeven in onze tweede licenties. Een paar uurtjes lesgegeven in een middelbare school.'²⁴⁷ Het was niet ondenkbaar dat jonge mannen die normaliter universitaire studies zouden aanvatten, direct op de arbeidsmarkt terechtkwamen.

---

²⁴² COETSIER, L., *Problematiek van slagen en mislukken in de eerste kandidatuur van de universiteit*, Gent, RUG, 1960, p. 4.

²⁴³ Cijfers op basis van LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Universiteit Gent, pp. 18-19.

²⁴⁴ VAN DE VIJVER, H., *België in de Tweede Wereldoorlog, Het culturele leven tijdens de bezetting*, Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, 1990, p. 96, op cit.

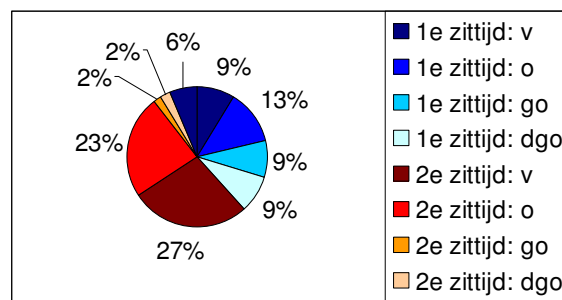
²⁴⁵ *Ibid.*, p. 17.

²⁴⁶ VANHAUTE, E. en BRACKE, N., *Economische en sociale geschiedenis van de Nieuwste Tijden*, Gent, UGent, 2005, p. 166.

²⁴⁷ Telefonisch gesprek met G. De Decker, 14 april 2007.

4. Studieresultaten van Bijzondere licentiaten tussen 1932-1958

Dit hoofdstuk laat zich anders voorstellen dan de overige hoofdstukken. We gaan niet systematisch in op de opleidingen tot arts van de studenten; dit zou ons te ver leiden. We focussen daarentegen op het jaar waarin de kandidaat of doctor in de geneeskunde het diploma van licentiaat L.O. behaalde. Op welk moment dachten de kandidaat-artsen de opleiding L.O. succesvol te kunnen aanvatten? Kunnen we een verklaring vinden voor dat fenomeen? Daar we enkel de geslaagden onderzochten, kunnen we niets zeggen over de slaagkans van andere artsen(studenten) die poogden het licentiejaar te voleinden.

Figuur 8: slaagpercentage bijzondere licentiaten L.O. tussen 1932 en 1958, n=47

Van de groep onderzochte bijzondere licentiaten behaalde 46 % het diploma L.O. in de eerste zittijd, de andere 54 % werd via een tweede zittijd gediplomeerd. Op basis van figuur 9 (zie infra) weten we dat goed 34 % (16) van de bijzondere licentiaten het diploma L.O. behaalde na het volmaken van de studies geneeskunde. Zij slaagden allen in de eerste zittijd. Een eenvoudige rekensom (46 % - 34 %) leert ons dat 12 % van de studenten een licentiaatsdiploma behaalde tijdens hun doktersstudies en daar bovendien in de eerste zittijd slaagde. Toch kreeg nimmer het licentiaatsdiploma voorrang op de studies geneeskunde. Bij de spreiding van beide opleidingen werden de licentiaatsstudies steeds naar de zomervakantie opgeschoven. Het was eveneens niet ongewoon om in de tweede zit zowel een bijkomende licentiestudie als een aggregaatsopleiding in diploma's om te zetten.

Bekijken we welk jaar populair heette binnen de studenten geneeskunde om naar een licentiaatsdiploma L.O. te dingen (tabel 9).

Jaar	Aantal studenten
1ste doc	10
2de doc	1
3de doc	12
4de doc	7
daarna	16
tussendoor	1

Tabel 9: studiejaar waarin kandidaten of dokters in de geneeskunde het diploma van licentiaat L.O. behaalden

Het eerste doctoraatsjaar was geliefd om met studies L.O. te combineren. We vermoeden dat studenten hierdoor enige zekerheid wilden inbouwen. De studenten waren geslaagd als kandidaat in de geneeskunde en hadden eventueel hun eerste doctoraatsjaar met succes afgemaakt. Het is niet onlogisch dat zij in de zomervakantie hun studies L.O. voleinden als garantie op succes. Stel dat zij uiteindelijk hun artsensudies niet tot een goed einde konden brengen, dan hadden zij een troef achter de hand. We verlenen deze argumentatie extra kleur aan de hand van de studieresultaten in de kandidatuurjaren van de studenten. Konden studenten twijfelen over hun toekomst op basis van hun studieresultaten? De archiefbronnen beantwoordden deze vraag. Zeven van de tien licentiaten die L.O. studeerden tijdens hun 1ste doctoraatsjaar, legden in hun derde kandidatuursjaar geneeskunde een twee zittijd af, waarin ze allen voldoening halen. Nootte deze situatie hen tot inschrijven voor de cursussen L.O. en trachtten zij op die manier een veiligheid in te bouwen? Misschien, al blijft het ‘verantwoord gissen’. Het blijkt dat de L.O.-studie een appeltje voor de dorst leek, een these die we eerder in onze scriptie al poneerden en bij deze extra kracht wordt bijgezet. De opleiding werd bezwaarlijk als volwaardige opleiding gezien, ook al overlapt de vakinhouden.

‘Ja, wij hadden heel veel lessen samen met de geneeskunde. Ja, professor Foutré van anatomie, berucht tot-en-met. Ik weet nog goed op het einde van het jaar, tegen dat de examens op til waren:’Ziezo heren studenten, dit was de laatste les. Voor al de heren van het HILO, daar gaan wij rustig mee verder.’ En dan begon hij nog twee, drie weken speciaal voor ons de nadruk leggen op spieren, gewrichten etc. Voor de rest hadden wij dus anatomie met die dokters hé. Al die ‘bazaar’ van die schedel, ik ga het nooit vergeten. Dat was een beetje lachen hé, met ons, maar ja, dat was veel te zwaar hé, nooit gebruikt natuurlijk. Al die beentjes. (stilte) Het was dus eigenlijk een beetje te theoretisch hé. En Leuven, aan de andere kant, daar waren de goeie turners. Dat werden de goeie.

Ja, als ik de onderwerpen van de thesissen bekijk, dan merk ik dat de onderwerpen redelijk 'geneeskundig' zijn van aard?

*Ja, dat klopt. Dat door de stagebegeleider hé. Wij hadden niet zoveel keuze. De leraar praktijk was van een hele oude stempel. Zijn naam ontsnapt me nu. Die man gaf biometrie, en die schoof zichzelf een beetje op het voorplan. Als je die thesissen bekijkt (van de alumni uit 1952, nvda), dan zijn ze bijna allemaal bij dezelfde gemaakt. 'De houding van ...' is ook van hem. Van Goethals ook. Van mij, van Missiaen, van Van Der Beken. Die twee laatste niet.'*²⁴⁸

Ook het hoge aantal kandidaten (12) dat in het derde doctoraatsjaar L.O. studeerde, trekt onze aandacht. Heeft dit te maken met het feit dat velen geen tweede zittijd wilden ondergaan nadat ze afgestudeerd waren als dokter, zodat ze direct op de arbeidsmarkt terechtkonden? Of heette het derde jaar minder zwaar te zijn, waardoor velen zich inschreven in de licentiaatsopleiding?

Een derde grote groep (10) volbracht de studie L.O. na studies geneeskunde. Ging het om studenten die zich wilden specialiseren in lichamelijke opvoeding, en het pad van 'sportgeneeskunde' wilden bewandelen?

Tot slot behaalden de studenten die geneeskunde en L.O. combineerden doorgaans betere resultaten in de L.O.-richting, vooral wanneer zij de lessen in een afzonderlijk jaar volgden.

5. Besluit

Het is opvallend dat de meeste studenten die tussen 1908 en 1932 een diploma behaalden, hun studieparcours zonder al te veel problemen aflegden. Speelde hier een legitimatiepolitiek van het instituut? Laporte schreef al dat niettegenstaande in 1909 'beide kandidaten niet slaagden voor de toelatingsproef, zij toch toegelaten werden tot het volgen van de cursussen'.²⁴⁹

Omdat we niet wisten wanneer de licentiaat zich voor het eerst inschreef aan de universiteit, controleerden we vier jaar, om te vermijden dat we een jaar misliepen bij het

---

²⁴⁸ Gesprek met F. Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

²⁴⁹ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, Universiteit Gent, p. 17.

noteren van de uitslagen. Tot 1932 moest volgens onze bronnen geen licentiaat tijdens zijn of haar studies een jaar overdoen.

Bovendien stellen we een evolutie vast in de behaalde graad. In het eerste jaar behaalden 21 studenten voldoening. Datzelfde aantal behaalde onderscheiding in het tweede jaar en liefst dertien van de 32 studenten verliet het H.I.L.O. met de vermelding 'grote onderscheiding'. Op basis van resultaten kunnen we stellen dat voor velen het eerste studiejaar relatief moeilijk te verteren was, maar dat men op termijn de studies beter beheerste.

De cijfers voor de periode 1942 - 1958 tonen een andere werkelijkheid dan die tussen 1908-1932. Ten eerste betrof de studie vier jaar in plaats van drie, maar ten tweede merken we dat de studies zwaarder bevonden werden. Diende tussen 1908-1932 niemand een studiejaar te herdoen, tussen 1942 en 1958 was dat minstens 33 %. Vooral in de tweede kandidatuur, maar ook in het eerste jaar had een pak studenten moeilijkheden met de leerstof, zo bleek. In de licentiejaren liep het voor de 101 onderzochte beduidend beter, hoewel verscheidene studenten hun diploma nog enkele maanden zagen uitgesteld wegens de bijkomende aggregaatstudie.

De groep bijzondere licentiaten werd apart behandeld. We zagen dat 63 % van de bijzondere licentiaten hun studies L.O. combineerde met een jaar geneeskunde; de overigen volbrachten de studies na hun diploma van geneeskunde behaald te hebben. vooral het eerste en het derde doctoraatsjaar was populair. De twee studies konden gecombineerd worden en vele studenten haalden goede resultaten. Slechts één student moest zijn licentiejaar herdoen.

Ten slotte gingen we de impact van de twee Wereldoorlogen na. In WO I zagen studenten wegens mobilisatie hun studieloopbaan onderbroken, maar sommigen konden na 1918 hun opleiding verzilveren. De Tweede Wereldoorlog toonde een andere realiteit. Sinds 1941 schreven zich plots veel meer studenten in dan voorheen, daarbij ook de zogenaamde 'schijninschrijvingen': studenten die hun studies nooit afwerkten.

In het volgende en laatste hoofdstuk gaan we na welke de beroepsuitwegen waren van de licentiaten.

Hoofdstuk VI

De beroepsloopbaan van de licentiaten L.O.

1. Inleiding

Bij het samenstellen van dit hoofdstuk kregen we te maken met een belangrijke beperking: het soort bronnenmateriaal dat we doorzochten, leende zich moeilijk tot het achterhalen van de latere beroepspraktijk van de licentiaten L.O. Op de inschrijvingspapieren van de universiteit werd logischerwijs geen beroep vermeld; behalve voor de vroegste jaren vonden we enkele aanwijzingen over het beroep dat de student uitoefende vóór zijn studieloopbaan. Op de fiches uit het archief van de Dienst Bevolking van de stad Gent stond sporadisch een beroep vermeld. Die fiches betekenden een aanvulling van het bronnenmateriaal. Het gaat om ex-studenten die ooit in Gent woonden.²⁵⁰ Het bronnenmateriaal dat gebruikt werd bij de samenstelling van dit hoofdstuk is bijgevolg niet voldoende om de ganse groep afgestudeerden te kunnen beoordelen.

De gegevens uit de bevolkingsregisters werden aangevuld met literatuur en mondelinge bronnen; beide behoeven een weinig uitleg.

Wat vooreerst de literatuur betreft, vermelden we de studie van Simon-Vandermeersch *De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG*. De auteur deed uitgebreid onderzoek naar meisjesstudenten aan de RUG tussen 1882 en 1930. Voor vrouwelijke licentiaten L.O. tussen 1908 en 1930 konden we het beroep terugvinden. Er staat evenwel niet bij vermeld of de licentiaat dat beroep voor of na de studies uitoefende.

De studie *Tewerkstelling na de universiteit*²⁵¹ behandelt een gelijknamige problematiek in het algemeen en die van de lichamelijke opvoeding in het bijzonder. Het onderzoek van Bonte en Van Biesen is gebaseerd op gegevens uit het jaar 1961, terwijl ons onderzoek naar studenten loopt tot 1958. Dit hoeft geen probleem te zijn, omdat de generatie afgestudeerden uit de jaren 1950 en 1940 tewerkgesteld was in de jaren 1960.

---

²⁵⁰ Na de studententijd bleven sommigen in Gent wonen, ook al werden zij niet te Gent geboren. We gingen niet van alle licentiaten een potentiële fiche na, en baseerden ons op de studenten die te Gent geboren werden.

²⁵¹ BONTE, A. en E. VAN BIESEN, *Tewerkstelling na de universiteit*, Gent, RUG, 1970, 135 p.

Naast het geschikte werk van Bonte, benutten we andere literatuur, waaronder *Het vergeten lichaam* onder redactie van D’hoker en Tolleneer, *De opleiding en selectie van de leraars voor het middelbaar onderwijs* van Plancke en *het Tijdschrift voor Lichamelijke opvoeding*. Ook de scripties van Van Daele, Van Der Aerschot en Vanhaeren wekten minimaal onze aandacht wegens hun detaillistische informatie over het culturele profiel van de voormalige student lichamelijke opvoeding.²⁵² Onder de gemeenschappelijke titel *Het socio-kultureel profiel van de licentiaat lichamelijke opvoeding* onderzochten zij verschillende afstudeerjaren, namelijk 1946 en 1947, 1956 en 1957, 1966, en 1976. Het is enigszins jammer dat we bij een eerste inzage vergaten kopieën te nemen, en we konden we de scripties geen tweede keer inkijken.

Wat ten tweede de mondelinge bronnen aangaat, stooten we op een beperking. Het was en is geen koud kunstje overlevenden te vinden uit de vroegste generatie. Dat is betreurenswaardig, aangezien ook beschikbare literatuur de problematiek van de tewerkstelling (in het onderwijs) grotendeels pas vanaf de jaren 1950 behandelt. We richtten ons noodzakelijk op de latere generatie afgestudeerden. We interviewden zelf enige oud-studenten en interpreteerden verslagen van interviews die afgenomen werden door huidige L.O.-studenten, waarvoor dank.

Tot slot: de inhoud van dit hoofdstuk is navenant aan zijn methodologisch opzet; ergo: weinig cijfermateriaal en statistische verwerking, maar een eclectische verwerking van gegevens.

Hoeveel en welke licentiaten tussen 1908 - 1958 zetten na hun studies de (logische) stap naar het onderwijs en gaven les als leraar lichamelijke opvoeding? Bij het beantwoorden van die vragen, is het van belang de situatie in het onderwijs tussen 1900 en 1960 te schetsen. Onderwijs is immers verbonden met een maatschappelijke context, in tijd en ruimte. Als spiegel van en voor de samenleving volgt en introduceert onderwijs tegelijkertijd maatschappelijke evoluties. Dat is met de opleiding lichamelijke opvoeding niet anders. Zij veranderde naar inhoud en vorm, conform haar belang in een maatschappelijke context, waardoor ook de kwaliteit van de leraars L.O. wijzigde. Hoe reageerden leraars L.O. op de status van lichamelijke opvoeding in het onderwijs en hoe

---

²⁵² Voor bibliografische referenties verwijzen we naar de bibliografie.

ervoeren zij in de dagelijkse praktijk de kwaliteit van hun vooropleiding aan het H.I.L.O.? Hoe was het gesteld met de praktijk van de lichamelijke opvoeding op schoolniveau? Hoeveel licentiaten kozen bewust voor een beroep buiten het onderwijs? En was er, naast turnclubs, reeds sprake van professionalisering van sport buiten het onderwijs? Het heet dat 'recreatiesport' en de professionalisering daarvan pas doorbrak na de jaren 1960. En verder: in welk onderwijsnet kwamen licentiaten uit de RUG terecht? Waren licentiaten na 1945 een product van de verzuiling?

2. 'Lichamelijke opvoeding' voor toekomstige leraars

In hoofdstuk I stonden we al stil bij de maatschappelijke context waarin Zweedse gymnastiek gelegitimeerd werd. De toekomst van de licentiaten L.O. hing af van het soort opleiding, gehaakt in een politieke en maatschappelijke context die sport en lichamelijke opvoeding betekenis verleende. In dit hoofdstuk gaan we nadrukkelijk in op die context, die enerzijds inhoudelijk overlapt met hoofdstuk I, maar anderzijds specifiek focust op het verband tussen onderwijs, opleiding en toekomst.

2.1 Groeiende aandacht voor het lichaam in een veranderende maatschappij in de late 19de eeuw en het belang van lichamelijke opvoeding bij aanvang van de 20ste eeuw.

Het einde van de 19de eeuw staat in de geschiedschrijving gekend als periode waarin een agressief nationalisme de kop op stak; een tijdsgeest waarin wetenschap en techniek snel evolueerden en mee leidden tot de mogelijkheid van westerse landen om aan een imperialistische kolonisatiepolitiek te doen. Het Avondland was klaar voor een internationale krachtmeting. Daarvoor hadden naties nood aan volgzame, deugdzame burgers. Het patriottistisch weerbare volk legitimeerde niet alleen de natie, ze zette ze eveneens daadkracht bij. Dat lichamelijke opvoeding en strenge gymnastiek hiertoe toereikend leken, is begrijpelijk.

In de 19de eeuw was de medische wetenschap sterk geëvolueerd. Deze evolutie was niet alleen van technische aard, maar evenzo van culturele oorsprong. Opvattingen over

lichaam, gezondheid en hygiëne veranderden; de medische wetenschap was ingebed in een culturele context. Professor Velle schreef het volgende: ‘Naast de evolutie van de medische wetenschap speelde het ziektepatroon in de 19de eeuw een niet te onderschatten rol bij de houding t.o.v. het lichaam. (...) Het ziektepatroon bleef tot het einde van de 19de eeuw nagenoeg volledig door infectieziekten overheerst.’²⁵³

Voor vele arbeiders was ziek worden uit den boze. Het betekende geen inkomsten, geen sociaal vangnet. Ziekten en epidemieën brachten dus heel wat spanningen met zich mee en het is wachten op veranderingen tot het einde van de 19de eeuw. Door het toedoen van hervormers die opkwamen voor het povere lot van arbeiders konden sociale problemen langzaam worden afgevijsd. Uitwassen van het kapitalisme konden worden ingedamd.

Algemene opvattingen over gezondheid en de evoluerende waardering van het lichaam beïnvloedden een sociale problematiek. De politieke overheid maakte gebruik van culturele opvattingen over gezondheid en discipline; meer: ze hield ze mee in stand. In een moraliserend discours werden denkbeelden over lichaam gebruikt om een het volk op te voeden. ‘Gebods- en verbodsbepalingen, conventies, denkwijzen, leerinhouden, attitudes, bewegingen, drill- en ordeoefeningen, rituelen en gedragingen, taboes ook, werden op een systematische wijze in de geesten van de massa ingeprent.(...) Het voornaamste kenmerk van de 19de-eeuwse gezondheidsleer was haar moraliserend karakter. Moralisering werd immers in de 19de-eeuwse opvoedkundige middens vrijwel als enige middel tegen afwijkend gedrag beschouwd. Onreinheid en vuilheid stonden gelijk met ordeloosheid, onwelvoeglijkheid en laagheid. Hygiëne en lichamelijke discipline daarentegen waren uitingen van plichtsbesef en verantwoordelijkheidsgevoel en werden bijgevolg hoger gewaardeerd. In religieuze middens waren netheid en reinheid dan weer een uiting van deugdzaamheid en wilskracht.’²⁵⁴

Liberaal hervormers op het einde van de 19de eeuw onderkenden onderwijs als uitgelezen (machts)middel, om arbeidersproblemen te kanaliseren, maar ook om de bevolking tot een ‘weerbaar volk der natie’ te maken. In die context dient de professionalisering van lichamelijke opvoeding gezien worden. Lichamelijke opvoeding maakte van leerlingen een fysiek sterke, wilskrachtige en meer weerbare (dus economisch renderende) (arbeiders)bevolking, wakkerde het verantwoordelijkheids- en plichtsbesef aan, bracht bepaalde esthetische gevoeligheid bij en leerde een hele reeks sociale vaardigheden zoals

---

²⁵³ *Ibid.*, p. 109.

²⁵⁴ *Ibid.*, p. 112.

gehoorzaamheid, moed en dynamisme aan.²⁵⁵ Boulengier sprak over de vier doelstellingen van de lichamelijke opvoeding: ‘le but hygiénique, le but esthetique, le but économique, le but moral’.²⁵⁶

Het hoeft niet te verwonderen dat bij de oprichting van het H.I.L.O. in 1908 de op militaire leest geschoeide Zweedse gymnastiek centraal stond. Welke relatie vinden we tussen het beroep van de eerste generatie afgestudeerden en de (veronderstelde) functie van L.O. rond de eeuwwisseling? We zagen reeds dat in de beginperiode verschillende voormalige leraars of leerlingen uit een normaalschool afstudeerden en dat ook militairen het diploma ‘licencié en éducation physique’ behaalden. Meer, het waren militairen die instonden voor het gymnastiekonderricht. Naast medici die aan de wieg stonden van het I.S.E.P., speelden militairen een aanzienlijke rol in het onderricht. Lesgevers als de Zweedse Schmitterlów, Devos en Hubert van Blijenburgh waren allen militair gevormd.

Niet enkel aan het H.I.L.O. onderrichtten militairen gymnastiek; ook in het lager onderwijs onderkennen we deze evolutie. Laporte schreef dat ‘militairen werden ingeschakeld bij gebrek aan opgeleide vakleraren in de gymnastiek. Vele actieve en gepensioneerde onderofficieren kregen de kans om gymnastiekonderwijs te geven in de scholen. Geen wonder dat de lichamelijke opvoeding in sterke mate werd getekend door een militaire methodiek die vooral gebaseerd was op orde en tucht, een flinke (militaire) houding, veel dril oefeningen en een militaire bevelvoering.’²⁵⁷

Dat militaire Zweedse vorming centraal stond, impliceerde echter geen eensgezindheid over didactische en pedagogische besognes. Eens de keuze voor Zweedse gymnastiek was gemaakt en het bestaansrecht van het I.S.E.P. en lichamelijke opvoeding gelegitimeerd - ze zou de opvoeding tot deugdzame, volgzame burgers bijstaan - was het onmiskenbaar de bedoeling van het instituut om toekomstige leraars te vormen die zouden instaan voor de lichamelijke opvoeding van het volk. Die basisvereiste stelde paal en perk aan andere toekomstige competenties, zoals de militaire vorming. Het ziet ernaar uit dat het pedagogische programma primeerde op het militaire. Na het vertrek van de Zweed Schmitterlów, die het instituut wegens onder andere perikelen over honorarium en praktische voorwaarden verliet, ontstond een machtsvacuüm. Schmitterlów wordt belangrijk geacht in de beginperiode van het I.S.E.P. Hij zou opgevolgd worden door een

---

²⁵⁵ *Ibid.*, p. 113, *op cit.*

²⁵⁶ *Ibid.*, p. 122, *op cit.*

²⁵⁷ LAPORTE, W. ‘De lichamelijke opvoeding in het onderwijs in België van 1842 tot 1990: een vak apart’, in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 41.

van zijn studenten, Jules Devos (1876-1948). Devos was een artillerieofficier en behaalde in 1911 zijn licentiaatsdiploma. In zijn laatste jaar had Devos als leerling-assistent Schmitterlów bijgestaan, en werd mee daardoor de geschikte opvolger van de Zweed bevonden. Dit was buiten de studenten gerekend en Willem-Peter Hubert van Blijenburgh ventileerden hun verzuchtingen. Onderstaand gekopieerd fragment uit een brief van Hubert van Blijenburgh illustreert dit verhaal

‘Monsieur d’ administrateur,

(...)

Il est évident que c’est surtout notre intérêt personnel des élèves-mêmes, qui nous fait prendre la liberté de nous adresser à vous, mais il y a lieu de remarquer que c’est aussi dans l’intérêt, non seulement de l’Institut même, mais, indirectement, aussi dans l’intérêt de l’enseignement de la gymnastique en Belgique que celui qui sera chargé de former pratiquement les futurs professeurs d’éducation physique,
(...)

Dans l’intérêt des fruits de l’enseignement il faut que les élèves aient absolument confiance existe, si ce professeur n’est pas même jugé apte pas les professeur – mêmes de l’Institut à se présenter pour obtenir le grade de docteurs, précisément parce qu’il lui manque l’expérience pratique.

... il semble illogique qu’une personne sont on considère l’expérience et la commanditaire insuffisante pour pouvoir se présentes pour le doctorat à un tel degré qu’il lui faut au moins deux ans pour l’y préparer, soit nommée professeur à une université, précisément pour les branches - les pratique et la didactique - qui exigent avant tout une grande expérience.

La nomination d’ un ancien élève, qui vient d’obtenir le diplôme de licencié, comme professeur pour former à son dont des licenciés, poussait empes e à la nomination d’un sous-lieutenant, qui vient de quitted l’ cole militaire, comme officier-instructeur à cette même  cole.

Je vous prie, Monsieur l’Administrateur, de bien vouloir dire que ce n’est que notre vif désir, de mes camarades et moi, d’être préparé aussi bien que possible pour notre tache future de professeur en éducation physique, qui nous a fait prendre la décision de faire cette d manche auprès de vous, pour vous montrer combien nous tenon à profiter des grandes qualité de pédagogue et gymnaste du capitaine Schmitterlów.

Veillez après, Monsieur l’administrateur, l’expression de ma parfaite considération.

Hubert van Blijenburgh

*Etudiant Education Physique, Lieutenant d’Artillerie de l’arm e néerlandaise’*²⁵⁸

---

²⁵⁸ AUG, Brief Hubert van Blijenburgh.

De auteur hamert in zijn brief op het belang van ervaring, opdat goede leraars lichamelijke opvoeding zouden gevormd worden. Toch lag Jules De Vos' toekomst in Gent. 'Zijn militaire staat en zijn diploma van "maître d'armes" zouden hier de doorslag geven.'²⁵⁹ In september 1912 werd DeVos 'chargé par le Ministre des Sciences et des Arts d'une mission d'étude en Suède'.²⁶⁰ Jules Devos zou zich in de twintiger jaren tegen de 'vervlaamsing' keren en in 1928 ontslag nemen. Hij werd opgevolgd door Maurits Verdonck.

Hubert van Blijenburgh heeft een ambigue relatie gehad met het I.S.E.P. Hij studeerde en promoveerde er tot doctor, maar heeft nooit een lesopdracht opgenomen. Zijn beroepsleven situeerde zich in de militaire beroepssector.

Willem Peter Hubert van Blijenburgh werd geboren op 11 juli 1881 en trok als 16-jarige naar de cadettenschool en later naar de Koninklijke Militaire Academie, om die laatste in 1902 te verlaten als luitenant der artillerie. Van 1910 tot 1913 studeerde Hubert van Blijenburgh aan de Gentse universiteit. De mobilisatie in 1914 onderbrak zijn studietijd en na de oorlog keerde hij terug naar Gent voor een promotie.²⁶¹ Hubert van Blijenburgh werd doctor in de lichamelijke opvoeding met de verhandeling 'Du rôle du pied dans l'évélation sur les pointes des pied'²⁶², waarna hij werd benoemd tot directeur van de heropende Militaire School te Utrecht. In 1928 ruilde hij z'n job in voor directeur van de Vereniging voor Vreemdelingen Verkeer Utrecht, evenals van de Provinciale Bond voor Verenigingen voor Vreemdelingen Verkeer. Hij stierf op 14 oktober 1936, als gevolg van een korte ziekte.²⁶³

De invloed van Hubert van Blijenburgh op de lichamelijke opvoeding in het algemeen en het gymnastiekonderwijs in het bijzonder, is aanzienlijk groot geweest. Hij liet zich in met het pedagogische debat over de Zweedse gymnastiek, getuige zijn bibliografie. *Handleiding voor het onderwijs in de gymnastiek* (Hubert van Blijenburgh, 1920) en *Het Zweedse stelsel van gymnastiek, uit het oogpunt van lichamelijke opvoeding, o.a. in vergelijking met het Duitse* (Hubert van Blijenburgh, 1910) zijn slechts twee publicaties uit een grotere reeks. De auteur werkte verder verschillende oefeningen en lessen uit, die hij wilde toegepast zien in het leger, land- en zeemacht. Hij was een voorbeeld van een

---

²⁵⁹ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, 1984, p. 31.

²⁶⁰ *Liber Memorialis, notices biographiques*, tome II, Gand, Université de Gand, Faculté des Sciences, Faculté de médecine, 1913, p. 618.

²⁶¹ AUG, *biografie Hubert van Blijenburgh*, ongenummerde tekst.

²⁶² LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, 1984, p. 69.

²⁶³ AUG, *biografie Hubert van Blijenburgh*, ongenummerde tekst.

beroepsmilitair die zich vanuit militair-didactisch oogpunt bijschoolde in gymnastiek door te studeren aan het I.S.E.P.

Welke (beroeps)bezigheden hielden andere licentiaten L.O. van het eerste uur erop na? Verschillende licentiaten boefenden later het beroep van leraars/lerares L.O. Voor de periode 1908-1930 vonden we 13 licentiaten die zeker leraar L.O. werden in het lager of middelbaar onderwijs. Onderstaande tabel (tabel 1) presenteert de alumni volgens afstudeerjaar en hun beroep zoals we het terugvonden in de bronnen.

Afstudeerjaar	Naam	Beroep	Bron
1912	Lorein Melanie	leerkracht gymnastiek	bevolkingsdienst stad Gent
	Raes henriette	sp/intutrice	bevolkingsdienst stad Gent
	Verdonck Maurice	maitre de gymnastie/prof en EP	bevolkingsdienst stad Gent
	Despaux Margueritte	verpleegster, lerares LO	literatuur: De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG
1924	Berragan Andre	S.p./1925: leraar	bevolkingsdienst stad Gent
1925	Grezel Felice	lerares LO	literatuur: De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG
1926	Sibick Simone	lerares Antwerpen	Idem
	Derenne Gabrielle	lerares LO te Liège, inspectrice LO	Idem
1928	Boucquet Marie-José	lerares aan de lagere middelbare stadsscholen en aan het lyceum van Gent	Idem
	Verheylezoon Jeanne	lerares LO te Brussel	Idem
1929	De Guchtenaere Laura	lerares LO te Oostende en te Lier, gaf heilgymnastiek in de kliniek van de Bond Moyson	Idem
	Herckenrath Eugénie	lerares aan stadsschool te Gent, directrice van een school voor karakterdansen	Idem
1930	Lecocq Madeleine	Turnlerares	Idem

Tabel 1: licentiaten L.O. tussen 1908-1932 die nadien in het onderwijs tewerkgesteld waren

Sommige licentiaten werden later leerkracht in de stad waaruit ze afkomstig waren. Ze keerden terug naar de *heimat*. Simone Sibick werd geboren te Antwerpen en gaf er later les. Ook Gabrielle Derenne keerde terug naar haar geboortestad. Jeanne Verheylezoon trok weg uit Gent, naar Brussel. Laura De Guchtenaere ruilde Gent voor Oostende en Lier. Ook de omgekeerde beweging werd gemaakt. Felic(i)e Grezel kwam van Frankrijk naar Gent. Ze huwde Marcel Berteaux, eveneens alumnus L.O. in 1925. Heel waarschijnlijk leerden beiden elkaar kennen tijdens de opleiding. Grezel en Berteaux trouwden in het Franse Roubaix, maar vonden hun intrek te Gent, de geboortestad van Berteaux.

Naast militairen en leraars kennen we licentiaten die niet of niet altijd gebruikmaakten van hun diploma. Het gaat onder meer om Richard, afgestudeerd in 1924. Volgens de Gentse bevolkingsregisters werd hij koffiehuisbediende en later hulpmecanicien.²⁶⁴ Boucquet huwde Marcel De Meestere, die in 1927 afstudeerde. Ook hier kunnen we op basis van de bronnen spreken dat de twee elkaar ontmoetten tijdens de studententijd. Boucquet werd lerare L.O. aan Gentse stadsscholen.

Marcel De Meestere was professor aan het I.S.E.P. ‘Samen met P. Van Uytvanck lag M. De Meestere aan de basis van de oprichting van het nieuwe HILO en van de sportterreinen aan de Watersportbaan. Niettegenstaande zijn activiteit in de turnbeweging “De Gymnastische Volksmaatschappij” en in de Oost-Vlaanderengouw van de Koninklijke Belgische Turnbond en zijn functie van algemeen sportleider van de Gentse Universitaire Sportbond, is hij op het HILO een harde vertegenwoordiger van de Zweedse gymnastiek gebleven.’²⁶⁵ De Meestere was later, in de jaren 1950, voorzitter van de Oost-Vlaamse afdeling van de Bond voor Lichamelijke Opvoeding. Hij ontmoette daar Gentse oud-leerlingen, Hugo Storme en Etienne Lavreau, beiden bestuurslid van de Bond en afgestudeerd in respectievelijk 1945 en 1946.²⁶⁶

We kunnen veronderstellen dat sommige vrouwen na hun studies geen beroep uitoefenden zodra zij gehuwd waren. Echter, Henriette Raes bewees het tegendeel en ook verder zullen we zien dat het beroep van leraar (lichamelijke opvoeding) voldoende ingang vond bij vrouwelijke licentiaten, die in de jaren 1940 en 1950 net als hun echtgenoot uit werken gingen. ‘Een diploma beschouwden zij niet als een eindpunt of troefkaart voor slechtere tijden, maar als een paspoort tot een actief en welgevuld leven. Blijkbaar hebben heel wat echtgenoten begrip getoond voor deze aspiraties.’²⁶⁷

Verder kunnen we veronderstellen dat licentiaten die voor hun opleiding L.O. reeds een gediplomeerd en/of actief leraar waren, nadien hun onderwijsambt opnieuw opnamen. We vermoeden dat deze licentiaten reeds instonden voor het gymnastiekonderricht op school en dat zij door de oprichting van het I.S.E.P. een kans zagen om hun ervaring te verzilveren en toekomst te verzekeren via een licentiaatdiploma L.O., al blijven dit gissingen. We noemen Albert Bollanssée, Octave Pirson, Benoit Van Driesscheen Gaston Van Hecke (zie hoofdstuk IV over de vooropleiding van de licentiaten).

---

²⁶⁴ ABSG, *Bevolkingsregisters, alfabetisch register*.

²⁶⁵ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, 1984, p. 33.

²⁶⁶ *Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding*, Brussel, Belgische bond voor lichamelijke opvoeding, maart 1950, nr. 151, pp. 77-78.

²⁶⁷ SIMON-VAN DER MEERSCH, A.M., *De eerste generatie meisjesstudenten aan de RUG*, Gent, Archief RUG, 1982, p. 83.

Nog een andere groep licentiaten tussen 1908 en 1930 oefenden later het beroep van dokter uit, zoals Charles Van Meenen, Frederic De Witte en Marie Heymans, over wie we het hadden in het hoofdstuk over III over sociale afkomst.

Zagen andere studenten hun studieloopbaan onder meer in functie van latere sportbeoefening? De degelijke portie gymnastiek zou Lucien Dehoux later een olympische medaille opleveren. Met het Belgische team behaalde hij een bronzen medaille in de discipline Zweedse gymnastiek op de Spelen te Antwerpen in 1920. Dehoux deed dat samen met Gaspar Pirotte, die pas in 1924 zou afstuderen als licentiaat. (Was die medaille voor hem een motivatie om L.O. verder te studeren?) In het rijtje olympische medaillewinnaars, plaatsen we eveneens Maurice Verdonck. Hij behaalde in de discipline roeien een olympische medaille. Lucien Dehoux 'richtte in 1931, na de vernederlandsing van de Universiteit te Gent, het Institut Supérieur d'Education Physique op aan de Rijksuniversiteit te Luik'²⁶⁸, waarover verder meer.

Maurice Bracke, alumnus in 1925, werd voorzitter van de Bond voor Lichamelijke Opvoeding en was ook ambtenaar aan het ministerie van Volksgezondheid.²⁶⁹ Hij was in de jaren 1950 ook bestuurslid bij de voetbalclub F.C. Destelbergen.²⁷⁰

We hebben het ten slotte over licentiaten die het doctoraatsdiploma behaalden op die manier mogelijks een academische loopbaan ambieerden. Georges en Irene Van Der Bracht, broer en zus, werden beiden hoogleraar aan de RUG. Georges Van Der Bracht promoveerde in 1924 tot doctor. Irene Van Der Bracht werd in oktober 1913, het academiejaar na haar licentiaatsjaar, docente aan het H.I.L.O., maar doctoreerde niet. Zij werd belast met het vak 'Pratique de la gymnastique' en 'Les exercices d'application (jeux, sports)' 'In 1925 zou zij de eerste vrouwelijke hoogleraar van de Rijksuniversiteit te Gent worden. Deze functie zou ze waarnemen tot 1941.'²⁷¹ Voor andere doctors in de lichamelijke opvoeding, verwijzen we naar het onderstaande overzicht, dat geldt voor de gehele periode 1908-1958.

---

²⁶⁸ LAPORTE, W. 'De lichamelijke opvoeding in het onderwijs in België van 1842 tot 1990: een vak apart', in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 43.

²⁶⁹ *Tijdschrift voor Lichamelijke opvoeding*, maart 1955, nr. 155.

²⁷⁰ VAN AUTREVE, H., *Historiek van F.C. Destelbergen van het jaar 1950 tot 2006, van in het jaar 1950 tot 2006*, op: <http://www.fcdestelbergen.be/>, geraadpleegd op 14 mei 2007, laatste wijziging op 14 mei 2007.

²⁷¹ LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG*, Gent, 1984, p. 31.

Naam	Jaar van promotie	Opmerkingen
Hubert van Blijenburgh	1919	
Schelkens Louis		
Dehoux Lucien	1920	
Duvinage Norbert		
Verdonck Maurice		
Bollansee Albert	1921	
Van Der Bracht Georges	1924	
Van Hecke Gaston		
Despaux Marguerite		
Babe Jean	1925	
Daem Raymond		met algemeenheid van stemmen
Dufrane Eugene		a été admis
Pirson Octave	1926	
De Decker Louis		
Pirotte Gaspard	1928	
D'Hertog Arthur		
Laulhe Leo		
Leal D'Oliveira Antonio	1929	met algemeenheid van stemmen
Mayne Raymond	1930	
Barragan André		
De Meestere Marcel	1931	met algemeenheid van stemmen
Kamoen Jozef		met meerderheid van stemmen
Arschodt Gustaaf	1932	
Gerard Yves		
Merlevede Daniel	1935	
Carré Egide		
Miedema Jan	1939	
De Keyzen Lina	1952	

Tabel 2: doctors in de lichamelijke opvoeding tussen 1908 - 1958 ²⁷²

We kunnen besluiten dat in de eerste jaren van het H.I.L.O. vooral leraars gevormd werden die later lesgeven. De keuze voor de Zweedse gymnastiek maakte het verder mogelijk dat militairen zowel afstudeerden als lesgeven aan het H.I.L.O en dat ook voormalige of toekomstige leerlingen schitterden in gymnastische olympische disciplines.

²⁷² Namen en jaartallen overgenomen uit LAPORTE, W., *75 jaar lichamelijke opvoeding aan de RUG, Gent*, 1984, p. 69-70; de 'opmerkingen' komen uit de Jaarverslagen van de Universiteit Gent.

2.2 Het tweede kwart van de 20ste eeuw: lichamelijke opvoeding als bijkomstigheid?

Zoals reeds aan bod kwam, zagen we dat in de jaren 1930 vooral geneesheren afstudeerden als licentiaat L.O. Ook zij oefenden na hun studies meestal het beroep van geneesheer uit. Aan de hand van inschrijvingen voor afzonderlijke cursussen of postuniversitaire vorming, konden we nagaan in welke beroepssector de ex-student zich begaf. Zo schreef Marcel De Groote zich in het academiejaar 1974-1975 in voor de afzonderlijke cursus ‘E.K.G.²⁷³ huisartsen’ aan de faculteit geneeskunde. Zijn beroep situeerde zich dus in de medische wereld. Ook José Daels specialiseerde zich in geneeskunde, via de cursus verloskunde. De meeste artsen die lichamelijke opvoeding bijstudeerden, werden geneesheer. Maar we zagen dat niet alle studenten die artsenstudies aanvatten, ook slaagden als arts, en dat zij noodgedwongen een zijweg richting het H.I.L.O. namen. Konden zij later terecht als leraar?

Echter, niet alle dokters en licentiaten kozen voor een beroep in de medische wereld. Maurice De Booser was alumnus geneeskunde en L.O. Hij kon dus als arts het beroepsleven instappen, maar koos voor het leraarschap. Hij werd leraar lichamelijke opvoeding. Had deze keuze te maken met zijn vader, die jarenlang ‘instituteur école moyenne’ was?

Vermelden we ten slotte Piet Van De Velde. Hij was arts en coördineerde als licentiaat L.O. jaar en dag de Aalsterse Turnkring, waarvan hij in 1946 stichtend lid, later technisch leider en tot 1979 voorzitter was. De oprichting van verschillende turnkringen in de eerste helft van de vorige eeuw, past enerzijds in de context van de professionalisering van sport en anderzijds in het uitbreidende aanbod van vrijetijdsbestedingen na WO II.²⁷⁴ De turnkring van Aalst was bovendien een illustratie van de stelselstrijd tussen Zweedse, schoolse gymnastiek en het Duitse turnen in de turnverenigingen. ‘Het turnen in de vereniging in een eerste periode - van de stichting tot het begin van de zestiger jaren - onderscheidde zich van meet af aan van de schoolse lichamelijke opvoeding, onder meer door het zogenoemde toestelturnen, waarbij vooral het sportieve element opviel.’²⁷⁵

Tussen 1932 en 1942 had het de opleiding L.O. het juk van de geneeskunde te dragen. Het lijkt evident dat afgestudeerde geneesheren eerder voor een medische loopbaan kozen, waarvoor ze zeven jaar studeerden, dan voor een leraarsambt. Toch kwamen

---

²⁷³ Elektro-kardio-gram

²⁷⁴ <http://www.turnkringaalst.be/>, geraadpleegd op 3 april 2007.

²⁷⁵ <http://www.turnkringaalst.be/>, geraadpleegd op 3 april 2007.

afgestudeerde dokters in het onderwijs terecht en bleken stille raven als Maurice De Booser de uitzondering die de regel bevestigden.

2.3 De professionalisering van L.O. in het secundair onderwijs na 1945

Jaar	Naam	Beroep	Bron
1945	Storme Hugo	leraar/assistent	bevolkingsdienst stad Gent/mondelinge bron (secundaire bron)
	Dyck Simone	lerares	bevolkingsdienst stad Gent
1946	De Vlaeminck Etienne	leraar	bevolkingsdienst stad Gent
	Gelaude Pierre	leraar	bevolkingsdienst stad Gent
1948	Veys Aime	leraar	bevolkingsdienst stad Gent
1949	Bonduelle Georges	inspecteur	mondeling interview (secundaire bron)
	De Decker Georges	leraar	mondeling interview
	Lateur Frans	apothekersassistent	mondeling interview (secundaire bron)
	Lorein Willem	leraar	bevolkingsdienst stad Gent
1950	Staes Roger	leraar	bevolkingsdienst stad Gent
1951	Spegelaere Fernand	leraar L.O.	mondeling interview
	Claes Jeanne	leraar L.O.	mondeling interview (secundaire bron)
	Goethals Robert	leraar L.O./voetbaltrainer	mondeling interview (secundaire bron)
	Missiaen Andre	leraar L.O.	mondeling interview (secundaire bron)
	Vanderbeken Gilbert	leraar L.O.	mondeling interview (secundaire bron)
	Vanrusselt Henri	leraar L.O./kinesist	mondeling interview (secundaire bron)
	Verhoustraete Roland	leraar L.O.	mondeling interview (secundaire bron)
1952	Depaepe Jenny	zonder	bevolkingsdienst stad Gent
1953	De Ketelaere Marie-Christine	lerares L.O.	bevolkingsdienst stad Gent
	De Kinderen Jeanine	lerares L.O.	bevolkingsdienst stad Gent
	Verhulst Arlette	lerares	mondeling interview (secundaire bron)
1954	Hebbelinc Marcel	leraar/professor V.U.B	mondeling interview (secundaire bron)
	Soenen Margareta	lerares L.O.	bevolkingsdienst stad Gent
	Vernimmen Julien	leraar L.O.	bevolkingsdienst stad Gent
	Wies Peeters	leraar L.O.	mondeling interview
1955	Annie De Meyer	inspectrice L.O.	mondelinge bron (secundaire bron)
	Dubosch Sonja	lerares L.O.	bevolkingsdienst stad Gent
1956	Hofman Frank	leraar	bevolkingsdienst stad Gent
	De Clerck Walter	leraar L.O.	mondeling interview (secundaire bron)
1957	De Henau Lucien	leraar L.O.	mondeling interview (secundaire bron)
1958	Vanden Abeele Jacques	professor in Canada	mondelinge bron (secundaire bron)

Tabel 3: het beroep van licentiaten L.O. tussen 1942-1958 ²⁷⁶

²⁷⁶ Het gaat om een momentopname.

Na WO II stapten de licentiaten L.O. hoofdzakelijk in het onderwijs. Uit de fiches van de Gentse Bevolkingsdienst interviews, interviews en andere mondelinge bronnen kwam naar voren dat 26 licentiaten van de 31 gekende leraar waren, dat is 84 %. Dit hoge aantal hoeft niet te verbazen, de studie lichamelijke opvoeding bereidde immers voor op het leraarschap.

Ten eerste werd na WO II steeds meer aandacht geschonken aan sport, waardoor professionele leraars en lichamelijke opvoeders nodig waren.

'En was er na uw studies voldoende plaats in het onderwijs?'

Jaja, zeker. Er was werkzekerheid hé. Vooral in de middelbare scholen, want wij drie hebben lesgegeven in onze tweede licenties. Een paar uurtjes lesgegeven in een middelbare school.

Als een soort stage?'

*Nee, nee. Betaald. Er was volk te kort hé.'*²⁷⁷

De invloed van de bezetter en de 'Nieuwe Orde' tijdens de Tweede Wereldoorlog, is groot geweest, al moet gezegd dat hun aandacht zich vooral richtte op sport(bonden) buiten het onderwijs. In 1942 werd het Commissariaat voor sport en lichamelijke opvoeding opgericht. Haar opdrachten luiden: organisatie van 'sport voor iedereen', een nationaal plan voor de bouw van sportvelden, zwembaden, sportzalen, reglementering voor beroepssport en een modelprogramma voor lichamelijke opvoeding en sport voor de jeugdgroeperingen.²⁷⁸

Ten tweede zette zich na 1945 een democratiseringsbeweging in het onderwijs in, waardoor een groeiende nood was aan onderwijspersoneel van het middelbaar en hoger onderwijs.

Andere beroepen, zoals onderwijsinspecteur, worden vaak uitgeoefend door leraren met ervaring op de werkvloer. Het is niet ondenkbaar dat Bonduelle en De Meyer in een vorig leven leraar L.O. waren.

---

²⁷⁷ Telefonisch gesprek met Georges De Decker, 14 april 2007.

²⁷⁸ VAN DE VIJVER, H., *België in de Tweede Wereldoorlog, Het culturele leven tijdens de bezetting*, Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, 1990, p. 97.

We vergelijken de resultaten uit onze casus met de studie van Bonte. Van 1964 tot 1968 traden 22 op 30 afgestudeerde L.O.'ers in het onderwijs (73 %). Eén op 30 koos voor een zelfstandige praktijk, voor de privésector, voor wetenschappelijk onderzoek en voor vakspecialisatie. Twee van de dertig bleven werkloos en ten slotte de laatste twee staan in Bonte geboekstaafd als 'militaire dienst'.²⁷⁹

Kijken we verder naar het soort job dat de alumni uitoefenden. Op 26 personen (de twee werkloze licentiaten en de twee met militaire dienst werden niet meegerekend) werkten er 19 in het secundair onderwijs en 3 licentiaten konden terecht in het Niet-Universitair Hoger Onderwijs. De ene alumnus die een zelfstandige praktijk had, was kinesitherapeut en de afgestudeerde uit de privésector was 'medisch afgevaardigde'. Ten slotte begon de wetenschappelijk onderzoeker als assistent aan de RUG en de persoon die zich specialiseerde, schreef zich in voor kinesitherapie aan de KUL. Ook in onze casus was er een alumnus, Henri Vanrusselt, die een bloeiende kinesitherapiepraktijk had in Hasselt.

In de jaren '50 vertegenwoordigden de universitair geschoolde lichamelijke opvoeders nog geen 'duizend eenheden in de actieve bevolking. Maar drie vierden van deze academici waren toen jonger dan 35 jaar. Dit korps, dat een opvallend jonge leeftijdsstructuur vertoonde, was voor bijna 90 % tewerkgesteld in de onderwijssector.'²⁸⁰ Op het einde van de jaren 1950 steeg het aantal inschrijvingen danig, om bij aanvang van het daarop volgend decennium terug te lopen. Zonder te spreken van een oorzakelijk verband, daalde ook het aantal tewerkstellingsplaatsen in het onderwijs. De sector geraakte wat L.O. betreft verzadigd, maar stond na het succes van de jaren '50 medio de jaren '60 opnieuw open voor heel wat leerkrachten L.O. Bovendien werden plannen gemaakt om de leerprogramma's te hervormen, waardoor meer uren zouden worden vrijgemaakt voor gymnastiek en sport.

In 1961 ziet de beroepsindeling van de actieve licentiaten er als volgt uit (tabel 4):

---

²⁷⁹ BONTE, A. en E. VAN BIESEN, *Tewerkstelling na de universiteit*, Gent, RUG, 1970, p. 82.

²⁸⁰ *Ibid.*

Beroepsgroep	Absolute aantallen	% verhoudingen
Onderwijzend personeel	811	87,8
Vrije beroepen, technici	69	7,5
Hoger kader, openbare besturen	10	1,1
Hoger kader, privé-sector	7	0,8
Administratief personeel	8	0,8
Handelaars	2	0,2
Overige	17	1,8
TOTAAL	924	100

Tabel 4: Indeling van de gediplomeerden in de lichamelijke opvoeding naar beroepsgroep ²⁸¹

Bovenstaande tabel bevestigt de voornaamste these die wij maakten op basis van een steekproef. Bijna 90 % licentiaten kwam als leraar (lichamelijke opvoeding) terecht in het onderwijs.

2.4 Vrouwelijke leerkrachten lichamelijke opvoeding 1908-1958

Tussen 1908 en 1958 vonden 65 vrouwelijke licentiaten. Van 21 alumni vonden we een beroepsactiviteit, 18 van hen werden leerkracht L.O. in een lagere of middelbare school (85 %) (we vonden de vermeldingen ‘turnlerares’, ‘lerares L.O.’ en ‘institutrice),’ één werd inspectrice, één oefende geen beroep uit en een laatste vrouw, Irène Van Der Bracht, werd hoogleraar aan het H.I.L.O.; ze gaf les aan de universiteit.

Vooraf vanaf 1945 vinden we meer vrouwen als ‘lerares L.O.’ terug. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de uitbreidende informatie in de bronnen die we raadpleegden, maar anderzijds is de evolutie historisch te verklaren. Het beroep van leerkracht in het secundair onderwijs kende na 1945 ook bij vrouwen een expansie, wegens het groeiende aantal vrouwelijke scholieren. ‘De schoolbevolking in het secundair onderwijs groeit sneller aan bij de meisjes, dan bij de jongens, terwijl de vrouwen nog altijd ondervetegenwoordigd zijn in de lichamelijke opvoeding.’²⁸²

Het beroep van leraar was uniseks en vrouwen die het beroep van lerares uitoefenden, droegen bij tot het gezinsinkomen. In gezinnen waar een vrouw en/of man leraar was of in het onderwijs werkzaam was, was de mentaliteit van tweeverdieners allicht aanwezig. Ook in andere socio-professionele kringen vond de idee van de uitwerkende vrouw

²⁸¹ Cijfers en titel geciteerd uit: BONTE, A. en E. VAN BIESEN, *Tewerkstelling na de universiteit*, Gent, RUG, 1970, p. 83. De cijfers zijn gebaseerd op een volkstelling uit 1961.

²⁸² BONTE, A. en E. VAN BIESEN, *Tewerkstelling na de universiteit*, Gent, RUG, 1970, p. 83.

ingang. De negatieve houding ten opzichte van de werkende vrouw, die in de jaren '30 via wetten uitgedrukt werd, verdween geleidelijk.²⁸³

2.5 Lichamelijke opvoeders: tussen theorie, dagdagelijkse praktijk en verzuiling

Vanaf de jaren '50 en zeker in de jaren '60 was de lichamelijke opvoeding in het secundair onderwijs definitief geprofessionaliseerd. Onderwijzers maakten in het lager onderwijs plaats voor professionele lichamelijke opvoeders, die meestal 'regent' van opleiding waren. 'In 1952 werd op hoger niet-universitair onderwijsniveau het regentaat in de lichamelijke opvoeding aan enkele bestaande normaalscholen opgericht.'²⁸⁴

Licentiaten konden terecht in het (hoger) secundair of het hoger niet-universitair onderwijs. Eens ook aan de KUL een Hoger Instituut voor L.O. bestond, was zowel in het secundair als het tertiair onderwijs lichamelijke opvoeding in beide netten vertegenwoordigd. Onderwijs was een sector waarin die verzuiling zich manifesteerde. Het heet dat Leuvense licentiaten in het katholiek, vrij onderwijs lesgeven en dat producten van de RUG hun lesopdracht in het officieel rijksonderwijs opnamen. We gaan in op enkele voorbeelden voor de Gentse situatie, afgestudeerde 'L.O.'ers' uit Gent die later lesgeven in het rijksonderwijs.²⁸⁵

Leon Lampo en Etienne Lavreau gaven in de jaren '50 les aan het atheneum te Gent. Beiden brachten hun schooljeugd door op het Gentse atheneum, studeerden later L.O. in Gent waar ze promoveerden in 1946 en keerden later terug naar de *heimat*. Lampo gaf er les van 1946 tot 1983. Als student was Lampo al erg bedreven in basketbal, en als leraar 'maakt hij deel uit van de internationale ploeg die België vertegenwoordigt op de Olympiade te London in 1948'.²⁸⁶ Verder was Lampo basisspeler in de Belgische basketbalploeg "Hellas", die Belgisch kampioen werd in 1955. Lampo bleek een verzoener; enerzijds streefde hij actief nieuwe sportbeoefening na en anderzijds had hij

---

²⁸³ Onder meer de economische toestand van de jaren '30 noopte de overheid maatregelen te treffen die beroepsarbeid van vrouwen tegengingen.

²⁸⁴ LAPORTE, W. 'De lichamelijke opvoeding in het onderwijs in België van 1842 tot 1990: een vak apart', in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 47.

²⁸⁵ Nieuw onderzoek kan (onder meer op basis van de genoemde Leuvense eindverhandelingen) treffend uitweiden over de verzuilingsproblematiek binnen sportverenigingen en (sport)onderwijs.

²⁸⁶ EVERAERT, C. en G. FABRE-MEEUS, *Liber Magistrorum: van école centrale du département de l'Escaut tot Koninklijk Atheneum te Gent*, Gent, vzw Vriendenkringen Voskenscholen en Gent, 1997, p. 340.

voldoende aandacht voor traditionele gymnastiek. Hij volgde verschillende congressen en studiedagen in Zweden betreffende de gymnastiek.

Etienne Lavreau vervolgens was aanvankelijk leraar aan de RMS²⁸⁷ te Maldegem en het KA te Oudenaarde, Maldegem en Eeko alvorens hij in Gent terechtkwam. Ook hij had tijdens zijn jeugd gestudeerd aan het Gentse atheneum.

Figuur 5: 'Een sportief treffen leeraars-studiemeester K.A. Ottogracht in 1957'²⁸⁸ De tweede van rechts op de onderste rij is Leon Lampo. De vierde van links op de bovenste rij is Etienne Lavreau.

Vonden nog andere licentiaten uit het H.I.L.O. werk in het Gentse atheneum? Sonja Dubosch ten eerste, leerling aan het Gents atheneum, was twintig jaar lang lerares aan de Voskenslaan. Voordien was ze uitgeweken naar het KA te Overpelt en Gent, Leuven en Deinze. Aline Demarest ten tweede, had er een lange loopbaan opzitten, alvorens ze terechtkon in Gent. Zij had schoolgelopen aan het atheneum te Oostende, en was later lerares L.O. aan het Stedelijk Technisch Instituut voor Meisjes te Oostende, het KA te Zottegem, het RIU te Oostende, het KA te Sint-Niklaas, het KA te Brasschaat, Technisch Instituut Louise-Marie, het RITO²⁸⁹ te Brasschaat, het KA West te Gent en uiteindelijk het KA te Gent. Ook haar dochters waren een tijdlang werkzaam aan het atheneum in Gent. Ten slotte, Paul Van Cleemput uit Moerbeke gaf ook een korte tijd les in de Voskeslaan. Ook hij keerde terug naar de school van zijn jeugd.

²⁸⁷ Rijks Middelbare School

²⁸⁸ Titel en foto uit EVERAERT, C. en G. FABRE-MEEUS, *Liber Magistrorum*, p. 97.

²⁸⁹ Rijksinstituut voor Technisch Onderwijs

Het valt op dat alle voornoemde besproken licentiaten uit het rijksonderwijs kwamen, hogere studies afronden in het rijksonderwijs en hun gehele actieve loopbaan als leraar of lerares eveneens rijkscholen organiseerden. 'Eerst heb ik tien jaar aan de rijksnormaalschool in Gent lesgegeven, aan de 'regenten'. En dan ben ik overgeplaatst... Een jaar of vier in het atheneum in Blankenberge. En dan ben ik naar Knokke geweest, daar ben ik uitgebld hé, in het atheneum van Knokke.'²⁹⁰ Kunnen we hier spreken van een constante?

We nemen opnieuw het Gentse atheneum als voorbeeld en doorliepen we de lijst van leraars die ooit een tijd lesgeven in de Voskeslaan. We vonden nog voormalige H.I.L.O.-studenten. Margareta Soenen kwam uit het katholiek onderwijs, nl. het Sint-Bavo-instituut, begon daarna hogere studies aan de RUG, en kwam later terecht in het atheneum. Zij bleek echter een uitzondering. Licentiaten-leraars doorliepen een schoolloopbaan en professionele carrière in één bepaald onderwijsnet, in dit geval het rijksonderwijs.

In *100 jaar Koninklijk Atheneum Oostende* is een personeelslijst opgenomen voor het schooljaar 1982-1983, waardoor we konden nagaan wie de leraars L.O. waren in de 20ste eeuw die afstudeerden tussen 1908 en 1958. We vonden Walter Declerck, Georges De Decker, Gilbert Vanderbeken en Raymond Wallaëys. Zij studeerden af in respectievelijk 1956, 1949, 1951 en 1950. Twee van hen studeerden aan het instituut waar ze later lesgeven. De Decker volgde Latijn-Wetenschappen en Wallaëys Grieks-Latijn, Walter De Clerck genoot de wetenschappelijke richting in het atheneum te Veurne en Gilbert Vanderbeken volgde Grieks-Latijn aan het O.L.V.-college in dezelfde stad. Wallaëys was net als Margareta Soenen leraar aan het Gents KA en dus spreekwoordelijke uitzondering die de regel bevestigt. Hij studeerde aan een rijksinstituut en woonde bovendien in de badstad, vandaar misschien de beroepsloopbaan in het KA van Oostende.

We peilden ook bij de geïnterviewden naar de verzuilingsproblematiek op niveau van lichamelijke opvoeding en onderricht, zowel wat betreft studiekeuze als werkervaring.

'En later als je les gaf, hoe ervoer je de verzuiling tussen de onderwijsnetten? Was het mogelijk om als leerkracht uit het officieel onderwijs in het vrij onderwijs les te geven?'

---

²⁹⁰ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

*Mja, eens ze er nodig hadden ging dat wel. Niet noodzakelijk lichamelijke opvoeding hé. Zolang ze er nodig hadden, namen ze langs beide kanten, zowel van Leuven als van Gent.’*²⁹¹

Georges De Decker ontkracht enigszins de ‘verzuilingstheorie’, al weten we niet over welke periode hij spreekt, over begin de jaren ‘50 of over het einde van zijn loopbaan, wanneer de ‘ontzuiling’ blijvend is?

Het verschil tussen Gent en Leuven was er niet alleen een van levensbeschouwelijk vlak, er waren eveneens concrete verschillen tussen beide opleidingen lichamelijke opvoeding.

Wat volgt doorsnijdt de grenzen van de hoofdstukken en gaat over zowel vooropleiding, opleiding als toekomst van de licentiaten. Het was en is geen sinecure stukjes interview te knippen en te plakken volgens onze afbakeningen, zonder ze te onttrekken aan de context waarin ze uitgesproken werden. Aan het woord zijn Georges De Decker, Wies Peeters, Fernand Spegelaere en Paul Van Cleemput.

‘Welke waren de voornaamste verschillen tussen Gent en Leuven?’

*‘Ja, wij kregen traditionele, Zweedse gymnastiek. Al de rest is op ons eigen moeten komen hé. Al die sporten en zo. Dat was een groot verschil tussen Gent en Leuven. Gent was puur theorie, Leuven puur praktijk. Twee uitersten zo een beetje. Vandaar dat ik ook meer gericht, ik heb er in Gent ook de kine bijgedaan. In die tijd was dat gewoon enkele lessen bijvolgen hé. Dat was geen aparte ... dat was eigenlijk een beetje elementair. Maar enfin, ge kon er toch mee beginnen. Ik heb dat ook in Congo gedaan, soort bijverdienste, kinesitherapie.’*²⁹²

Speelde de opleiding in Gent niet genoeg in op de noden en behoeftes van het onderwijs? Het lijkt erop.

‘Hebt u tijdens of na uw studies in (sport)verenigingen gezeten?’

Volleybal hé. Ik speel volleybal.

Ook tijdens uw studentenleven ...

---

²⁹¹ Telefonisch gesprek met G. De Decker, 14 april 2007.

²⁹² Gesprek met F. Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

(Ontsteld) Maar nee! Wij wisten niet ... Wij deden niet aan sport, tenzij, onze sport was zwemmen. Ik geloof dat we drie keer per jaar gingen zwemmen. Ten tweede: atletiek. Als je twee keer per jaar, dat was veel. Maar het enige dat we wel hadden, van sport iedere week, dat was schermen.

Gent was niet zo 'geïnstalleerd' als Leuven ...

Ja, Leuven was gebaseerd op praktijk, op de lichamelijke opvoeding zelf. In Gent was het meer studies: natuurkunde, weefselleer, anatomie ...

Heb je daar later nooit last van ondervonden?

*Mja, niet echt, maar je moest toch wel bijscholen. Je moest dat allemaal zelf leren, met de basketbal, met de volleybal, nagaan welke sporten je kon geven.'*²⁹³

Wies Peeters nuanceert de visie dat de Gentse opleiding bezwaarlijk een gepaste voorbereiding bleek voor een veranderend onderwijslandschap:

'En was Gent ook niet meer theoretisch dan Leuven?'

Ja, bij ons was de opleiding sterk verbonden met de opleiding geneeskunde hé. In onze cursussen ook hé, de eerste twee jaar. Wij zaten samen met de studenten geneeskunde, in de cursussen. En zelfs het derde jaar ook nog hé, fysiologie en zo. Tot in het derde jaar was dat, ik ga niet zeggen parallel, dat was samengevoegd. Wij hadden samen cursussen.

Hebt u van dergelijk theoretisch-medische benadering nooit als last ondervonden tijdens de latere lespraktijk? Meneer Spegelaere zei dat hij later nog extra cursussen praktijk zoals handbal heeft gevolgd om ...

*Neenee, achteraf gezien. Turnen was serieus, er werd zwaar gebuisd in die vakken. We waren met veel geroepen, maar weinig uitverkoren. Voor later, nee in tegendeel, wij hadden een goede wetenschappelijke vorming. De basis was prima hé: anatomie en fysiologie. Een beetje scheikunde, natuurkunde. Vroeg of laat komt dat toch nog van pas.'*²⁹⁴

Het vak lichamelijke opvoeding evolueerde na de Tweede Wereldoorlog langzaam van gymnastiekonderwijs naar sportonderwijs. Het instituut voor lichamelijke opvoeding aan de KUL, dat vanaf 1942 een volwaardige opleiding tot licentiaat aanbood, werd later

---

²⁹³ Telefonisch gesprek met G. De Decker, 14 april 2007.

²⁹⁴ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

opgericht dan Gent en zette een duidelijke trend: meer aandacht voor spelen en sporten dan in Gent het geval was. Pas later zou ook het H.I.L.O. het grote pakket gymnastiek in het curriculum afvlijen. ‘Wij deden niet aan sport, tenzij, onze sport was zwemmen. Ik geloof dat we drie keer per jaar gingen zwemmen. Ten tweede: atletiek. Als je twee keer per jaar, dat was veel. Maar het enige dat we wel hadden, van sport iedere week, dat was schermen. Ja, Leuven was gebaseerd op praktijk, op de lichamelijke opvoeding zelf. In Gent was het meer studies: natuurkunde, weefselleer, anatomie.’, gaf Georges De Decker te kennen.²⁹⁵

Wanneer we bij Fernand Spegelaere informeren naar zijn sportervaring tijdens de opleiding, antwoordde hij dat ze een of twee keer basketbal speelden in het sportkot, tegen een andere studentenclub, maar niet in schoolverband.

‘En de meeste studenten uit die sport of studentenvereniging, kwamen die men uit de L.O.-opleiding?’

Neen, er waren er ook van andere faculteiten. Dat was niet alleen voor ons. De watersportbaan bestond nog niet, dat was allemaal in het centrum, en dat was allemaal een beetje primitief; Die zwemlessen bijvoorbeeld was in het ‘t Strop, dat was niet goed. Sportopleidingen waren beneden alles. We zijn misschien in ons laatste jaar drie tot vier keer naar een atletiekpiste geweest. Nooit een speer of een gewicht in je handen gehad. Dat is maar in het laatste jaar dat daar een heel klein beetje aan de man werd gebracht. En als ik dan hoorde hoe het er in Leuven aan toeging, dat was daar bijna de hoofdzaak hé. Die zaten dagelijks op de piste. Veel meer praktijk, veel meer. (stilte)’²⁹⁶

Het verschil tussen het katholieke Leuven en het ‘officiële’ Gent, bleek zich door te trekken over de landsgrenzen heen. Hoewel we in het interview met Spegealere te maken kregen met twee contexten die van elkaar verschillen, i.e. België enerzijds en Belgisch-Congo anderzijds, is het volgende stuk interview een illustratie van hetgeen hierboven duidelijk gemaakt werd ...

‘In het begin heb ik enige onderwaardering gevoeld, in Brussel, waar ik les gaf. Die directeur had absoluut geen begrip of ‘esteem’ voor L.O., die vond dat absoluut niet normaal dat wij evenveel verdienden als die andere licentiaten bijvoorbeeld. Maar nadien niet, neen. Dat mag ik niet zeggen. In Kolovesi was ik een graag geziene leraar, op dezelfde voet als al de rest, die prefect, daar kon ik het heel goed

---

²⁹⁵ Telefonisch gesprek met G. De Decker, 14 april 2007.

²⁹⁶ Gesprek met F. Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

mee vinden. Dat was nochtans een Waal hé, van Charleroi, maar ik kon het heel goed vinden met hem. (stilte) Mja, er was een enorm verschil in mentaliteit hé, tussen hier en ginder.

Heb je daar in Congo mensen ontmoet die hier aan de Gentse Universiteit L.O. studeerden? Of studenten uit Leuven?

‘Ja, ja. Ik heb daar nog altijd contact mee. We hebben maandelijks een aperitiefje. En dat is ene van Leuven komt: Roger D’Hooghe. Daarmee zat ik samen in de IPN (Institut Pedagogique National, nvda) in Kinshasha. ’t Zijn er nog, er was hier iemand die dan later, als hij van Congo kwam bij de BLOSO gegaan. Ook iemand van Knokke, die was ook in Leuven opgeleid. Die was eerst onderwijzer geworden, en daarna vier jaar Leuven gedaan.’

En waarom trok die dan naar Leuven, en niet naar Gent? Knokke ligt toch dichterbij Gent dan bij Leuven ...

‘Omdat zij meer op de praktijk gericht waren dan de theorie, dat was al geweten en gekend. En misschien ook omdat zij uit een katholieke school kwamen. Misschien hebben de twee gespeeld. Trouwens, zij zijn in een eerste fase – dan spreek ik nu van Kinshaha – maar voor 1960 waren die daar ook al en die waren verbonden aan het ... Het had iets te maken met de paters, de paters hebben daar een sportschool opgericht in Kinshaha. In het stadion van Kinshaha. Dus op dezelfde lijst van Leuven, die gaven daar les in het stadion van Kinshaha. Onder de tribunes waren daar leslokalen. Die gaven daar hun theorielessen, en voor de praktijk waren ze ter plaatse hé. Dus dat was wel heel een andere mentaliteit dan bij ons in Gent, waar het puur theorie was. Die zijn eigenlijk direct na hun studies naar Afrika getrokken, om les te geven in die sportschool, geleid door paters. Dat was een katholieke inrichting. Die hebben daar eigenlijk serieuze mensen voortgebracht die dan ook in de politiek gegaan zijn hé, niet alleen binnen L.O. gebleven zijn. Goh, ik kan nu op geen namen komen, maar gekende mensen die later een rol gespeeld hebben na de onafhankelijkheid ...’²⁹⁷

De verschillen tussen de visies op beweging- en sportonderricht tussen Gent en Leuven, waarvan sprake, trokken zich door in Congo. Paters bouwden ginds een stevige reputatie uit. Daar waren paters die les gaven in lokalen van het stadion in Kinshaha. Zij konden de theorie direct aan de praktijk toetsen in het sportstadion zelf. ‘Pater “Tata” Raphaël de la Kethulle de Ryhove was de bezieler van de sportbeweging en de opleiding Lichamelijke Opvoeding in Congo. Als missionaris was Tata Raphaël in 1917 in Congo aangekomen en hij ijverde meteen voor meer praktisch, technisch onderwijs. De sociale nood aan gezonde

---

²⁹⁷ Gesprek met F. Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

ontspanning vertaalde zich volgens Raphaël in sport. In 1919 richtte de pater de Association Sportive Congolaise op. Hij zorgde ervoor dat in de scholen aan lichamelijke opvoeding werd gedaan en bouwde ook stadia. Zo werd in 1931 het Plaine des Sports Saint Pierre opgetrokken. In 1934 volgde het eerste zwembad voor Congolezen en gedurende de oorlogsjaren het Parc des Sports Général Hermens.²⁹⁸ Er heerste een drang van Belgische kolonisten om Congo economisch, cultureel en bestuurlijk in sneltreinvaart te ontwikkelen. Deze mentaliteitsevolutie schiep ook voor licentiaten L.O. mogelijkheden.

*'Dus ik ben vertrokken naar België en ik heb al mijn bagage klaargemaakt om op te sturen naar Elisabethville, omdat we niet wisten wat er ging gebeuren na 1960. Enfin, om een lang verhaal kort te maken, die bagage is inderdaad ook toegekomen in Elisabethville en dat heb ik daar, in november ben ik teruggegaan op vraag van mijn oude prefect van Kolovesi en die zei: "Ik heb hier iets voor u, we gaan hier in Katanga, in Elisabethville, de hoofdstad dus een school oprichten voor leraars L.O. Pas, dat waren geen licentiaten hé, dat waren mensen die na hun lager middelbaar –'capaciteiren' en dan deden die drie jaar bij ons, en dat noemde Institut Katange Education Physique. En op drie jaar tijd hadden die dus een diploma van onderwijzer met specialisatie L.O. erbij. Dat zijn mijn schoonste jaren geweest, van 1960 tot 1967. Die school van niets eigenlijk zien groeien tot ja een redelijk grote school toch. Dat is dan een normaalschool geworden.'*²⁹⁹

De opgang die sport doormaakte in de jaren '50 kon niet worden gestopt. Wilde men de gymnastiek overeind houden in toekomstige generaties, dan diende men sport te definiëren en te organiseren. In 1951 kreeg Fernand Gautier een forum in het periodiek *Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding*, en schrijft daarin het volgende over de evolutie van de sport: 'Moest nu iemand tegen ons zeggen: "Welnu, waar blijft ge met al dat gepraat over fair-play en over zelfbeheersing in de sport? Ge moet ook straffen voorzien!" Het antwoord daarop zou luiden: "De sport is een ernstige aangelegenheid geworden in deze tweede helft der XXste eeuw. Ze brengt mensen bijeen, en van zohaast er mensen zijn, moeten er bepaalde regels zijn die iedereen verondersteld is te respecteren, zoniet heerst er wanorde.'³⁰⁰ De heer Wostyn, secretaris van de West-Vlaamse tak van de Bond der Lichamelijke Opvoeding, reageerde ter uitbreiding van het debat over de rol van

²⁹⁸ GHESQUIERE, J. 'L.O. in Congo: over sport, lichamelijke opvoeding, wetenschap ... en de institutionalisering ervan', in: *Sportimonium*, Driemaandelijks tijdschrift Vlaamse Volkssport Centrale en Sportmuseum, 2006, nummer 2, geraadpleegd op <http://www.sportimonium.be> op 6 april 2007.

²⁹⁹ Gesprek met F. De Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

³⁰⁰ WOSTYN, R., in: 'Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding', Gent, Bond voor Lichamelijke Opvoeding, 1951, nr. 156, p. 173.

L.O.'ers: 'In de laatste decennia kunnen wij een intens heropleven van de sportgedachte en het sportbeoefening vaststellen. In het leven van de mens in het algemeen en van de jeugd in het bijzonder speelt de sport tegenwoordig een zeer vooraanstaande rol. Mogen we dit als opvoeders totaal negeren?'³⁰¹ De auteur onderkent de evoluties en pleit niet voor een afschaffing van sport – het zou een 'natuurlijke drang zijn van de mens in zijn streven naar zelfontwikkeling – maar vindt wel dat sport en de schoolsoortcompetitie dient aangepast te worden. Uit sportideologische redenen moest de schoolsport aan strenge voorwaarden onderworpen zijn. Maar ook andere, eerdere pragmatische drijfveren, confronteerden lichamelijke opvoeders met de dichotomie tussen sport en gymnastiek. (Competitieve) (school)sport kende tegen de zin van gymnastiekfanatici of voorzichtig nuancerende pedagogen een wilde groei, maar ze kon wel een dam betekenen tegen dancings en speelbars, en overdreven bioscoopbezoek tegengaan.³⁰²

Pedagogen vonden dat schoolsport te veel onderlinge naijver, overdreven inspanningen 'die een groeiend lichaam niet aankunnen' en overdreven lofbetuigingen van een 'onvermijdelijk publiek' met zich meebrachten. Nu de lichamelijke opvoeding eindelijk haar plaats had gekregen die haar toekwam in het lessenpakket na jarenlange inspanningen, zagen didactici hun vele inspanningen niet graag verloren gaan door te veel sportbeoefening. 'De lichamelijke opvoeding heeft eindelijk op school, bijna de plaats veroverd, die haar rechtmatig toekomt. Gaan we deze overwinning terug in gevaar brengen? We vrezen dat het aanwakkeren van de sportpsychose met haar hierboven aangehaalde nadelen, samen met de altijd mogelijke ongevallen, velen opnieuw zullen afschrikken. Het gevaar van reacties is absoluut niet denkbeeldig.'³⁰³

Licentiaten uit het H.I.L.O. ondervonden in hun dagelijkse praktijk de spanning tussen enerzijds opleiding en theorie en anderzijds verzuchtingen van de jeugd. Bovendien zagen ook zij het groeiende aantal sportclubs. Niet dat leerkrachten daar rouwig om waren, en het moet gezegd dat ook zij zich inspanningen getroostten om het sportaanbod uit te breiden, maar daarbij werden zij niet zelden geconfronteerd met praktische problemen. Er was weinig tijd was voorhanden, het materiaalaanbod was schraal en ruimte of aangepaste speelvelden waren niet beschikbaar.

---

³⁰¹ WOSTYN, R., in: 'Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding', Gent, Bond voor Lichamelijke Opvoeding, 1952, nr. 159, pp. 64-66.

³⁰² *Ibid.*

³⁰³ *Ibid.*

*'Er was een plaats in Brussel, een half Nederlands, half Vlaams. Dat was die school waar er nog niet zolang geleden grote rellen geweest zijn, in de Chôme-Wynsstraat, dat was daar. (Institut technique de la Communauté française Chômé-Wyns, nvda). Ik had een halve uurrooster in het Frans en een halve in het Nederlands. Er was toen al een fameus verschil tussen Franstalige leerlingen en Nederlandstalige. Dus ik heb daar dan van 1953 tot 1956 in Brussel, in die school, aan de technische school les- gegeven. De accommodatie was eigenlijk beneden alles. De directeur was niet erg op LO gezind, dat was een bijvak voor hem. Resultaat was dat ik meestal les gaf buiten, in het Marie-Josépark was dat geloof ik. Ik moest daar wel minstens een kwartier van het school naar het park. En als het slecht weer ja dan zat ik ergens in een in of andere lagere school in de omtrek, want de school is in Anderlecht gelegen. En dat park, ik geloof dat het Marie-Josépark is, was in Molenbeek. Dus dat was een heel eindje gaan. Dat was heel veel improvisatie, want zoals ik zei, was er geen accommodatie. In dat park was er een pleintje om wat basket te spelen. Als het weer het toeliet, kon ik daar, maar dan moest ik dat allemaal meesleuren, een volleybalnet 'placeren', maar ik moest de ballen en de netten en palen – ik had nog geen auto – moest ik dat allemaal meesleuren. Het is wel zo dat wij twee uur na elkaar hadden, want anders was dat helemaal niet te doen, had je de tijd niet om tot daar te gaan en terug te komen. Enfin, ik was daar eigenlijk niet erg met mijn goesting. Gelukkig was er af en toe een zwemles, dat was dan toch, allez, daar kon je toch iets doen. Je moest er ook ver voor gaan, te voet altijd, en met de leerlingen ook te voet. Dat was dus de periode in de jaren '50.'*³⁰⁴

*'Er waren zeer weinig middelen, geen zaal, geen terrein, we konden wel een beetje aan basketbal doen. Ik weet nog, tijdens mijn eerste jaren als leerkracht moest ik op een schoolfeest volleybal presenteren, en ik wist eigenlijk zelf niet hoe dat allemaal in elkaar zat.'*³⁰⁵

*'Er waren weinig mogelijkheden om aan sport te doen, ook al wou je. Als je een voetbal of basketbal had, dan was je tevreden.'*³⁰⁶

In het *Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding* wordt melding gemaakt van de gevaren en beperkingen van sportonderwijs. De inrichtingsmogelijkheden waren beperkt, er was onvoldoende tijd en in clubs was er overtraining en foute begeleiding. Er waren te weinig speelterreinen en te weinig geld om ze te kopen en ten derde was de verplaatsing bij een interscholenwedstrijd een argument in de strijd tegen de 'sportpsychose'.³⁰⁷ In

³⁰⁴ Gesprek met F. De Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

³⁰⁵ Telefonisch gesprek met P. Van Cleemput, 6 april 2007.

³⁰⁶ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

³⁰⁷ WOSTYN, R., in: 'Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding', Gent, Bond voor Lichamelijke Opvoeding, 1952, nr. 159, pp. 64-66.

tegenstelling moest een middenweg bewandeld worden, sportieve spelen die geen nood hadden aan starre spelregels en nauwe veldafmetingen. In plaats daarvan zou flexibiliteit heersen naar plaats en tijd.

Naast praktische problemen op schoolniveau erkennen we ook een vorm van starheid en inflexibel gedrag op macroklas en -schoolniveau. Niet zelden waren het inspecteurs of directeurs die voet bij stuk hielden en hamerden op het gymnastiekonderwijs, en is het dus wachten op de introductie en organisatie van sportonderwijs tot zij vervingen werden door een nieuwe generatie.

'In de jaren '40 en zeker in de jaren '50 was er een evolutie richting sport in het secundair onderwijs ...

*Ja, dat mocht niet van de inspecteur. Dan is er, ik weet niet wanneer, een tweede gekomen, en dan mocht dat wel. Maar ik ben nog altijd beschaamd van mezelf hoe ik in de beginjaren les moest geven., dat was uitsluitend militaire geschooide Zweedse gymnastiek.*³⁰⁸

'Hoe ervoer u de evolutie tijdens uw loopbaan van gymnastiek naar de introductie van sport. Ik neem aan dat er vanaf de jaren 1960 toch meer sport aan te pas kwam dan tijdens uw opleiding in het secundair ...

*Jaja, maar enfin, ja, met de nieuwe inspecteur. Gerard, de oude, was een fanatieke hé, bezeten door het Zweeds systeem, die wilde niet dat er een bal ... Een bal in de zaal dat was een ramp, maar wij deden dat toch. Nu is dat in de goeie zin geëvolueerd. We hebben dan een andere inspecteur gehad, en dan waren we meer vrij om sport te geven. Dat stond ook op het programma ook: sportinitiatie. Maar in de tijd van Gerard was dat uit den boze.'*³⁰⁹

*'Je moest toch bijscholen. Je moest dat zelf leren, met de basketbal, met de volleybal, nagaan welke sporten je kon geven, ook al mocht je niet.'*³¹⁰

In voorgaande getuigenissen stellen we een karakteristiek menselijk gedrag vast: licentiaten werden gedetermineerd door een onderwijscontext, maar konden zich binnen die context creatief uiten.

---

³⁰⁸ Gesprek met F. De Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

³⁰⁹ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

³¹⁰ Telefonisch gesprek met Georges De Decker, 14 april 2007.

Ook de theoretische opleiding aan het H.I.L.O. en de nadruk op wetenschappelijke vakken met een geneeskundige inslag, leken niet voor te bereiden op het leraarschap. Hypothekeerde de Gentse opleiding het onderwijs dat inspeelde op praktische noden? De blijvende nadruk op gymnastiek contrasteerde toch met sport, zeker in de latere jaren van de carrière van licentiaten L.O.?

‘Wij hebben in onze vorming nooit een cursus gehad waar wij sport aangeleerd werden. We hebben dat op ons eigen moeten doen. Ja, ik heb dikwijls als ik in Congo op congé was hier, vakantiecursussen gevolgd. Handbal bijvoorbeeld, ik had dat vanzeven gezien of gedaan.’³¹¹

‘Hebt u van dergelijk theoretisch-medische benadering nooit als last ondervonden tijdens de latere lespraktijk? Meneer De Spegelaere zei dat hij later nog extra cursussen praktijk zoals handbal heeft gevolgd om ...

‘Ja, bij ons was de opleiding sterk verbonden met de opleiding geneeskunde hé. In onze cursussen ook hé, de eerste twee jaar. Wij zaten samen met de studenten geneeskunde, in de cursussen. En zelfs het derde jaar ook nog hé, fysiologie en zo. Tot in het derde jaar was dat, ik ga niet zeggen parallel, dat was samengevoegd. Wij hadden samen cursussen. Maar achteraf gezien, last ondervonden, niet echt.. Turnen was serieus, er werd zwaar gebuisd in die vakken. We waren met veel geroepen, maar weinig uitverkoren. Voor later, nee in tegendeel, wij hadden een goede wetenschappelijke vorming. De basis was prima hé: anatomie en fysiologie. Een beetje scheikunde, natuurkunde. Vroeg of laat komt dat toch nog van pas. En het aanleren van sportonderricht, dat leer je snel. Bovendien was ik tijdens mijn studies, naast het studeren lid en trainer van een voetbalclub. Voetbal was zeer actief, wekelijks en ik had beweging genoeg. Het is, er was veel gymnastiek op de universiteit en sport was dan een welgekomen afwisseling. En dan in het derde jaar werd er voorbereid op het leraarschap hé. Methodiek en psychologie en nog van dat. Het derde jaar ging dat dan zijn eigen richting uit.’³¹²

Hoewel Wies Peeters aangeeft dat de wetenschappelijke studie aan het H.I.L.O. een ‘goede basis’ was, bevestigt hij dat inzicht en kunde in (ploeg)sport noodzakelijk was om later te kunnen lesgeven. Als we naar hun visie op L.O.-onderwijs peilden, oordeelden ze verschillende alumni dat de evolutie naar sportonderwijs medio vorige eeuw een goede zaak was en dat zij via een dosis creativiteit sport op school mogelijk maakten. Paul Van Cleemput beziet de evolutie echter anders, en ‘vindt het pover gesteld aan de athenea. Ze

---

³¹¹ Gesprek met F. De Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

³¹² Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

schieten maar wat op een bal, terwijl gymnastische oefeningen toch nog iets oprachten.’ Deze uitspraak op zich heeft weinig meerwaarde voor onze casus, omdat het een huidig standpunt betreft. Wanneer we Van Cleemput confronteerden met de vraag of hij daar vroeger ook zo over dacht, dat antwoordde hij dat hij ‘moest na de oorlog een keuze maken, en sport kwam toen op. Gymnastiek was wat langs de kant geschoven, en in sport zat toekomst hé. Je was blijkbaar zeker van een job na de oorlog als leraar. Ze hadden er nodig, hé. Bovendien deed ik graag lichaams oefeningen. Er werd gefluisterd dat sportinitiatie de zuivere gymnastiek zou verdringen, dus daar lag mijn motivatie wel een beetje ja.’³¹³ Misschien speelde dit toekomstbeeld bij meerdere licentiaten?

De theoretische opleiding aan het H.I.L.O. bleek niet steeds de gewenste voorbereiding op het lerarenchap, maar toch leken leraars ‘hun plan te trekken’. De evolutie van sportonderwijs in de jaren ‘50 ging niet aan hen voorbij. De opleiding in de jaren ‘40 en ‘50 was echter ontoereikend voor de evolutie die sportonderwijs en sportopvoeding meemaakte in de jaren ‘70 en ‘80. Het is niet onze bedoeling diep in te gaan op deze evolutie, maar onderstaande getuigenis is daar een voorbeeld van.

‘Ik ben dan naar hier (vanuit Congo naar België, nvda) gekomen en had bijna direct een plaats in Brugge, in het HRITON. Hoger Rijksinstituut voor technisch onderwijs. Nu noemt dat zo niet meer, nu noemt dat Campus Brugge, Hogere School West-Vlaanderen, waar er dus ook een sporthumaniora aan verbonden was. En ik zat ook aan die sporthumaniora, maar ik gaf meer theorie dan praktijk. Ik gaf de theorie van de lichamelijke opvoeding. Ik had dat wel onderwezen gekregen te Gent, maar ik had daar tot dan toe niets mee gedaan. Ook vakken waarvan dat je eigenlijk nog nooit gehoord had., bijvoorbeeld ‘bedrijfseconomie in verband met sportaccommodaties’. Mij zei dat niets en ik vroeg het aan de inspecteur, die een goeie vriend was van mij. “Ge hebt carte blanche,” zei die. Daar was ik vet mee. Steek maar eens een cursus ineen. Het was niet alles. En dan ben ik daar gebleven tot ik zestig jaar geworden ben, en dan ben ik gestopt. Nu doe ik nog van alles, maar het heeft niets meer met L.O. te maken.’³¹⁴

Leraars op de bres zochten een eigen weg in een evoluerend onderwijslandschap, en zorgden voor het spreekwoordelijke verschil tussen de wettelijke wereld van de inspectie en de opleiding aan de universiteit en de werkelijke wereld in de lespraktijk, maar

---

³¹³ Telefonisch gesprek met P. Van Cleemput, 6 april 2007.

³¹⁴ Gesprek met F. Spegelaere, Blankenberge, 10 maart 2007.

moesten rekening houden met de status van sport en gymnastiek in het onderwijs en de onder de onderwijswetgeving en –inspectie.

(Sport)pedagogen daarentegen konden relatief onafhankelijk een eigen visie propageren in het sportdebat en sommigen van hen pleitten voor een gulden middenweg, waarbij geopteerd werd voor sportieve spelen ten nadele van pure competitiesport en haar spelregels. In *150 jaar Sint-Barbaracollege* staat te lezen: ‘De Sportraad heeft het laatste decennium systematisch een ingrijpende accentverschuiving verwezenlijkt. Terwijl we vroeger in een scholencompetitie binnen het Nationaal Sportverbond van het Vrij Onderwijs (N.S.V.O.) onze beste sportlui tussen de (voetbal)lijnen brachten, wordt nu vooral de sport-voor-allen-idee gepropageerd.’³¹⁵

Bovendien pleitten sommige pedagogen niet alleen door competitief sportonderwijs af te doen als irrelevant, maar bouwden zij hun discours op door de nadruk op gymnastiekonderwijs voor te stellen als niet of onverantwoord ‘Sommige gymnastiekoefeningen zijn even gevaarlijk als de sportoefeningen. De algemene opinie wil echter dat de gymnastiek heilzaam is, en toch moeten wij zeggen dat sommige leraars hun leerlingen meer afmatten dan sommige trainers. Men moet dergelijke vooroordelen vermijden. De opvoedingsmethodes en testen zijn nog zeer onnauwkeurig, de resultaten ervan soms tegenstrijdig.’³¹⁶

Ook vanuit het hoger onderwijs werden verschillende inspanningen geleverd om de opleiding L.O. te laten aansluiten bij een toenmalige veranderend cultureel klimaat omtrent lichamelijke opvoeding en sport, hoewel het beperkte, kleine initiatieven betrof. Op een drastische inhoudelijke verandering van het studieprogramma is het in Gent wachten tot 1963. Het was vooral het recentere instituut aan de KUL dat inspanningen leverde om een nieuwe lichamelijke opvoeding te introduceren op universitair niveau.

‘Mja, Leuven stond erom bekend meer praktijk gericht te zijn, de allerbesten gingen naar Leuven. Gent was theoretisch en minder moeilijk. Leuven bracht echte sportfiguren voort. Bovendien zorgde de theoretische opleiding te Gent ervoor dat je je als leerkracht nog vaak diende bij te scholen, omdat de opleiding

---

³¹⁵ DE BAERE, P., DE GRAUWE, L. e.a., *150 jaar Sint-Barbaracollege Gent, 1833-1983*, Gent, Vanderghote, 1983, p. 97.

³¹⁶ BEAUJEAN, ‘Verslag van het Nationaal Congres in Oostende op 1 en 2 juni 1952’, in: *Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding*, 1952, pp. 336-337.

*zeer medisch georiënteerd was en niet altijd inspeelde op de noden van de lespraktijk.*³¹⁷

Maar de tweedeling tussen Gent en Leuven is niet probleemloos te maken. Leuven mocht in de jaren '50 dan meer praktijkgericht zijn dan Gent en over betere sportinfrastructuur beschikken, Michel Bottu was en bleef een grote bezieler van gymnastiekonderwijs. Dat sport eerder in katholieke scholen werd beoefend, kon te maken hebben met hun traditie, meer dan met de installatie van sport op universitair niveau. We zagen immers al dat sport nooit onderhevig is geweest aan een dergelijke institutionaliseringsdrang, waar gymnastiek dat wel was.

'Hoewel, Michel Bottu was toch (nog) een aanhanger van de zuiver Zweedse gymnastiek?'

*Jajaja, enfin, ik heb natuurlijk geen ervaring. Ik ben er nooit geweest. Maar niet alleen op vlak van sport, zij hadden ook meer infrastructuur hé. Zij waren verder geëvolueerd dan in Gent hé. Bij ons was dat nog erg conservatief. Ook de inrichting ook hé, wij hadden turnen in een zaaltje die de universiteit huurde. Dus dat trok op niet veel.*³¹⁸

De tweedeling tussen Gent en Leuven laat zich eerder omschrijven als een onderscheid in visie op sport- en gymnastiekonderwijs. Bottu was dan wel een aanhanger van de Zweedse gymnastiek, hij stond een meer dynamische richting voor. Het was echter vooral Lucien Dehoux, oud-leerling aan het H.I.L.O., die als stichter van de Institut Supérieur d'Education Physique' aan de Luikse Universiteit (1931) met zijn 'gymnastique formative et éducative' zijn stempel drukte op het gymnastiekonderwijs in de periode vóór en na de Tweede Wereldoorlog.³¹⁹

De tweedeling tussen het vrije en officiële secundaire onderwijs kan niet rechtlijnig zijn. De Zweedse gymnastiek kende ook in vrije scholen hevige aanhang, en ook daar greep een evolutie plaats naar meer sport. In de L.O.-lessen werd het typische Zweeds turnen enigszins verdrongen door meer toestelturnen en sportinitiatie en -beoefening, met nadruk op ploegsporten.

---

³¹⁷ Telefonisch gesprek met P. Van Cleemput, 6 april 2007.

³¹⁸ Telefonisch gesprek met W. Peeters, 10 april 2007.

³¹⁹ LAPORTE, W. 'De lichamelijke opvoeding in het onderwijs in België van 1842 tot 1990: een vak apart', in: *Het Vergeten Lichaam. Geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in België en Nederland*, Leuven, Garant, 1995, p. 43, op cit.

Nieuwe geluiden in het hoger onderwijs lieten zich niet altijd vertalen in het lessenrooster en de onderwijsvorm van de instituten. Leraars die in de jaren '50 aan het H.I.L.O. afstudeerden, werden zoals gezegd geconfronteerd met de discrepantie tussen theorie en praktijk. In hun dagdagelijkse les- en sportpraktijk kregen zij te maken met hun beperkingen en zij reageerden vaak pragmatisch. Fernand Spegelaere en vermoedelijk anderen met hem, dienden zich in de jaren '50 na hun opleiding bij te scholen in vakken als handbal. Dit voorbeeld toont ten eerste veranderende opvattingen over L.O. en licht ten tweede toe dat het H.I.L.O. bepaalde maatschappelijke evoluties achternaholde via haar opleidingsaanbod en vakkeninhoud. Een geïnterviewde oud-student en licentiaat bevestigt:

*'Ik heb een tijdje gevoetbald in de voetbalvereniging bij ons, maar stelde daar vast dat ik voor een stuk tekortkwam bij die mannen. En dat was eigenlijk een beetje beschamend als student LO in Gent aan de universiteit, dat je dus niet meekon, fysisch, met die mannen die daar altijd trainen in voetbal. Dus wij hadden hier een opleiding die totaal geaccentueerd was op de Zweedse gymnastiek en daar kwam er eigenlijk weinig lopen bij te pas, weinig uithouding, weinig sport.'*³²⁰

3. Besluit

Aanvankelijk maakten ook militairen deel uit van de afgestudeerde licentiaten, maar vanaf het tweede kwart van de vorige eeuw ebde hun rechtstreekse invloed weg, en kozen de meeste studenten voor het onderwijs, met exceptie van de generatie licentiaten die eveneens geneesheer waren. De militaire vorming aan het H.I.L.O. paste in de toenmalige tijdsgeest, waarin L.O. moest dienen tot de opvoeding van deugdzame en weerbare burgers.

Het is niet onlogisch dat nagenoeg alle licentiaten L.O. nadien een betrekking vonden in het onderwijs. 'Zoals in de meeste landen komt de licentiaat L.O. in België voornamelijk in het onderwijs terecht. De kansen om een volledige betrekking te vinden buiten het onderwijs zijn miniem'³²¹, stelde Van Der Aerschot reeds vast. Maar het ging niet alleen

---

³²⁰BOUMANS, T. en BRIJSSE, J. Grondslagen en geschiedenis van de lichamelijke opvoeding en de sport. Gent, Universiteit Gent, p. 4.

³²¹VAN DER AERSCHODT, H., Het socio-kultureel profiel van de licentiaat lichamelijke opvoeding, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KUL, Leuven, 1976, p. 2.

om minimale kansen buiten het onderwijs, de professionalisering van L.O. binnen het onderwijs en de groei van scholieren in vele secundaire scholen, creëerde vele vacante plaatsen.

Het beroep van leraar L.O. werd beïnvloed door opinies over L.O. en sport. Vooral na 1945 maakte sportbeoefening een grote opgang ten nadele van (Zweedse) gymnastiek. Theoretici voedden de debatten, onder andere in het *Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding* kregen zij geregeld fora.

Stelden theoretici kritische vragen omtrent de rol van sport binnen het pakket lichamelijke opvoeding op school, leerkrachten dienden vooral pragmatisch te reageren. Zij sprongen graag op de kar van de nieuwe aanpak omtrent sport, maar zagen hun doelstelling afgeknot door praktisch beperkingen, zoals het ontbreken van materiaal, speelvelden ... 'Een bal, dat was uit den boze. En dat was werkelijk, de triestigste manier om les te geven', getuigt een licentiaat.³²²

Ten slotte constateerden we via een steekproef over het atheneum te Gent en dat van Oostende dat de rekrutering van leraars L.O. zich afspeelde binnen een beperkt sociaal veld. Het betrof hoofdzakelijk oud-leerlingen, die na tussenstadia aan het H.I.L.O. en eventueel andere werkplaatsen, naar de *heimat* terugkeerden. We stellen vast dat rijksinstellingen zelfbedruipend waren en via de aanwerving van leerkrachten die eveneens aan rijksinstellingen gestudeerd hadden, de verzuiling via het onderwijs in de stand hielden. We onderzochten diezelfde problematiek nauwelijks voor het vrij onderwijs. Dat is een beperking van dit onderzoek, dat uitbreiding verdient.

---

³²² Telefonisch gesprek met Georges De Decker, 14 april 2007.

Algemene slotbeschouwingen

Met deze scriptie over afgestudeerde licentiaten wilden we een bijdrage leveren aan de geschiedschrijving van de lichamelijke opvoeding in het Belgisch onderwijs. Er is al heel wat ‘vorswerk’ gedaan naar de geschiedenis van lichamelijke opvoeding. Ook het verhaal van het Gentse Hoger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding werd al geschreven. Onze studie wilde hieraan iets toevoegen vanuit een specifieke invalshoek. We trachtten de literatuur aan te vullen door een historische, sociale realiteit te (re)construeren en door kwantitatieve studentengegevens te suppleren met ‘kwalitatieve cijfers’. Zijn we daarin gelukt? Hebben we het profiel van de licentiaten kunnen in kaart brengen? Weten we waar ze vandaan kwamen en waar ze naar toe gingen? Wat is het gevolg geweest van de specifieke, op de Zweedse methode gebaseerde gymnastiekopleiding in Gent? Welke dynamiek stuurde de licentiaten L.O. en welke omstandigheden waren bepalend voor de vorming van de verschillende generaties?

Doorheen vijftig jaar veranderde het profiel van de L.O.-afgestudeerden. De veranderende toelatingsvoorwaarden hebben daarin een aanzienlijke rol gespeeld. Wat vooropleiding, sociale herkomst, gender, opleiding en toekomst betreft, markeren de jaartallen 1932 en 1942 drie generaties licentiaten. In die jaren werden nieuwe wetten van kracht. Vanaf 1932 konden plots enkel kandidaten of doctors in de geneeskunde benoemd worden tot licentiaat L.O. Het jaar 1942 stelde paal en perk aan die praktijk, en sindsdien geraakte het vierjarige stelsel in gebruik. Sinds dan studeerden opnieuw ‘gewone’ licentiaten af.

Maar ook voor 1932 bestonden er in België ‘des licenciés d’éducation physique’. De licentiaten van het eerste uur bleken het resultaat van een voorgeschiedenis en een maatschappelijke evolutie die een op Zweedse leest geschoeid instituut te Gent mogelijk had gemaakt. Het waren vooral militairen die voorop gingen in de strijd om gymnastiek te installeren in middelbare scholen. Geholpen door soepele toelatingsvoorwaarden konden ook onderwijzers naar een licentiaatsdiploma dingen.

Het instituut zou tot in de jaren 1960 de Zweedse gymnastiek min of meer trouw zijn. De toelatingsvoorwaarden veranderden, maar wat de visie op gymnastiek(opvoeding) betreft, werden studieprogramma’s niet ingrijpend gewijzigd. Andere factoren moesten dus bepalend zijn voor de veranderende mentaliteit van licentiaten L.O.

Vanaf 1932 verdween de militaire component, en bleef de strak 'medische invalshoek' overeind. Maar niet de wettelijke bepaling zorgde ervoor dat militairen steeds minder het H.I.L.O. aanzochten, de maatschappij was veranderd. WOI bleek een cesuur. Het imperialistisch nationalisme had opgehouden te bestaan en de laatste 'oorlog der naties' had een streep getrokken onder de 'lange 19de eeuw'. Gymnastiek was verondersteld een ander doel te dienen en maakte, zeker na WOII, een evolutie door.

Het (hoger) middelbaar en hoger onderwijs werd langzaam gedemocratiseerd. Vooral na 1945 zette zich in de maatschappij een democratiseringbeweging in gang, zowel op economisch als op cultureel gebied. Er was nood aan professionele leraars, zo ook aan leraars lichamelijke opvoeding. De visie op lichaamsbeweging veranderde: de medische benadering van de Zweedse gymnastiek kwam onder druk te staan en 'sport en spel' maakte een opgang. Er was nood aan didactici, eerder dan aan theoretici. Het lijkt erop dat het decennium 1932-1942 deze evolutie in Gent enigszins afgeremd heeft. Lichamelijke opvoeding werd in dat decennium in de verdomhoek geduwd.

De ontwikkelingen enkel kaderen in de veranderende wetgeving van 1932 en 1942 zou natuurlijk onvoldoende zijn. Dit onderzoek verdiende dieper te graven en te achterhalen hoe geografische spreiding, sociale, culturele en economische achtergrond, vooropleiding en de status van lichamelijke opvoeding in elkaar haakten en welk verband er was met de fundamentele wijzigingen die de maatschappij als geheel onderging. Met deze scriptie hebben we aangetoond dat licentiaten lichamelijke opvoeding niet ongemotiveerd hun studies aanvatten en afrondden. Via mondelinge geschiedenis hebben we de motivatie, of beter de motivering leren kennen van licentiaten, maar er zijn ook impliciete omstandigheden aan te wijzen, geografische, economische, sociale, culturele en juridische factoren die de levenswandel van licentiaten gedetermineerd hebben.

Geografische nabijheid is tot niemands verbazing een determinant voor deelname aan hoger onderwijs, maar verklaart natuurlijk niet waarom studenten precies L.O. studeerden. Het onderzoek naar geografische spreiding bracht ons wél tot resultaten en inzichten die extra aandacht verdienen. Zo trokken in de jaren 1940 en 1950, relatief plots, tientallen studenten uit het kustgebied en voornamelijk uit Oostende naar Gent om L.O. te studeren. Via het onderzoek naar geografische spreiding konden belangrijke regio's aangewezen worden. Daarna zochten we naar culturele verklaringen die verantwoordelijk waren voor

de spreiding. We richtten onze aandacht op het middelbaar onderwijs, ervan uitgaande dat onderwijs als geen ander belangrijk is als ‘cultuuroverdrager’ en ‘wegwijzer’.

Het is niet onproblematisch geografische spreiding en vooropleiding als aparte determinanten te behandelen. In hoeverre speelde de culturele context van de middelbare school mee, en in hoeverre is geografische spreiding slechts een uitloper van dit verschijnsel? Of was geografische nabijheid daadwerkelijk een beslissende factor? De Waalse en vooral de Luikse studenten zijn alleszins het bewijs van wel. Zij kwamen niet meer tot Gent sinds de oprichting van een Luiks Instituut voor Lichamelijke Opvoeding (al drukte de vernederlandsing van de RUG ongetwijfeld ook haar stempel) en dit gaat ook op voor het Leuvense instituut voor L.O., gesticht in 1942.

We legden minder de nadruk op sociaal-economische factoren in verband met geografische spreiding. De relatie tussen ‘middelbaar onderwijs’ en de ‘geografische afkomst’ was via de bronnen controleerbaar. Het sociaal-economische karakter van een regio daarentegen was nauwelijks na te gaan via onze archiefbronnen. We compenseerden dit gebrek deels door de ‘verstedelijking’ van de woonplaatsen van de licentiaten na te gaan.

De focus op de middelbare scholen bracht enkele verwachte en minder verwachte onderzoeksresultaten aan het licht. In het Atheneum van Oostende werden inspanningen geleverd op het vlak van gymnastiekonderwijs en bovendien zoog een begeesterende, jonge leerkracht leerlingen mee in zijn liefde voor het vak. Ook andere middelbare scholen, zoals het Gents Atheneum, brachten in vergelijking met andere scholen veel licentiaten voort. We probeerden middelbare scholen als bepalend voor de studiekeuze te duiden.

Licentiaten kwamen vooral uit athenea en andere rijksscholen, wat enerzijds logisch is omdat het H.I.L.O verbonden was aan de Rijksuniversiteit. Anderzijds is het markant dat kandidaten en doctors in de geneeskunde die een licentiaatsdiploma in de wacht sleepten, in opvallend mindere mate uit rijksscholen kwamen. Zij waren overigens ouder, hadden andere interesses, hadden een andere vooropleiding genoten (Grieks-Latijn) en kwamen na hun studies zo goed als niet in het onderwijs terecht. ‘Gewone’ licentiaten kwamen voornamelijk uit athenea en hadden in de middelbare school minder dan collegae medici een Grieks-Latijnse vooropleiding achter de kiezen. De middelbare school, het soort opleiding en de aandacht voor en status van wetenschappelijke vakken en gymnastiek, dirigerden het gedrag van licentiaten L.O.

De relatie tussen onderwijsnet, opleiding en studiekeuze hangt historisch samen. Deze driehoeksrelatie werd bepaald door voorgeschiedenis, wetten, culturele tradities en de verzuiling, zo bleek in deze studie. Het verband manifesteerde zich volgens onze redenering op basis van bronnen in de typering van studenten en licentiaten aan het H.I.L.O.

Naast de geografische spreiding en vooropleiding als bepalend aan te wijzen, onderkennen we nog een derde invloedsfeer. Verschillende studies beschouwen het als een axioma dat het gezin en een familiale context (zeer) belangrijk zijn voor de studiekeuze en de slaagkans in het hoger onderwijs. De licentiaten L.O. werden beïnvloed door een sociale omgeving en een familiaal milieu, dat, zoals we al zagen, in de 20^e eeuw meer dan ooit bepaald werd door economische factoren. De student werd dus ook beïnvloed door een materieel milieu.

Onze studie toonde aan dat steeds meer gezinnen waarin de vader werkzaam was in de groeiende dienstensector, licentiaten L.O. voortbrachten. Huisvaders hadden een loonsafhankelijke baan, en konden hun beroep zodoende niet doorgeven aan hun kinderen. Het 'white-collar' milieu werkte activerend op verder studeren, doordat, volgens literatuur, 'waarden van de ambtenaar verschilden met die van de arbeider of landbouwer'. Toch moeten we zeggen dat deze 'waarden' ook bepaald werden door een economische logica. Ook in het 'niet-white-collar' milieu, zoals in ambachtsgezinnen, konden kinderen die het beroep van vader niet verder zetten, voortstuderen.

Maar hoe verklaren we dan dat landbouwerskinderen die het bedrijf van vader niet overnamen, zo goed als niet vertegenwoordigd zijn in de licentiatenpopulatie? Speelde dan toch eerder een culturele dan een economische logica? Of is de geografische spreiding in verband met middelbare stadsscholen dan toch een belangrijke factor? Immers, de helft van de licentiaten kwam uit stedelijke kern, een gemeente of stad met meer dan 15000 inwoners.

Hoe dan ook, het argument van het 'white-collar-milieu' was aantrekkelijk om te toetsen aan 'onze' licentiatenpopulatie. De beroepsverhouding bij de licentiaten was geen afspiegeling van de beroepsverhouding in België. Landbouwers en arbeiders waren ondervertegenwoordigd in onze 'socio-professionele groep', terwijl zij in België gedurende 50 jaar het merendeel van de beroepsbevolking uitmaakten.

De opvatting dat het heden in het verleden ligt, werd met deze scriptie bewaarheid. Maar het was niet voldoende om genoemde invloedsferen aan te wijzen en te duiden. We gingen niet alleen uit van een teleologische visie op geschiedenis. Individuele, mondelinge getuigenissen kleurden onze interpretaties over het verleden. Een onderzoeker meent soms op basis van bronnen niet anders te kunnen zien dan de realiteit. Conclusies lijken vaak logisch, maar het zou idealistisch zijn te denken dat de student volledig gedetermineerd werd door zijn culturele bagage, of door zijn sociale afkomst of door geografische omstandigheden. Jongeren studeerden lichamelijke opvoeding, ‘gewoon, omdat ze graag sport deden en zichzelf niets anders zagen doen’, of omdat ze van ‘niet beter wisten’. In enkele gevallen waren L.O.-studies zelfs tweede keus; en werden alumni in kwestie pas gemotiveerde gymnasten tijdens of na de opleiding.

Ten slotte dit: wat deze scriptie niet onderzocht, is het verband dat onze determinanten hebben met de problematiek van slagen en mislukken. We onderzochten alleen geslaagde studenten, en gingen zodoende niet na welk de oorzaken konden zijn van niet-slagen én afhaken. We gingen enkel na waar licentiaten vastliepen tijdens hun opleiding, en kunnen dit niet meer dan een ‘hapering’ noemen. Stootten zij die niet slaagden en die hun studies staakten, zich aan dezelfde steen? En waarom haakten zij af en anderen niet? Kunnen (historische) verbanden met sociale, culturele en economische afkomst geïdentificeerd worden? Kunnen parallellen getrokken worden met conclusies uit deze scriptie? Hier ligt een te ontginnen terrein voor andere onderzoekers. ‘Alleen uit nieuwsgierigheid zou een mens in leven moeten blijven’, spreekt een Jiddisch gezegde.